

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

**Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису**

СТОРОЖЧУК ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 339.244:338.246.025

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ**

**08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини
економічні науки**

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

**Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ В.М. Сторожчук**

Науковий керівник

**Калюжна Наталія Геннадіївна,
доктор економічних наук, доцент**

Київ – 2019

АНОТАЦІЯ

Сторожчук В. М. Лібералізація митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Київський національний торговельно-економічний університет Міністерства освіти і науки України, Київ, 2019.

Дисертаційну роботу присвячено поглибленню теоретичних засад та розробці інструментарію лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі в умовах трансформації світової системи зовнішньоторговельних відносин.

У дисертаційній роботі розглянуто процес лібералізації митно-тарифного регулювання як системний об'єкт дослідження. Визначено основні концепти предметної галузі дослідження у категоріях системного підходу. Розглянуто митний тариф як регулятор зовнішньоторговельної політики держав. Досліджено роль лібералізації митно-тарифного регулювання у сприянні економічному розвитку держав.

Проаналізовано стан та визначено тенденції тарифного захисту зовнішньої торгівлі України у контексті лібералізації. Досліджено особливості використання преференційних правил походження товарів як інструменту лібералізації митно-тарифного регулювання. Запропоновано підхід до оцінювання рівня лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі держави на основі розрахунку абсолютного та відносного коефіцієнтів лібералізації зовнішньої торгівлі за товарними розділами зовнішньоторговельної номенклатури держави. Визначено перспективи лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі в системі діагональної кумуляції Пан-Євро-Мед. Сформовано теоретико-методичні положення лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі на засадах системного підходу за рахунок розроблення моделі лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі.

Наукова новизна одержаних в дисертаційній роботі результатів полягає у поглибленні теоретико-методичних засад лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі за умов посилення неопротекціонізму у зовнішньоторговельній політиці держав; розкритті механізмів усунення митних бар'єрів у зовнішній торгівлі держав на основі використання преференційних правил походження товарів; обґрунтуванні ключових напрямів оптимізації митного режиму зовнішньої торгівлі України у контексті використання переваг преференційних зовнішньоторговельних угод та з огляду на системний характер процесу лібералізації митно-тарифного регулювання.

Вперше запропоновано концептуальну модель лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі на засадах системного підходу, яка базується на загальнотеоретичних положеннях функціонування систем управління, визначенні сутності лібералізації митно-тарифного регулювання як системного об'єкту дослідження та систематизації специфічних характеристик лібералізації митно-тарифного режиму зовнішньої торгівлі. В якості критерію ефективності функціонування системи визначено мінімізацію кількості обмежень на складові митно-тарифного регулювання з урахуванням національного, інтеграційного та глобальних пріоритетів її зовнішньоторговельної діяльності. Розроблена модель надає уявлення про сутність лібералізації митно-тарифного регулювання з точки зору системного підходу та дозволяє встановити пріоритетні напрями управлінського впливу, виходячи з існуючих обмежень на складові митно-тарифного регулювання держав. Аналіз структури, динаміки та тенденцій митно-тарифного захисту України дозволив конкретизувати складові моделі та запропонувати концептуальну модель лібералізації митно-тарифного регулювання України на засадах системного підходу, в якій визначено ключові заходи щодо усунення обмежень на складові митно-тарифного регулювання держави.

Удосконалено методичні підходи до оцінювання рівня лібералізації митно-тарифного регулювання на основі розрахунку двох типів коефіцієнтів лібералізації зовнішньої торгівлі та їх деталізації до рівня товарних розділів

зовнішньоторговельної номенклатури держави: абсолютний коефіцієнт лібералізації, який характеризує стан дотримання вимог СОТ щодо значень поточних середньоарифметичних та середньозважених тарифів; відносний коефіцієнт лібералізації, який дозволяє оцінити співвідношення середньозваженого та середньоарифметичних тарифів та їх динаміку безвідносно до зв'язаних на час вступу до СОТ значень; розрахунок запропонованих коефіцієнтів дозволяє оцінити рівень «відкритості» зовнішньої торгівлі держави за окремими товарними розділами як у контексті дотримання вимог СОТ щодо зв'язаних тарифів (абсолютний коефіцієнт лібералізації), так в динаміці порівняно із попереднім періодом (відносний коефіцієнт лібералізації).

Удосконалено методичні засади лібералізації митно-тарифного регулювання на засадах використання преференційних правил походження товарів за рахунок формалізації умов застосування діагональної кумуляції державами-сторонами Конвенції про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження товарів (Конвенція Пан-Євро-Мед), що дозволило: обґрунтувати критерій забезпечення максимальної результативності зовнішньоторговельного співробітництва в рамках Конвенції Пан-Євро-Мед, який полягає в укладанні двосторонніх угод з ідентичними преференційними правилами походження між усіма її сторонами; визначити критерій ефективності участі держави у Конвенції Пан-Євро-Мед як максимізацію кількості угод з ідентичними преференційними правилами походження між цією державою та іншими Сторонами Конвенції.

Уточнено змістовну характеристику поняття «лібералізація митно-тарифного регулювання» завдяки конкретизації сутності та визначення взаємозв'язку ключових понять предметної галузі дослідження («лібералізація», «економічна лібералізація», «зовнішньоекономічна лібералізація», «зовнішньоторговельна лібералізація») в категоріях системного підходу, що дало змогу визначити лібералізацію митно-тарифного регулювання як процес усунення / послаблення державами, інтеграційними утвореннями та

міжнародними інституціями митно-тарифних обмежень у зовнішній торгівлі з метою узгодження на основі принципу прозорості національного, інтеграційного та глобального пріоритетів зовнішньої торгівлі.

Набув подальшого розвитку підхід до розгляду митного тарифу як інструмента зовнішньоторговельної політики держави завдяки впорядкуванню аспектів його трактування за послідовністю набуття визначальних ознак. На основі впорядкування аспектів трактування митного тарифу за послідовністю набуття ключових ознак показано, що це поняття має широкий діапазон інтерпретації від найширшого («категорія дослідження») до найвужчого («вид обов'язкового митного платежу») розуміння. На підставі узагальнення підходів до визначення митного тарифу сформовано ієрархію аспектів його трактування, яка підтверджує комплексний характер митного тарифу як економічної, політичної та системної категорії, та розроблено класифікатор функцій митного тарифу в умовах посилення тенденцій до захисту державами національних ринків, до яких віднесено регулятивну, фіскальну, захисну, стимулюючу, прогресивну, обмежувальну, та інтеграційну функції. Обґрунтовано, що умовах посилення протекціонізму особливої значущості набуває реалізація інтеграційної функції митного тарифу, яка полягає у сприянні інтеграції держав до світової економічної системи шляхом поступового зниження ставок мит в рамках регіональних преференційних угод.

Набув подальшого розвитку підхід до оцінки ролі лібералізації митно-тарифного регулювання у забезпеченні економічного розвитку зовнішньої торгівлі держави шляхом підтвердження статистичної незначущості лінійного кореляційного зв'язку між рівнем тарифного захисту країн статистичної вибірки й індикаторами їх економічного зростання, що створило підстави для констатації невизначеності ефектів лібералізації державної зовнішньоторговельної політики в умовах неопротекціонізму. З огляду на відсутність прямого статистичного зв'язку між рівнем відкритості національної економіки та індикаторами її економічного зростання обґрунтовано необхідність вибіркості та поступовості лібералізації митно-тарифного

регулювання зовнішньої торгівлі держави з метою як забезпечення відповідності вимогам СОТ щодо лібералізації доступу на внутрішні ринки, так й створення належних умов для захисту національних товаровиробників від конкуренції з імпортованою продукцією.

Набув подальшого розвитку методичний підхід до визначення потенціалу лібералізації митно-тарифного регулювання України на засадах використання преференційних правил походження товарів в рамках Конвенції Пан-Євро-Мед за рахунок: обґрунтування критерію отримання максимальних переваг секторами економічної діяльності на основі таблиці «Витрати-Випуск», що дало змогу констатувати, що найбільший потенціал отримання вигід від діагональної кумуляції Пан-Євро-Мед матимуть сектори економічної діяльності України з найвищими значеннями частки експорту у кінцевому споживанні продукції сектору; систематизації заходів, які запроваджуються Україною та іншими Сторонами Конвенції Пан-Євро-Мед з метою повного використання потенціалу цієї угоди за такими критеріями, як: суб'єкт упровадження; механізм реалізації; мета упровадження; напрям реалізації).

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості впровадження результатів дослідження на державному рівні під час розроблення заходів щодо лібералізації митно-тарифного режиму зовнішньої торгівлі. Надані в роботі пропозиції щодо використання діагональної кумуляції Пан-Євро-Мед можуть бути використані для оцінки потенціалу приєднання України до Конвенції про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження товарів. Підґрунтям для вдосконалення організаційно-інформаційного забезпечення процесу лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі України слугуватиме розроблена система заходів щодо імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в частині лібералізації митно-тарифних обмежень.

Ключові слова: митно-тарифне регулювання, зовнішня торгівля, лібералізація, система, митний тариф, преференційні правила походження товарів.

ABSTRACT

Storozhchuk V. M. Liberalization of customs and tariff regulation of foreign trade. – Qualifying scientific work on the manuscript.

Dissertation for obtaining a scientific degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.02 – world economy and international economic relations. – Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, 2019.

The thesis is dedicated to the disclosure of theoretical foundations and development of tools for liberalization of customs and tariff regulation of foreign trade in the conditions of transformation of the world system of foreign trade relations.

The process of liberalization of customs and tariff regulation as a systematic object of research is considered. The basic concepts of the subject field of study in the categories of the system approach are determined. The customs tariff as a regulator of foreign trade policy of states is considered. The role of liberalization of customs and tariff regulation in promoting economic development of the states is explored.

The situation of tariff protection of Ukraine's foreign trade in the context of liberalization is analyzed and the tendencies of its development are defined. The features of the use of preferential rules of origin as an instrument of liberalization of tariff and tariff regulation are investigated. The approach to assessing the level of liberalization of customs and tariff regulation of foreign trade of the state is proposed on the basis of calculation of absolute and relative coefficients of foreign trade liberalization by product sections of the foreign trade nomenclature of the state. The prospects of liberalization of customs and tariff regulation of foreign trade in the system of diagonal cumulation Pan-Euro-Med are outlined.

The theoretical and methodological provisions of the liberalization of customs and tariff regulation of foreign trade on the principles of the system approach have been formed due to the development of a model of liberalization of customs and tariff regulation of foreign trade.

The scientific novelty of the results obtained in the dissertation is to deepen the theoretical and methodological principles of liberalization of customs and tariff regulation of foreign trade in conditions of increasing non-protectionism in the foreign trade policy of the states; the disclosure of mechanisms for eliminating customs barriers in the foreign trade of States on the basis of the use of preferential rules of origin of goods; substantiation of key directions of optimization of the customs regime of Ukraine's foreign trade in the context of the use of preferences of preferential foreign trade agreements and taking into account the systemic nature of the process of liberalization of tariff and tariff regulation.

For the first time the model of liberalization of customs and tariff regulation of foreign trade was proposed on the basis of a systematic approach based on the general theoretical positions of functioning of control systems, determination of the essence of liberalization of tariff and tariff regulation as a system object of research and systematization of specific characteristics of the liberalization of customs tariff regime of foreign trade. As a criterion for the effective functioning of the system, minimization of the number of constraints on the components of tariff and tariff regulation is determined taking into account national, integration and global priorities of its foreign trade activity. The developed model provides an idea of the essence of liberalization of tariff and tariff regulation from the point of view of the system approach and allows to establish priority directions of administrative influence, based on existing restrictions on the components of customs and tariff regulation of states. The analysis of the structure, dynamics and trends of customs and tariff protection of Ukraine allowed to specify the components of the model and to propose a model of liberalization of tariff and customs regulation of Ukraine on the basis of a system approach, which identified key measures to remove restrictions on the components of the tariff and customs regulation of the state.

The methodical approaches to assessing the level of liberalization of customs tariff regulation on the basis of calculation of two types of coefficients of foreign trade liberalization and their detailing to the level of commodity sections of the foreign trade nomenclature of the state are improved: the absolute coefficient of

liberalization, which characterizes the state of compliance with the requirements of the WTO regarding the values of current average and average weighted tariffs; the relative liberalization factor, which allows us to estimate the ratio of average weighted and average tariffs and their dynamics, irrespective of the values associated with the time of accession to the WTO. The calculation of the proposed coefficients allows us to assess the level of "openness" of the foreign trade of the state by separate product sections both in the context of compliance with the WTO requirements for related tariffs (absolute liberalization factor), as in dynamics compared to the previous period (relative coefficient of liberalization).

The methodical principles of liberalization of tariff and tariff regulation on the basis of the use of preferential rules of origin of goods have been improved due to the formalization of the conditions for the use of diagonal cumulation by the States Parties of the Pan-Euro-Mediterranean Preferential Rules of Origin (Pan-Euro-Med Convention). This allowed to substantiate the criterion of ensuring the maximum effectiveness of foreign trade cooperation under the Pan-Euro-Med Convention, which consists in concluding bilateral agreements with identical preferential rules of origin between all its parties, and to determine the criterion of the effectiveness of the state's participation in the Pan-Euro-Med Convention as the maximization of the quantity agreements with identical preferential rules of origin between that State and other Parties to the Convention.

Specified content characteristic of the concept of "liberalization of customs and tariff regulation" through specifying the nature and definition of the relationship of the key concepts of the subject area of study (such as "liberalization," "economic liberalization", "foreign trade liberalization", "foreign trade liberalization") in terms of system approach made it possible to determine the liberalization of customs and tariff regulation as a process of elimination / weakening states integration entities and international institutions customs tariff in foreign trade with a view to agreeing on the principle of transparency of the national, integration and global priorities of foreign trade.

The approach to considering the customs tariff as an instrument of the foreign trade policy of the state has been further developed through the ordering of aspects of its interpretation in a sequence of acquiring the defining features. On the basis of the ordering of the aspects of the interpretation of the tariff on the sequence of acquiring key features, it has been shown that this concept has a wide range of interpretation from the broadest ("category of research") to the narrowest ("type of compulsory customs payment") understanding. On the basis of the generalization of approaches to the definition of the customs tariff, a hierarchy of aspects of its interpretation has been formed, which confirms the complex nature of the customs tariff as an economic, political and system category, and a tariff classification function has been developed in the context of strengthening the tendencies towards the protection of national markets by the states, which include regulatory, fiscal, protective, stimulating, progressive, restrictive, and integrative functions. It is substantiated that under the conditions of strengthening protectionism the implementation of the integration function of the customs tariff, which consists in promoting the integration of states into the world economic system through the gradual reduction of customs duties under regional preferential agreements, becomes of special significance.

The approach to assess the role of the liberalization of customs and tariff regulation in ensuring the economic development of foreign trade of the state has been developed by confirming the statistical insignificance of the linear correlation between the level of tariff protection of the countries of the statistical sample and indicators of their economic growth, which created the grounds for establishing uncertainty of the effects of liberalization of the state foreign trade policy in conditions of non-protectionism.

Given the lack of a direct statistical relationship between the degree of openness of the national economy and the indicators of its economic growth, the necessity of selectivity and gradual liberalization of tariff and tariff regulation of foreign trade of the state is grounded in order to ensure compliance with the WTO requirements regarding liberalization of access to internal markets and creation of

appropriate conditions for the protection of national producers against competition with imported products.

The methodical approach to determining the potential of the liberalization of Ukraine's customs and tariff regulation on the basis of the use of preferential rules of origin of goods under the Pan-Euro-Med Convention has been further developed by substantiating the criterion of obtaining maximum benefits by the sectors of economic activity on the basis of the "Cost-Issue" table. It is determined that the greatest potential for the benefit of diagonal cumulation Pan-Euro-Med will be the sectors of economic activity in Ukraine with the highest values of the share of exports in the final consumption of the sector's products. Measures are being systematically implemented by Ukraine and other Parties to the Pan-Euro-Med Convention in order to fully exploit the potential of this agreement by the following criteria: the subject of implementation; mechanism of implementation; the purpose of the implementation; direction of implementation).

The practical value of the results obtained is the possibility of introducing research results at the state level while developing measures to liberalize the customs tariff regime of foreign trade. The proposals on the use of diagonal cumulation pan-Euro-honey offered in the work can be used to assess the potential of Ukraine's accession to the Pan-Euro-Mediterranean preferential rules of origin. A framework for measures to implement the Association Agreement between Ukraine and the EU in the area of liberalization of customs and tariff restrictions will serve as the basis for improving the organizational and informational support of the process of liberalization of customs and tariff regulation of foreign trade in Ukraine.

Key words: customs and tariff regulation, foreign trade, liberalization, system, customs tariff, preferential rules of origin of goods.

Список публікацій

1. Сторожчук В. М. Адміністрування тарифної лібералізації в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС / В. М. Сторожчук // В кн. :

Євроінтеграційні пріоритети розвитку національного бізнесу. Монографія: / Мазаракі А.А., Мельник Т.М. [та ін.]; за заг. ред.: А.А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. – 672 с. (*Особистий внесок здобувача: досліджено адміністрування тарифної лібералізації в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, 1,0 друк. арк.*)

2. Сторожчук В. М. Реалізація тарифного регулювання в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС / В. М. Сторожчук // Економічний аналіз. Зб. наук. праць Тернопільського національного економічного університету. – № 1. – Т. 23. – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – С. 88–97 (1,1 друк. арк.).

3. Сторожчук В. М. Трансформація функцій митного тарифу в умовах лібералізації митно-тарифного регулювання / В. М. Сторожчук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – 2017. – Вип. 23. Ч. I. – С. 30–34 (0,5 друк. арк.).

4. Сторожчук В. М. Лібералізація митно-тарифного регулювання як системний об'єкт дослідження / В. М. Сторожчук // Бізнес Інформ. – 2017. – № 3. – С. 78–83 (0,52 друк. арк.).

5. Сторожчук В. М. Економічна лібералізація: системний аспект дослідження / В. М. Сторожчук // Економіка, фінанси, право. – 2017. – № 3. – С. 55–58 (0,37 друк. арк.).

6. Калюжна Н. Г. Тарифний захист економіки України / Н. Г. Калюжна, В. М. Сторожчук // Вісник КНТЕУ. – 2017. – № 5 (115). – С. 20–35 (0,84 друк. арк.). (*Особистий внесок автора: систематизовано характеристики тарифного захисту України в абсолютному та відносному (порівняно з основними зовнішньоторговельними партнерами) вимірах, 0,42 друк. арк.*)

7. Сторожчук В. М. Підхід до оцінювання результативності митно-тарифного регулювання країни [Електронний ресурс] / В. М. Сторожчук // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – № 19. – Режим доступу до статті: <http://global-national.in.ua/archive/19-2017/12.pdf> (0,58 друк. арк.)

8. Калюжна Н. Г. Україна у системі діагональної кумуляції Пан-Євро-Мед / Н. Г. Калюжна, В. М. Сторожчук // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси,

право. – 2018. – № 5. – С. 5–18 (0,76 д.а.). *(Особистий внесок автора: обґрунтовано необхідність та систематизовано заходи щодо приєднання України до Регіональної конвенції Пан-Євро-Мед, 0,38 друк. арк.)*.

9. Сторожчук В. М. Правила походження товарів як інструмент зовнішньоторговельної політики держави / В. М. Сторожчук // Бізнес Інформ. – 2018. – № 1. – С. 65–72 (0,50 друк. арк.).

10. Storozhchuk V. Prospects of liberalization of Ukraine's tariff regime in context of accession to the Pan-Euro-Med Convention / V. Storozhchuk // Eurasian academic research journal: multilanguage science journal. – 2018. – № 1 (19). – С. 112–115 (0,30 друк. арк.)

11. Сторожчук В. М. Протиріччя лібералізації в економіці: джерела та передумови подолання / В. М. Сторожчук // Національна економіка в умовах глобалізації: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 7 березня 2017 р.). – Полтава : Центр фінансово-економічних наукових досліджень, 2017. – С. 80–82 (0,12 друк. арк.).

12. Сторожчук В. М. Роль універсальної міжнародної товарної номенклатури у захисті національних ринків / В. М. Сторожчук // Innovative Economy: processes, strategies, technologies : International Scientific Conference (Kielce, 27 January 2017). – Kielce, Poland: Baltija Publishing, 2017. – С. 53–54 (0,12 друк. арк.).

13. Сторожчук В. М. Індикатори рівня тарифного захисту України: актуальний стан та динаміка / В. М. Сторожчук // Сучасні аспекти розвитку фінансових процесів та інноваційних технологій : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25-26 серпня 2017 р.). – К.: Аналітичний центр «Нова економіка», 2017. – С. 27–30 (0,17 друк. арк.).

14. Калюжна Н. Г. Організаційно-інформаційне забезпечення імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС / Н. Г. Калюжна, В. М. Сторожчук // Сервісна економіка в умовах глобальної конкуренції: правовий та інституційний виміри : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15-16 листопада 2017 р.). – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. – С. 87–90 (0,3 друк.

арк.). *(Особистий внесок автора: систематизовано напрями вдосконалення організаційно-інформаційного забезпечення імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, 0,15 друк. арк.).*

15. Сторожчук В. М. Роль преференційних правил походження товарів у спрощенні зовнішньоторговельного режиму України / В. М. Сторожчук // Вдосконалення економіки та фінансової системи країни: актуальні проблеми та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 2 лютого 2018 р.). – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2018. – С. 16–17 (0,1 друк. арк.).

16. Сторожчук В. М. Перспективи долучення України до системи діагональної кумуляції Пан-Євро-Мед / В. М. Сторожчук // Перспективи розвитку економічної системи з урахуванням сучасних євроінтеграційних процесів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 17 березня 2018 р.). – Дніпро: НО «Перспектива», 2018. – С. 87–90 (0,1 друк. арк.).

17. Сторожчук В. М. Пріоритети формування системи управління лібералізацією митно-тарифного регулювання України / В. М. Сторожчук // Актуальні питання економіки, фінансів, обліку та права в сучасних умовах : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 10 вересня 2018 р.). – Полтава: Центр фінансово-економічних наукових досліджень, 2018. – С. 20 (0,1 д.а.).

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	16
ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ	25
1.1. Системні засади дослідження зовнішньоторговельної лібералізації	26
1.2. Митний тариф як регулятор зовнішньоторговельної політики держав	39
1.3. Роль лібералізації митно-тарифного регулювання у сприянні економічному розвитку держав.....	57
Висновки до розділу 1	75
РОЗДІЛ 2 НАПРЯМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ МИТНО- ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ	82
2.1. Тарифний захист зовнішньої торгівлі: сучасний стан та тенденції.....	82
2.2. Використання правил походження як інструмент лібералізації митно- тарифного регулювання зовнішньої торгівлі	106
2.3. Лібералізація митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі України в рамках Угоди про асоціацію з ЄС	130
Висновки до розділу 2	145
РОЗДІЛ 3 СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ МИТНО- ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ	151
3.1. Оцінювання рівня лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі держави	151
3.2. Лібералізація митно-тарифного регулювання на основі використання переваг Конвенції Пан-Євро-Мед	183
3.3. Модель лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі на засадах системного підходу	203
Висновки до розділу 3	220
ВИСНОВКИ	227
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	232
ДОДАТКИ	255

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АСЕАН – Асоціація держав Південно-Східної Азії.

ВВП – валовий внутрішній продукт.

ГАТТ – Генеральна угода з тарифів та торгівлі.

ГС – Гармонізована система опису та кодування товарів.

ГУАМ – Організація за демократію та економічний розвиток.

ДФС – Державна фіскальна службі України.

ЄАВТ – Європейська асоціація вільної торгівлі.

ЄК – Європейська Комісія.

ЄС – Європейський Союз.

ЗЕД – зовнішньоекономічна діяльність.

Конвенція Пан-Євро-Мед – Регіональна конвенція про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження.

КМУ – Кабінет міністрів України.

МВФ – Міжнародний валютний фонд.

МКУ – Митний кодекс України.

МТР – митно-тарифне регулювання.

НАФТА – Північноамериканська зона вільної торгівлі.

ППТ – правила походження товарів.

РНС – режим найбільшого сприяння.

СНД – Співдружність Незалежних Держав.

СОТ – Світова організація торгівлі.

ТШП – Транстихоокеанське партнерство.

УКТЗЕД – Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності.

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Митно-тарифне регулювання є визначальною складовою державного регулювання зовнішньої торгівлі. Політика держави щодо встановлення митно-тарифних обмежень впливає на розвиток зовнішньоторговельних відносин між країнами, визначає особливості діяльності національних виробників та рівень захищеності національних ринків від конкуренції з боку імпорту. Спрощення та послаблення митно-тарифних обмежень традиційно розглядається як необхідна передумова інтеграції країни до світового господарства та забезпечення розвитку її зовнішньоторговельної діяльності. Так, лібералізація митно-тарифного регулювання у вільній торгівлі між Україною та Європейським Союзом сприяла щорічному зростанню експорту товарів вітчизняного виробництва до країн ЄС на 10-15% протягом 2016-2018 рр.

Попри визнання позитивного впливу тарифної лібералізації на розвиток зовнішньої торгівлі, в умовах посилення протекціоністських тенденцій у зовнішньоторговельній політиці надмірна відкритість внутрішніх ринків згідно з вимогами Світової організації торгівлі (далі – СОТ) створює додаткові загрози для держав зі слабкою економікою. У зв'язку з цим виникає необхідність аналізування та систематизації наслідків лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі з урахуванням актуальних тенденцій трансформації світової системи зовнішньоторговельних відносин.

Проблематика реформування та лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі знайшла відображення у працях таких зарубіжних і вітчизняних науковців, як Д. Долар, І. Дюмулен, П. Кругман, Л. Мізес, Дж. Нугент, Д. Родрік, Дж. Сакс, М. Фрідман, Ф. Хайек, А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, С.Г. Войтов, А.С. Гальчинський, О.П. Гребельник, І.Г. Бережнюк, О.В. Дьяченко, І.Є. Журба, І.Б. Іринчина, І.О. Іващук, Н.Г. Калюжна, І.М. Карамбович, К.І. Новікова, В.П. Онищенко, К.С. Пугачевська. Незважаючи на належну кількість наукових розробок у предметній галузі, більш докладного дослідження потребують питання, зумовлені необхідністю визначення пріоритетних напрямів лібералізації митно-тарифного регулювання

зовнішньої торгівлі з огляду на необхідність балансування між дотриманням вимог СОТ щодо зв'язування тарифів та посиленням протекціонізму у зовнішньоторговельній політиці держав. Необхідність розроблення теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі в умовах трансформації світової системи зовнішньоторговельних відносин зумовила вибір теми дисертаційної роботи, мету, завдання, логіку та напрями дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематики науково-дослідних робіт Київського національного торговельно-економічного університету Міністерства освіти і науки України (м. Київ). За темою «Євроінтеграційні пріоритети національного бізнесу» (номер державної реєстрації 0115U000562) здобувачем розроблено систему заходів щодо організаційно-інформаційної підтримки лібералізації митно-тарифного регулювання України. При виконанні теми «Торговельно-економічні війни: національний та міжнародний вимір» (номер державної реєстрації 0118U000130) здобувачем визначено принципові засади лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі на основі використання преференційних правил походження товарів.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у поглибленні теоретико-методичних засад лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі.

Досягнення поставленої мети зумовило потребу розв'язання таких завдань:

розглянути процес лібералізації митно-тарифного регулювання як системний об'єкт дослідження;

визначити основні концепти предметної галузі дослідження у категоріях системного підходу;

проаналізувати митний тариф як інструмент зовнішньоторговельної політики держав;

дослідити лібералізацію митно-тарифного регулювання у сприянні економічному розвитку держав;

проаналізувати стан та визначено тенденції тарифного захисту зовнішньої торгівлі України у контексті лібералізації;

дослідити особливості використання преференційних правил походження товарів як інструменту лібералізації митно-тарифного регулювання;

розробити підхід до оцінювання рівня лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі держави;

визначити перспективи лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі в системі діагональної кумуляції Регіональної конвенції про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження (далі – Конвенція Пан-Євро-Мед);

сформулювати теоретико-методичні положення лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі на засадах системного підходу.

Об'єктом дослідження є процес лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі. *Предметом дослідження* є теоретико-методичні підходи та практичний інструментарій лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є сукупність способів наукового пізнання, методів, прийомів і принципів проведення наукового дослідження. Теоретичною основою дисертації стали положення концепцій економічного розвитку, теорій управління зовнішньоторговельною лібералізацією, теорії систем, наукові праці та методичні розробки вітчизняних і зарубіжних учених у галузі управління зовнішньоторговельною діяльністю та митно-тарифним регулюванням держави, зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. Правове поле дослідження склали чинні законодавчі та нормативні документи, що регламентують зовнішньоторговельну діяльність. Інформаційною базою дослідження є матеріали Державної служби статистики України, Державної фіскальної служби України, Міжнародного валютного фонду, Світової організації торгівлі, Світового банку, Європейської комісії, результати власних досліджень.

У процесі дослідження використано методи: діалектичної єдності історичного і логічного (при дослідженні сутності та джерел зовнішньоторговельної лібералізації – п. 1.3); науковий аналіз і синтез (при обґрунтуванні й уточненні сутності понять «зовнішньоторговельна лібералізація» та «лібералізація митного тарифного регулювання» – п. 1.1); структурно-логічний аналіз (при визначенні функцій митного тарифу в умовах лібералізації митно-тарифного регулювання та розробці ієрархії аспектів його трактування – п. 1.2); спостереження й узагальнення (при систематизації характеристик митно-тарифного регулювання в абсолютному та відносному вимірі – п. 2.1); процесний і системний підходи (при розробленні системи лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі – п. 3.3); індексний метод (при обґрунтуванні абсолютного та відносного коефіцієнтів лібералізації зовнішньої торгівлі – п. 3.1); регресійно-кореляційний аналіз (при визначенні та оцінці сили взаємозв'язку між значенням середньоарифметичного тарифу режиму найбільшого сприяння та індикаторами економічного розвитку держави – п. 1.2); матричний метод (при систематизації результатів оцінювання рівня лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі – п. 3.1, та формалізації умов застосування діагональної кумуляції – п. 3.2).

Наукова новизна одержаних результатів Основний науковий результат дисертаційної роботи полягає у поглибленні теоретико-методичних засад та розробленні практичного інструментарію лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у такому:

уперше:

розроблено модель лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі держави на засадах системного підходу на основі впорядкування теоретичних засад та організаційно-управлінських аспектів лібералізації митно-тарифного регулювання, що дає змогу встановити пріоритетні напрями управлінського впливу з огляду на конкретні обмеження на складові митно-тарифного регулювання держави, як критерій ефективності

функціонування системи визначено мінімізацію кількості обмежень на складові митно-тарифного регулювання держави з урахуванням національного, інтеграційного та глобальних пріоритетів її зовнішньоторговельної діяльності;

удосконалено:

методичні підходи до оцінювання рівня лібералізації митно-тарифного регулювання на основі розрахунку двох типів коефіцієнтів лібералізації зовнішньої торгівлі та їх деталізації до рівня товарних розділів зовнішньоторговельної номенклатури держави: абсолютний коефіцієнт лібералізації, який характеризує стан дотримання вимог СОТ щодо значень поточних середньоарифметичних та середньозважених тарифів; відносний коефіцієнт лібералізації, який дає змогу оцінити співвідношення середньозваженого та середньоарифметичних тарифів та їх динаміку безвідносно до зв'язаних на час вступу до СОТ значень; розрахунок запропонованих коефіцієнтів дає можливість оцінити рівень «відкритості» зовнішньої торгівлі держави за окремими товарними розділами зовнішньоторговельної номенклатури як у контексті дотримання вимог СОТ щодо зв'язаних тарифів (абсолютний коефіцієнт лібералізації), так і в динаміці порівняно із попереднім періодом (відносний коефіцієнт лібералізації);

методичні засади лібералізації митно-тарифного регулювання на підставі використання преференційних правил походження товарів за рахунок формалізації умов застосування діагональної кумуляції державами-сторонами Конвенції про Пан-Євро-Мед, що дало змогу: обґрунтувати критерій забезпечення максимальної результативності зовнішньоторговельного співробітництва в рамках Конвенції Пан-Євро-Мед, який полягає в укладанні двосторонніх угод з ідентичними преференційними правилами походження між усіма її сторонами; визначити критерій ефективності участі держави у Конвенції Пан-Євро-Мед як максимізацію кількості угод з ідентичними преференційними правилами походження між цією державою та іншими Сторонами Конвенції;

економічний зміст поняття «лібералізація митно-тарифного регулювання» завдяки конкретизації сутності та визначення взаємозв'язку ключових понять

предметної галузі дослідження («лібералізація», «економічна лібералізація», «зовнішньоекономічна лібералізація», «зовнішньоторговельна лібералізація») в категоріях системного підходу, що дало змогу визначити лібералізацію митно-тарифного регулювання як процес усунення / послаблення державами, інтеграційними утвореннями та міжнародними інституціями митно-тарифних обмежень у зовнішній торгівлі з метою узгодження на основі принципу транспарентності національного, інтеграційного та глобального пріоритетів зовнішньої торгівлі;

дістало подальшого розвитку:

підхід до розгляду митного тарифу як інструменту зовнішньоторговельної політики держави завдяки впорядкуванню аспектів його трактування за послідовністю набуття визначальних ознак, що дало змогу: сформувати ієрархію аспектів трактування митного тарифу від найширшого («категорія дослідження») до найвужчого («вид обов'язкового митного платежу»); запропонувати класифікатор функцій митного тарифу в умовах посилення тенденцій до захисту державами національних ринків, до яких віднесено: регулятивну, фіскальну, захисну, стимулюючу, прогресивну, обмежувальну та інтеграційну функції; обґрунтувати пріоритетність реалізації інтеграційної функції, яка полягає у сприянні інтеграції держав до світової економічної системи шляхом поступового зниження ставок мит у рамках регіональних преференційних угод;

оцінка ролі лібералізації митно-тарифного регулювання у забезпеченні економічного розвитку зовнішньої торгівлі держави шляхом підтвердження статистичної незначущості лінійного кореляційного зв'язку між рівнем тарифного захисту країн статистичної вибірки й індикаторами їх економічного зростання, що створило підстави для констатації невизначеності ефектів лібералізації державної зовнішньоторговельної політики в умовах неопротекціонізму;

методичний підхід до визначення потенціалу лібералізації митно-тарифного регулювання України на засадах використання преференційних правил походження товарів у рамках Конвенції Пан-Євро-Мед за рахунок:

обґрунтування критерію отримання максимальних переваг секторами економічної діяльності на основі таблиці «Витрати-Випуск», що дало змогу констатувати, що найбільший потенціал отримання вигід від діагональної кумуляції Пан-Євро-Мед матимуть сектори економічної діяльності України з найвищими значеннями частки експорту у кінцевому споживанні продукції сектору; систематизації заходів, які запроваджуються Україною та іншими Сторонами Конвенції Пан-Євро-Мед з метою повного використання потенціалу цієї угоди за такими критеріями, як: суб'єкт упровадження; механізм реалізації; мета упровадження; напрям реалізації).

Практичне значення одержаних результатів. Результати та рекомендації дисертації є методичною основою лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі. До результатів, що мають найбільше практичне значення, належать: модель лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі держави на засадах системного підходу; підхід до оцінювання рівня лібералізації митно-тарифного регулювання держави на основі розрахунку абсолютного та відносного коефіцієнтів лібералізації зовнішньої торгівлі за товарними розділами зовнішньоторговельної номенклатури; матричний підхід до формалізації умов приєднання держав до Конвенції Пан-Євро-Мед.

Результати роботи використано в діяльності підприємств та установ, що підтверджується відповідними документами, які містяться в додатку до дисертації: Департаменту адміністрування митних платежів та митно-тарифного регулювання Державної фіскальної служби України (довідка № 1458/6/99-99-19-04-15 від 11.01.2019), ТОВ «НПО «Поверхность МД» (довідка № 310 від 27.12.2018). Матеріали та результати дослідження впроваджено в освітній процес КНТЕУ під час розроблення науково-методичного забезпечення та викладання дисципліни «Міжнародний бізнес» (довідка № 479/08-01 від 26.02.2019).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною кваліфікаційною працею, всі результати якої отримані безпосередньо автором. Наукові положення, сформульовані висновки,

рекомендації та пропозиції одержані самостійно і викладені в опублікованих у наукових виданнях працях автора. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використані лише ті ідеї, положення і висновки, що є результатом особистих досліджень автора.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації доповідалися й одержали схвалення на Міжнародній науково-практичній конференції «Національна економіка в умовах глобалізації: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку» (м. Полтава, 2017 р.), Міжнародній науковій конференції «Innovative Economy: processes, strategies, technologies» (м. Кельце, Польща, 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сервісна економіка в умовах глобальної конкуренції: правовий та інституційний виміри» (м. Київ, 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Вдосконалення економіки та фінансової системи країни: актуальні проблеми та перспективи Управління соціально-економічним розвитком держави, регіону, підприємства» (м. Запоріжжя, 2018 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи розвитку економічної системи з урахуванням сучасних євроінтеграційних процесів» (м. Дніпро, 2018 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 17 наукових праць загальним обсягом 7,39 д.а. (з яких 6,44 д.а. належать особисто автору), у тому числі 1 параграф – у монографії (1,0 д.а.), 8 статей у наукових фахових виданнях України (5,17 д.а.), 1 стаття – у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз (0,30 д.а.), 7 – в інших виданнях (0,86 д.а.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 220 найменувань на 24 сторінках і 6 додатків, що займають 26 сторінок. Обсяг основного тексту дисертаційної роботи становить 180 сторінок і містить 34 таблиці, 20 рисунків та 29 формул.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

1.1. Системні засади дослідження зовнішньоторговельної лібералізації

На сучасному етапі розвитку міжнародних відносин і світової економічної системи лібералізація і як суспільно-політичне, і як економічне явище набуває характеру глобальної світової тенденції. Прагнення до усунення або мінімізації будь-яких штучних обмежень (національних, ментальних, гендерних, релігійних) в усіх сферах людської діяльності відкриває нові можливості для реалізації потенціалу окремих громадян, етнічних угруповань, націй та, зрештою, держав як суб'єктів міжнародних економічних відносин. Ключова роль у процесі лібералізації у її загальному розумінні належить органам державного регулювання, які уособлюють та ретранслюють політику держав щодо усунення обмежень та збільшення свобод суб'єктів діяльності в усіх сферах суспільного життя.

Особливе значення у контексті забезпечення економічного розвитку держави набуває лібералізація економічних процесів на національному рівні, яка є загальновизнаною тенденцією сьогодення. Слід зазначити, що оперуючи поняттям «економічна лібералізація» у найрізноманітніших його контекстах [133, 75, 32, 123, 7, 110], дослідники залишають поза увагою питання чіткого тлумачення його семантичної сутності. В кінцевому підсумку, нехтування апаратом термінологічного аналізу призводить до невизначеності причинно-наслідкових зв'язків у перебігу лібералізаційних процесів та неможливості чітко окреслити їх очікувані результати та потенційні наслідки. Підвищенню обґрунтованості дослідження лібералізаційних процесів в економіці сприятиме, зокрема, установлення сутності економічної лібералізації з точки зору системного підходу.

У загальному випадку термін «лібералізація» (англ. liberalisation, фр. libéralisation, лат. liberalis – вільний, libera-lis – такий, що стосується свободи) трактується як:

надання більших свобод в усіх сферах суспільного життя [34];

зняття та послаблення обмежень, надання свободи дій [77];

надання більшої свободи, вивільнення [73];

зняття обмежень, надання свободи [154];

процес розширення певних прав та свобод й усунення відповідних обмежень [135];

пом'якшення державного або державно-бюрократичного тиску (контролю) на різні сфери суспільного життя — політику, економіку, право тощо [113].

Узагальнюючи наведені словникові визначення терміну «лібералізація» можна побачити, що ключовими визначальними категоріями при його трактуванні є надання свободи та зняття (усунення, послаблення) обмежень. На наш погляд, між цими категоріями існує причинно-наслідковий зв'язок, на якому слід наголосити при визначенні сутності процесу лібералізації незалежно від сфери, у якій він відбувається [140]. А саме – оскільки надання свободи власне й реалізується шляхом усунення обмежень, можемо вважати метою лібералізації надання свободи, а засобом досягнення цієї мети – зняття або зменшення відповідних обмежень. Зрозуміло, що незалежно від сфери наявності обмежень, правом їх установлення (та, відповідно, усунення) володіють певні суб'єкти управління – інституції, органи управління, посадові особи та ін. Результатом прийняття відповідних рішень щодо лібералізації буде набуття об'єктами управління прав та свобод у певній сфері їх діяльності. Відповідно, під лібералізацією у загальному сенсі можемо розуміти процес усунення суб'єктом управління встановлених обмежень з метою надання об'єкту управління свободи у відповідній сфері діяльності. Наявність суб'єкта управління, об'єкта управління, мети та засобу їх взаємодії створює підґрунтя для розгляду процесу лібералізації з точки зору системного підходу. В якості

суб'єкта управління (керуючого органу), що здійснює управлінський вплив, виступають органи управління та інституції, наділені повноваженнями щодо накладання та усунення обмежень у відповідній сфері. В якості об'єкта управління (керованого органу) виступають отримувачі відповідних прав і свобод, сутність та перелік яких конкретизуються залежно від сфери діяльності. Зв'язок між керуючим та керованим органами (т. зв. прямий зв'язок) представляє собою управлінський вплив, який чинить керуючий орган на керований з метою досягнення мети функціонування системи. В даному випадку управлінський вплив являє собою конкретні дії щодо усунення обмежень, наслідок яких відчуває об'єкт управління у своїй діяльності. Протилежний за напрямом дії зв'язок (від керованого органу до керуючого) називається зворотним зв'язком та є необхідною умовою ефективного функціонування будь-якої системи. Наявність зворотного зв'язку дозволяє керуючому органу, на основі аналізу реакції керованого органу, оцінити дієвість управлінського впливу та, у разі необхідності, відкоригувати його інтенсивність та інші характеристики.

Керуючись загальними уявленнями про складові системи управління та їх взаємозв'язок [94], можемо графічно зобразити систему управління лібералізацією (рис. 1.1).

Наступний рівень конкретизації, необхідний для ґрунтовного дослідження лібералізації митно-тарифного регулювання, передбачає встановлення сутності лібералізації як економічного явища.

Лібералізація економіки (економічна лібералізація, лібералізація економічних процесів, лібералізація економічної діяльності та ін.) трактується як:

розширення свободи економічних дій господарюючих суб'єктів, зняття [124, 172, 80] або зменшення [172, 80] обмежень на економічну діяльність, розкрячення підприємництва [124, 172, 80];

усунення або послаблення державного контролю над економічною активністю комерційних суб'єктів, галузей та секторів економіки [184];

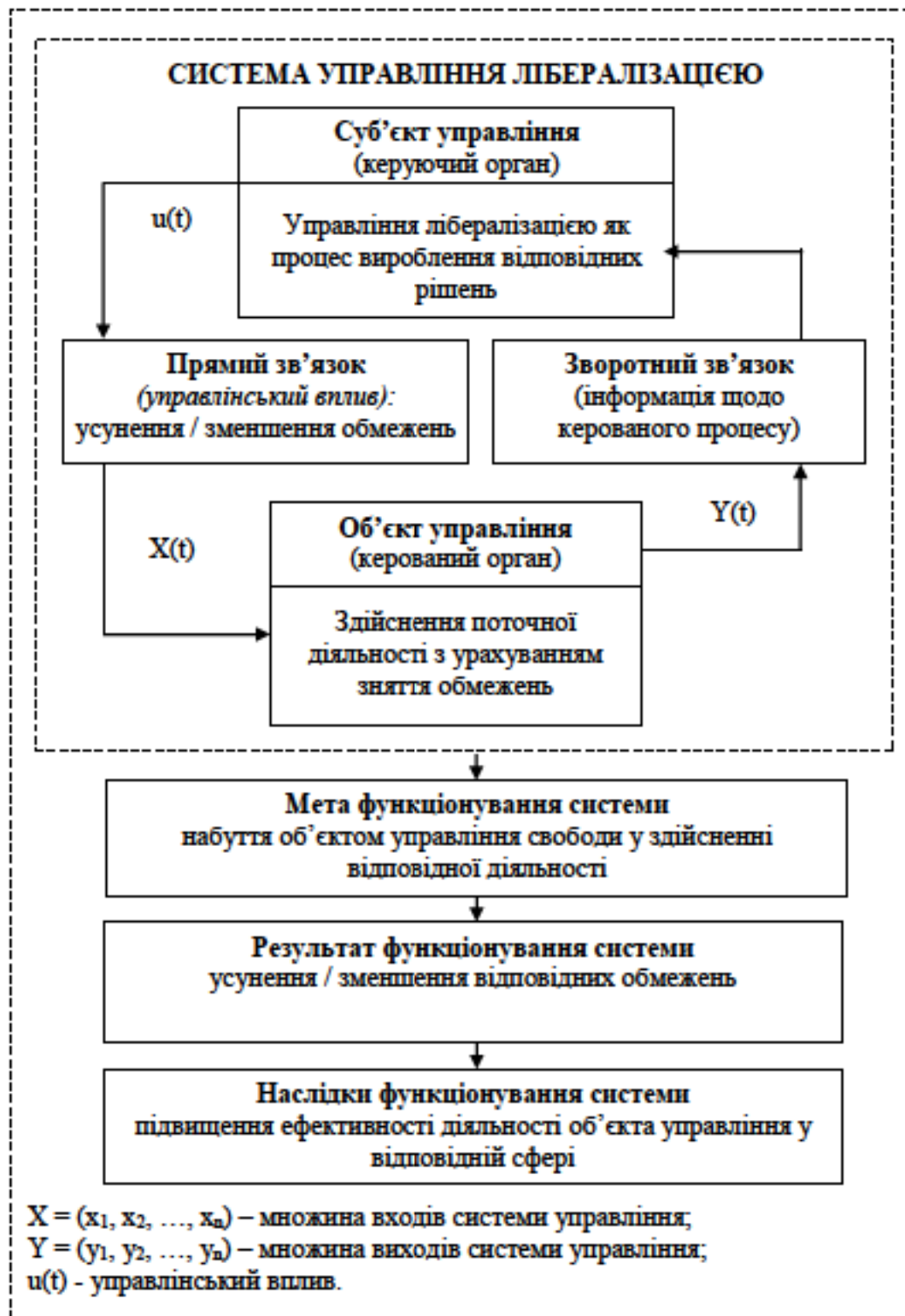

Рис. 1.1. Управління лібералізацією як система

Джерело: розроблено автором на основі [94]

скасування або послаблення державного контролю над економічною діяльністю та економічними параметрами (ціною, заробітною платою, відсотковою ставкою, обмінним курсом) [171];

процес розширення волі економічних дій суб'єктів підприємницької діяльності, зняття обмежень на фінансово-економічну діяльність, розкріпачення підприємництва [113];

усунення обмежень, скасування або послаблення державного контролю, розширення свободи діяльності для економічних суб'єктів [134];

зняття кількісних та якісних обмежень на економічну діяльність [8];

процес ослаблення обмежень на здійснення ринкової діяльності і операцій [32];

процес звільнення економіки від зайвого управлінського впливу державної влади на ринкові механізми [31].

Як свідчить аналіз наведених визначень, у трактуваннях поняття «економічна лібералізація», знову-ж таки, відсутнім є наголошення на наявності причинно-наслідкового зв'язку між наданням економічної свободи (мета) та зняттям / послабленням обмежень (інструмент, механізм). Змістовий аналіз визначень економічної лібералізації у системних координатах, результати якого подано у табл. 1.1, дозволяє визначити основні складові процесу управління економічною лібералізацією з точки зору системного підходу [140] та надати таке її визначення: економічна лібералізація (лібералізація економіки) – це процес усунення / послаблення державами та міжнародними інституціями контролю та встановлених обмежень на економічні параметри з метою надання господарюючим суб'єктам свободи економічної діяльності.

Економічна свобода, якої набувають господарюючі суб'єкти в результаті лібералізації економіки, може розглядатися як визначальний принцип функціонування економічної системи ринкового типу. Ключовою ж ідеєю лібералізації як економічного явища є забезпечення саморегуляції ринкового господарського механізму в його основних аспектах – ціновому (лібералізація

цін), підприємницькому (лібералізація підприємницької діяльності) та зовнішньоекономічному (лібералізація зовнішньоекономічної діяльності).

Таблиця 1.1

Результати змістового аналізу визначень поняття «економічна лібералізація» з точки зору системного підходу

Елемент системи	Сутність елементів системи					
Суб'єкт управління	Держави, інтеграційні утворення, міжнародні інституції					
Об'єкт управління	Господарюючі (комерційні) суб'єкти, галузі та сектори економіки (види економічної діяльності)					
Сенс діяльності об'єкта управління	Економічна активність (діяльність)					
Мета та цілі функціонування системи	Надання свободи економічної діяльності суб'єктам господарювання					
	Скорочення трансакційних витрат	Посилення господарської підприємницької мотивації			Легалізація «тіньової» діяльності	
Напрями реалізації управлінського впливу	Оптимізація державного контролю		Оптимізація системи обмежень на економічну діяльність			
	Скасування	Послаблення	Кількісні обмеження усунення	Зменшення	Якісні обмеження усунення	Зменшення
Форми реалізації управлінського впливу	Адміністративні заходи			Пряме державне регулювання		
Предмет лібералізації	Економічна діяльність	Економічні параметри				
		Ціна	Заробітна плата	Відсоткова ставка	Обмінний курс	Митний тариф
Результат	Підвищення ефективності функціонування економічної системи внаслідок скасування / послаблення державного контролю та встановлених обмежень					

Джерело: складено автором

Не заперечуючи важливості лібералізації та її, в цілому, позитивний вплив на розвиток національної економіки, необхідно наголосити на можливості виникнення побічних ефектів від упровадження лібералізаційних заходів за кожним із напрямів [143]. Так, лібералізація цін як процес переходу від державного ціноутворення до ринкового може спричинити надмірну інфляцію та спровокувати поглиблення незбалансованості економіки у зв'язку зі скороченням сфери державного контролю. Лібералізація підприємницької діяльності передбачає свободу економічної діяльності всіх суб'єктів господарювання будь-якої форми власності, зняття або зменшення політичних, юридичних і адміністративних обмежень приватної ініціативи [75]. Вона може супроводжуватися збільшенням комерційного ризику та послабленням стабільності фінансової системи внаслідок відсутності реальних механізмів впливу, зокрема, на ринок валютообмінних операцій. Нарешті, лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, яка передбачає ліквідацію монополії держави на зовнішню торгівлю за умови збереження державної регулятивної функції [133], пов'язана з ризиками скорочення національного виробництва внаслідок надмірного ввезення в країну більш дешевих та/або більш якісних імпортованих товарів. Тобто, незалежно від сфери прояву, економічна лібералізація на національному рівні передбачає подолання певних протиріч, джерела яких подано на рис. 1.2, та полягає у виробленні оптимального співвідношення ринкових і контрольованих механізмів в економічній системі [143].

У контексті дослідження найбільший інтерес становить зовнішньоекономічна лібералізація, яка є комплексом заходів, спрямованих на сприяння зовнішньоекономічної діяльності, поступове скасування наявних обмежень у зовнішній торгівлі, зниження ставок ввізного та вивізного мита, надання тарифних пільг під час здійснення зовнішньоекономічних операцій [164].

Зовнішньоекономічна лібералізація є загальновизнаною сучасною світовою тенденцією зовнішньоекономічної політики, а інструментарій її реалізації свідчить, що основним елементом зовнішньоекономічної політики є

політика зовнішньоторговельна. Відповідно, наступним етапом установаження особливостей лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі як предмета дослідження стає розгляд зовнішньоторговельної лібералізації.

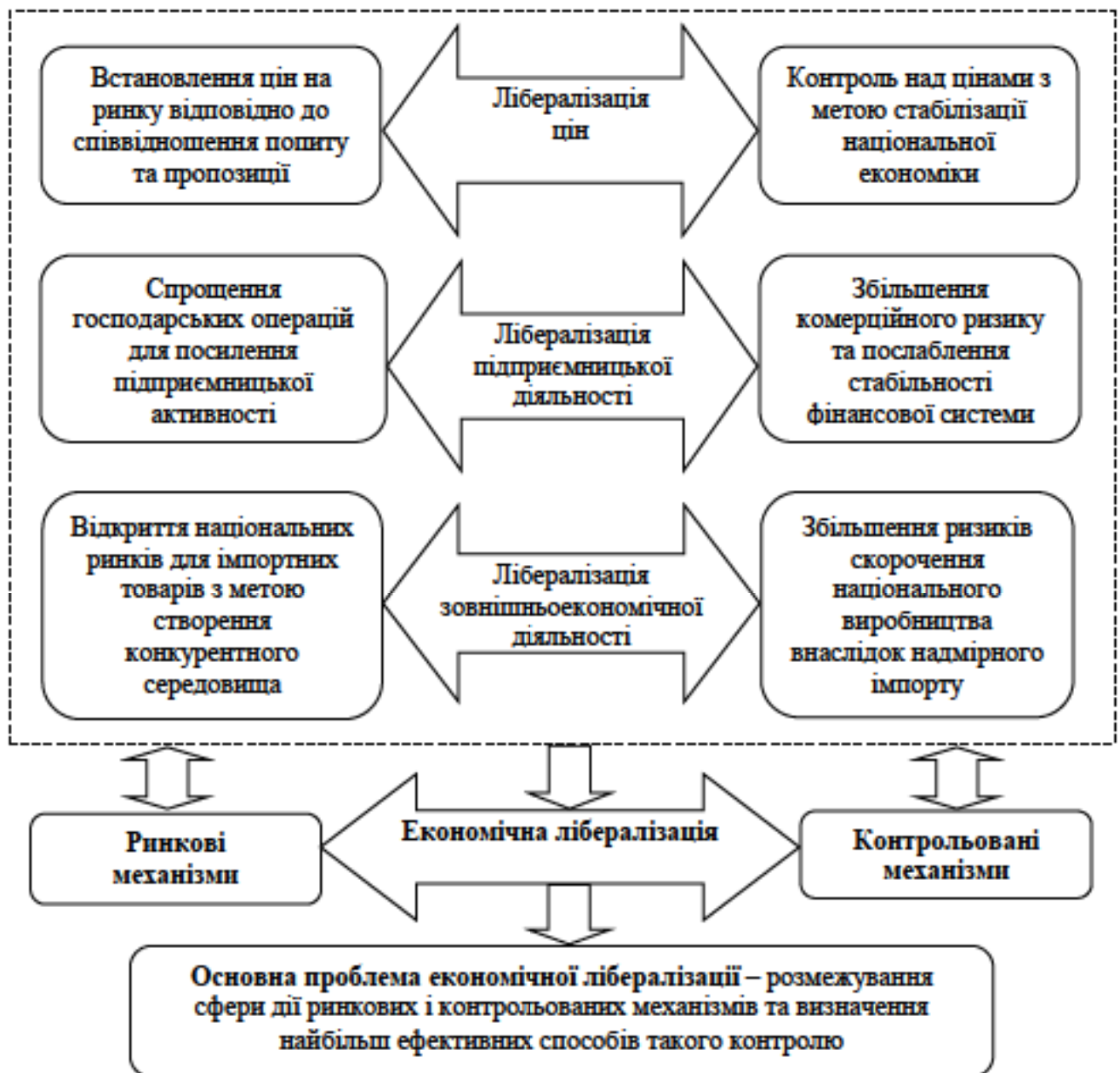

Рис. 1.2. Джерела протиріч лібералізації в національній економіці

Джерело: розроблено автором

Під лібералізацією зовнішньої торгівлі розуміється розширення свободи економічних дій і зняття обмежень на діяльність у сфері міжнародної торгівлі

для національних господарюючих суб'єктів, а також спрощення доступу на внутрішній ринок для зарубіжних суб'єктів [18]. Зовнішньоторговельна лібералізація передбачає полегшення умов зовнішньої торгівлі, що має форму зменшення величини мита, скорочення використання валютних і кількісних обмежень [112]. Критерієм ефективності зовнішньоторговельної лібералізації як сучасної тенденції зовнішньоекономічної політики держави є віднаходження раціонального сполучення елементів протекціонізму та вільної торгівлі (торгового лібералізму), тобто т. зв. рівня обґрунтованого протекціонізму. В категоріях дослідження (див. рис. 1.2) це означає пошук балансу між контрольованими та ринковими механізмами зовнішньої торгівлі з метою якнайкращого захисту та реалізації національних інтересів держави.

Оптимальне співвідношення елементів протекціонізму та вільної торгівлі залежить від багатьох чинників, як-то:

фаза економічного циклу (спад або піднесення);

стан експортного потенціалу країни (послаблення або зміцнення);

конкурентоспроможність національних товаровиробників (низька або висока);

етап розвитку національної економічної системи (структурна перебудова або сталий розвиток);

структура товарного ринку (монополізований або конкурентний) та ін.

Поточний стан та очікувані тенденції зміни перелічених чинників зумовлюють тяжіння рівня обґрунтованого протекціонізму у певній країні до протекціонізму або вільної торгівлі.

В категоріях системного підходу можемо визначити зовнішньоторговельну лібералізацію як процес усунення / послаблення державами та міжнародними інституціями контролю та встановлених обмежень у зовнішній торгівлі з метою сприяння економічному розвитку за рахунок надання господарюючим суб'єктам свободи при здійсненні зовнішньоекономічних операцій. Одразу слід зауважити, що поряд із ґрунтовним домінуванням думки щодо позитивного впливу лібералізації

зовнішньої торгівлі на економічне зростання, існує точка зору, що вона має суперечливий вплив на економічний розвиток та вибіркові наслідки як для країн різного рівня економічного розвитку, так й для господарюючих суб'єктів різних масштабів діяльності та галузевої приналежності. Водночас очевидно, що вдавання до протекціонізму як засобу підтримки національного виробника та захист внутрішнього ринку через високі мита, кількісні та адміністративні обмеження на імпорту продукцію є невиправданим, та ніяким чином не призведе до економічного зростання країни. Як ґрунтовно зауважує К.С. Пугачевська [123], позитивні наслідки протекціонізму є тимчасовими, та можуть спостерігатися лише на початковому етапі розвитку національного виробника та реалізації імпортозамінної стратегії. Тому, попри дискусійний характер її наслідків, зовнішньоторговельна лібералізація (як на національному, так і на міжнародному рівнях) є стійкою тенденцією сьогодення. Лібералізація зовнішньоторговельних процесів призводить до зміщення точки обґрунтованого протекціонізму вбік вільної торгівлі (торгового лібералізму) – як на міжнародному, так й на національному рівнях.

У зовнішньоторговельній лібералізації на міжнародному рівні провідною є роль СОТ, відповідно до політики якої єдиним легітимним засобом захисту національних ринків від конкуренції з боку імпорту є митні тарифи. Визнання митного тарифу як основного засобу регулювання сучасної зовнішньої торгівлі та інструменту зовнішньоторговельної лібералізації актуалізує необхідність дослідження теоретичних та практичних аспектів лібералізації митно-тарифного регулювання.

Під митно-тарифним регулюванням розуміють сукупність методів державного регулювання ЗЕД, заснованих на застосуванні митних процедур та правил [88, с. 52]. К.І. Новікова визначає митно-тарифне регулювання як сукупність конкретних заходів, які базуються на використанні митного тарифу та застосовуються органами державної влади різного рівня з метою досягнення бажаних тактичних і стратегічних цілей у процесі переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України [98]. Метою митно-тарифного

регулювання є захист національного ринку, а механізмом реалізації – обкладання митом товарів при їх переміщенні через митний кордон. На національному рівні митно-тарифне регулювання є інструментом зовнішньоторговельної політики держави, на міжнародному – об'єктом регулювання з боку міжнародних інституцій (передусім, СОТ). Діяльність СОТ спрямована на мінімізацію перешкод для розвитку міжнародної торгівлі за рахунок формування загальних норм, принципів та інструментів митно-тарифного регулювання.

Забезпечення на практиці кореляції між усуненням тарифних обмежень, наданням свободи суб'єктам ЗЕД та розвитком зовнішньої торгівлі (як на національному, так й міжнародному рівнях) – окремий напрям наукових дискусій та економічних досліджень сьогодення. Авторські міркування з цього приводу, що ґрунтуються на аналізі відповідної статистичної інформації, будуть сформовані в процесі подальшого дослідження (див. параграф 1.3). Наразі, констатуємо невизначеність ефектів лібералізації митно-тарифного регулювання, поки що зосередимося на визначенні теоретичної сутності досліджуваного поняття та встановленню його місця у системі сполучених понять та категорій. З цією метою в табл. 1.2 систематизовано ключові поняття предметної галузі дослідження. Як видно, в категоріях системного підходу лібералізацію митно-тарифного регулювання може бути визначено як процес усунення / послаблення державою та міжнародними інституціями митно-тарифних обмежень у зовнішній торгівлі з метою її розвитку за рахунок надання господарюючим суб'єктам свободи при здійсненні зовнішньоторговельних операцій.

Отримані результати щодо дослідження сутності лібералізаційних процесів та, зокрема, лібералізації митно-тарифного регулювання з точки зору системного підходу можуть бути узагальнені у вигляді відповідної схеми (рис. 1.3). Запропонована схема передбачає розгляд управління лібералізацією як системи, що має чітко окреслені елементи: суб'єкт управління, об'єкт управління, предмет та інструмент управління. Метою функціонування такої

системи є скасування / послаблення обмежень на здійснення об'єктом управління певної діяльності, а результатом – підвищення ефективності цієї діяльності внаслідок ужитих заходів.

З точки зору системного підходу, система управління лібералізацією митно-тарифного регулювання має такі ключові елементи [139]:

Таблиця 1.2

Систематизація ключових понять предметної галузі дослідження

Поняття	Визначення поняття
Лібералізація	Процес усунення / послаблення суб'єктом управління встановлених обмежень з метою підвищення ефективності системи за рахунок надання об'єкту управління свободи у відповідній сфері діяльності
Економічна лібералізація	Процес усунення / послаблення державами, інтеграційними утвореннями та міжнародними інституціями контролю та встановлених обмежень на економічні параметри з метою підвищення ефективності економічної системи за рахунок надання господарюючим суб'єктам свободи економічної діяльності
Зовнішньо-економічна лібералізація	Процес усунення / послаблення державами, інтеграційними утвореннями та міжнародними інституціями контролю та встановлених обмежень у зовнішньоекономічній діяльності з метою забезпечення економічного зростання за рахунок надання господарюючим суб'єктам свободи при здійсненні зовнішньоекономічних операцій
Зовнішньо-торговельна лібералізація	Процес усунення / послаблення державами, інтеграційними утвореннями та міжнародними інституціями контролю та встановлених обмежень у зовнішній торгівлі з метою сприяння економічному розвитку за рахунок надання господарюючим суб'єктам свободи при здійсненні зовнішньоторговельних операцій
Лібералізація митно-тарифного регулювання	Процес усунення / послаблення державами, інтеграційними утвореннями та міжнародними інституціями митно-тарифних обмежень у зовнішній торгівлі з метою її розвитку за рахунок надання господарюючим суб'єктам свободи при здійсненні зовнішньоторговельних операцій

Джерело: складено автором

суб'єкт управління – держави, інтеграційні утворення, міжнародні інституції;

Тип лібералізації	Елементи системи управління лібералізацією відповідної діяльності				Природа обмежень	Мета системи управління	Результат функціонування системи
	Суб'єкт управління	Об'єкт управління	Предмет управління	Інструмент управління			
Лібералізація у загальному сенсі	Залежно від сфери діяльності	Залежно від сфери діяльності	Економічні параметри	Усунення / послаблення обмежень	Залежно від сфери діяльності	Свобода діяльності об'єкта управління	Підвищення ефективності діяльності об'єкта управління у відповідній сфері внаслідок скасування / послаблення обмежень
Економічна лібералізація						Ціна	
Зовнішньоекономічна лібералізація	Залежно від сфери діяльності	Економічні параметри	Кількісні та якісні обмеження у зовнішньоекономічній діяльності	Усунення / послаблення обмежень	Кількісні та якісні обмеження на складові митно-тарифного регулювання	Свобода при здійсненні зовнішньоекономічних операцій	Підвищення ефективності діяльності об'єкта управління у відповідній сфері внаслідок скасування / послаблення обмежень
Зовнішньоторговельна лібералізація						Митно-тарифні	
Лібералізація митно-тарифного регулювання	Залежно від сфери діяльності	Економічні параметри	Кількісні та якісні обмеження на складові митно-тарифного регулювання	Усунення / послаблення обмежень	Кількісні та якісні обмеження на складові митно-тарифного регулювання	Свобода при здійсненні зовнішньоторговельних операцій	Підвищення ефективності діяльності об'єкта управління у відповідній сфері внаслідок скасування / послаблення обмежень
						Система товарної класифікації митного тарифу	

Рис. 1.3. Елементи системи управління лібералізацією митно-тарифного регулювання

Джерело: розроблено автором

об'єкт управління – господарюючі (комерційні) суб'єкти, галузі та сектори економіки (види економічної діяльності);

предмет управління – економічні параметри зовнішньоторговельної діяльності;

інструмент управління – заходи щодо усунення / послаблення кількісних та якісних обмежень на складові митно-тарифного регулювання, а саме: система товарної класифікації тарифу; структура тарифу; правила визначення країни походження товару; види та рівень ставок мита; склад та рівень митних податків;

мета системи управління – усунення / послаблення кількісних та якісних обмежень на складові митно-тарифного регулювання;

результат функціонування системи – підвищення ефективності зовнішньоторговельної діяльності господарюючих суб'єктів унаслідок скасування / послаблення обмежень на складові митно-тарифного регулювання.

Визначені елементи надають уявлення про сутність лібералізації митно-тарифного регулювання з точки зору системного підходу, що дозволяє встановити пріоритетні напрями управлінського впливу, виходячи з конкретних обмежень на складові митно-тарифного регулювання. Також створюється можливість для оцінювання впливу наслідків усунення цих обмежень на забезпечення необхідного результату підвищення ефективності зовнішньоторговельної діяльності господарюючих суб'єктів.

Установлення сутності управління лібералізацією митно-тарифного регулювання з точки зору системного підходу слід розглядати як підґрунтя для розробки системної моделі цього процесу на національному рівні, в якій внутрішні складові системи та її оточення (чинники впливу, ресурси, процеси, суб'єкти взаємодії та ін.) можуть бути задані з необхідним ступенем деталізації. Вирішення цього завдання потребує дослідження таких питань, як установлення сутності мита як регулятора зовнішньоторговельної політики держави в умовах лібералізації, а також дослідження тенденцій розвитку, інституційних особливостей та механізмів лібералізації митно-тарифного

регулювання на сучасному етапі розвитку зовнішньої торгівлі та світогосподарських відносин в цілому.

1.2. Митний тариф як регулятор зовнішньоторговельної політики держав

Попри загальну тенденцію до лібералізації зовнішньоторговельної діяльності, яка виражається передусім у зниженні країнами митних тарифів за всією товарною номенклатурою, митно-тарифне регулювання залишається ключовим напрямом зовнішньоторговельної політики держав, оскільки визначає національний торговельний режим та регулює умови доступу іноземної продукції на внутрішні ринки.

Регулятором зовнішньоторговельної політики та інструментом об'єктивізації митно-тарифних обмежень є митний тариф. Визначальна роль митного тарифу в реалізації завдань лібералізації зовнішньоторговельної діяльності як на національному, так й на наднаціональному рівнях зумовлюється такими чинниками, як загальнозживаність національними регуляторними органами, широкий діапазон застосування, зручність адміністрування та прозорість мита як інструменту торговельних обмежень.

Митний тариф (англ. *customs tariff*), залежно від контексту та мети дослідження, розуміється як [17, 18, 28, 83, 110, 98, 6]:

особливий інструмент торговельної політики і державного регулювання внутрішнього ринку країни у його взаємодії зі світовим ринком;

деталізований перелік товарів, що оподатковуються імпортом та експортом митом з наведенням способу нарахування, ставки мита, а також коефіцієнтів надбавок і знижок та переліку товарів, заборонених до ввезення або вивезення відповідно до товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності;

конкретна ставка мита, яка застосовується при ввезенні певного товару чи вивезенні його за її межі на митну територію країни;

вид державного непрямого податку, який справляється з імпорту та експорту товарів, торговельно-промислового прибутку, майна, цінностей і предметів, що перетинають кордон у визначених державою пунктах під контролем митних служб;

вид митного платежу, що стягується з товарів та предметів, які переміщуються через митний кордон держави.

Очевидно, що діапазон підходів до визначення митного тарифу передбачає його розуміння як у широкому (інструмент торговельної політики і державного регулювання), так й вузькому (конкретна ставка мита, вид митного платежу) сенсі. Аспекти розгляду митного тарифу являють собою певну змістову ієрархію та можуть бути впорядковані від найширшого до найвужчого (рис. 1.4). У найширшому сенсі трактування митного тарифу відповідає його загальному розумінню як категорії дослідження, тобто одного з узагальнюючих понять, що виражає суттєві сторони конкретних явищ та процесів. Передусім, митний тариф належить до економічних категорій, які виражають окремі сторони економічних відносин та, в сукупності, характеризують економічний лад суспільства в цілому (потреби, ціни, прибуток, власність та ін.) [162]. Щодо митного тарифу, то він як економічна категорія є уособленням економічних відносин, пов'язаних із зовнішньоторговельною діяльністю країн.

З іншого боку, політичний характер введення мита як засобу економічного тиску на відповідні держави або, навпаки, створення режиму найбільшого сприяння з політичних мотивів, дозволяє віднести митний тариф й до політичних категорій.

Згідно з результатами авторських досліджень, які викладено в п. 1.1 роботи, митний тариф може також бути розглянутий як системна категорія. Як елемент системи управління лібералізацією митно-тарифного регулювання (див. рис. 1.3), митний тариф являє собою кількісні обмеження у зовнішній торгівлі, які, за умов її лібералізації, підлягають зменшенню або усуненню.

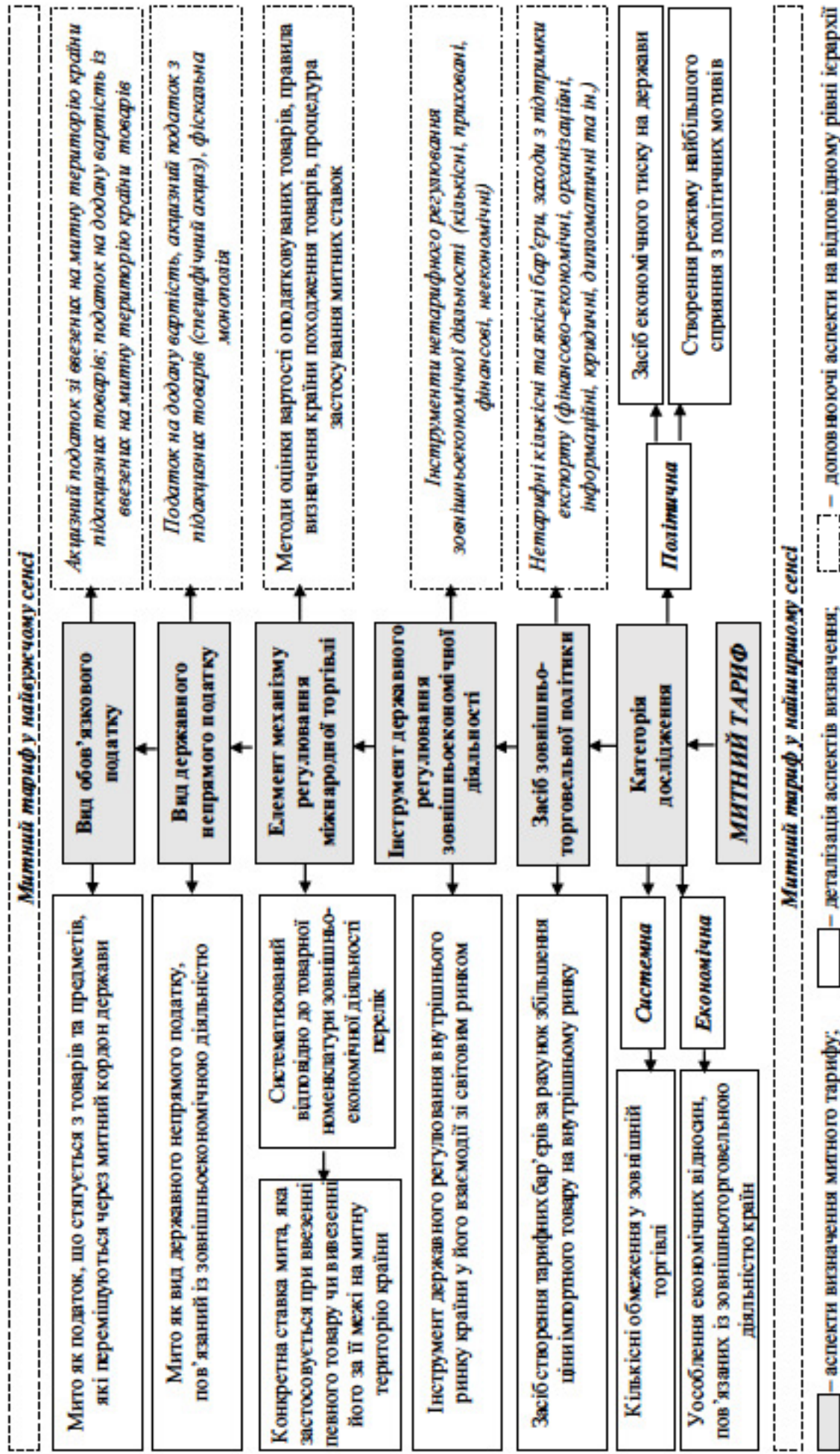

Рис. 1.4. Ієрархія аспектів трактування митного тарифу

Джерело: розроблено автором

Визначення митного тарифу згідно з системним підходом дозволяє розвинути уявлення про базовий, категоріальний рівень його трактування та розглядати його як комплексну (економічну, політичну та системну) категорію дослідження.

Наступним після категоріального рівнем в ієрархії аспектів трактування митного тарифу є його розуміння як засобу зовнішньоторговельної політики. Сутність митного тарифу як економічної категорії розкривається в процесі здійснення зовнішньоторговельної політики держави та визначенні її тяжіння до протекціонізму або вільної торгівлі. У цьому сенсі митний тариф є засобом створення тарифних бар'єрів за рахунок збільшення ціни імпортного товару на внутрішньому ринку. Поряд з тарифними бар'єрами, засобами зовнішньоторговельної політики держави є також [132]:

нетарифні бар'єри як обмеження та/чи заборони на імпорт (квоти, ліцензування, жорсткі технічні і санітарні стандарти якості товарів, добровільні обмеження експорту окремих товарів у певні країни);

підтримка експорту через надання експортерам податкових пільг, субсидій, дешевих кредитів, інформаційної та юридичної допомоги, підготовка кваліфікованих фахівців для зовнішньої торгівлі, допомога в організації виставок за кордоном, дипломатична підтримка вітчизняних компаній тощо.

Поряд з іншими складовими економічного інструментарію (непрямі податки у вигляді нарахування акцизного податку чи податку на додану вартість при імпорті; різні види митних зборів) митний тариф є інструментом державного регулювання внутрішнього ринку країни у його взаємодії зі світовим ринком.

Як інструмент державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності митний тариф регламентує взаємодію внутрішнього ринку зі світовим та використовується поряд із інструментами нетарифного регулювання. Інструменти нетарифного регулювання являють собою комплекс заходів обмежувально-заборонного характеру, що перешкоджають проникненню іноземних товарів на внутрішній ринок країни, та за характером дії поділяються на [168]:

кількісні (квотування, ліцензування, добровільні обмеження, ембарго);

приховані (державні закупівлі, вимоги до вмісту компонентів, технічні бар'єри, податкові збори, імпортерський депозит);

фінансові (субсидії, кредитування, демпінг);

неекономічні (торговельні угоди, правові режими).

Наступним рівнем розуміння митного тарифу є його трактування як систематизованого, деталізованого відповідно до товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності переліку ставок мита. Сам в такому сенсі митний тариф розуміється згідно з Законом України «Про митний тариф України» № 584-VII від 9.09.2013 р., де його визначено як перелік ставок загальнодержавного податку – ввізного мита на товари, що ввозяться на митну територію України і систематизовані згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД), складеною на основі Гармонізованої системи опису та кодування товарів [43]. Разом із методами оцінки вартості оподатковуваних товарів, правилами визначення країни походження товарів, процедурами застосування митних ставок митний тариф у цьому сенсі може розглядатися як елемент механізму регулювання міжнародної торгівлі. Ставки мита на конкретні товари, як складові цього переліку (поряд із акцизним податком та податком на додану вартість) є видом митного платежу, що стягується з товарів та предметів, які переміщуються через митний кордон держави.

Також мито може розумітися як вид державного непрямого податку, який справляється з імпорту та експорту товарів, торговельно-промислового прибутку, майна, цінностей і предметів, що перетинають кордон у визначених державою пунктах під контролем митних служб [8]. Як вид податку, митний тариф трактується, зокрема, у Митному кодексі України (Розділ IX, стаття 271), де зазначено, що мито це «загальнодержавний податок, встановлений Податковим кодексом України та цим Кодексом, який нараховується та сплачується відповідно до цього Кодексу, законів України та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [90].

Непрямі податки – це податки на товари і послуги, що встановлюються у вигляді надбавки до ціни або тарифу, оплачуються покупцями при купівлі товарів та отриманні послуг, а в бюджет вносяться продавцями чи рідше виробниками цих товарів та послуг [6]. Окрім ввізного (імпортного) мита, до непрямих податків відносяться:

акцизний податок (специфічний акциз), який встановлюється на окремі товари (продукцію), визначені законом як підакцизні, та включається в їхню ціну [1];

податок на додану вартість, якому підлягає вартість, створена на конкретному ступені руху товару [155, с. 85];

фіскальна монополія, яка передбачає встановлення державою фіксованої надбавки до ринкової ціни, яка забезпечує їй необхідний обсяг доходів, та станом на сьогодні (за винятком окремих країн у дуже обмеженому вигляді) практично не застосовується, в тому числі й Україною [127, с. 43].

У найвужчому сенсі мито може розумітися як вид податку, що стягується з товарів та предметів, які переміщуються через митний кордон держави (разом із акцизним податком із ввезених на митну територію країни підакцизних товарів та податком на додану вартість із ввезених на митну територію країни товарів).

Таким чином, у найширшому розумінні митний тариф є економіко-політичною категорією, а у найвужчому – збігається з видом податку, що стягується з товарів та предметів, які переміщуються через митний кордон держави. Розмір цього податку визначається митним тарифом у його розумінні як конкретної ставки мита, яка застосовується при ввезенні певного товару чи вивезенні його за її межі на митну територію країни, та визначається згідно з переліком ставок мита, систематизованого відповідно до товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності. Сформована ієрархія аспектів трактування митного тарифу сприяє розвитку уявлення про митний тариф як комплексну (економічну, політичну, системну) категорію дослідження та впорядковує аспекти його трактування за послідовністю набуття визначальних ознак митного тарифу.

Основним елементом митного тарифу є мито як обов'язковий грошовий внесок (податок), що збирається державою при перетині товаром її митного кордону. Мито виконує ряд важливих функцій у регулюванні зовнішньоекономічної діяльності, до яких відносять [17, 18, 19, 157, 88, 27, 89, 84]:

регулятивну (регулюючу, стабілізуючу), що полягає у підтримці раціональної структури експорту та імпорту й оптимального співвідношення валютних доходів та витрат держави, та відповідно стосується експортних та імпортних мит;

фіскальну, що пов'язана з формуванням прибуткової частини державного бюджету, та стосується імпортних, експортних та транзитних мит;

захисну (протекціоністську), що реалізується через формування бар'єрів, які перешкоджають проникненню імпортних товарів на митну територію країни, та стосується імпортних мит;

стимулюючу (балансувальну, балансуєчу), що передбачає створення передумов для збільшення експорту країни та стосується експортних мит;

політичну (торговельно-політичну), що полягає у здійсненні економічного впливу на інші держави шляхом створення митних бар'єрів або, навпаки, надання їм митних пільг, та стосується імпортних мит.

До цих функцій авторами може додаватися ще контрольна функція, яка проявляється у здійсненні державою жорсткого контролю за проходженням товарів через митний кордон та зумовлюється необхідністю чіткої, виваженої роботи митних органів щодо ідентифікації товару, підрахунку його кількості та вартості для документального митного оформлення [85]. На наш погляд, контрольні заходи як прерогатива державних органів, є радше функцією митно-тарифного регулювання, ніж власне митного тарифу, оскільки саме величина митного тарифу є об'єктом контролю за дотриманням правильності нарахування та організаційного забезпечення справляння митних платежів.

На наш погляд, за сучасних умов лібералізації митно-тарифного регулювання доцільно більш чітко розгалузити політичний та інтеграційний аспект визначення ставки мита. У першому випадку рівень ставок мита може розглядатися як індикатор політичної напруженості у відносинах між торговельними партнерами,

зазвичай має двосторонній ефект та, в кінцевому підсумку, нехтує економічними інтересами країн на користь політичних амбіцій. За сучасних геополітичних умов політична складова, з одного боку, є невід'ємною частиною зовнішньоторговельних відносин між країнами та інтеграційними утвореннями, а з іншого – суперечить тенденції до лібералізації митно-тарифного регулювання, оскільки має на меті створення штучних бар'єрів у зовнішньоекономічній діяльності.

Оскільки реалізація політичної функції зазвичай має негативне навантаження та призначена для ускладнення зовнішньоторговельної діяльності певної країни, доцільним на наш погляд є виокремлення такої функції митного тарифу, як інтеграційна [138]. На відміну від політичної, інтеграційна функція митного тарифу має на меті створення умов для ефективної інтеграції країни до світового економічного простору загалом та певного регіонального інтеграційного утворення зокрема. Ключовим механізмом її практичної реалізації є усунення митних бар'єрів у зовнішньоторговельній діяльності партнерів за рахунок зменшення або скасування імпорتنих мит – зазвичай, на двосторонній основі. Інтеграційна функція митного тарифу, на відміну від політичної, має позитивне змістове та інструментальне навантаження, а її реалізація набуває особливого значення в контексті лібералізації митно-тарифного регулювання.

Окрім розгалуження політичної та інтеграційної функцій митного тарифу, доцільною є конкретизація його стимулюючої (балансувальної) функції, яка зазвичай трактується як створення передумов для збільшення експорту країни. Але, на наш погляд, стимулюючу функцію митного тарифу слід розглядати в двох аспектах [138]: заохочення експорту за рахунок поліпшення умов доступу національних товарів на іноземні ринки (стимулююча складова) та створення сприятливих умов для діяльності вітчизняних товаровиробників та прогресивних змін у структурі виробництва й споживання товарів за рахунок вирівнювання умов конкуренції з імпортом на національному ринку (прогресивна складова). Адже стимулювання експорту та стимулювання внутрішнього виробництва не завжди є тотожним наслідком зменшення імпортного мита:

бажаний ефект може полягати не в стимулюванні освоєння національними товаровиробниками нового зовнішнього ринку, а, принаймні, у зменшенні частки певного імпортного товару у структурі національного споживання.

Також прогресивна функція митного тарифу має проявлятися у запровадженні механізмів різного тарифного захисту залежно від ступеня обробки товару, якщо імпортований товар (сировина, напівфабрикати, проміжна продукція) впливає на новостворену в рамках країни-імпортера додану вартість. Оптимізація тарифних ставок імпортних мит на сировину та проміжну продукцію має запобігати мультиплікативному ефекту зростання кінцевої вартості товару. У кінцевому підсумку, реалізація прогресивної функції митного тарифу має сприяти розвитку індустріального комплексу країни, запровадженню прогресивних змін у структурі національного виробництва, підтримці високотехнологічних інноваційних галузей, реалізації угод промислової кооперації, ефективному залученню країни до глобальних ланцюгів доданої вартості.

Згідно з визначеними функціями митного тарифу, можна встановити перелік ефектів, що мають бути забезпечені в результаті справляння митних платежів (табл. 1.3):

регулювання стану платіжного балансу країни, підтримка оптимального співвідношення доходів та витрат держави через формування раціональної структури експорту та імпорту (регулятивний ефект);

поповнення державного бюджету за рахунок надходження коштів від справляння мита (фіскальний ефект);

захист національних виробників від іноземної конкуренції та нівелювання негативних наслідків змін ринкової кон'юнктури на світовому та національному рівні шляхом створення митних бар'єрів для імпортних товарів (захисний ефект);

створення сприятливих умов для діяльності вітчизняних товаровиробників та прогресивних змін у структурі виробництва й споживання товарів за рахунок вирівнювання умов конкуренції з імпортом на національному

ринку та запровадження механізмів ефективного тарифну захисту (прогресивний ефект);

поліпшення умов доступу національних товарів на іноземні ринки за рахунок створення передумов для збільшення експорту країни та запобігання небажаному експорту (стимулюючий ефект);

створення умов, що сприяють або перешкоджають зовнішньоторговельній діяльності певних країн виходячи з політичних міркувань (політичний ефект);

Таблиця 1.3

Функції та ефекти справляння митного тарифу

Функції митного тарифу		Сутність функції	Механізм реалізації функції	Ефект реалізації функції
Традиційний підхід	Авторський підхід			
Регулятивна (регулююча, стабілізуюча)	Регулятивна	Регулювання структури експорту та імпорту	Рационалізація експортних та імпортних мит	Регулятивний
Фіскальна	Фіскальна	Формування дохідної частини бюджету	Справляння імпортних та експортних мит	Фіскальний
Захисна (протекціоністська)	Захисна	Захист національних виробників від іноземної конкуренції	Збільшення імпортних мит	Захисний
Стимулююча (балансувальна)	Стимулююча	Полегшення умов доступу національних товарів на іноземні ринки	Зменшення експортних мит	Стимулюючий
	Прогресивна	Створення сприятливих умов для прогресивних змін у структурі виробництва і споживання товарів	Рационалізація імпортних мит	Прогресивний
Політична (торговельно-політична)	Обмежувальна	Здійснення економічного тиску на інші держави	Збільшення імпортних мит	Політичний
	Інтеграційна	Сприяння реалізації інтеграційних пріоритетів держави	Зниження / усунення імпортних мит	Інтеграційний

Джерело: складено автором

спрощення умов доступу національних товарів на іноземні ринки з метою забезпечення ефективної інтеграції країни до світового економічного простору загалом та певного регіонального інтеграційного утворення зокрема (інтеграційний ефект).

Домінуючими функціями застосування митного тарифу традиційно є поповнення державного бюджету та захист національного ринку від іноземної конкуренції. Відповідно, основними очікуваними ефектами запровадження імпортерних є фіскальний та захисний. Найкращим чином забезпеченню цих ефектів відповідає імпортерне мито, причому низькі ставки сприяють отриманню фіскального ефекту, а високі – захисного.

Ефективність реалізації фіскальної функції митного тарифу в Україні можна оцінити, виходячи зі структури надходжень до Державного бюджету протягом 2004-2016 рр. (табл. 1.4). Динаміку частки ввізного мита у загальній структурі надходжень за відповідний період подано на рис. 1.5.

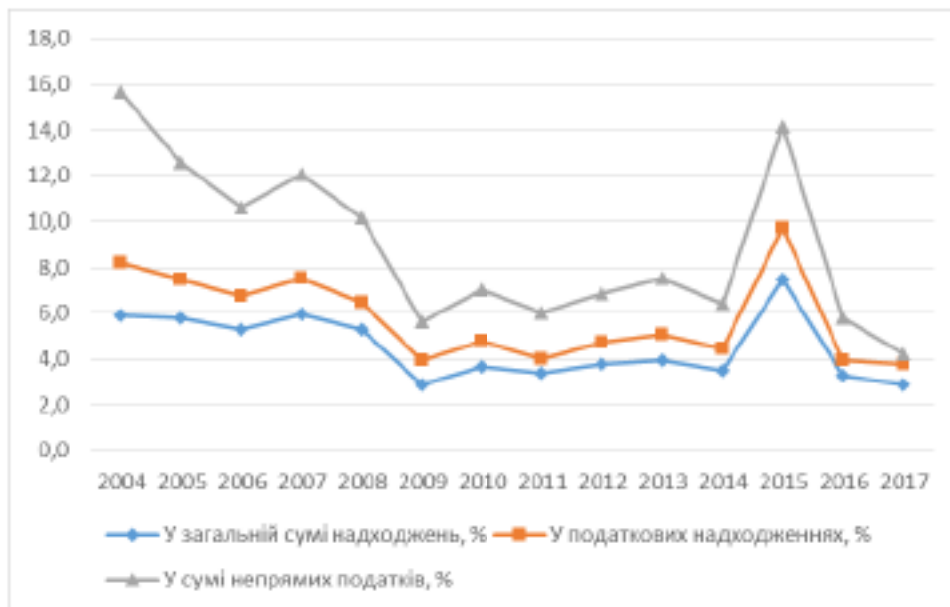

Рис. 1.5. Динаміка частки ввізного мита у структурі надходжень до Державного бюджету України протягом 2004-2017 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [21]

Таблиця 1.4

Структура надходжень до Державного бюджету України протягом 2004-2017 рр.

Роки	Доходи державного бюджету, млрд. грн										Частка ввізного мита, %		
	Усього	Податкові надходження					Інші надходження	Неподаткові надходження	У загальній сумі надходжень до держбюджету	У сумі податкових надходжень	У сумі непрямих податків		
		Усього	Усього	Податок на додану вартість	Акцизний податок	Ввізне мито							
2004	67,9	48,6	25,5	14,8	6,7	4,0	17,8	1,5	5,9	8,2	15,7		
2005	103,7	80,3	47,7	33,8	7,9	6,0	22,3	1,2	5,8	7,5	12,6		
2006	131,9	103,9	65,9	50,4	8,5	7,0	26,6	1,4	5,3	6,7	10,6		
2007	161,6	127,8	79,5	59,4	10,5	9,6	30,9	2,8	5,9	7,5	12,1		
2008	224,0	183,7	116,7	92,1	12,7	11,9	37,0	3,3	5,3	6,5	10,2		
2009	217,6	159,6	112,2	84,6	21,3	6,3	55,6	2,3	2,9	3,9	5,6		
2010	233,4	179,5	122,5	86,3	27,6	8,6	52,4	1,9	3,7	4,8	7,0		
2011	311,9	261,6	173,6	130,1	33,0	10,5	49,1	1,2	3,4	4,0	6,0		
2012	344,7	274,7	189,1	138,9	37,2	13,0	68,3	1,7	3,8	4,7	6,9		
2013	337,6	262,8	176,9	128,3	35,3	13,3	72,9	2,0	3,9	5,1	7,5		
2014	355,0	280,2	192,9	136,0	44,5	12,4	68,4	6,4	3,5	4,4	6,4		
2015	531,6	409,4	281,5	178,5	63,1	39,9	120,0	4,2	7,5	9,7	14,2		
2016	612,1	503,9	345,7	235,6	90,1	20,0	103,6	4,6	3,3	4,0	5,8		
2017	828,1	627,1	566,0	434,0	108,2	23,8	128,4	31,7	2,87	3,8	4,2		

Джерело: складено автором на основі [Помилка! Источник ссылки не найден.]

Як видно з рис. 1.5, фіскальна ефективність митних платежів у наповненні державного бюджету України протягом 2004-2017 рр. досягала мінімального значення у 2017 році. А саме, у 2009 р. частка митних платежів дорівнювала 4,2% у загальній сумі непрямих податків, 3,8% у сумі податкових надходжень та 2,87% у загальній сумі надходжень до Державного бюджету України.

Низький рівень митних платежів пояснюється наслідками світової фінансово-економічної кризи, що позначилася як на структурі, так й на обсязі зовнішньоторговельної діяльності держави. Максимальну частку митні платежі у структурі непрямих податків становили у 2004 р. (15,7%), а у структурі податкових та загальних надходжень до бюджету – у 2015 р. (відповідно 9,7% та 7,5%).

Відчутне збільшення митних платежів у 2015 році здебільшого пояснюється запровадженням тимчасового додаткового імпортного збору на сільськогосподарську продукцію (10%) та промислові товари (5%) з 25 лютого 2015 р. по 1 січня 2016 р., який мав на меті покращити стан платіжного балансу України. Ефективність відповідних заходів у стратегічному плані має сумнівний характер, а їх запровадження протирічить загальній тенденції до лібералізації митно-тарифного регулювання. В цілому перебування частки ввізного мита у структурі надходжень до Державного бюджету України в діапазоні від 2,87% (2017 р.) до 7,5% (2015 р.) свідчить, що мито на даний час не відіграє суттєвої ролі у наповненні бюджету за рахунок непрямих податків. Це пов'язано з розвитком світової торгівлі, зняттям митних бар'єрів, запровадженням механізмів пільгового митного оподаткування або взагалі безмитного режиму – інакше кажучи, відбиває загальну тенденцію до лібералізації митно-тарифного регулювання та свідчить про реалізацію інтеграційної функції митного тарифу, яку визначено автором роботи.

Другою основною функцією митного тарифу, від початку запровадження мит за перетин державних кордонів, є захист національного ринку від іноземної конкуренції. Реалізація захисної функції митного тарифу в сучасних умовах лібералізації світової торгівлі піддається суттєвим випробуванням. Особливо це стосується країн з імпортозалежною та неефективною економікою, до яких на жаль належить й Україна. До того ж, захисну функцію в умовах лібералізації митно-

тарифного регулювання все більше переймають на себе нетарифні обмеження як метод прихованого захисту національних ринків. Так, за оцінками ЮНКТАД нетарифні заходи охоплюють від 18% до 30% обсягів світової торгівлі та застосовуються розвиненими країнами стосовно 17% імпорту, у тому числі до 50% металопродукції, 25% текстильних виробів та 44% продукції сільського господарства [53, с.18]. Про низький рівень ефективності тарифного захисту свідчить також динаміка коефіцієнту справляння мита, що визначається як співвідношення величини надходжень від обкладання ввізним митом і вартості імпортованих товарів, та протягом 2003-2014 рр. перебуває у діапазоні від 0,3% (у 2011 р.) до 3,2% (у 2005 р.) [121].

Отже, внаслідок лібералізації зовнішньоторговельних відносин поступово зменшується ефективність реалізації захисної та фіскальної функцій митного тарифу, та підвищується роль його інтеграційної функції. Слід додатково зазначити, що реалізація захисної та фіскальної функцій мають (принаймні, в короткостроковій перспективі) ефект, протилежний реалізації інтеграційної функції: фіскальна функція безпосередньо має на меті поповнення бюджету, захисна забезпечує цей ефект опосередковано, через справляння імпортного мита в такому розмірі, що забезпечує захист національного ринку. Реалізація інтеграційної функції, навпаки, передбачає зменшення як надходжень до бюджету, так й рівня захисту національних виробників. Закріплення ж вітчизняних товарів на закордонних ринках та ефективне залучення держави до ланцюгів створення вартості (як очікуваний ефект реалізації інтеграційної функції) потребує часу та належного ресурсного забезпечення – особливо для країн, що розвиваються та не мають відчутних конкурентних переваг на світових ринках збуту. Тому обґрунтування та віднаходження джерел забезпечення інтеграційного ефекту справляння митних платежів є одним із пріоритетних науково-практичних завдань в умовах лібералізації митно-тарифного регулювання.

Оскільки за умови лібералізації світової торгівлі втрачається ефективність механізмів тарифного захисту національних ринків, визначального значення набуває належна реалізація стимулюючої та прогресивної функцій митного тарифу.

За рахунок реалізації стимулюючої функції мають створюватися передумови для збільшення експорту країни та її закріплення на закордонних ринках, тоді як прогресивна функція має сприяти прогресивним змінам у структурі національного виробництва та розвитку конкурентоспроможних галузей промисловості. У разі належної реалізації стимулюючої та прогресивної функцій можна очікувати більш відчутного інтеграційного ефекту в результаті віднаходження країною джерел конкурентних переваг у міжнародному поділі праці та залучення до міжнародної промислової кооперації.

Отже, на цьому етапі дослідження можемо зробити висновок, що в умовах лібералізації світової торгівлі та митно-тарифного регулювання утруднюється реалізація фіскальної та захисної функцій митного тарифу та, відповідно, неминуче зменшуються фіскальний та захисний ефекти від справляння митних платежів. Натомість зростає значущість реалізації інтеграційної функції митного тарифу та актуалізується проблема віднаходження джерел забезпечення інтеграційного ефекту справляння митних платежів. Підґрунтям отримання інтеграційного ефекту є реалізація стимулюючої та прогресивної функцій митного тарифу, які мають на меті створення умов для просування вітчизняних товаровиробників на закордонні ринки (стимулюючий ефект) та сприяння прогресивним зрушенням у структурі національного виробництва (прогресивний ефект).

Реалізація функцій митного тарифу та вирішення завдань митного оподаткування забезпечується за рахунок різних (за способом справляння, об'єктом оподаткування, способом обчислення та ін.) мит. Виходячи з сутності загальних функцій та завдань мита можна стверджувати, що справляння кожного з його видів переслідує певні пріоритетні цілі відповідно специфіці нарахування та обчислення. Пріоритетні функції, реалізації яких сприяє справляння мита, систематизовано в табл. 1.5.

Так, справляння адвалерних (вартісних) ставок мита сприяє, передусім, реалізації захисної функції, оскільки сплата мита у відсотках до митної вартості товару забезпечує однаковий рівень захисту внутрішнього ринку незалежно від коливання ціни на товар. Специфічні мита, які нараховуються у грошовому

розмірі на одиницю бази оподаткування, сприяють захисту національного ринку та національних товаровиробників лише в період економічного спаду та зниження імпорتنих цін; у разі зростання імпорتنих цін рівень захисту внутрішнього ринку за допомогою специфічних ставок мита знижується, оскільки нарахування на фізичну одиницю товару не збільшуються пропорційно зростанню ціни імпорту.

Таблиця 1.5

Пріоритетні функції митного тарифу, реалізації яких сприяє справляння мита

Критерій класифікації	Види мита	Функції мита*						
		Регулятивна	Фіскальна	Захисна	Стимулююча	Прогресивна	Обмежувальна	Інтеграційна
За способом збирання	Адвалерні (вартісні)	X	X	X		X		
	Специфічні	X	X	X		X		
	Комбіновані	X	X	X		X		
За об'єктом оподаткування	Імпортні	X	X	X		X		X
	Експортні	X	X		X			
	Транзитні		X				X	
За характером дії	Сезонні	X	X		X			
	Антидемпінгові		X	X		X		
	Компенсаційні		X	X		X		
За походженням	Автономні		X	X			X	
	Конвенційні (договірні)		X		X	X		X
	Преференційні		X		X	X		X
За типами ставок	Постійні		X					
	Змінні	X	X	X				
За способом обчислення	Номінальні		X					
	Ефективні			X	X	X		

* X – пріоритетна функція, X – важлива функція, X – пріоритетна функція за певних умов

Джерело: складено автором

Комбіновані мита враховують як коливання світової ціни на товар, так й фізичний обсяг імпорту за рахунок нарахування відсотка від митної вартості з одиниці фізичної міри товару, тобто за будь-яких змін ринкової кон'юнктури сприяють захисту національного виробника. Окрім захисної функції,

диференціація мита за способом збирання має сприяти реалізації регулятивної та прогресивної функцій, оскільки вибір способу збирання імпортного мита має відповідати цілям регулятивної політики держави та інтересам національних товаровиробників на внутрішньому ринку. Нарешті, спосіб збирання мита (як, власне, й диференціація мита за більшістю інших критеріїв) обирається таким чином, щоб забезпечити надходження до державного бюджету в рамках реалізації фіскальної функції митного тарифу.

Імпортні мита, що накладаються на імпортні товари при ввезенні в країну, очевидним чином мають на меті захист національних виробників від іноземної конкуренції та стимулювання внутрішнього виробництва, тобто сприяють реалізації захисної та прогресивної функцій митного тарифу. Але, у разі зменшення або скасування в рамках певних інтеграційних угод, головною функцією імпортного мита слід вважати інтеграційну, тоді як захисна та фіскальна функції (принаймні у короткостроковій перспективі) втрачають свою пріоритетність: рівень захисту внутрішнього ринку від імпорту знижується, надходження до державного бюджету зменшуються. Експортні мита, що накладаються на експортні товари при їх вивезенні за межі митної території держави у разі значних відмінностей між внутрішніми регульованими цінами і вільними цінами світового ринку, мають на меті скорочення експорту та поповнення бюджету, тобто призначені в першу чергу для реалізації регулятивної та фіскальної функцій, а у разі зменшення ставки мита – забезпечують реалізацію стимулюючої функції митного тарифу.

Сезонні мита, що діють у визначену пору року, сприяють регулюванню стану платіжного балансу країни й забезпеченню рівномірності надходження коштів у державний бюджет (регулятивна та фіскальна функції). Антидемпінгові мита накладаються з метою захисту національного виробника від імпорту, що здійснюється в країну за демпінговою ціною, тобто реалізують перш за все захисну функцію, як власне й компенсаційні мита, що мають на меті захист національних виробників аналогічних товарів від імпортних товарів, під час виробництва яких прямо чи опосередковано використовувалися

субсидії. Також антидемпінгові та компенсаційні мита опосередковано сприяють реалізації прогресивної функції за рахунок створення більш сприятливих умов цінової конкуренції для національних товаровиробників.

Преференційні мита (класифікація за критерієм походження) виконують передусім інтеграційну функцію, оскільки або закріплюються у двосторонніх / багатосторонніх угодах як практична реалізація режиму найбільшого сприяння, або покликані сприяти економічному розвитку країн, що розвиваються. Преференційні мита також забезпечують реалізацію прогресивної функції митного тарифу. Натомість, автономні мита, які передбачають застосування ставки мита на основі одностороннього рішення у максимальному розмірі до товарів, що не користуються в даній країні режимом найбільшого сприяння, мають обмежувальний характер та опосередковано реалізують захисну функцію.

Постійні мита, ставки якого встановлені органами державної влади, не можуть змінюватись залежно від обставин та переважають у сучасній системі митно-тарифного регулювання, очевидно виконують фіскальну функцію. Змінні мита, що можуть коригуватися у визначених органами державної влади випадках (зміна рівня світових або внутрішніх цін, державної підтримки, умов конкуренції та ін.) забезпечують реалізацію регулятивної та захисної функцій.

Нарешті, за способом обчислення номінальні мита виконують передусім фіскальну функцію, тоді як ефективні мита – захисну, стимулюючу та прогресивну функції, оскільки визначають ефективний рівень тарифного захисту внутрішнього ринку з урахуванням співвідношення номінальних ставок тарифів на імпорتنі частини та кінцеву продукцію. Ефективний тарифний захист передбачає більш низьку номінальну ставку тарифу на імпорتنі частини порівняно зі ставкою на готову продукцію, що сприяє внутрішньому виробництву кінцевого продукту, а не його імпорту.

Як видно з табл. 1.5, справляння мита, незалежно від застосованого критерію його класифікації, завжди пов'язано із реалізацією фіскальної функції, але у певних випадках поповнення державного бюджету є метою

застосування митного тарифу, а в певних – похідним ефектом від його справляння.

Лібералізація митно-тарифного регулювання як очевидний наслідок лібералізації світової торгівлі на практиці реалізується через систему преференційних мит, справляння яких забезпечує реалізацію інтеграційної функції митного тарифу. Але, як вже зазначалося, за умови створення сприятливого митного режиму у зовнішній торгівлі з країнами-партнерами (сутність інтеграційної функції) зменшується рівень захисту національного ринку від імпорту (сутність захисної функції). Особливо відчутними негативні наслідки усунення митних бар'єрів для імпорту можуть виявитися для країн з економікою, що розвивається, зокрема для України. В умовах лібералізації світової торгівлі реалізація функцій митного тарифу має балансувальний характер, оскільки потребує врахування як національних інтересів торговельних партнерів, так й усіх можливих економічних, політичних та соціальних наслідків у національному середовищі. Тому особливого значення набуває вироблення механізмів ефективного захисту національного ринку від імпорту в умовах лібералізації митно-тарифного регулювання, тобто у разі, коли імпортне мито вже не може в повному обсязі виконувати свою традиційну захисну функцію. Вироблення таких механізмів потребує визначення та аналізування як позитивних, так й негативних наслідків лібералізації митно-тарифного регулювання з метою оцінювання потенційного впливу відповідних процесів на зовнішньоторговельну діяльність та економічний розвиток України.

1.3. Роль лібералізації митно-тарифного регулювання у сприянні економічному розвитку держав

Лібералізація митно-тарифного регулювання як логічний щабель у структурі понять предметної галузі дослідження (див. табл. 1.2) передбачає послаблення митно-тарифних бар'єрів між суб'єктами зовнішньої торгівлі, та є

за суттю конкретизацією зовнішньоторговельної лібералізації в інструментальному вимірі (тарифні обмеження). Тому логічно припустити, що торговельний лібералізм у сфері митно-тарифної політики підкорюється тим самим закономірностям та має ті ж самі наслідки, що й зовнішньоторговельна лібералізація у загальному сенсі.

Поляризація думок щодо наслідків зовнішньоторговельної лібералізації наочно простежується в працях закордонних дослідників, які докладно проаналізовано в роботі [123]. Діапазон наукових поглядів сягає від визнання позитивного впливу відкритості економіки на економічне зростання як у світовому вимірі, так й певної країни [181, 182] до констатації суперечливих наслідків лібералізації зовнішньої торгівлі [200, 204, 177]. Серед вітчизняних дослідників проблеми зовнішньоторговельної лібералізації знайшли відображення у працях А.А. Мазаракі [150], Т.М. Мельник [150, 86], Л.П. Кудирко [79], В.П. Онищенко [102], К.С. Пугачевської [123, 122], К.І. Новікової [98], І.О. Івашук [56], І.Б. Іринчиної [61], О.А. Гащицького [13, 14] та ін. В своїх роботах науковці дотримуються різних поглядів на сутність та джерела зовнішньоторговельної лібералізації, її впливу на економічне зростання економічних систем та тенденції розвитку. При цьому, цілком ґрунтовно більшість авторів зауважує на поширення тенденції щодо зміни уявлення про зовнішньоторговельну лібералізацію як необхідне підґрунтя розвитку світової економіки, та зазначає на суперечливі наслідки її впливу на добробут та економічне зростання країни [122, 79].

Зауважимо на такі об'єктивні чинники у контексті дослідження, які систематизовано, зокрема, у роботах [123, 170, 122, 56]:

наявність історичної тенденції відходження держав від зовнішньоторговельної політики протекціонізму як засобу захисту національного виробника, яка активно поширюється від 1960-х рр. минулого сторіччя;

неодноразність та нерівномірність у впровадженні лібералізаційної політики внаслідок різного рівня економічного розвитку держав (в країнах, що

розвиваються, протекціонізм проіснував значно довше, ніж у розвинутих країнах, та реалізовувався переважно в рамках імпортозамінної стратегії [7]);

наявність низки досліджень, результати яких підтверджують наявність позитивної кореляції між рівнем відкритості економіки та економічним зростанням країн, що розвиваються [205, 181, 198];

активізація дискусій щодо доцільності зовнішньоторговельної лібералізації на початку XXI ст. у руслі ендогенної теорії економічного зростання країн та поширення антиглобалістських та антилібералізаційних поглядів [187, 197, 202, 220];

підтвердження ефективності переходу від статичних (внутрішньоорієнтованих) до динамічних (зовнішньоорієнтованих) стратегій в торговельних режимах на прикладі нових індустріальних країн (т. зв. «східноазійське диво») [79];

отримання підтвердження асиметричного ефекту лібералізаційних заходів залежно від рівня економічного розвитку країн [200, 204, 203] та з урахуванням галузевого аспекту [177, 79];

визначальна роль міжнародних інституцій, зокрема СОТ у встановленні в більшості країн режиму вільного доступу нерезидентів до внутрішніх ринків та лібералізації торговельних відносин між країнами;

зростання ролі погоджених міжнародних дій та координованих зусиль різних країн щодо багатосторонньої лібералізації зовнішньоторговельних відносин [170].

Статистичну перевірку гіпотези щодо взаємозв'язку показників зовнішньоторговельної лібералізації із індикаторами економічного розвитку країни буде здійснено в процесі подальшого дисертаційного дослідження. Поки що ж зазначимо, що лібералізація є необхідною, але недостатньою умовою забезпечення економічного зростання країни, та має очевидні сумнівні наслідки, серед яких:

витиснення з ринку малих та середніх підприємств на користь транснаціональних корпорацій;

потерпання національних виробників від конкуренції з боку імпортованих товарів, що найбільш актуально для країн, що розвиваються;

формування у суспільства комплексу меншовартості країни у разі стійкої неконкурентоспроможності вітчизняних товарів порівняно із імпортованими та ін.

До того ж, новітні геополітичні трансформації, найяскравішим прикладом яких є т. зв. Brexit, яскраво демонструють активізацію антиглобалізаційних та дезінтеграційних процесів у світі. Останньою подією у цьому руслі можна вважати підписання президентом США указу про вихід країни з Транстихоокеанського партнерства (ТІП), яке передбачало скасування 18 тис. мит та митних тарифів й поглиблення торговельно-економічних зв'язків між 12 країнами-підписантами. Антиліберальні настрої в суспільстві на тлі глобальних фінансово-економічних кризових явищ та геополітичної нестабільності отримують новий поштовх та формують запит на протекціоністську політику зовнішньої торгівлі. Поширення антиглобалізаційних тенденцій, безсумнівно, позначиться на зовнішньоторговельних відносинах держав, та спричинить подальші дискусії щодо доцільності їх лібералізації.

Дискусійність та поляризація думок науковців простежуються й при дослідженні ефектів лібералізації саме митно-тарифного регулювання та її впливу на індикатори економічного розвитку країни. Відомі дослідники, зокрема П. Кругман [77], Л. Мізес [87], М. Тетчер [156], М. Фрідман [165], Ф. Хайек [166], І. Дюмулен [30], визнають суперечливість наслідків лібералізаційних процесів. А саме, вчені наголошують на неможливості однозначно встановити позитивний взаємозв'язок між лібералізацією зовнішньої торгівлі через зниження тарифних бар'єрів та економічним зростанням, але в цілому дотримуються думки щодо сприятливості лібералізації митно-тарифного регулювання як у контексті забезпечення економічного розвитку на національному рівні, так й з точки зору підвищення ефективності зовнішньої торгівлі у глобальному вимірі. Серед закордонних дослідників відповідні результати (у різні часи, на прикладі різних галузей, країн та суб'єктів зовнішньої торгівлі) обґрунтовано зокрема в роботах Д.

Долара [181, 182], Дж. Нугента [200], Дж. Сакса [205], Д. Родріка [203], В. Попова [114] та ін. У середовищі вітчизняних науковців позитивні та негативні наслідки митно-тарифної лібералізації досліджували Т.М. Мельник [86, 83, 85], А.С. Гальчинський [12], І.О. Івашук [56, 57], В.П. Онищенко [102], К.С. Пугачевська [122, 121], К.І. Новікова [98], О.В. Дьяченко [28], Є.І. Іванов [55, 54], І.М. Карамбович [71] та ін. Двоїстість підтверджених ефектів лібералізації митно-тарифного регулювання лише підкреслює її визначальну роль у зовнішньоторговельній політиці сучасної держави та зумовлює актуальність науково-практичних досліджень у зазначеному напрямі.

Не зважаючи на переважання тенденції до зниження рівня тарифного захисту країн протягом останніх років, в кризових умовах країни цілком зрозуміло прагнуть підвищити рівень тарифного захисту з метою зменшення вразливості національного ринку та забезпечення самодостатності національної економіки. У такі періоди активізуються протекціоністські заходи, про що свідчить й вітчизняний досвід останніх років. Зокрема, у зв'язку з погіршенням стану платіжного балансу в період від 25.02.2015 р. до 1.01.2016 р. в Україні відбулося тимчасове збільшення середньоарифметичної ставки імпортного мита до 10,91% (19,3% для сільськогосподарської продукції та 8,7% для промислових товарів) внаслідок введення додаткового імпортного збору. На цей період, згідно зі ст. XII ГАТТ «Обмеження для збереження рівноваги платіжного балансу», Україна застосувала право на введення обмежувальних заходів у формі додаткового імпортного збору у 10% на сільськогосподарську продукцію та 5% на промислові товари з метою запобігти стрімкому скороченню золотовалютних резервів [55]. По завершенню терміну дії цих обмежувальних заходів середньозважена ставка повернулася до значення 4,96%.

Також показовим є досвід митно-тарифного регулювання в період світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. В цей час митно-тарифна політика країн характеризувалася, переважно, збільшенням ставок ввізного та зменшенням ставок вивізного мита з метою захисту вітчизняного ринку від

конкуренції з боку імпортованих товарів та поповнення державного бюджету. Як приклади застосованих у період світової кризи заходів митно-тарифного протекціонізму у країнах з різним рівнем економічного розвитку К.С. Пугачевська [123, с. 76] з посиланням на [7, с.14-16] наводить:

прийнятий у США у 2009 р. «Акт відновлення та реінвестування», який регламентував заборону на використання виділених на програму відновлення економіки засобів у проектах з ресурсами не американського походження;

запровадження урядом Еквадору у 2009 р. ряду імпортованих обмежень по 630 товарним позиціям (майже 8% митного тарифного простору країни і 23% імпорту), а також підвищення мит на більш ніж 350 товарів і введення квот на 270 інших товарів строком на один рік;

введення США мита на автомобільні шини та запровадження антидемпінгових мит на сталеві труби з Китаю у 2009-2010 рр.

Показово, що результативність антикризових протекціоністських заходів є недоведеною, а у певних випадках відповідна митно-тарифна політика призводить до підтверджених негативних наслідків – як на національному, так й на міжнародному рівні. Так, фахівцями IFPRI (International Food Policy Research Institute, міжнародний дослідницький інститут продовольчої політики) визначено, що зростання митних тарифів у період світової фінансової кризи призвело до зменшення обсягів міжнародної торгівлі на 7% [123, 180]. Неефективність збільшення митних тарифів на національному рівні ілюструє зокрема досвід запровадження додаткового митного збору в Україні в період від 25.02.2015 р. до 1.01.2016 р. (див. вище). А саме, за результатами досліджень Державного науково-дослідного інституту інформатизації й моделювання економіки запровадження митного збору у 5-10% на зазначений термін призвело до падіння вітчизняного ВВП на 6,4% (при загальному його падінні близько 10%), зменшення обсягів внутрішнього виробництва на 14,96% та скорочення валової доданої вартості в галузях економіки на 18,5% [55, 62].

З іншого боку, однозначні дані щодо прямої кореляції між низьким рівнем митно-тарифного захисту та економічним зростанням також наразі не

підтверджені. Результати досліджень науковців у цій сфері були неоднозначними та вказували як на помірну позитивність такого взаємозв'язку (Х. Сала-і-Мартін [206], М. Клеменс та Дж. Уільямсон [178]), так й на його негативність (Дж. Лі [196], А. Харісон [188], С. Едвардс [183]). Зокрема, в роботі В. Попова [114] на основі даних періоду 1960-1999 рр. показано, що існує суттєва кореляція між темпами зростання ВВП на душу населення та часткою експорту у ВВП, а також між часткою інвестицій у ВВП і часткою експорту у ВВП, але не між імпортними ставками і темпами зростання експорту. Аналогічні висновки для періоду 1980-2011 рр. отримано в роботі К.С. Пугачевської [123].

Втім, результати авторитетних сучасних емпіричних досліджень свідчать на користь наявності позитивного впливу між усуненням торговельних бар'єрів та економічним зростанням. Так, дослідження під егідою Світового економічного форуму у 2013 р. засвідчили, що якщо б усі країни привели свою зовнішньоторговельну політику у частині прикордонного адміністрування, торговельної інфраструктури та сервісу хоча б до половини оптимального рівня у найкращій світовій практиці, це могло б забезпечити зростання приблизно на 1,6 трлн. дол. (на 14,5%) світового експорту та на 2,6 трлн. дол. (4,7%) світового ВВП [173]. За результатами ж спільних досліджень ОЕСР та ВТО у 2015 р. було зроблено висновок, що повсюдне впровадження заходів сприяння торгівлі (зокрема, полегшення доступу до інформації, прискорення митного документообігу, спрощення та автоматизація митного оформлення, забезпечення прозорості митних процедур та ін.) може забезпечити зростання світової економіки на 1,0 трлн. дол. [174], а зменшення впововину сукупних світових зовнішньоторговельних витрат здатне забезпечити зростання світової економіки на 1,2 трлн. дол. до 2020 р. [218].

Спробуємо підтвердити або спростувати припущення про наявність щільного взаємозв'язку між рівнем тарифного захисту та індикаторами економічного розвитку країни. А саме, оцінимо щільність та статистичну значущість зв'язку між значенням середньоарифметичного тарифу РНС

обраних країн (Y) та індикаторами їх економічного розвитку: ВВП на душу населення (X_1), часткою інвестицій у ВВП (X_2) та часткою експорту товарів та послуг у ВВП (X_3). Статична вибірка для розрахунку дорівнює десятирічному періоду 2008-2017 рр., який позначився суттєвою лібералізацією митно-тарифних режимів країн під впливом СОТ. В якості вихідних даних для розрахунку використано інформаційні ресурси Світового банку [216], Міжнародного валютного фонду [190] та Світової організації торгівлі [219]. Для більшої наочності та полегшення інтерпретації результатів обрані країни згруповано за рівнем розвитку – розвинуті країни (табл. 1.6) та країни, що розвиваються (табл. 1.7). Вибір країн для статистичного аналізу здійснено таким чином, щоб максимально широко представити різні тенденції у зміні як рівня тарифного захисту, так й динаміці індикаторів економічного розвитку.

Результати розрахунку лінійного коефіцієнту кореляції r_{xy} (коефіцієнту Пірсона) та оцінки статистичної значущості кореляційного зв'язку наведено в табл. 1.8. Критичне значення t-критерію, яке визначено згідно з таблицею Стьюдента при числі ступенів свободи $f = n - 2 = 8$ та рівні значущості $p = 0,1$, дорівнює 1,8595. Для оцінки щільності зв'язку використано загальноприйняті критерії, згідно з якими абсолютні значення $r_{xy} < 0,3$ свідчать про дуже слабкий кореляційний зв'язок, значення $0,3 < r_{xy} < 0,5$ – про слабкий, $0,5 < r_{xy} < 0,7$ – про середній, $0,7 < r_{xy} < 0,9$ – про високий, та $r_{xy} > 0,9$ – про дуже високий кореляційний зв'язок.

Як видно з табл. 1.8, не можна зробити висновок про наявність щільного лінійного взаємозв'язку між рівнем тарифного захисту та індикаторами економічного розвитку країни. Значення коефіцієнту Пірсона у більшості випадків відповідає дуже слабкому, слабкому або середньому рівню кореляційного зв'язку. Також показово, що кореляційний зв'язок між значенням середньоарифметичного тарифу РНС та одним й тим самим індикатором може бути як позитивним, так й негативним для різних країн.

Таблиця 1.6

У середній рівень тарифного захисту та індикатори економічного розвитку обраних розвинутих країн у період 2008-2017 рр.

Країна	Індикатор	Роки													
		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008				
Австралія	Середньорічний тариф РНС, %	3,85	3,87	4,0	2,8	2,79	2,75	2,76	2,83	2,49	2,83	2,76	2,83	2,49	2,83
	ВВП на душу населення, дол.	40992,0	49664,7	42743,0	51874,1	62245,1	67677,6	67792,3	62214,6	56554,0	49896,68	67792,3	62214,6	56554,0	49896,68
	Частка інвестицій у ВВП, %	27,300	28,685	28,883	27,667	27,086	27,491	29,070	27,582	26,849	26,058	29,070	27,582	26,849	26,058
	Частка експорту товарів та послуг у ВВП, %	19,6	19,9	19,7	22,5	19,4	21,1	21,3	19,7	20,8	19,7	21,3	19,7	20,8	19,7
Канада	Середньорічний тариф РНС, %	4,21	4,23	4,17	3,52	3,47	3,32	3,15	2,54	2,65	3,32	3,15	2,54	2,65	3,32
	ВВП на душу населення, дол.	44544,5	46596,3	40773,5	47447,5	52082,2	52496,7	52413,7	50440,4	43315,7	42348,95	52413,7	50440,4	43315,7	42348,95
	Частка інвестицій у ВВП, %	23,664	23,970	24,119	22,017	23,508	24,187	24,873	24,619	24,251	23,604	24,873	24,619	24,251	23,604
	Частка експорту товарів та послуг у ВВП, %	35,3	34,2	34,3	28,4	29,1	30,6	30,2	30,2	31,6	31,6	30,2	30,2	31,6	31,6
ЄС	Середньорічний тариф РНС, %	1,7	1,6	1,62	1,89	1,54	1,57	1,55	2,1	2,06	1,57	1,55	2,1	2,06	1,57
	ВВП на душу населення, дол.	33226,00	33962,48	32629,68	33632,57	34929,55	35355,73	35943,04	37012,54	38107,39	32259,87	35943,04	37012,54	38107,39	32259,87
	Частка інвестицій у ВВП, %	22,481	23,283	22,977	19,762	20,415	20,910	19,709	19,317	19,689	19,667	19,709	19,317	19,689	19,667
	Частка експорту товарів та послуг у ВВП, %	37,7	38,3	38,9	34,7	38,3	41,0	42,2	42,3	42,6	43,3	42,2	42,3	42,6	43,3
Ізраїль	Середньорічний тариф РНС, %	2,15	2,29	5,47	5,47	4,47	1,67	1,42	1,44	3,6	1,67	1,42	1,44	3,6	1,67
	ВВП на душу населення, дол.	25008,6	29657,4	27795,9	30662,0	33657,2	32569,6	36393,7	37582,8	35729,4	37180,85	36393,7	37582,8	35729,4	37180,85
	Частка інвестицій у ВВП, %	20,558	21,290	20,055	18,311	18,499	20,434	21,300	19,975	20,137	19,948	21,300	19,975	20,137	19,948
	Частка експорту товарів та послуг у ВВП, %	40,7	40,4	38,5	33,3	35,1	36,1	36,1	33,4	32,2	30,7	36,1	33,4	32,2	30,7
Японія	Середньорічний тариф РНС, %	2,76	2,65	2,57	2,49	2,46	2,44	2,33	2,42	2,35	2,44	2,33	2,42	2,35	2,44
	ВВП на душу населення, дол.	35275,2	39339,3	40855,2	44507,7	48168,0	48603,5	40454,4	38096,2	34474,1	38972,34	40454,4	38096,2	34474,1	38972,34
	Частка інвестицій у ВВП, %	22,681	22,884	22,977	19,665	19,811	20,193	20,861	21,226	21,821	22,006	20,861	21,226	21,821	22,006
	Частка експорту товарів та послуг у ВВП, %	15,9	17,5	17,4	12,5	15,0	14,9	14,5	15,9	17,5	17,6	14,5	15,9	17,5	17,6
Корея	Середньорічний тариф РНС, %	8,29	9,02	9,65	10,09	9,55	9,33	9,51	5,19	5,23	9,33	9,51	5,19	5,23	9,33
	ВВП на душу населення, дол.	23060,7	20430,6	18291,9	22087,0	24079,8	24358,8	25890,0	27811,4	27105,1	27608,25	25890,0	27811,4	27105,1	27608,25
	Частка інвестицій у ВВП, %	32,701	32,580	33,019	28,466	32,023	32,939	31,001	29,102	29,277	28,488	31,001	29,102	29,277	28,488
	Частка експорту товарів та послуг у ВВП, %	37,2	39,2	50,0	47,5	49,4	55,7	56,3	53,9	50,3	45,3	56,3	53,9	50,3	45,3
США	Середньорічний тариф РНС, %	2,83	2,96	2,87	2,84	2,95	2,93	2,83	2,89	2,79	2,93	2,83	2,89	2,79	2,93
	ВВП на душу населення, дол.	48061,5	48401,4	47001,6	48373,9	49790,7	51450,1	52787,0	54598,6	56207,0	57588,54	52787,0	54598,6	56207,0	57588,54
	Частка інвестицій у ВВП, %	23,333	22,351	20,786	17,513	18,394	18,545	19,351	19,762	20,014	20,348	19,351	19,762	20,014	20,348
	Частка експорту товарів та послуг у ВВП, %	10,7	11,5	12,5	11,0	12,4	13,6	13,6	13,6	13,7	12,6	13,6	13,6	13,7	12,6

Джерело: складено автором за даними [216, 219, 190]

Таблиця 1.7

Усереднений рівень тарифного захисту та індикатори економічного розвитку обраних країн, що розвиваються у період 2008-2017 рр.

Країна	Індикатори	Роки															
		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017						
Аргентина	Середньорічний тариф РНС, %	10,8	10,49	11,44	11,31	11,29	11,14	12,17	12,58	12,48							
	ВВП на душу населення, дол.	7193,6	8953,4	8161,3	10276,3	12726,9	12969,7	12976,6	12245,3	13467,1	12654,35						
	Частка інвестицій у ВВП, %	18,680	20,099	19,573	16,053	17,706	18,398	16,502	17,306	17,263	16,818						
Бразилія	Частка експорту товарів та послуг у ВВП, %	23,0	22,7	22,1	19,6	18,9	18,4	16,2	14,6	14,4	11,0						
	Середньорічний тариф РНС, %	12,1	13,08	13,32	13,34	13,47	13,75	14,81	13,74	13,66							
	ВВП на душу населення, дол.	7313,6	8787,6	8553,4	11224,2	13167,5	12291,5	12216,9	12026,6	8757,2	8639,366						
Китай	Частка інвестицій у ВВП, %	17,817	19,819	21,619	18,796	21,801	21,814	21,412	21,965	21,018	19,199						
	Середньорічний тариф РНС, %	14,4	13,3	13,5	10,9	10,7	11,5	11,7	11,6	11,0	12,9						
	Середньорічний тариф РНС, %	8,79	8,57	8,07	7,92	7,82	7,82	7,82	7,57	7,55							
Котай	ВВП на душу населення, дол.	2695,4	3471,2	3838,4	4560,5	5633,8	6337,9	7077,8	7683,5	8069,2	8117,267						
	Частка інвестицій у ВВП, %	40,606	41,239	43,210	46,335	47,881	48,006	47,180	47,251	46,680	44,962						
	Частка експорту товарів та послуг у ВВП, %	37,2	35,9	32,0	24,4	26,3	26,5	25,4	24,5	24,1	22,0						
Сингапур	Середньорічний тариф РНС, %	14,6	12,5	12,15	10,94	10,28	9,76	9,24	7,83	7,51							
	ВВП на душу населення, дол.	1640,5	2011,2	2291,7	2602,5	2747,5	3181,4	3213,4	3327,8	3547,7	3479,281						
	Частка інвестицій у ВВП, %	23,104	27,510	28,487	21,895	21,298	17,084	16,202	14,340	13,826	14,372						
Індонезія	Частка експорту товарів та послуг у ВВП, %	29,9	30,2	33,0	25,0	21,3	20,6	16,4	17,0	14,2	13,2						
	Середньорічний тариф РНС, %	5,55	6,84	4,96	4,86	4,96	4,99	5,03	5,03	5,03							
	ВВП на душу населення, дол.	1855,1	2160,5	2254,4	3113,5	3634,3	3688,0	3620,7	3491,6	3336,1	3570,285						
Малайзія	Частка інвестицій у ВВП, %	28,986	28,736	32,998	31,173	32,880	32,984	35,072	33,831	34,562							
	Частка експорту товарів та послуг у ВВП, %	31,0	29,4	29,8	24,2	24,3	26,3	24,6	23,9	23,7	21,2						
	Середньорічний тариф РНС, %	5,84	5,47	5,28	4,48	5,59	5,58	5,34	3,37	3,37	5,84						
Мексика	ВВП на душу населення, дол.	7269,2	8513,6	7326,7	9071,4	10405,1	10790,5	10882,3	11184,0	9643,6	9508,238						
	Частка інвестицій у ВВП, %	22,396	23,027	21,117	18,927	23,386	23,188	25,749	25,937	24,987	25,092						
	Частка експорту товарів та послуг у ВВП, %	112,2	106,2	99,5	91,4	86,9	85,3	79,3	75,6	73,8	70,9						
Південна Корея	Середньорічний тариф РНС, %	6,37	6,22	5,25	7,73	7,44	6,77	6,5	3,02	3,02							
	ВВП на душу населення, дол.	9330,3	9689,1	7748,1	8959,6	9834,5	9820,5	10298,9	10452,3	9143,1	8443,692						
	Частка інвестицій у ВВП, %	23,469	23,392	24,436	22,907	22,056	22,260	23,051	21,663	21,539	22,732						
Південна Африка	Частка експорту товарів та послуг у ВВП, %	27,6	27,7	27,9	27,3	29,9	31,3	32,6	31,8	32,3	35,1						
	Середньорічний тариф РНС, %	8,0	8,46	7,95	8,33	8,4	8,34	8,24	8,14	8,1							
	ВВП на душу населення, дол.	2312,2	3060,0	2599,6	3225,6	3988,0	3855,5	4479,9	4712,8	4109,4	4077,742						
Тайвань	Частка інвестицій у ВВП, %	17,140	15,774	16,437	13,804	16,187	17,055	15,077	15,409	16,199	16,671						
	Частка експорту товарів та послуг у ВВП, %	58,7	56,7	54,0	51,5	55,1	52,5	49,9	49,6	45,2	42,3						
	Середньорічний тариф РНС, %	10,28	10,36	10,78	10,55	10,97	10,97	11,74	8,15	7,67							
Тайланд	ВВП на душу населення, дол.	3972,2	4378,7	4212,1	5075,3	5491,2	5859,9	6171,3	5941,8	5814,9	5979,294						
	Частка інвестицій у ВВП, %	27,012	25,496	28,226	20,646	23,370	26,807	28,038	27,498	24,073	24,132						
	Частка експорту товарів та послуг у ВВП, %	68,7	68,9	71,4	64,4	66,5	70,9	69,8	68,1	69,4	69,1						
Україна	Середньорічний тариф РНС, %	5,0	4,90	4,90	4,90	4,90	4,90	4,90	4,90	4,90							
	ВВП на душу населення, дол.	3068,6	3891,0	2545,5	2965,1	3569,8	3855,4	4029,7	3104,7	2124,7	2185,728						
	Частка інвестицій у ВВП, %	24,543	27,781	27,393	17,068	20,873	22,437	21,716	18,489	13,396	15,322						
Частка експорту товарів та послуг у ВВП, %	46,6	44,8	46,9	46,4	47,1	49,8	35,4	43,0	48,6	52,6							

Джерело: складено автором за даними [216, 219, 190]

На додаток, дуже невелика кількість обчислених коефіцієнтів кореляції є статистично значущою навіть на мінімально прийнятному рівні $p = 0,1$ (тим більше, при $p = 0,05$ та $p = 0,01$). Це означає, що для більшості країн гіпотеза про відсутність лінійної кореляції між рівнем тарифного захисту та економічним зростанням не може бути відкинута на довірчому рівні $p = 0,1$.

Таблиця 1.8

Результати оцінки кореляційного зв'язку середньоарифметичного тарифу режиму найбільшого сприяння (РНС) з індикаторами економічного розвитку обраних країн

Країна	Показники оцінки кореляційного зв'язку	Кореляційний зв'язок середньоарифметичного тарифу РНС (Y) з індикаторами економічного розвитку		
		ВВП на душу населення, дол. (X_1)	Частка інвестицій у ВВП, % (X_2)	Частка експорту товарів та послуг у ВВП, % (X_3)
Розвинуті країни				
Австралія	Коефіцієнт Пірсона r_{xy}	-0,82713	0,468306	0,142483
	t-критерій ($p=0,1$)	-4,16269	1,499119	0,407158
	Кореляційний зв'язок	Сильний негативний	Слабкий позитивний	Дуже слабкий позитивний
	Статистична значущість	Так	Ні	Ні
Канада	Коефіцієнт Пірсона r_{xy}	-0,51958	-0,37934	0,3755313
	t-критерій ($p=0,1$)	-1,72001	-1,15962	1,146042
	Кореляційний зв'язок	Середній негативний	Слабкий негативний	Слабкий позитивний
	Статистична значущість	Ні	Ні	Ні
ЄС	Коефіцієнт Пірсона r_{xy}	0,419103	-0,1982	0,280538
	t-критерій ($p=0,1$)	1,305599	-0,57196	0,826679
	Кореляційний зв'язок	Слабкий позитивний	Дуже слабкий негативний	Дуже слабкий позитивний
	Статистична значущість	Ні	Ні	Ні
Ізраїль	Коефіцієнт Пірсона r_{xy}	-0,41064	-0,64813	0,011583
	t-критерій ($p=0,1$)	-1,27382	-2,40728	0,032765
	Кореляційний зв'язок	Слабкий негативний	Середній негативний	Дуже слабкий позитивний
	Статистична значущість	Ні	Так	Ні
Японія	Коефіцієнт Пірсона r_{xy}	-0,36011	0,474747	0,066133
	t-критерій ($p=0,1$)	-1,09178	1,525683	0,187462
	Кореляційний зв'язок	Слабкий негативний	Слабкий позитивний	Дуже слабкий позитивний
	Статистична значущість	Ні	Ні	Ні
Корея	Коефіцієнт Пірсона r_{xy}	-0,68344	0,465991	0,191013
	t-критерій ($p=0,1$)	-2,648	1,489644	0,550401
	Кореляційний зв'язок	Середній негативний	Слабкий позитивний	Дуже слабкий позитивний
	Статистична значущість	Так	Ні	Ні
США	Коефіцієнт Пірсона r_{xy}	-0,4663	0,201788	-0,04872
	t-критерій ($p=0,1$)	-1,4909	0,582729	0,0
	Кореляційний зв'язок	Слабкий негативний	Дуже слабкий позитивний	Дуже слабкий негативний
	Статистична значущість	Ні	Ні	Ні

Продовження табл. 1.8

Країна	Показники оцінки кореляційного зв'язку	Кореляційний зв'язок середньоарифметичного тарифу РНС (Y) з індикаторами економічного розвитку		
		ВВП на душу населення, дол. (X ₁)	Частка інвестицій у ВВП, % (X ₂)	Частка експорту товарів та послуг у ВВП, % (X ₃)
Країни, що розвиваються				
Аргентина	Коефіцієнт Пірсона r_{xy}	0,708095	-0,62367	-0,91018
	t-критерій (p=0,1)	2,83635	-2,25669	-6,21527
	Кореляційний зв'язок	Високий позитивний	Середній негативний	Дуже високий негативний
	Статистична значущість	Так	Так	Так
Бразилія	Коефіцієнт Пірсона r_{xy}	0,775879	0,594632	-0,63541
	t-критерій (p=0,1)	3,47849	2,09189	-2,32744
	Кореляційний зв'язок	Високий позитивний	Середній позитивний	Середній негативний
	Статистична значущість	Так	Так	Так
Китай	Коефіцієнт Пірсона r_{xy}	-0,92848	-0,85644	0,962572
	t-критерій (p=0,1)	-7,07151	-4,69225	10,04544
	Кореляційний зв'язок	Дуже високий негативний	Високий негативний	Дуже високий позитивний
	Статистична значущість	Так	Так	Так
Єгипет	Коефіцієнт Пірсона r_{xy}	-0,97856	0,803825	0,888586
	t-критерій (p=0,1)	-13,4377	3,821976	5,479054
	Кореляційний зв'язок	Дуже високий негативний	Високий позитивний	Високий позитивний
	Статистична значущість	Так	Так	Так
Індонезія	Коефіцієнт Пірсона r_{xy}	-0,63878	-0,32897	0,757456
	t-критерій (p=0,1)	-2,3483	-0,98531	3,281446
	Кореляційний зв'язок	Середній негативний	Слабкий негативний	Високий позитивний
	Статистична значущість	Так	Ні	Так
Малайзія	Коефіцієнт Пірсона r_{xy}	-0,5085834	-0,36052	0,738359
	t-критерій (p=0,1)	-1,6707	-1,09321	3,096631
	Кореляційний зв'язок	Середній негативний	Слабкий негативний	Високий позитивний
	Статистична значущість	Ні	Ні	Так
Мексика	Коефіцієнт Пірсона r_{xy}	-0,13506	0,235256	-0,50599
	t-критерій (p=0,1)	-0,38555	0,68462	-1,65925
	Кореляційний зв'язок	Дуже слабкий негативний	Дуже слабкий позитивний	Середній негативний
	Статистична значущість	Ні	Ні	Ні
Парагвай	Коефіцієнт Пірсона r_{xy}	0,626475	-0,14305	-0,36032
	t-критерій (p=0,1)	2,273346	-0,40882	-1,09254
	Кореляційний зв'язок	Середній позитивний	Дуже слабкий негативний	Слабкий негативний
	Статистична значущість	Так	Ні	Ні
Таїланд	Коефіцієнт Пірсона r_{xy}	-0,25486	0,418522	-0,13049
	t-критерій (p=0,1)	-0,74548	1,303403	-0,37227
	Кореляційний зв'язок	Дуже слабкий негативний	Слабкий позитивний	Дуже слабкий негативний
	Статистична значущість	Ні	Ні	Ні
Україна	Коефіцієнт Пірсона r_{xy}	-0,35598	0,568906	-0,04818
	t-критерій (p=0,1)	-1,07745	1,956597	-0,13644
	Кореляційний зв'язок	Слабкий негативний	Середній позитивний	Дуже слабкий негативний
	Статистична значущість	Ні	Так	Ні

Джерело: розраховано автором

Проаналізуємо ті значення лінійного коефіцієнту кореляції, які виявилися статистично значущими. Передусім показово, що такі коефіцієнти практично відсутні для категорії розвинутих країн. Статистична значущість зв'язку середньоарифметичного тарифу РНС з індикаторами економічного розвитку розвинутих країн підтверджена лише для декількох країн.

Так, статистично значущим виявся зв'язок середньоарифметичного тарифу РНС з індикаторами економічного розвитку таких розвинутих країн, як Австралія (ВВП на душу населення, сильний негативний зв'язок), Ізраїль (частка інвестицій у ВВП, середній негативний зв'язок), та Корея (ВВП на душу населення, середній негативний зв'язок). Така мінімальна кількість статистично значущих результатів свідчить на користь відсутності кореляції між рівнем тарифного захисту розвинутих країн та індикаторами їх економічного розвитку.

В категорії країн, що розвиваються, отримано суттєво більше статистично значущих коефіцієнтів кореляції. А саме, статистично підтвердженим можна вважати кореляційний зв'язок між рівнем тарифного захисту та індикаторами економічного зростання Аргентини, Китаю, Єгипту та (за певними індикаторами) Індонезії, Парагваю, України. Втім, напрям цього зв'язку варіюється у діапазоні від дуже високого негативного до високого позитивного, що унеможливорює формулювання статистично обґрунтованих висновків.

Отримавши підтвердження статистичної незначущості лінійного кореляційного зв'язку між рівнем тарифного захисту країни та індикаторами економічного зростання, спробуємо проаналізувати тенденції їх зміни. Мета полягає в тому, щоб встановити напрям змін середньоарифметичного тарифу обраних країн протягом 2008-2017 рр. (зменшення або збільшення) та визначити, як він співвідноситься з напрямом змін індикаторів їх економічного розвитку. Тобто – чи дійсно економічне зростання країни супроводжується зниженням рівня її тарифного захисту, або навпаки.

Вирішимо поставлене завдання шляхом перевірки гіпотези існування тенденції. Відповідний інструментарій, з посиланням на [76], викладено та

апробовано в роботі Н.Г. Калюжної [67]. Сутність відповідного алгоритму полягає у виявленні висхідних та низхідних серій у часовому ряді розвитку об'єкта. А саме, для досліджуваного часового ряду

$$\bar{Y} = y_1, y_2, \dots, y_t, \dots, y_n : t = 1, \dots, n \quad (1.1)$$

визначається послідовність знаків, виходячи з умов:

$$\begin{aligned} & \text{"+"}, \text{ якщо } y_{t+1} - y_t > 0, \\ & \text{"-"}, \text{ якщо } y_{t+1} - y_t < 0. \end{aligned} \quad (1.2)$$

При цьому, якщо наступне спостереження дорівнює попередньому, то у розрахунок приймається лише одне спостереження. Висновок про існування тенденції може бути зроблений за результатами аналізу системи нерівностей:

$$\begin{cases} v(n) > [(2n-1)/3 - 1,96\sqrt{(16n-29)/90}] \\ l_{\max}(n) \leq l(n) \end{cases}, \quad (1.3)$$

де n – кількість спостережень для досліджуваного часового ряду розвитку об'єкта;

$v(n)$ – кількість серій, тобто послідовностей розташованих поспіль однакових знаків («плюсів» або «мінусів») у часовому ряді розвитку об'єкта (один «плюс» або «мінус» також вважається серією);

$l_{\max}(n)$ – протяжність найбільш довгої серії;

$l(n)$ – табличне значення, залежне від кількості спостережень:

$$\begin{aligned} n \leq 26 & \rightarrow l(n) = 5, \\ 26 \leq n \leq 153 & \rightarrow l(n) = 6, \\ 153 \leq n \leq 170 & \rightarrow l(n) = 7. \end{aligned} \quad (1.4)$$

Якщо порушується система нерівностей (3), то гіпотеза про відсутність тренду відкидається з довірчою ймовірністю 0,95.

Перевіримо гіпотезу наявності тенденції у зміні середньоарифметичного тарифу РНС обраних країн у 2008-2017 рр. та індикаторами їх економічного розвитку за цей період: ВВП на душу населення, часткою інвестицій у ВВП та часткою експорту товарів та послуг у ВВП. Вихідні дані для розрахунку надано в табл. 1.6 та 1.7, результати наведено в Додатку А, табл. А.1.

Як видно з табл. А.1, для більшості країн тенденція до зменшення значення середньоарифметичного тарифу РНС може бути підтверджена з довірчою ймовірністю 0,95. Інакше кажучи, протягом періоду 2008-2017 рр. відбувалося поступове та неухильне зниження рівня тарифного захисту зокрема таких розвинутих країн, як Австралія, Канада, Японія. При цьому статистично підтверджена тенденція до зменшення відсутня в динаміці середньоарифметичного тарифу ЄС, Ізраїлю, Кореї, США. Так, середньоарифметичний тариф режиму найбільшого сприяння в ЄС після зниження до 1,54% у 2012 р. поступово підвищився до 2,06% у 2016 р. Для Ізраїлю середньоарифметичний тариф РНС на початку досліджуваного періоду становив 1,79% (2007 р.), але з мінімальних 1,42% (2014 р.) сягнув 3,6% у 2016 р. Цей факт означає, що далеко не всі розвинуті країни прагнуть до зниження тарифних бар'єрів та, всупереч декларуванню принципів вільної торгівлі, дотримуються помірного протекціонізму у своїй зовнішньоторговельній політиці.

Серед країн, що розвиваються, стійка тенденція до зменшення існує у рівні тарифного захисту Китаю, Єгипту, Малайзії, Мексики. Для України зниження середньоарифметичного тарифу РНС з 5,0% у 2007 р. до 4,9% у 2008 р. та його перебування на цьому рівні протягом останніх 10 років також може вважатися ознакою лібералізації митно-тарифного регулювання. Водночас, тенденція до зменшення рівня тарифного захисту не може бути підтверджена для Аргентини, Індонезії, Парагваю, Таїланду, тоді як значення середньоарифметичного тарифу Бразилії взагалі поступово збільшилось від

12,1% (2007 р.) до 13,66 (2016 р.). Тому для країн, що розвиваються (принаймні, для їх аналізованої статистичної вибірки) також не представляється можливим зробити висновок про невинне зниження рівня тарифного захисту протягом останніх 10 років.

Щодо взаємозв'язку змін рівня тарифного захисту та індикаторів економічного розвитку країн, то отримати статистично обґрунтовані висновки також неможливо. Передусім, це пояснюється відсутністю ознак тенденції (позитивної або негативної) в динаміці економічних показників для абсолютної більшості країн. Так, серед розвинутих країн тенденція до зростання може бути засвідчена лише в динаміці певних індикаторів ЄС (зростання частки інвестицій у ВВП та частки експорту товарів та послуг у ВВП), Ізраїлю (зменшення частки експорту товарів та послуг у ВВП), США (ВВП на душу населення та частка інвестицій у ВВП), Японії (ВВП на душу населення, частка інвестицій у ВВП). Але, саме для цих країн (за виключенням Японії), як вже зазначалося вище, неможливо визначити тренд в динаміці середньоарифметичного тарифу. Такі результати додатково свідчать на користь відсутності однозначного зв'язку між рівнями тарифного захисту та економічного розвитку країни. Теза щодо наявності такого зв'язку та його гіпотетичного напрямку («зменшення тарифного захисту – збільшення індикаторів економічного розвитку») підтверджена лише для Японії.

Серед країн, що розвиваються, підтверджено лише тенденції до зменшення частки експорту товарів та послуг у ВВП (Аргентина, Малайзія, Парагвай), зростання частки інвестицій у ВВП (Індонезія), та зростання ВВП на душу населення (Китай, Єгипет). Для Китаю та Єгипту зростання ВВП на душу населення супроводжувалося зменшенням тарифного захисту. В Малайзії, навпаки, відбувалося одночасне зменшення як тарифного захисту, так й значення індикатора економічного розвитку (частка експорту товарів та послуг у ВВП). Для середньоарифметичного тарифу Аргентини, Індонезії та Парагваю наявність тенденції не підтверджено, тому зробити висновок щодо її співпадіння з трендами розвитку економічних індикаторів неможливо.

Таким чином, результати досліджень не дозволили дійти висновків щодо наявності щільного взаємозв'язку між рівнем тарифного захисту та індикаторами економічного розвитку країни, оскільки переважна більшість розрахованих лінійних коефіцієнтів кореляції виявилася статистично незначущою. Також не представляється можливим засвідчити як наявність однозначного тренду до зменшення рівня тарифного захисту країн статистичної вибірки, так й до його співпадіння з трендами індикаторів їх економічного зростання. Відсутність тренду у розвитку більшості індикаторів пояснюється, в тому числі, наслідками фінансово-економічної кризи, яка зумовила втрату світових темпів економічного зростання. Тому для встановлення однозначної тенденції до збільшення (або, навпаки, зменшення) показників економічного розвитку країн потрібні подальші спостереження та розширення часового діапазону. В будь-якому випадку, статистично значущий взаємозв'язок між рівнем тарифного захисту країн вибірки та індикаторами їх економічного зростання не підтверджено. При переважанні в науковому середовищі точки зору щодо позитивності впливу зняття торговельних обмежень на економічне зростання можна лише констатувати, що відкритість торгівлі має різні ефекти на економічне зростання в різних країнах. Втім, не викликає сумніву, що митно-тарифна політика відіграє важливу роль в інтеграції країн до світового економічного простору. Прозорість, урегульованість та відносна (порівняно з нетарифними обмеженнями) легкість адміністрування роблять митні тарифи ключовим інструментом спрощення торговельної взаємодії між країнами. Відповідно, зниження та усунення тарифних обмежень стають передумовою забезпечення ефективного зовнішньоторговельного співробітництва. Наслідування вектору лібералізації митно-тарифного регулювання відкриває для країни набагато більш широкі перспективи участі у міжнародній торгівлі, порівняно з побудовою її зовнішньоторговельної політики на протекціоністських засадах.

Окремо слід зауважити, що за сучасних економічних та, особливо, геополітичних умов усунення тарифних бар'єрів не може розглядатися як

інструмент, орієнтований виключно на забезпечення економічного розвитку країни-суб'єкта зовнішньоторговельних відносин. Торговельна співпраця країн може бути забезпечена, лише якщо їхні стратегії державного регулювання ЗЕД є дотичними, формуються як з урахуванням національних інтересів, так й інтересів партнерів, так й глобальних цілей функціонування СОТ як організації-гаранта лібералізації світової торгівлі.

І.О. Івашук [57] ґрунтовно зауважує, що ідея щодо взаємообумовленості зовнішньоторговельної політики країн-партнерів є очевидною, та реалізується у наріжному принципі функціонування СОТ, що полягає у забезпеченні узгодженості національних інтересів. В цій же роботі [57, с. 31] наголошується, що перші вагомі результати в галузі узгодження зовнішньоторговельної політики країн у частині взаємного скорочення тарифного захисту були отримані після Другої світової війни завдяки створенню ГАТТ, правонаступницею якої у 1994 р. стала СОТ. Досягненню домовленостей щодо скорочення тарифних ставок у довоєнний період (відповідні спроби було реалізовано у 1927 р. під егідою Ліги націй) не сприяли як спад обсягів світової торгівлі у 1930-х рр. унаслідок світової фінансово-економічної кризи, так й геополітичні пертурбації та очікування.

Про трансформацію ролі лібералізації митно-тарифного регулювання за сучасних умов свідчить активізація як інтеграційних, так й дезінтеграційних процесів у світі. Основою дезінтеграційних процесів стає прагнення максимального захисту національного ринку та національних економічних інтересів, тоді як у разі, якщо існує необхідність співпраці (торговельно-економічної, політичної та ін.), країнам доводиться йти на взаємні поступки, коли національні інтереси поступаються сумісним інтеграційним. У цьому контексті І.Б. Іринчина ґрунтовно зазначає, що ефективна інтеграція країн (особливо з трансформаційною економікою) до міжнародної торговельної системи є необхідною передумовою розвитку їх зовнішньоторговельної діяльності [59, с. 50]. Таким чином, одним із актуальних пріоритетів лібералізації митно-тарифного регулювання стає забезпечення

багатовекторного співробітництва в межах відповідних інтеграційних формувань. З іншого боку, національні інтереси можуть не збігатися з інтеграційними. Тобто, передумови для консолідації, сприяння та узгодження національних інтересів мають скластися, а їх відсутність посилює дезінтеграційні тяжіння.

Можливість виникнення конфлікту між національними, інтеграційними та глобальними інтересами в процесі розвитку зовнішньої торгівлі зумовлює доцільність розгляду лібералізації митно-тарифного регулювання у трьох відповідних вимірах (аспектах). Визнання прозорості тарифних обмежень, а також тривіірності та невизначеності ефектів їх усунення, дозволяє поточнити надане раніше визначення лібералізації митно-тарифного регулювання (див. табл. 1.2). А саме, оскільки роль усунення тарифних бар'єрів у забезпеченні розвитку зовнішньої торгівлі, як підтвердили статистичні висновки, є досить двозначною, доцільним є наголошення на важливості цього процесу для забезпечення транспарентності зовнішньої торгівлі. При цьому зовнішньоторговельні відносини за сучасних економічних та геополітичних умов мають вибудовуватися з урахуванням як національних інтересів країн-партнерів, так й інтеграційних та глобальних пріоритетів розвитку світової торгівлі. Відповідно, під лібералізацією митно-тарифного регулювання надалі пропонується розуміти процес усунення / послаблення державами, інтеграційними утвореннями та міжнародними інституціями митно-тарифних обмежень з метою узгодження на основі принципу транспарентності національного, інтеграційного та глобального пріоритетів зовнішньоторговельної діяльності.

Висновки до розділу 1

У першому розділі розглянуто системні засади зовнішньоторговельної лібералізації, визначено сутність та систематизовано функції митного тарифу як регулятора зовнішньоторговельної політики держав, досліджено роль

лібералізації митно-тарифного регулювання у сприянні економічному розвитку держав.

1. На сучасному етапі розвитку міжнародних відносин і світової економічної системи лібералізація і як суспільно-політичне, і як економічне явище набуває характеру глобальної світової тенденції. Особливе значення у контексті забезпечення розвитку зовнішньої торгівлі набуває лібералізація економічних процесів, яка є загально визнаною тенденцією сьогодення. Узагальнення поширених визначень терміну «лібералізація» дозволило констатувати, що ключовими визначальними категоріями при його трактуванні є надання свободи та зняття (усунення, послаблення) обмежень, між якими існує очевидний причинно-наслідковий зв'язок. Під лібералізацією у загальному сенсі пропонується розуміти процес усунення суб'єктом управління встановлених обмежень з метою надання об'єкту управління свободи у відповідній сфері діяльності.

2. Наявність суб'єкта управління, об'єкта управління, мети та засобу їх взаємодії створює підґрунтя для розгляду процесу лібералізації з точки зору системного підходу. Керуючись загальними уявленнями про складові системи управління та їхній взаємозв'язок, розроблено систему управління лібералізацією та створено підґрунтя для встановлення сутності лібералізації як економічного явища. За результатами змістового аналізу визначень економічної лібералізації у системних координатах визначено основні складові процесу управління економічною лібералізацією з точки зору системного підходу та надано їй визначення. А саме, під економічною лібералізацією (лібералізацією економіки) пропонується розуміти процес усунення / послаблення державами та міжнародними інституціями контролю та встановлених обмежень на економічні параметри з метою надання господарюючим суб'єктам свободи економічної діяльності.

3. У контексті дослідження найбільший інтерес становить зовнішньоекономічна лібералізація, яка є комплексом заходів, спрямованих на сприяння зовнішньоекономічної діяльності, поступове скасування наявних

обмежень у зовнішній торгівлі, зниження ставок ввізного та вивізного мита, надання тарифних пільг під час здійснення зовнішньоекономічних операцій. Зовнішньоекономічна лібералізація є загально визнаною сучасною світовою тенденцією зовнішньоекономічної політики, а інструментарій її реалізації свідчить, що основним елементом зовнішньоекономічної політики є політика зовнішньоторговельна. Відповідно, наступним етапом установаження особливостей лібералізації митно-тарифного регулювання як предмета дослідження стає розгляд зовнішньоторговельної лібералізації. В категоріях системного підходу зовнішньоторговельну лібералізацію визначено як процес усунення / послаблення державами та міжнародними інституціями контролю та встановлених обмежень у зовнішній торгівлі з метою сприяння економічному розвитку за рахунок надання господарюючим суб'єктам свободи при здійсненні зовнішньоекономічних операцій.

4. Визнання митного тарифу як основного засобу регулювання сучасної зовнішньої торгівлі та інструменту зовнішньоторговельної лібералізації актуалізує необхідність дослідження теоретичних та практичних аспектів лібералізації митно-тарифного регулювання. На основі систематизації ключових понять предметної галузі дослідження (лібералізація, економічна лібералізація, зовнішньоекономічна лібералізація, зовнішньоторговельна лібералізація) визначено лібералізацію митно-тарифного регулювання в категоріях системного підходу як процес усунення / послаблення державою та міжнародними інституціями митно-тарифних обмежень у зовнішній торгівлі з метою її розвитку за рахунок надання господарюючим суб'єктам свободи при здійсненні зовнішньоторговельних операцій.

5. Отримані результати щодо дослідження сутності лібералізаційних процесів та, зокрема, лібералізації митно-тарифного регулювання з точки зору системного підходу створили підґрунтя для визначення елементів системи управління лібералізацією митно-тарифного регулювання, а саме: суб'єкт управління, об'єкт управління, предмет, інструмент та мета управління лібералізацією митно-тарифного регулювання. Визначені елементи надають

уявлення про сутність лібералізації митно-тарифного регулювання з точки зору системного підходу, що дозволяє встановити пріоритетні напрями управлінського впливу, виходячи з конкретних обмежень на складові митно-тарифного регулювання. Також створюється можливість для оцінювання впливу наслідків усунення цих обмежень на забезпечення результативності зовнішньоторговельної діяльності господарюючих суб'єктів.

6. Регулятором зовнішньоторговельної політики та інструментом об'єктивізації митно-тарифних обмежень в умовах лібералізації є митний тариф. Визначальна роль митного тарифу в реалізації завдань лібералізації зовнішньоторговельної діяльності як на національному, так й на наднаціональному рівнях зумовлюється такими чинниками, як загальноживаність національними регуляторними органами, широкий діапазон застосування, зручність адміністрування та прозорість мита як інструменту торговельних обмежень. Аналіз поширених визначень митного тарифу дозволив дійти висновку, що діапазон підходів до трактування митного тарифу передбачає його розуміння як у широкому (інструмент торговельної політики і державного регулювання), так й вузькому (конкретна ставка мита, вид непрямих податків, вид митного платежу) сенсі. Аспекти трактування митного тарифу впорядковано у вигляді змістової ієрархії від його найбільш широкого до найвужчого розуміння. А саме, у найширшому розумінні митний тариф є економіко-політичною категорією, а у найвужчому – збігається з видом митного платежу, що стягується з товарів та предметів, які переміщуються через митний кордон держави. Розмір цього платежу визначається митним тарифом у його розумінні як конкретна ставка мита, яка застосовується при ввезенні певного товару чи вивезенні його за її межі на митну територію країни, та визначається згідно з переліком ставок мита, систематизованого відповідно до товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності. Сформована ієрархія аспектів трактування митного тарифу сприяє розвитку уявлення про митний тариф як комплексну (економічну, політичну, системну) категорію дослідження та

впорядковує аспекти його трактування за послідовністю набуття визначальних ознак митного тарифу.

7. Основним елементом митного тарифу є мито як обов'язковий грошовий внесок, що збирається державою при перетині товаром її митного кордону. Мито виконує ряд важливих функцій, які зазнають суттєвих трансформацій в умовах лібералізації митно-тарифного регулювання. Зокрема, зниження та скасування митних тарифів як очевидний прояв лібералізації митно-тарифного регулювання призводить до втрати митним тарифом функції захисного інструменту та запобіжника для надмірного проникнення імпорту на внутрішні ринки держав. Зниження традиційного захисного ефекту митних зборів є однією з очевидних передумов трансформації функцій митного тарифу в умовах лібералізації митно-тарифного регулювання, та призводить до зміни пріоритетів регуляторної політики держави. За результатами аналізу поширених класифікаторів функцій митного тарифу та з урахуванням сучасних тенденцій у розвитку зовнішньоторговельних відносин запропоновано підхід до класифікації функцій митного тарифу в умовах лібералізації митно-тарифного регулювання, до яких віднесено: регулятивну, фіскальну, захисну, стимулюючу, прогресивну, обмежувальну, та інтеграційну. Згідно з запропонованими функціями митного тарифу, визначено та проаналізовано перелік ефектів, що мають бути забезпечені в результаті справляння митних зборів. Засвідчено зниження ефективності реалізації захисної та фіскальної функцій митного тарифу та підвищення ролі його інтеграційної функції в умовах лібералізації зовнішньоторговельних відносин. Обґрунтовано значущість стимулюючої та прогресивної функцій митного тарифу для забезпечення конкурентних переваг країни у зовнішній торгівлі.

8. Утруднення реалізації захисної функції митного тарифу в умовах лібералізації митно-тарифного регулювання зумовлює необхідність вироблення механізмів ефективного захисту національного ринку від надмірного та/або небажаного імпорту. Вироблення таких механізмів потребує визначення та аналізування як позитивних, так й негативних наслідків лібералізації митно-

тарифного регулювання з метою оцінювання потенційного впливу відповідних процесів на зовнішньоторговельну діяльність та економічний розвиток України. Аналіз наукових джерел засвідчив, що як закордонні, так й вітчизняні науковці наголошують на неможливості однозначно встановити позитивний взаємозв'язок між лібералізацією зовнішньої торгівлі через зниження тарифних бар'єрів та економічним зростанням. З метою визначення ролі лібералізації митно-тарифного регулювання та розвитком зовнішньої торгівлі здійснено оцінку щільності та статистичної значущості зв'язку між значенням середньоарифметичного тарифу РНС обраних країн світу та економічними індикаторами (ВВП на душу населення, частка інвестицій у ВВП, частка експорту товарів та послуг у ВВП) за період 2008-2017 рр. Результати розрахунку коефіцієнту Пірсона показали, що його значення переважно відповідає дуже слабкому, слабкому або середньому рівню кореляційного зв'язку між значенням середньоарифметичного тарифу РНС та економічними індикаторами, та може бути як позитивним, так й негативним для різних країн. На додаток, дуже невелика кількість обчислених коефіцієнтів кореляції є статистично значущою навіть на мінімально прийнятному рівні $p = 0,1$. Це означає, що для більшості країн гіпотеза про відсутність лінійної кореляції між рівнем тарифного захисту та економічним зростанням не може бути відкинута на довірчому рівні $p = 0,1$.

9. Підтвердження статистичної незначущості лінійного кореляційного зв'язку між рівнем тарифного захисту країни та індикаторами економічного зростання зумовило доцільність аналізування тенденцій їх зміни згідно з алгоритмом виявлення висхідних та низхідних серій у часовому ряді розвитку об'єкта. Статистична перевірка гіпотези щодо наявності тенденції у зміні середньоарифметичного тарифу РНС обраних країн у 2008-2017 рр. та індикаторами їх економічного розвитку за цей період показала, що не представляється можливим засвідчити як наявність однозначного тренду до зменшення рівня тарифного захисту країн статистичної вибірки, так й до його співпадіння з трендами індикаторів їх економічного зростання. За умови

відсутності статистично значущого взаємозв'язку між рівнем тарифного захисту та індикаторами зростання зовнішньої торгівлі, можна лише констатувати, що відкритість торгівлі має різні ефекти на економічне зростання в різних країнах. Втім, не викликає сумніву, що митно-тарифна політика відіграє важливу роль в інтеграції країн до світового економічного простору. Прозорість, урегульованість та відносна (порівняно з нетарифними обмеженнями) легкість адміністрування роблять митні тарифи ключовим інструментом спрощення торговельної взаємодії між країнами. Відповідно, зниження та усунення тарифних обмежень стають передумовою забезпечення ефективного зовнішньоторговельного співробітництва.

10. За сучасних економічних та геополітичних умов усунення тарифних бар'єрів не може розглядатися як інструмент, орієнтований виключно на забезпечення економічного розвитку країни-суб'єкта зовнішньоторговельних відносин. Торговельна співпраця країн може бути забезпечена, лише якщо їхні стратегії державного регулювання ЗЕД є дотичними, формуються як з урахуванням національних інтересів, так й інтересів партнерів, так й глобальних цілей функціонування СОТ як організації-гаранта лібералізації світової торгівлі. Можливість виникнення конфлікту між національними, інтеграційними та глобальними інтересами в процесі розвитку зовнішньої торгівлі зумовлює доцільність розгляду лібералізації митно-тарифного регулювання у трьох відповідних вимірах (аспектах). Визнання прозорості тарифних обмежень, а також тривимірності та невизначеності ефектів їх усунення, дозволяє визначити лібералізацію митно-тарифного регулювання як процес усунення / послаблення державами, інтеграційними утвореннями та міжнародними інституціями митно-тарифних обмежень у зовнішній торгівлі з метою узгодження на основі принципу транспарентності національного, інтеграційного та глобального пріоритетів зовнішньоторговельної діяльності.

11. Результати проведених у першому розділі досліджень були надруковані у трьох статтях [138; 139; 140] та апробовані на одній конференції [143].

РОЗДІЛ 2

НАПРЯМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

2.1. Тарифний захист зовнішньої торгівлі: сучасний стан та тенденції

Митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності є визначальною складовою державного регулювання економіки. Політика держави щодо встановлення митно-тарифних обмежень впливає на розвиток зовнішньоторговельних відносин між країнами, визначає особливості діяльності національних виробників та ступень захищеності національних ринків від конкуренції з боку імпорту. Митно-тарифне регулювання обумовлює динаміку показників експортно-імпортової діяльності та впливає на економічні параметри зовнішньої торгівлі.

Особливого значення у цьому контексті набуває дослідження питань та проблемних аспектів лібералізації митно-тарифного регулювання. Спрощення та послаблення митно-тарифних обмежень на сучасному етапі розвитку світової економічної системи розглядається як необхідна передумова інтеграції країни до світового господарства та забезпечення розвитку її зовнішньоторговельної діяльності. Проблематика реформування та лібералізації митно-тарифного регулювання (зокрема, у контексті європейської інтеграції України) знайшла відображення у працях таких вітчизняних науковців, як А.А. Мазаракі [81], Т.М. Мельник [86, 83, 85], С.Г. Войтов [10, 9], О.П. Гребельник [17, 18], І.Г. Бережнюк [4], О.В. Дьяченко [28, 29], І.Є. Журба [35, 36, 37], І.Б. Іринчина [59, 61], К.І. Новікова [98], К.С. Пугачевська [123, 122] та ін. Не зважаючи на належну кількість наукових розробок у предметній галузі, більш докладного дослідження потребують питання, зумовлені необхідністю вивчення як позитивних, так й негативних наслідків лібералізації митно-тарифного регулювання за сучасного стану зовнішньоекономічної

діяльності України та з урахуванням тенденцій трансформації світової системи зовнішньоторговельних відносин.

Двозначність ефектів та наслідків тарифної лібералізації зумовлюється, передусім, двоїстістю економічної природи тарифу – як регулятора відкритості ринку та одночасно класичного зовнішньоторговельного інструменту протекціонізму. Також важливо, що в процесі митно-тарифної лібералізації спрощенню підлягає не просто певна діяльність (економічна, зовнішньоекономічна, зовнішньоторговельна), а процеси її регулювання. До того ж, ефекти від лібералізаційних процесів на міжнародному та національному рівнях можуть принципово різнитися. На міжнародному рівні діяльність СОТ передбачає наслідування режиму найбільшого сприяння, ґрунтуючись на принципі порівняльних витрат. Реалізація цього принципу для кожної окремої країни передбачає її спеціалізацію на виробництві товарів із порівняно низькими витратами. Це дозволить раціонально використовувати світові ресурси, повною мірою отримати переваги від міжнародної спеціалізації виробництва, збільшити світовий товарообіг. На національному ж рівні митно-тарифне регулювання, за своєю сутністю, є основним інструментом протекціонізму, та має на меті захист внутрішнього ринку шляхом регулювання умов доступу закордонної продукції. Відкриття національного ринку внаслідок зниження тарифних ставок ввізного мита (як і у випадку зовнішньоторговельної лібералізації у більш широкому сенсі) збільшує ризики для вітчизняних товаровиробників, та змушує їх конкурувати з імпортерами продукції. Якщо мова йде про ринок країни, що розвивається, така конкуренція може виявитися несприятливою, та призведе до подальшого занепаду галузей вітчизняної промисловості внаслідок їх неконкурентоспроможності.

Попри невизначеність ефектів лібералізації митно-тарифного регулювання на національному рівні, вона залишається актуальною тенденцією сьогодення, про що свідчить низка фактів, систематизованих, зокрема, в [28, 88]. Спробуємо, керуючись об'єктивними статистичними даними, здійснити критичний аналіз деяких з поширених тез щодо визнання лібералізації митно-

тарифного регулювання як необхідної передумови розвитку світового господарства в цілому та зовнішньої торгівлі (зокрема, й України).

1. Розгляд митного тарифу як ключового (а, згідно з політикою СОТ, єдиного обґрунтованого) інструменту зовнішньоторговельного захисту.

Митний тариф охоплює близько 2/3 зовнішньоторговельного обороту розвинених країн. Щодо визначальної функції митного тарифу у забезпеченні зовнішньоторговельного захисту держав, слід зазначити, що за сучасних умов цю функцію все більше переймають на себе нетарифні заходи. Дійсно, у контексті лібералізаційних процесів у світовій торгівлі та згідно з політикою СОТ тарифні регулятори поступаються за своєю ефективністю нетарифним обмеженням, які запроваджуються державами та інтеграційними утвореннями з метою захисту внутрішніх ринків. А невід'ємною рисою становлення глобального торговельного режиму, що функціонує в рамках СОТ, є зменшення рівня тарифного захисту [85]. Тим не менш, митні тарифи продовжують виконувати низку важливих функцій у системі зовнішньоторговельної політики держав, зокрема вирівнювання умов міжнародної конкуренції та узгодження діяльності суб'єктів ЗЕД із національними економічними інтересами [55, с. 48].

2. Тенденція до збільшення кількості тарифних ліній Митного тарифу країн.

Загальне число найменувань та товарних позицій у митних тарифах розвинених країн на початку 2000-х рр. сягало 7–9 тис. [115, с. 21] та має стійку тенденцію до збільшення. Як свідчать дані, подані в табл. 2.1, кількість тарифних ліній Митного тарифу України (10466 шт.) станом на 2017 рік перебуває приблизно на середньому рівні умовного діапазону (7849 шт. – 16511 шт.) відносно її основних зовнішньоторговельних партнерів. Це, з одного боку, свідчить про достатній захист внутрішнього ринку від конкуренції імпорту (оскільки належна деталізація тарифних позицій сприяє упорядкуванню та обґрунтованості регуляторних заходів), а з іншого – про відсутність ознак надмірного протекціонізму у державній зовнішньоторговельній політиці.

3. Неухильне зниження загального рівня митного захисту національних ринків.

Таблиця 2.1

Кількість тарифних ліній Митного тарифу обраних країн у 2017 р.

Країна	Кількість тарифних ліній Митного тарифу, шт.
США	10588
Китай	8 285
ЄС	15585
Туреччина	16511
Єгипет	7849
Японія	9177
Індія	11345
Ізраїль	8288
Україна	10466

Джерело: систематизовано автором за даними [21]

Середньозважений рівень імпорتنих тарифів промислово розвинених країн в рамках ГАТТ-СОТ знизився з 40-60% наприкінці 1940-х рр. [11] через 8-10% у 1970-х рр. [11] до сучасних 4-6% [88]. Сучасний середній рівень тарифного захисту ринків країн, що розвиваються, становить 13% [122], а розвинених країн – 3,9% [170, 88].

Правовою базою вітчизняного тарифного регулювання є Закон України «Про митний тариф» від 19.09.2013 р. [43], який систематизує тарифні зобов'язання України перед СОТ після завершення у 2013 р. перехідного періоду членства. Відповідні зобов'язання полягають у зв'язуванні імпорتنих тарифів за усіма позиціями УКТЗЕД в адвалерних ставках для 99% товарних позицій. Індикаторами рівня тарифного захисту національних ринків є середньоарифметична ставка режиму найбільшого сприяння, що застосовується до країн-членів СОТ, середньозважена ставка мита, яка враховує зміни товарної структури імпорту, а також зв'язана (гранична) ставка мита та середній тариф за результатами торгівлі. У табл. 2.2 наведено динаміку тарифного захисту внутрішнього ринку України в період 1996-2017 рр. Як видно з табл. 2.2 та рис. 2.1, протягом першої половини цього періоду середньоарифметична ставка мита змінювалася нерівномірно.

Таблиця 2.2

Динаміка тарифного захисту ринку України протягом 1996-2017 рр.

Роки	Середньоарифметичний тариф РНС, %	Середньозважений тариф, %	Середній тариф за результатами торгівлі, %		
1996	6,7	1,40	4,57		
1997	11,5	1,93	6,14		
1998	12,7	2,11	6,82		
1999	11,0	1,77	5,81		
2000	10,2	1,38	5,11		
2001	10,6	1,77	5,46		
2002	10,7	2,23	5,07		
2003	10,5	2,26	4,98		
2004	10,9	2,43	5,41		
2005	I-ше півр.	10,9	7,9	3,11	4,65
	II-ге півр.	5,09			
2006	5,0	3,05	3,90		
2007	5,0	4,52	4,04		
2008 (з 15.05)	4,9	3,84	3,03		
2009	4,9	1,93	1,84		
2010	4,9	1,97	2,31		
2011	4,9	2,09	2,30		
2012	4,9	2,32	2,70		
2013	4,9	1,99	2,93		
2014	4,9	1,83	2,37		
2015	4,9	1,99	1,83		
2016	4,9	2,00	1,99		
2017	4,9	1,81	1,97		

Джерело: розраховано автором за даними [21]

Рис. 2.1. Динаміка митного тарифу України у 1996-2017 рр.

Джерело: розроблено автором

Можна виділити такі умовні етапи в динаміці середньоарифметичної ставки митного тарифу України протягом 1996-2017 рр. [98, 110, 55, 2]:

до 1996 р. включно – 6,3-6,7% внаслідок досить ліберальної державної політики у сфері ЗЕД;

1997-1998 рр. – 11,5-12,7% в результаті запровадження протекціоністських заходів;

1995-2005 рр. (I-ше півріччя) – 11,0-10,9% в рамках політики приведення ставки Митного тарифу у відповідність з Концепцією трансформації митного тарифу України на 1996–2005 рр. згідно з системою ГАТТ/СОТ [74];

2005 р. (II-ге півріччя) – 2008 р. (до 15.05) – зменшення до 5,0% як результат введення в дію ставок мита, передбачених міжнародними зобов'язаннями України;

2008 р. (з 15.05) – по теперішній час – зменшення до 4,9% у рамках виконання домовленостей із СОТ.

Як бачимо, починаючи з 2005 р. тарифні ставки зазнали скорочення у зв'язку з підготовкою та набуттям Україною членства у СОТ. Середньоарифметичну ставку РНС за всією номенклатурою, починаючи з 2005 року, було знижено до актуального рівня 4,96%. Зауважимо, що на даному етапі дослідження аналізуються середні показники тарифного захисту національного ринку за всією номенклатурою. Галузеві особливості, які безумовно мають місце та відбиваються на рівні тарифного захисту за окремими товарними групами, буде докладно проаналізовано в процесі подальшого дослідження. Також зазначимо, що при визначенні середньоарифметичної ставки не враховувалися обмежувальні заходи (додатковий імпорتنний збір, антидемпінгові та спеціальні мита), які вводяться в тимчасову дію у зв'язку з погіршенням стану платіжного балансу та з метою підвищення рівня захисту національного ринку від імпорту [68]. Справляння таких мит, зрозуміло, спричиняє суттєві зміни умов зовнішньої торгівлі та відбивається на рівні середньоарифметичної ставки. Вплив обмежувальних заходів на рівень тарифного захисту та індикатори економічного розвитку країни як таких, що

викривлюють значення та функції мита як об'єктивного регулятора зовнішньоторговельних відносин, в подальшому підлягатиме авторському дослідженню. Наразі ж зазначимо, що динаміка середньоарифметичної ставки митного тарифу України повністю відповідає тенденції до зменшення рівня митного захисту національних ринків. Щодо основних зовнішньоторговельних партнерів (табл. 2.3), Україна має більш високий рівень середньоарифметичної ставки порівняно з розвинутими країнами (усереднено 3,0%) та суттєво більш низький – порівняно з країнами, що розвиваються (усереднено 8,44%). Це свідчить, що умови конкуренції з імпортом з країн, порівняних за рівнем економічного розвитку, складаються не на користь України внаслідок більш низького рівня тарифного захисту національного ринку.

Іншим індикатором рівня тарифного захисту національного ринку є середньозважена ставка ввізного мита, яка визначається як відношення ставки на певний вид товару, помноженої на обсяг його імпорту, до загального обсягу імпорту всіх товарів [145]. Внаслідок такої методології обрахунку, середньозважений тариф відображає більш наближений до реально існуючого рівень захисту національних ринків, адже враховує наявну структуру імпорту [55]. Визнання середньозваженого тарифу як індикатора об'єктивного товарного захисту відповідає й політика СОТ – згідно з вимогами членства в організації, середньоарифметична ставка РНС підлягає незначним змінам порівняно зі зниженням середньозваженого тарифу. Відповідно, членство в СОТ передбачає суттєве зниження середньозваженої ставки за рахунок зниження тарифних обмежень на товари з вищою часткою імпорту [149]. Як видно з табл. 2.2, значення середньозваженого тарифу протягом останніх років має тенденцію до зменшення та, з незначними коливаннями, перебуває в діапазоні від 1,93% до 2,0%. Це свідчить про зростання частки в структурі вітчизняного імпорту товарів, що ввозяться за нульовими ставками мита. Можемо зробити висновок, що динаміка середньозваженого тарифу РНС України відповідає тенденції до зниження рівня митного захисту національних ринків в рамках процесів зовнішньоторговельної лібералізації.

Рівень тарифного захисту обраних країн протягом 1990, 2000, 2006-2017 рр.

Країна	1990	2000	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Рівень тарифного захисту обраних країн протягом 1990, 2000, 2006-2017 рр.														
Австралія	С.а.%, С.з.%	5,63 3,94	3,79 2,4	3,85 2,45	3,87 2,3	4 2,87	2,8 1,87	2,79 1,76	2,75 1,8	2,76 1,83	2,83 1,9	2,49 1,89	2,49 2,71	2,5 н/а
Канада	С.а.%, С.з.%	— —	4,82 1,33	4,24 1,48	4,21 1,57	4,23 1,57	4,17 1,51	3,47 1,44	3,32 1,45	3,15 1,5	2,54 0,79	2,65 0,96	3,25 3,20	4,0 н/а
ЄС	С.а.%, С.з.%	6,12 5,05	1,7 1,62	1,7 1,58	1,6 1,15	1,62 1,26	1,89 1,58	1,54 1,08	1,57 1,02	1,55 1,04	1,55 1,51	2,06 1,57	4,0 1,95	н/а н/а
Ізраїль	С.а.%, С.з.%	— —	5,3 2,84	4,54 2,09	2,15 1,06	2,29 1,18	5,47 3,09	4,47 2,36	1,67 0,94	1,42 0,92	1,44 0,98	3,6 2,23	4,57 3,38	3,8 н/а
Японія	С.а.%, С.з.%	3,69 3,37	2,48 1,94	2,78 1,47	2,65 1,27	2,57 1,44	2,49 1,33	2,46 1,25	2,44 1,22	2,33 1,18	2,42 1,19	2,35 1,36	4,80 3,12	4,0 н/а
Корея	С.а.%, С.з.%	12,98 9,54	9,36 7,39	9,13 7,39	8,29 7,09	9,02 7,16	10,09 7,17	9,55 6,45	9,33 6,7	9,51 6,9	5,19 5,24	5,23 4,78	13,9 4,78	13,7 н/а
США	С.а.%, С.з.%	5,2 3,97	3,62 1,84	2,98 1,61	2,83 1,44	2,96 1,49	2,87 1,62	2,95 1,61	2,93 1,62	2,83 1,62	2,89 1,63	2,79 1,64	3,57 2,80	3,4 н/а
Рівень тарифного захисту обраних країн, що розвиваються														
Аргентина	С.а.%, С.з.%	15,22 10,52	10,62 5,49	10,8 5,67	10,49 5,26	11,44 5,89	11,31 5,98	11,29 5,67	11,14 6,01	12,17 6,27	12,58 6,63	12,48 7,35	13,62 12,32	13,7 н/а
Бразилія	С.а.%, С.з.%	33,5 18,95	16,7 12,69	12,1 6,77	13,08 6,74	13,32 7,59	13,34 7,76	13,47 7,84	13,75 7,76	14,81 10,08	13,74 7,79	13,66 8,27	13,56 10,19	13,4 н/а
Кубай	С.а.%, С.з.%	16,4 14,67	8,88 4,24	8,79 4,18	8,57 3,71	8,07 3,58	7,92 3,69	7,82 3,57	— —	— —	— —	— —	— —	9,8 н/а
Сингапур	С.а.%, С.з.%	25,09 16,82	16,9 10,01	14,6 8,87	12,5 8,02	12,15 8,2	10,94 9,6	10,28 7,59	9,76 7,4	9,24 8,51	7,83 7,38	7,51 7,04	17,88 11,47	19,1 н/а
Індонезія	С.а.%, С.з.%	16,83 13,32	8,02 5,16	5,55 3,42	6,84 4,29	4,96 1,48	4,86 2,46	4,96 2,49	4,99 2,42	5,03 2,27	— —	— —	— —	8,1 н/а
Малайзія	С.а.%, С.з.%	— —	8,02 4,25	6,32 3,4	5,84 3,11	5,47 3,21	4,48 2,81	5,59 3,7	5,58 3,85	5,34 3,55	3,37 1,28	— —	5,8 —	5,7 н/а
Мексика	С.а.%, С.з.%	— —	17,98 15,22	8,01 2,38	6,37 2,43	6,22 1,87	5,25 1,61	7,73 5,39	6,77 5,19	6,5 4,87	3,02 1,02	7,05 4,45	7,0 4,45	6,9 н/а
Парагвай	С.а.%, С.з.%	— —	13,6 10,25	7,17 2,4	8 3,34	8,46 3,59	7,95 3,45	8,4 3,95	8,34 4,18	8,24 4,42	8,14 4,2	8,1 4,43	10,08 7,71	9,8 н/а
Таїланд	С.а.%, С.з.%	— —	16,89 9,48	10,82 4,61	10,28 4,31	10,56 4,29	10,78 5,02	10,97 4,86	— —	11,74 6,04	8,15 3,59	7,67 3,47	11,02 6,86	9,5 н/а
Україна	С.а.%, С.з.%	— —	— —	5 3,05	5 4,52	4,90 3,84	4,90 1,93	4,90 1,97	4,90 2,32	4,90 1,99	4,90 1,83	4,90 1,99	4,90 2,00	4,90 1,81

С.а. % - середньгарифметичний тариф РНС, %; С.з. % - середньзв'язаний тариф, %; н/а - дані відсутні.

Джерело: складено автором за даними [216]

У порівнянні з іншими країнами (табл. 2.3), Україна має значення середньозваженого тарифу фактично на рівні розвинутих країн, тоді як країни, що розвиваються, переважно застосовують значно вищу ставку середньозваженого тарифу (усереднено 5,7%). Цей факт, знову ж таки, свідчить про надмірну лібералізованість тарифного механізму України, що з одного боку, відповідає світовій тенденції до лібералізації митно-тарифного регулювання, а з іншого – знижує рівень тарифного захисту внутрішнього ринку.

Динаміку середньозваженого тарифу слід розглядати у контексті її наближення до значень зв'язаного тарифу, який є важливим індикатором тарифного захисту внутрішнього ринку. У зв'язку зі вступом до СОТ Україною було зв'язано імпорتنі тарифи за всіма позиціями УКТЗЕД в адвалерних ставках (99% товарних позицій). На пивні напої, ігристі вина, деякі тютюнові вироби встановлено специфічні ставки. Зв'язані тарифи для України складають: 6,1% за всією товарною номенклатурою, 10,8% для сільськогосподарської продукції, 4,9% для промислових товарів. В цілому, середні значення зв'язаних тарифів для України перебувають на досить низькому рівні, що не дозволяє ефективно застосовувати механізми тарифного захисту національного ринку. Так, середній зв'язаний тариф на промислову продукцію для України лише несуттєво перевищує аналогічний показник в розвинутих країнах (3,9% – США, 5,2% – Канада, 4,1% – Європейський Союз), а порівняно із аналогічним показником в деяких країнах, що розвиваються та тяжіють до політики протекціонізму, є наднизьким (42,6% – Туреччина, 58,7% – Індія). Щодо зв'язаного тарифу України на агропродовольчі товари, то його рівень є найнижчим порівняно з основними зовнішньоторговельними партнерами. Середній зв'язаний тариф для сільськогосподарської продукції країн-партнерів переважно коливається в діапазоні від 13,5% (ЄС) до 16,1% (Молдова), але в окремих країнах дорівнює значно більшим значенням: 61,0% (Туреччина), 98,9% (Єгипет), 113,5% (Індія) [72]. Це свідчить про значно більш суттєвий рівень захисту національних виробників агропродукції

зовнішньоторговельними партнерами України та дотримання ними політики стримування імпорту. В цілому, асиметричність тарифного захисту ринків промислової та сільськогосподарської продукції спостерігається і в Україні, але за умови збереження в цілому низьких ставок зв'язаного тарифу (відповідно, 4,9% та 10,8%). Для порівняння, в ЄС ставки зв'язаного тарифу для сільськогосподарської продукції та промислових товарів складають відповідно 4,1% та 13,5%, в Туреччині – 42,6% та 61,0%, в Індії – 58,7% та 113,5% [219, 72].

Наведені в табл. 2.4 дані щодо тарифного захисту зовнішньої торгівлі статистичної вибірки в розрізі товарних груп також свідчать про надмірну лібералізованість митно-тарифного регулювання України. Середня ставка тарифу на агропродовольчі товари в Україні коливається в діапазоні від 1,4% до 19,4%, тоді як в інших країнах відповідний індикатор переважно складає не менше 20% (ЄС, Індія), а в окремих країнах за окремими товарними групами перевищує 100% (Туреччина, Канада, Єгипет). Максимальний тариф на агропродовольчі товари в Україні переважно дорівнює 20% (за виключенням цукру та кондитерських виробів – 50% та напоїв й тютюну – 52%), тоді як в інших країнах за окремими товарними групами він перевищує 100% (ЄС, США, Туреччина, Індія, Канада, Ізраїль) і навіть 1000% (Єгипет). В цілому, серед зовнішньоторговельних партнерів найбільш захищеними можна вважати сільськогосподарські ринки Туреччини, Індії та Єгипту, а порівняними з Україною показниками тарифного захисту характеризується лише ринок Китаю.

Щодо промислових товарів, в цілому рівень тарифних бар'єрів в усіх країнах є нижчим порівняно із сільськогосподарськими товарами, але і в даному випадку Україна має одні з найнижчих з-поміж партнерів показники тарифного захисту. Найменш лібералізованими з точки зору основних індикаторів митно-тарифного регулювання є ринки промислових товарів Ізраїлю, Єгипту та Індії, а найбільш лібералізованими, окрім України, можна вважати ринки ЄС та Канади.

Продовження табл. 2.4

Країни		Мінеральні ресурси та метали	Платіне	Продукція хімічної галузі	Ліср., деревина і меблі	Текстиль	Олія	Шкіра, вуття та ін.	Механічне обладнання	Електричні пристрої	Транспортні засоби	Ліше виробництво
Україна	Середня ставка, %	3,2	0,8	3,2	0,3	3,8	11,3	5,6	2,1	3,7	5,6	5,5
	Безмитні позиції, %	47,7	86,8	38,3	95,8	36	1,3	24,8	51,9	40,7	34,2	32,9
	Мак тариф, %	20	10	7	10	13	12	25	10	25	20	25
ЄС	Середня ставка, %	2	2,5	4,5	0,9	6,5	11,4	4,1	1,9	2,8	4,3	2,6
	Безмитні позиції, %	50,2	33,7	22,3	81,1	2,1	0,3	26,3	21,3	20,8	12,8	20,9
	Мак тариф, %	12	5	13	10	12	12	17	10	14	22	14
США	Середня ставка, %	1,7	7,1	2,8	0,5	7,9	11,6	3,8	1,2	1,7	3,1	2,4
	Безмитні позиції, %	60,9	0	40,4	90,1	15	2,8	38,8	65,2	49	55,3	44,1
	Мак тариф, %	38	11	7	14	41	32	54	10	15	25	36
Туреччина	Середня ставка, %	3,1	2,2	4,7	0,9	6,5	11,5	4,1	1,8	2,7	4,3	2,6
	Безмитні позиції, %	40,2	42,5	20,2	80,1	2,1	0,3	25,6	25,1	25,6	15,3	22,5
	Мак тариф, %	40	5	17	10	12	12	17	10	14	22	14
Китай	Середня ставка, %	7,8	5,3	6,7	4,5	9,6	16	13,5	8,2	9	11,4	12,1
	Безмитні позиції, %	5,9	16,7	0,4	36	0	0	0,6	9,2	24	0,8	10
	Мак тариф, %	50	9	47	20	38	25	25	35	35	45	35
Індія	Середня ставка, %	7,9	4,9	7,9	9	11,8	12,3	10,1	7,1	7,2	19,4	8,8
	Безмитні позиції, %	0,3	18,5	0,5	4	0	0	2,5	4,7	16,5	3,7	5,7
	Мак тариф, %	15	10	10	10	147	53	70	10	10	100	10
Єгипет	Середня ставка, %	7,9	3,2	5,7	11,3	10,8	28,9	12,1	4,9	7,9	13,7	12,3
	Безмитні позиції, %	8,3	16,7	10,1	6,2	3,9	0	1,3	21,6	22,3	5,7	10
	Мак тариф, %	30	5	>1000	30	30	30	30	30	30	30	135
Канада	Середня ставка, %	1	0,9	0,8	0,9	2,3	16,5	3,8	0,4	1,1	5,7	2,5
	Безмитні позиції, %	85	82,8	87,6	87,8	83,4	5,5	67	93,9	83,8	41,5	61,2
	Мак тариф, %	16	5	16	16	18	18	20	9	9	25	16
Ізраїль	Середня ставка, %	2,7	2,7	1,4	3,6	3,4	5,9	4,2	3,3	3,1	3,3	3,5
	Безмитні позиції, %	70,8	66,7	86,9	72,3	48,8	1,1	59,8	65	68,6	67,3	65,4
	Мак тариф, %	17	8	100	100	22	12	12	12	12	100	100

Джерело: складено автором за даними [219]

В цілому, дані щодо тарифного захисту ринку України порівняно з основними зовнішньоторговельними партнерами свідчать про неповне використання державою протекціоністського потенціалу тарифних заходів (особливо, на фоні інших країн). Так, у роботі І.Б Іринчиної [59] зазначається, що державне регулювання зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією в розвинутих країнах мають на меті не тільки ринкове спрямування, але й покликані зумовити структурні зрушення у розвитку аграрного сектору [59, с. 55]. З іншого боку, за умови настання кризових явищ в економіці або при необхідності вжиття негайних заходів щодо захисту національного ринку, рівень митно-тарифних бар'єрів національної економіки може бути підвищений за рахунок їх наближення до граничної ставки мита.

3. Поступове збільшення частки безмитних позицій у національних тарифах.

Кількість безмитних позицій в тарифному розкладі обраних зовнішньої торгівлі за товарними групами HS (станом на 01.01.2017 р.) було подано в табл. 2.4. Як видно з таблиці, кількість безмитних позицій в тарифному розкладі як України, так й інших країн дуже різниться залежно від конкретної товарної групи. Так, в тарифному розкладі України кількість безмитних позицій для агропромислової продукції коливається у діапазоні від 0% (молочні продукти) до 47,2% (інша агропромислова продукція). В цілому, митний захист агропромислової продукції є вищим порівняно з промисловою продукцією для аболюнті більшості зовнішньої торгівлі. Достатньо високий рівень тарифного захисту агропромислової продукції відповідає традиційній для більшості країн політиці захисту аграрного сектору та створення бар'єрів для потрапляння на національні ринки агропродовольчого імпорту, навіть за умов загальної тенденції до лібералізації світової торгівлі та митно-тарифного регулювання. Найбільш захищеною товарною групою з точки зору кількості безмитних позицій у тарифному розкладі абсолютної більшості країн, включаючи Україну, є молочні продукти – від 0% (Україна, ЄС, Китай, Туреччина, Індія, Канада) до максимальних 20% (Єгипет), найменш захищеною – бавовна (80-100%

безмитних позицій в більшості країн). Найменш лібералізованим з точки зору кількості безмитних позицій можна вважати рівень тарифного захисту сільськогосподарської продукції в Індії (0-13,6% безмитних позицій, за виключенням бавовни – 80%). Найбільш лібералізованими є ринки агропромислової продукції Ізраїлю (за багатьма товарними групами кількість безмитних позицій перевищує 50% з наближенням до 100%).

Зовнішня торгівля промисловою продукцією традиційно є більш лібералізована порівняно з торгівлею сільськогосподарськими товарами, про що свідчить перебування кількості безмитних позицій в тарифному розкладі зовнішньої торгівлі за окремими товарними групами на рівні 50% та вище. Так, для України кількість безмитних позицій за товарними групами промислової продукції перебуває в діапазоні від 1,3% (одяг) до 95,8% (деревина, папір). Таку ж саме структуру (у сенсі більшої лібералізованості порівняно з агропромисловим сектором) мають тарифні розклади для промислової продукції інших країн. Мінімальною у більшості тарифних розкладів є кількість безмитних позицій за товарною групою «одяг» – від 0% (Індія, Китай, Єгипет) до 11,6% (США) та рівнем захисту в Україні на рівні 1,3% безмитних позицій.

Мінімальна кількість безмитних позицій для промислової продукції спостерігається в тарифному розкладі Індії (до 18,5% – пальне), Китаю (до 36% – деревина, папір), Єгипту (до 16,7% – пальне). Відповідно, ринки промислової продукції цих країн можна розглядати як недостатньо лібералізовані.

Найбільш лібералізованим з точки зору кількості безмитних позицій можна вважати промислові ринки Канади та Ізраїлю. В тарифному розкладі Канади кількість безмитних позицій за товарними групами промислової продукції коливається від 41,5% (транспортне обладнання) до 93,9% (неелектричні пристрої), за виключенням 5,5% (одяг). В тарифному розкладі Ізраїлю кількість безмитних позицій складає від 48,8% (текстиль) до 86,9% (хімічна продукція), також за виключенням одягу (1,1% безмитних позицій).

В цілому можна зробити висновок, що за кількістю та структурою безмитних позицій тарифний розклад України є достатньо лібералізованим та

наближеним до тарифних розкладів радше країн з високим рівнем відкритості національних ринків, ніж до країн з суттєвими митно-тарифними бар'єрами для імпорту. Про лібералізацію митно-тарифного регулювання свідчить також динаміка кількості безмитних позицій у структурі митного тарифу України протягом 2008-2017 рр., яку подано в табл. 2.5. Як видно з таблиці, кількість безмитних позицій у тарифному розкладі України, яка у 2008 р. становила 30,39% загальної кількості позицій, протягом останніх років (починаючи з 2011 р.) складає 38,11-38,35% для країн, що користуються режимом найбільшого сприяння, та 32,58-33,0% країн з загальним режимом.

Таблиця 2.5

Динаміка та структура тарифного захисту України у 2008-2017 рр.

	Роки							
	2017				2016			
	РНС		Загальний режим		РНС		Загальний режим	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Усього позицій (окрім N.A.)	10359	100	10163	100	10356	100	10160	97,12
Безмитні позиції	3968	38	3340	33	3961	38,25	3334	32,81
Менше ніж 0,1%	1	0,01	1	0	1	0,01	1	0,01
0,1-5%	2908	28	2886	28	2913	28,13	2891	28,45
5,1-10%	2406	23	2501	25	2405	23,22	2499	24,60
10,1-15%	765	7	701	7	765	7,39	701	6,90
15,1-20%	296	3	534	5	296	2,86	534	5,26
20,1-25%	5	0	6	0	5	0,05	6	0,06
25,1-30%	1	0	3	0	1	0,01	3	0,03
30,1-35%	0	-	0	-	0	0	0	0
Більше ніж 35%	9	0	191	2	9	0,09	191	1,88
N.A.	105	1	301	3	105	-	301	-
	Роки							
	2015				2014			
	РНС		Загальний режим		РНС		Загальний режим	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Усього позицій (окрім N.A.)	10358	98,99	10162	100	10358	100	10162	100
Безмитні позиції	3961	38,24	3334	32,81	3961	38,24	3334	32,81
Менше ніж 0,1%	1	0,01	1	0,01	1	0,01	1	0,01
0,1-5%	2914	28,13	2892	28,46	2914	28,13	2892	28,46
5,1-10%	2406	23,23	2500	24,60	2406	23,23	2500	24,60
10,1-15%	765	7,39	701	6,90	765	7,39	701	6,90
15,1-20%	296	2,96	534	5,25	296	2,86	534	5,25
20,1-25%	5	0,05	6	0,06	5	0,05	6	0,06
25,1-30%	1	0,01	3	0,03	1	0,01	3	0,03
30,1-35%	0	0	0	0	0	0	0	0
Більше ніж 35%	9	0,09	191	1,88	9	0,09	191	1,88
N.A.	105	-	301	-	105	-	301	-

Продовження табл. 2.5

	Роки							
	2013				2012			
	PHC		Загальний режим		PHC		Загальний режим	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Усього позицій (окрім N.A.)	10624	100	10430	100	10623	100	10426	100
Безмитні позиції	4041	38,04	3402	32,62	4074	38,35	3435	32,95
Менше ніж 0,1%	1	0,01	1	0,01	1	0,01	1	0,01
0,1-5%	3029	28,51	3008	28,84	3085	29,04	3067	29,42
5,1-10%	2517	23,69	2615	25,07	2425	22,83	2522	24,19
10,1-15%	723	6,81	672	6,44	723	6,81	672	6,45
15,1-20%	300	2,82	537	5,15	302	2,84	537	5,15
20,1-25%	5	0,05	6	0,06	5	0,05	6	0,06
25,1-30%	1	0,01	3	0,03	1	0,01	3	0,03
30,1-35%	0	0	0	0	0	0	0	0
Більше ніж 35%	7	0,07	186	1,78	7	0,07	186	1,78
N.A.	98	-	292	-	98	-	292	-
	Роки							
	2011				2010			
	PHC		Загальний режим		PHC		Загальний режим	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Усього позицій (окрім N.A.)	10721	100	10528	100	11002	100	10864	100
Безмитні позиції	4086	38,11	3430	32,58	4219	38,35	3686	33,93
Менше ніж 0,1%	1	0,01	1	0,01	2	0,02	2	0,02
0,1-5%	3104	28,95	3108	29,52	3158	28,70	3091	28,45
5,1-10%	2461	22,95	2552	24,24	2490	22,63	2576	23,71
10,1-15%	734	6,85	683	6,49	776	7,05	714	6,57
15,1-20%	307	2,86	543	5,16	315	2,86	556	5,12
20,1-25%	8	0,07	9	0,09	14	0,13	15	0,14
25,1-30%	4	0,04	6	0,06	7	0,06	9	0,08
30,1-35%	0	0	0	0	3	0,03	3	0,03
Більше ніж 35%	16	0,15	196	1,86	18	0,16	212	1,95
N.A.	0	-	193	-	55	-	193	-
	Роки							
	2009				2008			
	PHC		Загальний режим		PHC		Загальний режим	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Усього позицій (окрім N.A.)	10893	100	10755	100	10164	100	10030	100
Безмитні позиції	4028	36,98	3685	34,26	3359	33,05	3048	30,39
Менше ніж 0,1%	1	0,01	1	0,01	2	0,02	2	0,02
0,1-5%	3306	30,35	3050	28,36	3397	33,42	3126	31,17
5,1-10%	2474	22,71	2559	23,79	2132	20,98	2208	22,01
10,1-15%	762	7,00	701	6,52	862	8,48	799	7,97
15,1-20%	309	2,84	549	5,10	367	3,61	605	6,03
20,1-25%	5	0,05	6	0,06	43	0,42	43	0,43
25,1-30%	1	0,01	3	0,03	3	0,03	5	0,05
30,1-35%	0	0	0	0	0	0	0	0
Більше ніж 35%	7	0,06	201	1,87	0	0	194	1,93
N.A.	164	-	302	-	858	-	992	-

Джерело: розроблено автором на підставі [219]

Збільшення кількості безмитних позицій свідчить про збільшення ступеня лібералізації зовнішньої торгівлі держави внаслідок виконання вимог до членства у СОТ та її приєднання до низки так званих секторальних угод СОТ, більшість з яких передбачає встановлення нульової ставки тарифу за цілими товарними групами. До таких груп, зокрема, належать [55]: сталь, іграшки, деревина, кольорові метали, фармацевтична продукція, папір, сільськогосподарська й будівельна техніка, меблі, наукове та медичне обладнання. Також про високий рівень лібералізованості національної економіки свідчить максимальна частка у структурі тарифного розкладу позицій, ставка мита на які складає 0,1-5%, тобто є достатньо низькою. Відповідна частка є практично однаковою як для загального режиму, так й для режиму найбільшого сприяння, та протягом останніх років (починаючи з 2013 р.) складає відповідно 28,45-28,84% та 28,13-28,51% загальної кількості позицій.

4. Поширення нової універсальної зовнішньоторговельної товарної номенклатури.

Загальновизнаною універсальною міжнародною товарною номенклатурою є Гармонізована система опису і кодування товарів (ГС), яку було створено Всесвітньою митною організацією у 1983 р. та востаннє відредаговано у 2017 р. [189]. Розробка ГС та набуття нею чинності з 1.01.1988 р. є вагомим свідченням на користь існування тенденції до лібералізації світової торгівлі та митно-тарифного регулювання. Дотримання державами єдиних стандартів класифікації товарів дозволяє вирішити низку завдань у контексті спрощення зовнішньоторговельних відносин, які визначено у Преамбулі міжнародної конвенції про ГС від 14 червня 1983 р. а саме [91]:

сприяння міжнародній торгівлі та зовнішньоекономічному співробітництву;

спрощення збирання, зіставлення й аналізу статистичних даних щодо міжнародної торгівлі;

зменшення витрат, пов'язаних з повторним описом товарів при їх переведенні з однієї системи класифікації в іншу;

стандартизація та уніфікація зовнішньоторговельної документації та ін.

До 1998 р. до Конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів приєдналося 86 держав [18]. Станом на кінець 2008 р. 134 країни були Договірними Сторонами Конвенції та 62 країни використовували Гармонізовану систему в національних тарифах, не будучи договірними сторонами [108]. На даний час у термінах ГС класифіковано більше 98 % товарів міжнародної торгівлі, а сама система використовується більше ніж 200 країнами на основі їхніх Митних тарифів [8], що є свідченням на користь прагнення держав до взаємного прощення зовнішньоторговельних відносин. Україна приєдналася до Конвенції про ГС Указом Президента України від 17.05.2002 р. №466/2002 "Про приєднання до Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів" [118]. Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД), відповідно Закону України від 19.09.2013 № 584-VII "Про Митний тариф України" [43], з 1 січня 2014 базується на ГС 2012 року.

Свідченням на користь значного лібералізаційного потенціалу використання ГС є необхідність дотримання країнами-учасниками Конвенції вимог щодо незмінності класифікації та коду товарів на рівні перших 6 знаків національних класифікаторів. За таких умов, з одного боку, забезпечується об'єктивність, прозорість та гармонійність класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності у наскрізному вимірі міжнародної торгівлі. З іншого боку, формуються умови для врахування національних інтересів за рахунок таких чинників, як: високий ступень деталізації товарної номенклатури; можливість подальшого розширення товарної номенклатури без порушення вимог класифікації ГС; можливість варіювання класифікації товарів на рівні товарних підкатегорій у випадках, обґрунтованих з точки зору необхідності захисту національного ринку.

Отже, потенціал уніфікації та стандартизації товарів ЗЕД як інструменту лібералізації митно-тарифного регулювання є беззаперечним. Використання державами єдиного міжнародного класифікатора товарів дозволяє оптимізувати та раціоналізувати зовнішньоторговельну документацію, гармонізувати митні процедури, спростити статистичну обробку та економічний аналіз даних щодо зовнішньої торгівлі. На відміну від неоднозначного ефекту певних інших тенденцій тарифної лібералізації, використання ГС має очевидні позитивні наслідки для національної економіки, та може розглядатися у трьох аспектах [144]:

1. Як засіб превентивного захисту національних ринків, що забезпечується в результаті блокування переміщення через державний кордон товарів сумнівного походження або таких, що не відповідають заявленим характеристикам та класифікаційним ознакам.

2. Як інструмент тарифної політики держави, що об'єктивізує ставку всіх податків на зовнішню торгівлю (ставки мита, ПДВ та акцизів) за рахунок здійснення митними органами контролю над достовірністю визначення коду товарів.

3. Як інструмент фіскальної політики держави, що забезпечує митні надходження до держбюджету від проведення контролю правильності класифікації товарів.

Зазначимо, що статистика надходжень до державного бюджету України від відповідних митних процедур за 2006-2017 рр. [9, 51, 52] свідчить про їх незначний фіскальний ефект (табл. 2.6). А саме, величина надходжень від здійснення контролю правильності класифікації товарів у загальному обсязі митних платежів перебуває в діапазоні від 0,8% (2017 р.) до 0,26 % (2006 р.). Це означає, що надходження від виявлення порушень правил класифікації не відіграють суттєвої ролі у поповненні державного бюджету, а їх забезпечення не є пріоритетом держави у контексті запровадження та дотримання універсальної товарної номенклатури. Також зменшення надходжень до державного бюджету від здійснення контролю правильності класифікації

товарів може розглядатися як непряме свідчення збільшення якості дотримання міжнародної товарної номенклатури. Ключовим позитивним ефектом від стандартизації товарів ЗЕД є об'єктивізація митних стягнень, що вирівнює умови міжнародної торгівлі для її учасників та сприяє захисту національних товаровиробників від недобросовісної конкуренції.

Таблиця 2.6

**Статистика надходжень від здійснення контролю правильності
класифікації товарів у 2006–2017 рр.**

Показник	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Надходження від здійснення контролю правильності класифікації товарів, млрд. грн.	106,3	108,0	153,4	92,4	107,6	167,4	282,6	254,8	241,1	219,2	229,3	267,7
Величина надходжень від здійснення контролю правильності класифікації товарів у загальному обсязі митних платежів, %	0,26	0,20	0,16	0,11	0,13	0,15	0,23	0,19	0,18	0,12	0,10	0,08

Джерело: складено автором на підставі [10, 51, 52]

5. Поширення практики укладання угод про вільну торгівлю з преференційним митно-тарифним режимом для її учасників.

У контексті дослідження перспектив розвитку українсько-канадських торговельних відносин, І.Є. Журба ґрунтовно зазначає, що в умовах активізації світових глобалізаційних процесів укладання двосторонніх торговельно-економічних угод стає передумовою забезпечення конкурентоспроможності держав [35, с. 80]. Укладання Україною таких угод забезпечуватиме поглиблення економічного співробітництва, захист інтелектуальної власності, регулювання державних закупівель та приплив прямих іноземних інвестицій [36, с. 7]. Тому лібералізація вітчизняного зовнішньоторговельного режиму відбувається, в тому числі, в напрямі підписання Україною двосторонніх та багатосторонніх угод про вільну торгівлю. Україна має чинні угоди про вільну

торгівлю з країнами ЄАВТ з 2012 р. (Швейцарія, Норвегія, Ісландія, Ліхтенштейн), ЄС з 2016 р., Грузією з 1996 р., Македонією з 2001 р., Чорногорією з 2013 р., країнами СНД з 2012 р. (Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан) та, з 11.07.2016 р.), Канадою [169]. Тривають перемовини про укладання угод про вільну торгівлю з Туреччиною, Ізраїлем та Сербією. Натомість, з 01.01.2016 р. Російською Федерацією в односторонньому порядку було призупинено дію Угоди про вільну торгівлю з Україною, зокрема – застосовано ставки ввізного мита режиму найбільшого сприяння щодо товарів українського походження.

Тарифна лібералізація в рамках угод з преференційним режимом традиційно є більш суттєвою порівняно з аналогічними зобов'язаннями зовнішньоторговельних партнерів у рамках СОТ, про що свідчать ставки імпорتنних мит України в рамках угод про вільну торгівлю станом на 2017 р. (табл. 2.7). Як видно з табл. 2.7, тарифний режим України в рамках угод про вільну торгівлю є достатньо лібералізованим та суттєво меншим від ставок імпортного мита за режимом найбільшого сприяння. Найбільш лібералізованим можна вважати режим товарного імпорту з країн СНД, де середньоарифметичний тариф на більшість товарної продукції дорівнює 0%, а частка безмитних позицій за всіма категоріями є не меншою ніж 98,6% (Молдова). Найменш лібералізованим наразі є торговельний режим з країнами ЄС, що пояснюється тимчасовим характером застосовуваних мит протягом перехідного десятирічного періоду. По завершенню цього періоду середньоарифметичний тариф на імпорт в Україну з ЄС дорівнюватиме 1,4% для сільськогосподарської продукції, близько 0% для промислових товарів та близько 0,3% за всією товарною номенклатурою. Аналогічна асиметричність та поступова лібералізація тарифного режиму передбачені і в рамках реалізації угоди про вільну торгівлю між Україною та Канадою, з огляду на різний рівень економічного та соціального розвитку України та її зазначених зовнішньоторговельних партнерів.

Таблиця 2.7

**Тарифні зобов'язання України в рамках угод про вільну торгівлю
у 2017 р., %**

Партнери в рамках угод	Середньоарифметичний тариф			Частки безмитних позицій у відповідній категорії		
	Всі товари	Сільсько-господарська продукція	Промислова продукція	Всі товари	Сільсько-господарська продукція	Промислова продукція
<i>Режим найбільшого сприяння</i>						
ЄС	4,9	9,6	3,6	37,9	14,9	43,9
ЄАВТ	2,7	7,5	1,1	70,9	35,6	82,6
Ісландія	1,7	7,1	0,3	78,5	17,7	94,7
Норвегія	1,7	7,3	0,3	78,5	17,6	94,7
Швейцарія	1,7	7,4	0,3	78,4	17,2	94,7
<i>СНД</i>						
Вірменія	0	0	0	100	100	100
Білорусь	0,0**	0,0**	0	100,0**	100,0**	100
Казахстан	0,0**	0,0**	0	100,0**	100,0**	100
Киргизстан	0	0	0	100	100	100
Молдова	0,1	0,3	0	99,7	98,6	100
РФ*	0,0**	0,0**	0	100,0**	100,0**	100
Азербайджан	0	0	0	100	100	100
Таджикистан	0	0	0	100	100	100
Туркменістан	0	0	0	100	100	100
Узбекистан	0	0	0	100	100	100
<i>Інші угоди</i>						
Македонія	0,5	2,0	0,0**	94,6	19,8	74,8
Чорногорія	0,1	0,4	0	99,6	98,0	100
Грузія	0,0**	0,2	0	98,9	94,5	100

Примітка*: скасовано з 01.01.2016 р.

Примітка**: дуже невелика кількість позицій, що впливають на відмінність від 0% або 100%

Джерело: складено автором на підставі [215]

Систематизовані в табл. 2.8 та 2.9 характеристики тарифного захисту України у абсолютному та відносному вимірах дозволяють дійти певних висновків [68]. По-перше, стан індикаторів тарифного захисту України відповідає всім сучасним тенденціям лібералізації регуляторної політики держав, що дозволяє розглядати визначені напрями як елементи системи управління лібералізацією митно-тарифного регулювання, розробку якої визначено в якості одного з пріоритетних науково-практичних завдань дисертаційної роботи.

Таблиця 2.8

Характеристики тарифного захисту України порівняно із зовнішньоторговельними партнерами

Характеристики тарифного захисту	Значення станом на 2017 р.	Характеристика тарифного захисту порівняно з зовнішньоторговельними партнерами		Значення в контексті лібералізації митно-тарифного регулювання	
		Партнери (діапазон)	Україна	Тенденції у контексті лібералізації	Лібералізаційний контекст
Кількість тарифних ліній Митного тарифу, шт.	10466	16511 (Туреччина) – 7849 (Єгіпет)	Перебуває в умовній середині діапазону	Тенденція до збільшення	Збільшення рівня захисту внутрішнього ринку через упорядкування та обґрунтованість регуляторних заходів унаслідок належної деталізації тарифних позицій
Індикатори рівня митного захисту національних ринків	4,96	3% (розвинуті країни) – 8,44% (країни, що розвиваються)	Більш наближений до розвинутих країн	Тенденція до зниження	Демонструє зниження рівня тарифного захисту внутрішнього ринку непропорційно рівню економічного розвитку України
Середньозважений тариф, %	2,0	2,06% (розвинуті країни) – 5,7% (країни, що розвиваються)	Перебуває практично на рівні розвинутих країн	Тенденція до зниження з незначними коливаннями	Зростання частки в структурі вітчизняного імпорту товарів, що ввозяться за нульовими ставками мита Зниження рівня тарифного захисту внутрішнього ринку непропорційно рівню економічного розвитку України
Зв'язаний тариф %	Вся товарна номенклатура – 6,1%, сільськогосподарськ а продукція – 10,8%, промислові товари – 4,9%	Промислова продукція: 3,9% (США) – 58,7% (Індія); С/г продукція: 13,5% (ЄС) – 113,5% (Індія)	Перебуває на досить низькому рівні, а для с/г продукції є найнижчим	Тенденція до зниження	Асиметричність тарифного захисту промислової та сільськогосподарської продукції за умови в цілому низьких ставок зв'язаного тарифу Обмеження у ефективному застосуванні механізмів тарифного захисту національного ринку

Джерело: складено автором

Характеристики тарифного захисту України у абсолютному вимірі

Характеристика тарифного захисту	Значення / стан характеристики для України станом на 2017 р.	Стан та тенденції трансформації	Значення в контексті лібералізації митно-тарифного регулювання
Кількість безмитних позицій в тарифному розкладі	Сільськогосподарська продукція: 0% (молочні продукти) – 47,2% (інша сільськогосподарська продукція); промислова продукція: 1,3% (одяг) – 95,8% (деревина, папір)	Наближеність до тарифних розкладів радше країн з високим рівнем відкритості національних ринків (Ізраїль, Канада), ніж до країн з суттєвими митно-тарифними бар'єрами для імпорту (Індія, Китай, Єгипет)	Забезпечення різного рівня тарифного захисту товарних груп внаслідок значних розбіжностей у кількості безмитних позицій Забезпечення більш високого рівня тарифного захисту вітчизняного агропромислового сектору за рахунок створення відчутних тарифних бар'єрів для агропромислового імпорту
Динаміка	38,255% (режим найбільшого сприяння), 32,81% (загальний режим)	Поступове збільшення частки безмитних позицій з незначними коливаннями	Зниження рівня тарифного захисту внутрішнього ринку непропорційно рівню економічного розвитку України
Використання нової універсальної зовнішньоторговельної номенклатури	Забезпечення надходжень до державного бюджету від здійснення контролю правильності класифікації товарів у загальному обсязі митних платежів в діапазоні від 0,08% (2017 р.) до 0,26 % (2006 р.).	Тенденція до зменшення фіскального ефекту митних процедур щодо здійснення контролю правильності класифікації товарів	Забезпечення превентивного захисту національних ринків в результаті блокування імпорту товарів, що не відповідають заявленій характеристикам Об'єктивізація ставки мита за рахунок здійснення митними органами контролю над достовірністю визначення коду товарів Забезпечення митних надходжень до держбюджету від проведення контролю правильності класифікації товарів
Поширення практики укладання угод про вільну торгівлю з преференційним митно-тарифним режимом	Угоди про вільну торгівлю з країнами ЄАВТ (з 2012 р.), ЄС (з 2016 р.), Грузією (з 1996 р.), Македонією (з 2001 р.), Чорногорією (з 2013 р.) країнами СНД (з 2012 р.), Канадою (з 11.07.2016 р.)	Перемовини щодо укладання Угод про вільну торгівлю з Туреччиною, Ізраїлем (21.11.2018 р. КМУ схвалено проект Угоди) та Сербією Скасування дії Угоди про вільну торгівлю з РФ (з 1.01.2016 р.)	Асиметричний характер зобов'язань та поступова лібералізація тарифного режиму (угоди з ЄС, Канадою) з огляду на різний рівень економічного та соціального розвитку України та значення зовнішньоторговельних партнерів

Джерело: складено автором

По-друге, рівень митно-тарифного захисту внутрішнього ринку України є більш наближеним до тарифних розкладів розвинених країн, ніж країн з транзитивною економікою або країн, що розвиваються. Це свідчить, що умови конкуренції з імпортом з країн, порівняних за рівнем економічного розвитку (та, тим більше, з розвинених країн), складаються не на користь України внаслідок більш низького рівня тарифного захисту національного ринку.

Як свідчать результати аналізу тарифних зобов'язань України в рамках чинних угод про вільну торгівлю (див. табл. 2.7), найменш лібералізованим наразі є торговельний режим з країнами ЄС, що пояснюється, передусім, тимчасовим характером застосовуваних мит протягом перехідного десятирічного періоду. Водночас, євроінтеграційний вектор розвитку України потребує дослідження поточного стану та перспектив лібералізації тарифного регулювання у контексті інтеграції України до європейського простору, зокрема – використання переваг статусу преференційного походження товарів.

2.2. Преференційні правила походження товарів як інструмент лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі

Зменшення та усунення митно-тарифних бар'єрів є невід'ємним елементом всеосяжних преференційних угод, які укладаються між країнами та інтеграційними утвореннями. Проте, навіть повне усунення тарифних бар'єрів в рамках зон вільної торгівлі (ЗВТ) не завжди означає безперешкодний доступ на ринок зовнішньоторговельного партнера, і може призводити до створення додаткових бар'єрів для імпорту з третіх країн. В сучасних умовах формальної лібералізації митно-тарифного регулювання, яка традиційно реалізується у вигляді зменшення ставок ввізних мит, інструментом створення штучних обмежень (або, навпаки, сприятливих умов для імпорту) стає використання правил походження товарів (ППТ).

Формат і структура правил визначення країни походження товарів мають суттєвий вплив на торговельні потоки – чим більш обмежувальний характер

мають правила походження, тим більшим є захисний ефект зовнішньої торгівлі та тим більш умовною та вибірковою можна вважати її лібералізацію. Складна і різноманітна міжнародна практика застосування правил походження може чинити негативний вплив на торгівлю, ускладнюючи зовнішньоторговельні процедури та збільшуючи витрати суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Особливо зростає значення ППТ та збільшується їх вплив на зовнішню торгівлю в міру ускладнення вимог до процесу виробництва і подовження ланцюжків доданої вартості. Виробники та експортери товарів з інших країн змушені відповідати різним схемам правил походження товарів з різними критеріями походження, що відрізняються один від одного.

Актуальність дослідження сутності та умов застосування ППТ зумовлюється тією роллю, яку механізми визначення походження товарів відіграють у гармонізації системи міжнародної та регіональної торговельної кумуляції. Серед українських дослідників теоретичні та методичні аспекти використання правил походження розглядаються в роботах навчально-методичного [18, 71] та наукового [5, 99, 111] характеру. Зокрема, у роботі С.В. Беренди [5] досліджено теоретичні засади використання ППТ в якості інструменту формування ланцюгів торговельної кумуляції між країнами-учасниками преференційної угоди, визначено особливості, можливості та загрози у побудові ланцюгів створення доданої вартості, які створюються на основі системи міжнародної торговельної кумуляції. В.В. Поєдинок, досліджуючи господарсько-правові аспекти використання ППТ, ґрунтовно зазначає, що правила визначення країни походження виступають «інструментом впливу на економічні інтереси суб'єктів ЗЕД, який може набувати характеру як стимулу, так і бар'єра щодо здійснення зовнішньоекономічних операцій» [111, с. 123]. Зважаючи на очевидні переваги, які створює використання преференційних ППТ для інтеграції України в глобальної ланцюги вартості, доцільною є активізація досліджень щодо передумов їх використання в якості інструменту зовнішньоторговельної політики держави.

З метою визначення можливості використання ППТ в якості інструменту лібералізації митно-тарифного регулювання України слід, перш за все, розглянути існуючі у міжнародній практиці типи правил походження та підходи, що застосовуються для оцінки їх впливу на зовнішньоторговельні потоки.

Розрізняють два види правил визначення країни походження товарів – преференційні і непреференційні [146]. Непреференційні правила використовуються, перш за все, для визначення товарів, до яких повинен застосовуватися режим найбільшого сприяння (всі країни-члени СОТ), і згодом з метою відокремлення вітчизняних товарів від імпортованих, до яких можуть застосовуватися інші інструменти торговельної політики держави. Угодою про правила визначення непреференційного походження товарів СОТ [160] визначено мету визначення походження товарів, зокрема ця Угода застосовується при використанні непреференційних інструментів торговельної політики, зокрема при застосуванні:

режиму найбільшого сприяння згідно зі статтями I, II, III, XI та XIII ГАТТ 1994;

антидемпінгових та компенсаційних мит згідно зі статтею VI ГАТТ 1994;

захисних заходів згідно зі статтею XIX ГАТТ 1994;

вимог щодо маркування походження згідно зі статтею IX ГАТТ 1994;

будь-яких дискримінаційних кількісних обмежень або тарифних квот;

при державних закупівлях та у торговельній статистиці.

Також непреференційне походження використовується для визначення походження в контексті «маркування походження» (тобто маркування «вироблено в») товарів [120]. У ст. 36 Митного кодексу України [90] зазначено, що метою визначення країни походження товару є:

оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України;
застосування до товарів заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, заборон та / або обмежень щодо переміщенні через митний кордон України;

забезпечення обліку цих товарів у статистиці зовнішньої торгівлі.

Згідно з авторською класифікацією функцій митного тарифу (див. табл. 1.3) можна зробити висновок, що використання непреференційного походження сприяє, передусім, реалізації таких функцій, як:

захисна – захист національних виробників за рахунок створення додаткових бар'єрів для товарів, які країна вважає чутливими для своєї промисловості;

фіскальна – збільшення доходної частини бюджету за рахунок відсутності преференцій у оподаткуванні імпортованих товарів;

регулятивна – регулювання структури експорту та імпорту за рахунок маркування країни походження та статистичного обліку товарів.

Слід наголосити, що у ст. 2 Угоди про правила визначення походження окремо зазначається, що правила визначення походження самі по собі не повинні здійснювати обмежувального, спотворюючого або руйнівного впливу на міжнародну торгівлю. Вони не повинні накладати невідповідно жорстких вимог або вимагати виконання певної умови, яка не стосується виробництва або переробки як основи для визначення країни походження [160]. З іншого боку, статус непреференційного походження надає товарам жодних додаткових переваг у зовнішній торгівлі, а лише регламентує їхню «економічну національність» (див. ст. 36 МКУ) – країни, у якій товар був «повністю отриманий», або країни останньої значної обробки / переробки (у разі, якщо у виробництво продукту залучено дві або більше країни).

У Митному кодексі України 2012 р. визначено як групи товарів, що отримують статус повністю вироблених у даній країні (ст. 38 МКУ, див. Додаток Б), так й критерії переробки непреференційного походження товару (ст. 40 МКУ), до яких відносяться [142]:

критерій зміни тарифної класифікації – визначає як країну походження ту, в якій відбулося виконання виробничих або технологічних операцій, за результатами яких змінюється класифікаційний код товару згідно з УКТЗЕД на рівні будь-якого з перших чотирьох знаків;

критерій адвалорного відсотка (зміни вартості товару в результаті переробки товару) – визначає як країну походження ту, в якій відбулася зміна вартості товару в результаті його переробки, коли відсоткова частка вартості використаних матеріалів або доданої вартості досягає фіксованої частки у вартості кінцевого товару;

критерій операцій з виробництва або переробки – визначає як країну походження ту, в якій відбулося виконання виробничих та/або технологічних операцій, які в результаті переробки товару не ведуть до зміни його класифікаційного коду згідно з УКТЗЕД або вартості згідно з правилом адвалорної частки, але з дотриманням певних умов вважаються достатніми для визнання товару походженням із тієї країни, де такі операції мали місце. Вказаний принцип визначення країни походження товарів відповідає Уругвайському раунду Генеральної угоди з тарифів та торгівлі [15] і застосовується країнами-учасниками зазначеної Угоди.

Для реалізації Митного кодексу видано Постанову Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2006 р. № 1765 «Про порядок встановлення та застосування правила адвалорної частки та виконання виробничих і технологічних операцій» [117], якою визначено:

порядок застосування критерію зміни класифікаційного коду та правила адвалорної частки в поєднанні з іншими критеріями достатньої переробки товарів;

розмежування критеріїв достатньої переробки товарів преференційного та непреференційного походження;

перелік виробничих і технологічних операцій, які вважаються достатніми для визнання товару походженням із тієї країни, де такі операції мали місце.

В основу Переліку виробничих і технологічних операцій покладено Додатки 10 та 11 до розділу IV Регламенту Комісії (ЄЕС) від 02.07.1993 р. (втратив чинність з 01.05.2016 р.) [104].

Перелік документів, що підтверджують країну непреференційного походження товару та умови надання непреференційного статусу у разі

ввезення товару на митну територію України визначено відповідно у ст. 43 та ст. 44 КМУ. Особливістю використання непреференційних правил походження є застосування пільгових ставок Митного тарифу України до країн, яким Україною надається режим найбільшого сприяння. Пільгові ставки застосовуються до країн СОТ (164 країни станом на 01.12.2017 р., а також до таких країн, як Алжир, Азербайджан, Афганістан, Білорусь, Боснія і Герцеговина, Ліван, Лівія, Сан-Марино, Сирія, Сербія, Іран, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан. Повні ставки мита застосовуються до товарів невідомого походження, а також до товарів походженням з країн, з якими Україною не укладено регіональні угоди про надання режиму найбільшого сприяння (зокрема, Бутан, Вануату, Екваторіальна Гвінея, Еритрея, Ефіопія, Заір, Західна Сахара, Західне Самоа, Ірак, Ємен, Кірібаті, Коморські острови, Лаос, Ліберія, Мідуейські острови, Мікронезія, Науру, Острів Уейк, Сан-Томе и Принсіпі, Сейшельські Острови, Сомалі, Судан, Східний Тімор, Тувалу, Фарерські острови, Фолклендські острови).

Основні характеристики та особливості використання правил непреференційного походження в Україні систематизовано в табл. 2.10.

На відміну від непреференційного походження, статус преференційного походження товарів не лише визначає «економічну національність», але й надає певні переваги товарам, які є предметом торгівлі між країнами-суб'єктами укладання відповідної преференційної угоди. Зазвичай під такими перевагами мається на увазі зниження або усунення ставок імпортного мита. Відповідно можна вважати, що однією з пріоритетних функцій митного тарифу при використанні преференційного походження є інтеграційна функція, яка передбачає сприяння реалізації інтеграційних пріоритетів держави за рахунок зниження / усунення імпортних мит. А приймаючи до уваги, яку важливу роль відіграє преференційний статус товарів у забезпеченні ефективного функціонування ланцюжків доданої вартості, можемо вважати, що другою пріоритетною функцією митного тарифу у даному випадку є прогресивна.

Сутність та особливості використання правил непререференційного походження в Україні

«Економічна національність» товару / переваги митного режиму	Механізм визначення країни походження			Документи, що підтверджують країну походження товару	Особливості застосування	
	Кількість країн задіяних у виробництві	Одна	Дві або більше			
Пріоритетні функції митного тарифу*	Захисна	Фіскальна	Регулятивна	Походження країни останньої значної обробки / переробки згідно з критеріями переробки	Сертифікат про походження товару Декларація про походження Завірена декларація походження Регіональний сертифікат про найменування товару	Повні ставки мита Товари походженням з країн СОТ, а також з таких країн, як Алжир, Азербайджан, Афганістан, Білорусь, Боснія і Герцеговина, Ліван, Лівія, Сан-Марино, Сирія, Сербія, Іран, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан
	Захист національних виробників за рахунок створення додаткових бар'єрів для товарів, які країна вважає чутливими для своєї промисловості	Збільшення доходної частини бюджету за рахунок відсутності преференцій у оподаткуванні імпортованих товарів	Регулювання структури експорту та імпорту за рахунок маркування країн походження та статистичного обліку товарів			
Так / Ні	Концепція «повного отримання» (то вар, повністю вироблений у даній країні)	Критерій зміни тарифної класифікації	Критерій адвалорного відсотка	Критерій операцій з виробництва або переробки	Товари походженням з країн СОТ, а також з таких країн, як Алжир, Азербайджан, Афганістан, Білорусь, Боснія і Герцеговина, Ліван, Лівія, Сан-Марино, Сирія, Сербія, Іран, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан	Товари невідомого походження Товари походженням з країн, з якими Україною не укладено регіональну угоду про надання режиму найбільшого сприяння

Примітка*: Пріоритетні функції митного тарифу визначено згідно з авторською класифікацією (див. табл. 1.3)

Джерело: розроблено автором

Згідно з авторською класифікацією (див. табл. 1.3), реалізація прогресивної функції митного тарифу забезпечує створення сприятливих умов для прогресивних змін у структурі виробництва і споживання товарів за рахунок раціоналізації імпорتنих мит.

Преференційні правила походження прописуються в угодах про вільну торгівлю, які формують певні умови для контролю можливих відхилень в торгових потоках і запобігання можливостей потрапляння товарів з країн, що не потрапляють під преференції, за нижчими тарифами через територію країн-партнерів по зоні вільної торгівлі. Преференційні правила походження є невід'ємною рисою практично всіх регіональних торгових угод. За оцінками експертів, при збереженні нинішніх тенденцій через кілька років понад 70% міжнародної торгівлі буде регулюватися в рамках преференційних торгових угод.

В Україні зменшуються / звільняються від сплати мита товари походженням з таких країн:

країни СНД (Азербайджан, Казахстан, Білорусь, Киргизстан, Вірменія, Молдова, Туркменістан, Таджикистан, Узбекистан; Російська Федерація – призупинено з 06.01.2017 р.);

країни ГУАМ (Грузія, Україна, Вірменія, Молдова);

країни ЄС з 01.01.2016 р. (29 країн);

країни ЄАВТ (Швейцарія, Норвегія, Ісландія, Ліхтенштейн);

Македонія;

Грузія;

Чорногорія;

Канада (з 01.08.2017 р.).

Статус преференційного походження надається товарам з окремих країн у рамках преференційних угод та домовленостей (див. табл. 2.11) у разі відповідності товарів певним критеріям. Критерії преференційного походження загалом вимагають, щоб товари були піддані більш значній обробці або переробці, ніж це вимагається для отримання неpreferenційного походження

[120]. Водночас, повністю отримані товари також можуть скористатись перевагами статусу преференційного походження.

У преференційних правилах походження використовуються три основні критерії – повністю вироблені товари (wholly obtained), критерій достатньої переробки (substantial transformation) та кумуляція (cumulation). На окрему увагу заслуговує критерій достатньої переробки, який, по-перше, складається з двох компонентів (зміна тарифної класифікації та вартісний компонент), а по-друге, може включати в себе їх варіації або комбінації (наприклад, правило зміни товарної позиції разом з ціновим правилом).

Таблиця 2.11

**Преференційні домовленості між Україною та її основними
зовнішньоторговельними партнерами**

Партнери	Преференційні домовленості
Грузія	Угода про створення зони вільної торгівлі від 15.04.1994 р. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Грузія про вільну торгівлю від 09.01.1995 р. Правила визначення країни походження товарів від 30.11.2000 р. (ратифіковано Законом України від 20.09.2001 р. № 2735-III)
Узбекистан	Протокол про застосування Договору про зону вільної торгівлі від 18.10.2011 р. між його Сторонами та Республікою Узбекистан від 31.05.2013 р. Правила визначення країни походження товарів від 24.09.1993 р.
Країни ЄАВТ	Угода про вільну торгівлю між Україною та державами ЄАВТ Угода про сільське господарство між Україною та Королівством Норвегія Угода про сільське господарство між Україною та Ісландією Угода про сільське господарство між Україною та Швейцарською Конфедерацією Угоди підписано 24.06.2010 р., ратифіковано Законом України 07.12.2011 р. N 4091-VI; набули чинності з 01.06.2012 р.
Країни ЄС	Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року (набрала чинності з 01.01.2016 р.) Протокол 1 до Угоди (правила походження)
Канада	Угода про вільну торгівлю між Україною та Канадою від 11.07.2016 р., ратифікована Законом України від 14.03.2017 р. № 1917-VIII «Про ратифікацію Угоди про вільну торгівлю між Україною та Канадою» Глава 3 «Правила та процедури визначення походження»
Країни СНД (окрім РФ)	Договір про зону вільної торгівлі від 18.10.2011 р. Угода про Правила визначення країни походження товарів у Співдружності Незалежних Держав від 20.11.2009 р.

Джерело: складено автором

Перший компонент, який є критерієм достатньої переробки, це зміна в тарифній класифікації кінцевого товару у порівнянні з матеріалами, походженням з третіх країн, які використовуються у процесі його виробництва. За критерієм зміни тарифної класифікації може відбуватися зміна товарної номенклатури, товарної позиції та товарної підпозиції, які еквівалентні зміні на рівні відповідно перших 2-х, 4-х та 6-ти знаків Гармонізованої системи опису та кодування товарів [118].

Під критерієм вартісного компоненту розуміється вміст вартості, який полягає у гранично припустимому рівні вартості матеріалів іноземного походження у кінцевій вартості товару [142]. Вартісний компонент може розумітися як мінімальний відсоток вартості, який повинен бути доданий в країні-експортері, або як різниця між вартістю фінального продукту і вартістю використаних імпортованих компонентів. В останньому випадку походження визначається за мінімальною вартістю місцевих компонентів у загальній вартості.

В усіх угодах про вільну торгівлю, укладених Україною з країнами ЄС, ЄАВТ, СНД, Македонією, Грузією, Чорногорією кінцевою вартістю товарів є ціна франко-завод продукції. Термін «ціна-франко-завод» (від італ. *franco* – *вільний*), який наведено в правилах Інкотермс [58], означає, що продавець вважається таким, що виконав свої обов'язки з постачання, коли він надасть товар у розпорядження покупця на своєму підприємстві чи в іншому названому місці (наприклад: на заводі, фабриці, складі тощо). Продавець не відповідає як за розміщення товару на транспортний засіб, так й за його митне очищення для експорту. Правилами походження наведено визначення терміну "ціна на умовах франко-завод", який означає ціну, сплачену за продукт на умовах франко-завод виробнику в Україні, де проведено останню обробку чи переробку, за умови, що ця ціна включає вартість усіх використаних матеріалів за відрахуванням будь-яких внутрішніх податків, що повинні чи можуть відшкодуватися під час експорту виробленого продукту [160]. Процентний вміст імпортованих матеріалів, використання яких не впливає на визначення країни походження,

регламентується правилом 'de minimis'. Основні критерії визначення вмісту імпортованих компонентів в різних системах правил походження подано в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Критерії визначення вмісту імпортованих компонентів в різних системах правил походження

Критерій	Системи правил походження				
	АСЕАН	Нафта	ЄАВТ	ЄС	СНД
Вартісний компонент	Ціна франко-борт	Вартість транзакції	Ціна франко-завод	Ціна франко-завод	Ціна франко-завод
Правило 'de minimis'	10% франко борт за певними винятками	7% від вартості транзакції	10% ціни франко-завод	10% ціни франко-завод, виняток товари легкої промисловості	5% ціни франко-завод

Джерело: складено автором

Критерій кумуляції у преференційних правилах походження передбачає, що товари, які набули статус преференційного походження в одній з країн-партнерів, можуть бути використані разом із товарами, які походять з іншої країни-партнера, без шкоди преференційному статусу кінцевого продукту.

Залежно від кількості торговельних партнерів та структури торговельних відносин між ними, розрізняють такі типи кумуляції [120]:

двостороння кумуляція, яка застосовується між двома країнами-партнерами та означає, що товари, вироблені в одній країні, можуть бути використані у виробничому процесі в другій країні таким же чином, якби вони мали походження другої країни;

діагональна кумуляція, яка застосовується між більш ніж двома країнами за умови наявності між усіма країнами двосторонніх преференційних угод з ідентичними правилами походження.

Дотримання критерію двосторонньої кумуляції є очевидною складовою угод про створення зон вільної торгівлі, які укладаються Україною з зовнішньоторговельними партнерами, тоді як можливість застосовувати критерій діагональної кумуляції на разі може розглядатися як бажаний результат долучення України до Регіональної конвенції про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження, перспективи досягнення якого буде визначено в процесі подальшого дослідження.

Особливості використання правил преференційного походження в Україні систематизовано в табл. 2.13.

У контексті визначення перспектив лібералізації митно-тарифного регулювання України на основі правил походження доцільно дослідити особливості преференційних правил походження в ключових інтеграційних об'єднаннях, що утворюють так звані «сім'ї» правил походження, які найчастіше використовуються в більшості угод про вільну торгівлю.

В Азіатському регіоні застосовуються правила походження в рамках АСЕАН і АСЕАН + 1, які є одними з найпростіших та структурованих у світі. Американський тип ППТ представлений угодами «сімейства» НАФТА, а європейський тип – Пан-європейською системою правил походження (система Пан-Євро-Мед).

Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН).

До зони вільної торгівлі АСЕАН входять Індонезія, Малайзія, Філіппіни, Сінгапур та Тайланд, Бруней, В'єтнам, М'янма, Камбоджа.

Однією з цілей взаємовигідного співробітництва країн АСЕАН є встановлення правил походження товарів, що сприяють розвитку динамічної регіональної торгівлі. Система правил походження товарів у світовій практиці договорів про вільну торгівлю досить сувора та складна за виключенням угоди про вільну торгівлю країн АСЕАН. Критерії та формули розрахунку у Договорі про вільну торгівлю країн АСЕАН (AFTA) стали основою наступних договорів про вільну торгівлю з країнами-партнерами АСЕАН.

Таблиця 2.13

Сутність та особливості використання правил преференційного походження в Україні

«Економічна національність» товару / переваги митного режиму	Механізм визначення країни походження		Кількість країн, задіяних у виробництві		Крайни товари походженням з яких набувають преференційного походження в Україні
	Пріоритетні функції митного тарифу*		Дві або більше		
	Інтеграційна	Прогресивна	Однв	Походження країни останньої значної обробки / переробки згідно з критеріями переробки	
Так / Ні	Сприяння реалізації інтеграційних проєктів держави за рахунок зниження усунення імпорту мит	Створення сприятливих умов для прогресивних змін у структурі виробництва і споживання товарів за рахунок раціоналізації імпорту мит	Концепція «повного отримання» (товар, повністю вироблений у даній країні)	Критерій вартісного компоненту	країни СНД (Азербайджан, Казахстан, Білорусь, Киргизстан, Вірменія, Молдова, Туркменістан, Таджикистан, Узбекистан, Російська Федерація – призупинено з 06.01.2017 р.); країни ГУАМ (Грузія, Україна, Вірменія, Молдова); країни ЄС з 01.01.2016 (29 країн) країни ЄАВТ (Швейцарія, Норвегія, Ісландія, Ліхтенштейн); Македонія; Грузія; Чорногорія; Канада (з 01.08.2017 р.).
				Критерій зміни тарифної класифікації	
				Зміна товарної номенклатури (перші 2 знаки ГС)	Складовий продукт
				Зміна товарної позиції (перші 4 знаки ГС)	Угоди про ЗВТ
				Зміна товарної підпозиції (перші 6 знаків ГС)	Інформаційно-технологічний
				Зміна вартісного компоненту	Інформаційно-технологічний

Примітка *: Пріоритетні функції митного тарифу визначено згідно з авторською класифікацією (див. табл. 1.3)

Джерело: складено автором

В угоді АСЕАН третя глава присвячена правилам визначення країни походження товарів. Цими правилами встановлено наступні критерії для визначення походження товарів [176]:

- 1) товар повністю виготовлений або отриманий в країні-експортері;
- 2) доля вартості матеріалів місцевого походження не менше 40% від кінцевої вартості товару;
- 3) всі матеріали та компоненти, не вироблені в країні-експортері, і використовуються у виробництві кінцевого продукту, зазнали зміни тарифній класифікації на рівні 4-х знаків ГС в країні-експортера.

В угоді передбачено два можливих методи оцінки частки вартості матеріалів місцевого походження: прямий метод, що базується на вартості компонентів та матеріалів, повністю вироблених в країні-експортері, та побічний (непрямий) метод, оснований на вартості компонентів та матеріалів, вироблених поза країною-експортером.

На відміну від України, де вартісний компонент розраховується на підставі ціни на умовах франко-завод товару, країни-члени АСЕАН здійснюють розрахунки на підставі франко-борт. Термін «Франко борт» означає, що продавець виконав постачання, які накладаються на нього після переходу товару через поручні судна у визначеному порту. З моменту відвантаження товару на судно усі витрати й ризики його пошкодження приймає на себе покупець товару. Умови FOB передбачають покладення на продавця обов'язку з митного очищення товару для експорту. Даний термін може застосовуватися тільки під час перевезення товару морським або внутрішнім водним транспортом та, враховуючи географічне положення України, такий розрахунок є недоцільним для застосування в правилах походження

Учасники зони вільної торгівлі АСЕАН уклали угоди про вільну торгівлю з ключовими торговельними партнерами – Китаєм, Японією, Південною Кореєю, Індією, Австралією та Новою Зеландією. Як видно з табл. 2.14, до найбільш ліберальних за правилами походження товарів можна віднести договір АКФТА (ASEAN-Korea), який базується на найбільш частому

використанні рівнозначних правил: зміна товарної позиції (СТН) та вміст вартості матеріалів місцевого походження (RVC).

Ґрунтуючись на аналізі правил визначення країни походження товарів зони вільної торгівлі АСЕАН з третіми країнами, можна виділити наступні найбільш характерні обов'язкові умови в преференційних угодах:

1. Як правило, частка матеріалів місцевого походження повинна складати не менше 40% від кінцевої вартості товару.

2. Найчастіше використовуються умови, коли всі матеріали та компоненти, які не вироблені в країні-експортері, і використовуються у виробництві кінцевої продукції, зазнали зміни у тарифній класифікації (АФТА, АЈСЕР) на рівні 4-х знаків у країні-експортері (правило СТН).

Таблиця 2.14

**Застосування ППТ в угодах АФТА, АКФТА (АСЕАН-Південна Корея),
АСФТА (АСЕАН-Китай) і АЈСЕР (АСЕАН-Японія)**

Тип ППТ*	АФТА	АКФТА	АСФТА	АЈСЕР
WO	169	465	8	3
CC		61	1	1344
СТН		2		434
СТШ				8
RVC (>40)		36		
RVC (40)	146	22	4659	219
RVC (<40)		2		
CC+RVC(40)		2		
СТН+RVC		4		
CC або RVC (40)	564	487	7	126
СТН або RVC (>40)		4		
СТН або RVC (40)	2583	4078	122	3056
СТШ або RVC (40)	689	61		33
RVC (40) або ППТ для текстиля			427	
CC или RVC (40) або ППТ для текстиля	300			
СТН или RVC (40) або ППТ для текстиля	327			
Усього з альтернативними правилами походження	4463	4630	556	3215
н/д	446			
Усього	5224	5224	5224	5224

Примітка *: WO – товари, повністю вироблені в країні-експортері; CC – зміна товарної номенклатури на 2-х знаках ГС; СТН – зміна на 4-х знаках ГС; СТШ – зміна на 6-х знаках ГС; RVC – критерій доданої вартості; АФТА (АСЕАН FTA) – ЗСТ АСЕАН; АКФТА (ASTAN-Korea FTA) – ЗСТ АСЕАН-Корея; АСФТА (ASEAN-China FTA) – ЗСТ АСЕАН-Китай; АЈСЕР – ЗСТ АСЕАН-Японія.

Джерело: складено автором на підставі [176]

3. В більшості угод використовуються два методи розрахунку вартісного компоненту – прямий (оснований на вартості компонентів та матеріалів, повністю вироблених в країні-експортері) та непрямий (оснований на вартості компонентів та матеріалів, вироблених не в країні-експортері).

4. Для всіх договорів АСЕАН з третіми країнами встановлена двостороння кумуляція.

Північно-американська зона вільної торгівлі (НАФТА)

Правила походження в Північно-Американській зоні вільної торгівлі між США, Канадою та Мексикою є одними з найбільш складних у міжнародній зовнішньоторговельній практиці.

В той час, як критерії походження за більшістю тарифних позицій в НАФТА регулюються зміною на рівні групи та зміни в товарній позиції, угода містить не менше 19 різних комбінацій ППТ на рівні 6-ти знаків ГС.

Товари можуть набувати походження за такими критеріями [199]:

товари, повністю отримані або вироблені в регіоні НАФТА;

товари, вироблені з матеріалів походженням сторін (кумуляція);

товари за умови виконання правил походження;

розібрані чи незібрані товари, на які не встановлено правила походження, вартість яких не більше 60% регіональної вартості матеріалів іноземного походження або якщо їх маса нетто не більше 50% у готовому товарі. При цьому ППТ, що базуються на даному критерії, мають велику кількість вилучень.

В моделі ППТ в рамках НАФТА адвалорний тест на окремі товари є додатковим для визначення країни походження, після застосування правила зміни тарифній позиції. Мінімальна частка вартісного компоненту (регіональний повинен складати не менше 50% або 60% залежно від методики розрахунку вартості готового продукту).

Можна виділити наступні критерії походження в рамках НАФТА:

товари, повністю вироблені на території НАФТА (ст. 415 Угоди); даний критерій переважно застосовується до природних ресурсів та сільськогосподарських продуктів;

товари, вироблені або вперше перероблені на території НАФТА з імпортованих матеріалів;

товари, вироблені з іноземних неперероблених компонентів.

Найбільш складні правила застосовуються у відношенні продукції спільних текстильних підприємств, для текстилю та одягу діє спеціальний режим. Для текстильної продукції прийнято єдине у своєму роді «правило потрійної переробки», згідно з яким предмет одягу повинен пройти три ступені трансформації (виробництво ниток, тканини та предмета одягу) на території НАФТА, щоб вважатися походженням з НАФТА.

Визначення країни походження товарів на умовах угод про вільну торгівлю з країнами СНД

20 листопада 2009 року Азербайджанською Республікою, Республікою Вірменія, Республіка Білорусь, Республікою Казахстан, Киргизькою Республікою, Республікою Молдова, Російською Федерацією, Республікою Таджикистан та Україною укладено Угоду про Правила визначення країни походження товарів у СНД від 20.11.2009 р. (далі – Правила) [161]. Правила, ратифіковані Законом України від 06.07.2011 р. № 3592-VI [41], набули чинності для України з 14 вересня 2011 року. Правила застосовуються для визначення країни походження товарів, що знаходяться в торговельному обороті між країнами СНД в рамках Договору про зону вільної торгівлі від 18 жовтня 2011 року [23], ратифікованого Законом України від 30 липня 2012 року № 5193-VI [46], який набув чинності для України з 20 вересня 2012 року.

Виключенням є Азербайджанська Республіка, яка застосовує Правила в рамках Угоди про створення зони вільної торгівлі від 15 квітня 1994 року [129], а також Республіка Узбекистан, у торгівлі з якою Україною застосовуються Правила визначення країни походження товарів від 24 вересня 1993 року [130].

Згідно пункту 2.1 Правил, країною походження товару вважається держава-учасниця Угоди, на території якої товар було цілком вироблено чи піддано достатній обробці (переробці) відповідно до цих Правил.

У разі якщо у виробництві товару використовуються матеріали/сировина, іноземного/ походженням з країн, які не є учасниками Угоди (треті країни), визначення країни походження товару здійснюється відповідно до критерію достатньої обробки (переробки) товару. Згідно з пунктом 2.4 Правил, критерій достатньої обробки (переробки) може виражатися виконанням таких умов:

а) зміна товарної позиції за УКТЗЕД на рівні принаймні одного з перших чотирьох знаків, що сталася в результаті обробки (переробки);

б) виконання необхідних умов, виробничих і технологічних операцій, під час виконання яких товар вважається таким, що походить з тієї країни, на території якої ці операції мали місце;

в) правило адвалорної частки, коли вартість використуваних матеріалів іноземного походження досягає фіксованої процентної частки в ціні кінцевої продукції.

Правило зміни товарної позиції за УКТЗЕД на рівні одного з перших чотирьох знаків застосовується до всіх товарів, за винятком товарів, уключених до Переліку умов, виробничих і технологічних операцій, під час виконання яких товар вважається таким, що походить з тієї країни, у якій вони мали місце.

Згідно вимог пункту 2.3 Правил, для цілей визначення країни походження товару, виготовленого в державі-учасниці Угоди, може застосовуватися кумулятивний принцип, який визначає походження того чи того товару під час його послідовної обробки (переробки).

Пан-європейська система.

Прикладом угоди, спрямованої на сприяння вільній торгівлі між різними країнами, є Регіональна конвенція про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження, метою якої є забезпечення якісно нового рівня торгівлі між країнами середземноморського регіону.

Сучасний рівень розвитку міжнародної торгівлі потребує впровадження нових зовнішньоторговельних схем, які формуються на основі глобальних ланцюгів створення вартості. Розподіл етапів виробництва за різними країнами на основі їх технологічно-наукової спеціалізації сприятиме як збільшенню вартості кінцевого продукту, так й залученню до процесів світового виробництва країн з різним рівнем економічного розвитку. Каталізатором формування та розвитку глобальних ланцюгів вартості є поширені у сучасній зовнішньоторговельній практиці двосторонні угоди про регіональну торгівлю, які традиційно передбачають двостороннє скасування мит та усунення інших бар'єрів. Як наслідок, можливість імпорту комплектуючих та експорту готової продукції без сплати мита сприяє активізації взаємопов'язаних виробничих процесів у країнах-учасниках таких угод та отриманню синергетичного ефекту. Але очевидними недоліком двосторонніх зовнішньоторговельних угод є можливість застосування преференцій (у тому числі, надання статусу преференційного походження товарів) лише для товарів походженням з країн-учасників угоди. Правила походження товарів та порядок їх підтвердження різняться залежно від конкретної угоди. Зазвичай, умовою надання товару статусу преференційного походження є доведення виробником того факту, що:

- 1) товар повністю вироблений / вирощений у певній країні або
- 2) товар вироблений з додаванням іноземної сировини за умови, що рівень її переробки є достатнім згідно з відповідною угодою (важливо зазначити, що іноземна сировина має походити виключно з країни-учасника цієї ж угоди).

Відповідно, правила походження в преференційних угодах регламентують максимальну частку сировини іноземного походження та рівень переробки товару, за якого він вважається виробленим у певній країні. Для прикладу [82], продукти борошномельної промисловості при експорті до ЄС в рамках Угоди про асоціацію можуть отримати Сертифікат EUR.1 (свідectво їх преференційного походження) тільки в тому разі, якщо вони вироблені зі злаків, вирощених в Україні. Крім того, Угода про асоціацію передбачає

додатково правило двосторонньої кумуляції, завдяки якому під час виробництва борошномельної продукції можуть бути використані також злаки, що вирощені в ЄС (крім українських). В цьому разі правила походження будуть дотримані й товар вважатиметься таким, що вироблений в Україні.

Узагальнення інформації щодо особливостей використання преференційних правил походження в різних «сім'ях» правил походження та у вільній торгівлі України (див. табл. 2.15, 2.16, Додаток В) дозволяє зробити такі висновки.

1. Як правило, частка матеріалів місцевого походження (угода Пан-Євро-Мед) повинна складати не менше 40% від кінцевої вартості товару.

2. В усіх угодах найчастіше використовуються умови, коли всі матеріали та компоненти, які не вироблені в країні-експортері, і використовуються у виробництві кінцевої продукції, зазнали зміни у тарифній класифікації на рівні 4-х знаків у країні-експортері (правило СТН). Це, відповідно, 57,06%, 19,44% та 50,35% товарних позицій в угодах СНД, Пан-Євро-Мед та НАФТА.

3. В правилах НАФТА також активно використовується критерій зміни у тарифній класифікації на рівні 6-ти знаків товарної номенклатури (правило СТSH), тоді як в правилах СНД та Пан-Євро-Мед застосовується критерій виконання переліку технологічних операцій (правило ТХ) – відповідно 6,15% та 12,97% товарних позицій.

4. Найбільшу варіативність у використанні преференційних правил походження забезпечує Пан-Євро-Мед – за рахунок наявності різних критеріїв доданої вартості (на рівні 15%, 40%, 50%, 70%) та можливості їх комбінації з критерієм зміни товарної номенклатури на перших 4-х знаках.

5. Як видно з табл. 2.15, з вже укладених Україною угод про вільну торгівлю можливості діагональної кумуляції надають лише угоди з країнами СНД. Але, зважаючи на євроінтеграційний вектор розвитку держави, особливої значущості набуває визначення можливостей, які створює для України інтеграція до Пан-Євро-Середземноморської системи діагональної кумуляції.

Таблиця 2.15

Загальна характеристика критеріїв походження Правил визначення походження товарів (ППТ) у вільній торгівлі
України з країнами ЄС, ЄАВТ, СНД, Грузією, Македонією, Черногорією, Канадою

Критерій походження товарів	Країни ЄС	Країни ЄАВТ	Канада	Чорногорія	Македонія	Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Молдова, Таджикистан, Казахстан, Киргизстан	Узбекистан	Туркменістан	Грузія
Повністю вироблені в країні	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Двостороння кумуляція	+	+	+	+	+	+	-	-	+
Діагональна кумуляція	-	-	-	-	-	+	-	-	-
Перелік простих операцій	+	+	-	+	+	+	+	+	+
Правило толерантності ('de minimis')	+(10%)	+(10%)	+(10%)	+(10%)	+(10%)	+(5%)	-	-	-
Правило доданої вартості	+	+	+	+	+	+	-	-	+
Правило доданої вартості набору	+(15%)	+(15%)	+(25%)	+(15%)	+(15%)	+(15%)	-	-	-
Перелік технологічних операцій	+	+	+	+	+	+	-	-	+
Заборона зменшення або звільнення від сплати мит (переробка товарів)	+	+	-	+	+	-	-	-	-

Джерело: складено автором на підставі [39, 41, 42, 45, 46, 47, 48, 49, 50]

Застосування преференційних правил походження товарів в ключових інтеграційних об'єднаннях, усереднено за товарними позиціями

Правило ППТ	Позначення	СНД		Пан-Євро-Мед		НАФТА	
		Позицій	%	Позицій	%	Позицій	%
Товари, повністю вироблені в країні	WO	1946	14,29	2440	23,31	1968	17,08
Виконання переліку технологічних операцій	TX	644	6,15	1357	12,97		
Зміна товарної номенклатури на перших 2-х знаках	CC			51	0,49	1434	12,45
Зміна товарної номенклатури на перших 4-х знаках	CTH	5972	57,06	2035	19,44	5801	50,35
Зміна товарної номенклатури на перших 6-ти знаках	CTSH					1957	16,98
Критерій доданої вартості RVC (вартість усіх використаних матеріалів не повинна перевищувати X% від ціни кінцевої продукції)							
Менше 15%	RVC<15%			2	0,02		
Менше 40%	RVC<40%			1035	9,89		
Менше 40% та більше 10%	10%<RVC<40%			190	1,82		
Дорівнює 40%	RVC=40%						
Менше 50%	RVC <50%	1413	13,50	446	4,26		
Менше 70%	RVC <70%			11	0,11		
Комбіновані та вибіркові критерії							
Зміна на 2-х знаках та перелік технологічних операцій	CC та TX					352	3,06
Перелік технологічних операцій та критерій доданої вартості менше 40%	TX та RVC<40			180	1,72		
Зміна на 4 знаках та критерій доданої вартості	CTH та RVC					10	0,09
Зміна на 4 знаках та критерій доданої вартості 15%	CTH та RVC<15			1	0,01		
Зміна на 4 знаках та критерій доданої вартості 20%	CTH та RVC<20			992	9,48		
Зміна на 4 знаках та критерій доданої вартості 30%	CTH та RVC<30			242	2,31		
Зміна на 4 знаках та критерій доданої вартості 40%	CTH та RVC<40			882	8,43		
Зміна на 4 знаках та критерій доданої вартості 50%	CTH та RVC<50	941	8,99	336	3,21		
Повністю вироблені та критерій доданої вартості менше 60%	WO та RVC<60			142	1,36		
Перелік операцій або критерій доданої вартості	TX або RVC			124	1,18		
Усього товарних позицій		10466	100	10466	100	11522	100

Джерело: складено автором

Незважаючи на порівняну складність системи Пан-Євро-Мед, приєднання до Регіональної конвенції про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження створює для України реальні перспективи розвитку зовнішньоторговельної діяльності. Як вже було зазначено, стрімкий розвиток глобальних ланцюгів вартості потребує виходу за межі традиційних двосторонніх преференційних угод. Реалізація механізмів регіонального стратегічного партнерства є неможливою без залучення до процесів створення доданої вартості різних країн одного регіону, що означає, по-перше, необхідність уніфікації правил походження товарів (принаймні, на регіональному рівні), а по-друге – відхід від правила двосторонньої кумуляції, яке суттєво обмежує міжнародну торгівлю. Для України вирішення цих завдань є можливим у рамках Регіональної конвенції про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження (далі «Конвенція»). Конвенція передбачає можливість діагональної кумуляції, тобто можливість використання країнами-учасниками сировини одна одної, а не лише національної. Зокрема, діагональна кумуляція дозволяє використовувати у виробництві товару сировину з третіх країн, які не є сторонами преференційної угоди (зони вільної торгівлі), в рамках якої відбувається торгівля. Наприклад, згідно з Конвенцією, одяг, пошитий в Україні з тканини турецького виробництва, зможе імпортуватися до ЄС за нульовою ставкою ввізного мита. На даному етапі Угодою про асоціацію між Україною та ЄС регламентується, що текстильні матеріали з третіх країн можуть бути використані в процесі виробництва товару преференційного походження лише якщо їхня вартість не перевищує 8% від вартості одягу.

Таким чином, Регіональна Конвенція про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження забезпечує використання країнами-учасниками в рамках угод про вільну торгівлю ідентичних правил походження товарів та передбачає можливість діагональної кумуляції. Це створює можливість для використання товарів, які отримали статус преференційного походження в одній із країн, в інших країнах, без втрати ними відповідного статусу. Протокол Пан-Євро-Мед про ідентичні правила походження додається

до кожної двосторонньої угоди про вільну торгівлю між країнами-учасницями Конвенції. Уніфікація правил походження дозволяє країнам-учасникам Конвенції посилювати економічну інтеграцію та позитивно позначається на обсягах експортно-імпортних операцій завдяки наявності преференційних мит.

На сьогодні Конвенція налічує 42 учасники у Пан-Євро-Середземноморському регіоні, серед яких [82]: країни ЄС; країни ЄАВТ (Швейцарія, Норвегія, Ісландія, Ліхтенштейн); учасники Барселонського процесу (Алжир, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Марокко, Палестина, Сирія, Туніс, Туреччина); учасники Процесу стабілізації та асоціації ЄС (Албанія, Боснія і Герцеговина, Македонія, Сербія, Чорногорія, Косово); Фарерські острови; Республіка Молдова. У процесі приєднання до Конвенції перебуває Україна. У вересні 2017 року Україна подала до Генерального Секретаріату Ради ЄС заявку про приєднання до Конвенції, а 30.11.2017 р. Президент України П.О. Порошенко підписав закон «Про приєднання України до Регіональної конвенції про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження» [44] (закон був прийнятий депутатами Верховної Ради України 8.11.2017 р.).

У контексті європейської інтеграції України приєднання до Конвенції Пан-Євро-Мед матиме стратегічне значення, оскільки сприятиме спрощенню умов торгівлі та більш повному використанню експортного потенціалу держави. За підсумками 2017 року, експорт України до країн-учасниць Конвенції складає 48% всього експорту нашої держави. З них понад 40% – до країн ЄС, 5,8% – до Туреччини, 1,64% – до Молдови [116]. За 11 місяців 2018 року частка українського експорту до країн Пан-Євро-Мед вже складає майже 50%, з них 42,25% – до країн ЄС [116].

Участь у Конвенції дозволяє використовувати в процесі виробництва товарів сировину, складові та компоненти походженням з країн, які є Сторонами Конвенції та експортувати їх як продукцію власного виробництва. Станом на 01.01.2018 р. угоди про вільну торгівлю з Україною мають 6 учасників Конвенції – ЄС, ЄАВТ, Чорногорія, Македонія, Молдова, Грузія. Ще

з двома державами – сторонами Конвенції тривають переговори про вільну торгівлю, а саме з Туреччиною та Ізраїлем.

Безперечно, приєднання до Конвенції є важливим кроком для України, особливо для таких галузей, як легка промисловість та металургія. У разі набуття чинності угодою Пан-Євро-Мед Україна отримає можливість:

долучитися до нових форм кооперації у зовнішній торгівлі, у тому числі шляхом залучення до регіональних ланцюгів доданої вартості;

більш ефективно використовувати виробничий та науково-технічний потенціали країни;

сприяти розвитку торгівлі товарами між сторонами угод про створення зон вільної торгівлі;

використовувати уніфіковані правила походження товарів;

розширити доступ вітчизняних товарів на ринки 50 країн та територій.

Проте, варто пам'ятати, що для застосування діагональної кумуляції в Пан-Євро-Середземноморському регіоні необхідно не тільки приєднатися до Конвенції, але й укласти окремі угоди про ЗВТ з тими сторонами Конвенції, з якими буде здійснюватися преференційна торгівля та застосовуватися кумуляція. Перспективи приєднання України до Конвенції Пан-Євро-Мед (зокрема, у контексті дотримання вимог діагональної кумуляції) надано у третьому розділі дисертаційної роботи.

2.3. Лібералізація митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі України в рамках Угоди про асоціацію з ЄС

Укладення угод про вільну торгівлю передбачає створення сприятливих умов для здійснення торговельно-економічного співробітництва між окремими країнами чи групами країн, а отже є дієвим та ефективним інструментом нарощування обсягів українського експорту через лібералізацію доступу товарів та послуг на зовнішні ринки. Запровадження режиму вільної торгівлі з

перспективним торговельно-економічними партнерами дозволяє Україні диверсифікувати географію та номенклатуру національного експорту у довгостроковій перспективі. Вирішенню цього завдання сприятиме, зокрема, запровадження з 01.01.2016 р. економічної частини Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої Законом № 1678 (далі – Угода) [158].

Роз'яснення питань, пов'язаних з реалізацією Угоди, окремих аспектів запровадження її економічної частини, визначення наслідків для вітчизняної економіки від імплементації Угоди, стан сучасних економічних відносин між Україною та ЄС, є предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців. Перспективи та можливості зовнішньоторговельної європейської інтеграції України розглянуто, зокрема, у працях І.В. Бураковського [33], В.О. Філіпчука [163], В.М. Гейця [93], І.Б. Іринчиної [61], В.П. Онищенка [100], Н.Г. Калюжної [67] та ін. Слід зазначити, що поза увагою дослідників зазвичай залишаються суто практичні аспекти реалізації цього процесу. Зокрема, дуже стисло та опосередковано розглядаються питання імплементації положень Угоди в частині адміністрування митними органами походження товарів, створення матеріально-технічного забезпечення митних органів, необхідного для виконання функцій з видачі сертифікатів з перевезення товарів EUR.1, впровадження тарифних регуляторів в рамках вільної торгівлі, що зумовлює необхідність подальших досліджень у цій сфері.

Розглянемо окремі аспекти лібералізації митно-тарифного регулювання в рамках Угоди в частині впровадження тарифних регуляторів та адміністрування походження товарів.

Питання пов'язані із застосуванням тарифних регуляторів відображені у Розділі IV «Торгівля й питання, пов'язані з торгівлею Угоди». У стислому викладенні, відповідні положення зводяться до такого: поступове зменшення застосовуватиметься по відношенню до базової ставки мита, що зафіксована в Угоді; неможливість для жодної зі Сторін збільшення чинного мита або

запровадження нового мита на товар, що походить із країни іншої Сторони Угоди. Водночас, кожна зі Сторін може підвищити мито до рівня, який зафіксовано в її зобов'язаннях, після скорочення в односторонньому порядку, а також зберегти або збільшити ввізне мито, якщо це буде дозволено рішенням Органу вирішення спорів СОТ.

На сьогодні ставки ввізного мита затверджено Законом України «Про Митний тариф України» від 19.09.2013 р. № 584 [43] зі змінами від 4.10.2016 р. (далі – Митний тариф України). Специфічні ставки складають 1% від загальної кількості ставок і встановлені на алкоголь та тютюнові вироби, комбіновані ставки на сьогодні не встановлені. Диференційованих пільгових та повних ставок у Митному тарифі України – 1357 ставок або 13% від повних ставок (риба, алкоголь, текстиль), повні ставки застосовуються у разі неможливості визначити країну походження товарів.

ЗВТ базується на домовленостях, досягнутих у рамках багатостороннього переговорного процесу, а також результатів двосторонніх переговорів з ЄС щодо вступу України до СОТ. Вступ України до СОТ у 2008 році [40] призвів до лібералізації Митного тарифу України. Докладну інформацію про поточні ставки зведеного Митного тарифу України станом на 2017 р. наведено у табл. 2.17. Станом на 2017 р. середньоарифметична ставка за Митним тарифом України складає 4,9%, в тому числі на сільськогосподарські товари 1-24 груп УКТЗЕД 8,3% та промислові товари 25-97 груп УКТЗЕД. Лібералізацію Митного тарифу України буде продовжено в рамках Угоди. Зокрема, Україна та ЄС домовились про створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) протягом перехідного періоду у максимум 10 років відповідно до положень статті XXIV ГАТТ 1994 р. [15, с. 303]. Відповідно до досягнутих домовленостей, кожна Сторона зменшить або скасує мито на товари згідно із встановленими графіками, причому для України перехідний період триватиме до 10 років, тоді як зміна тарифного розкладу ЄС відбулася одразу після набуття чинності Угодою.

Таблиця 2.17

Ввізне мито (пільгові ставки), що справляються з товарів, що ввозяться на митну територію України

Зведений Митний тариф України									
Ставки мита, %	0	0,1 - 5	5,1 - 10	10,1 - 15	15,1 - 20	20,1 - 25	Понад 25	Специфічні ставки	Всього
Кількість товарних підкатегорій, шт.	3961	2915	2406	765	296	5	10	105	10463
Частка від усіх товарних підкатегорій, %	37,86	27,9	23	7,3	2,8	0,05	0,1	1	100
Середньоарифметична ставка по тарифних коридорах, %	-	3,9	8,9	13,2	19,9	25	48	-	-
Максимальний рівень ставки ввізного мита для пільгових адвалерних ставок: 50%.									
Для найменувань груп 1 - 24:			50 % (з яких на 0,3% товарних підкатегорій ввізне мито встановлено вище за 25%)						
Для найменувань груп 25 - 97:			25 % (тільки 0,1 % товарних підкатегорій)						
Середня ставка Митного тарифу, %							4,9		

Джерело: складено автором на підставі [40, 43]

Питання, пов'язані із застосуванням тарифних регуляторів відображені у Розділі IV «Торгівля й питання, пов'язані з торгівлею Угоди» [131]. У стислому викладенні, відповідні положення зводяться до наступного: поступове зменшення застосовуватиметься по відношенню до базової ставки мита, що зафіксована в Угоді; жодна Сторона не може збільшити чинне мито або запровадити нове мито на товар, що походить із країни іншої Сторони Угоди; водночас, кожна зі Сторін може підвищити мито до рівня, який зафіксовано в її зобов'язаннях, після скорочення в односторонньому порядку, а також зберегти або збільшити ввізне мито, якщо це буде дозволено рішенням Органу вирішення спорів СОТ.

Ринок ЄС відрізняється значно вищим тарифним захистом, в першу чергу по агропромислових товарах і продукції (діюча середня арифметична ставка ввізного мита в ЄС всього по Митному тарифу становить 7,6%, в Україні – 5,0%; а по товарах груп УКТЗЕД 01-24 (сільське господарство) – 19,8% та 9,2%

відповідно. Водночас, ставки ввізного мита з боку сторони ЄС по окремих тарифних лініях в 1,5 – 14 разів вищі від ставок увізного мита України.

Зміни тарифного захисту України та ЄС в рамках Угоди наведено в табл. 2.18.

Україна поступово відкриє свій ринок для товарів, які виробляються в ЄС. Враховуючи, що у Митному тарифі України 38% становлять нульові ставки мита, у 2017 році тарифний графік зменшення ставок мита України припадає на 62% ставок Митного тарифу. Зокрема, порівняно з іншими галузями, найбільше зменшення ввізних мит мало місце у перший рік дії Угоди в харчовій та легкій промисловості.

Таблиця 2.11

Зміни тарифного захисту України та ЄС

Найменування груп за УКТЗЕД	Середньоарифметична ставка ввізного мита, %					
	Діюча		З моменту набуття чинності Угоди (01.01.2016 р.)		11-й рік дії Угоди	
	Україна	ЄС	Україна	ЄС	Україна	ЄС
Всього по Митному тарифу	4,9	7,6	2,4	0,5	0,3	0,05
По товарах груп 1-24 УКТЗЕД (сільське господарство)	9,2	19,8	6,7	0,6	1,4	0,2
По товарах груп 25-97 УКТЗЕД (промислові та перероблені сільськогосподарські товари)	3,6	3,9	1,1	0,5	0	0

Джерело: складено автором на підставі [131]

Ставки ввізного мита на товари походженням з країн ЄС розміщено на сайті Міністерства економічного розвитку торгівлі і економіки України [105] та інтегровано до програмно-інформаційного комплексу Фіскальної служби, який застосовується при митному оформленні товарів при ввезені на митну територію України.

Для найбільш чутливих товарних позицій передбачено або збереження ввізного мита, або запровадження таких регуляторів, як: тарифні квоти із нульовою ставкою в межах квоти та ненульовою ставкою за межами квоти; спецзаходи по одягу та інших виробів, що були у використанні. Також Угода

передбачає застосування тарифних квот на імпорт в Україну окремих видів м'яса свинини, м'яса птиці та цукровмістних товарів за принципом «хто перший прийшов, той перший і обслуговується» («first in – first out»).

Адміністрування тарифних квот, визначених у Доповненні В Розділу IV до Угоди, здійснюється на основі принципу «перший прийшов – перший обслуговується» незалежно від місця ввезення товарів в Україну. Правові положення, що визначають порядок управління цими тарифними квотами, містяться у статтях 308a, 308b і 308c Регламенту ЄС № 2454/93 [104].

З метою забезпечення адміністрування тарифних квот наказом Міністерства фінансів України від 11.12.2014 р. № 1203 затверджено Порядок контролю за розподілом квоти [96], згідно з яким розподіл тарифних квот для застосування нульової ставки мита здійснюється за допомогою програмно-інформаційного комплексу Фіскальної служби в автоматичному режимі на підставі поданої декларантом митної декларації, яка повинна містити такі відомості: код товару згідно з УКТЗЕД; відомості про країну походження; код тарифної преференції.

Станом на 10.12.2018 р. правом на використання квот скористались імпортери ЄС м'яса птиці – на 100% основної квоти у кількості 8,779 тис. тонн, додаткової квоти м'яса на 0,28% у кількості 28,7 тонн, свинини – основної квоти 9,979 тис. тонн або 100%, додаткової квоти у кількості 9,417 тис. тонн або 94% від загальної кількості квоти, цукру в кількості 612 тонн, що складає 1,2% від квоти [21]. Інформація про поточні залишки тарифних квот, які управляються на основі принципу «перший прийшов – перший обслуговується» доступна в режимі он-лайн.

Зазначимо, що особливі умови торгівлі, які передбачені для одягу та інших виробів, що були у використанні (позиція 6309 УКТЗЕД), визначено статтею 29 Угоди та Додатком I-B до неї. А саме, Україна анулює ставки ввізного мита з 1 січня року, наступного за роком набрання чинності цією Угодою, та впродовж 5 років буде знижувати ввізне мито на 1 відсотковий

пункт щорічно впродовж перших чотирьох років до повного їх скасування у п'ятому році.

Поряд із щорічним скасуванням увізного мита, Україна запровадить вхідні ціни для одягу, що був у використанні, визначені в євро, за кілограм чистої ваги. «Вхідна ціна» визначатиметься як 30% від середньої за попередній рік митної вартості всього нового одягу (24 товарні позиції УКТЗЕД) й імпортувався у вказаному періоді в Україну. Визначена вхідна ціна застосовується для справляння ввізного мита, встановленого Угодою, впродовж року.

Розрахунок ставки мита на одяг, що був у використанні, при митному оформленні здійснюватиметься за допомогою програмно-інформаційного комплексу автоматизовано, виходячи із вхідної ціни товару, яка з 1.01.2017 р. розміщується на офіційному веб-порталі Державної фіскальної служби України.

Розглянемо тарифні поступки ЄС до товарів українського походження.

Паралельно з режимом вільної торгівлі в рамках Угоди, впродовж двох років продовжував діяти пільговий режим оподаткування товарів українського походження в рамках Генеральної системи преференцій, затверджений Регламентом Єврокомісії від 25.10.2012 р. за № 978/2012 [126], яким Україна користувалася вже багато років при експорті до держав-членів ЄС. Результати аналізу свідчать, що за 547 тарифними позиціями Митного тарифу ЄС у 2016 р. було вигідніше експортувати в рамках режиму Генеральної системи преференцій, у 2017 р. таких позицій залишилось 424 [106]. При цьому, для експорту в рамках режиму вільної торгівлі, необхідно отримати сертифікат з перевезення товарів форми EUR.1, який з 1 січня 2016 р. видається митними органами України, а для експорту в рамках Генеральної системи преференцій необхідно отримати сертифікат форми А, який видається Торгово-промисловою палатою України.

Європейською комісією Регламентом за № 374/2014 [125] запроваджено в односторонньому порядку автономні тарифні преференції до товарів,

походженням з України, які набули чинності у 2014 р., та діяли до набрання Угодою чинності.

За суттю, у 2014-2015 рр. Європейським Союзом було запроваджено до товарів українського походження рівень ставок мита, встановлений на перший рік дії Угоди. Так, наявні мита ЄС:

на промислові товари – було скасовано на 94,7% продукції; для решти кількох видів товарів (деякі хімічні продукти тощо) тарифи знижені;

на сільськогосподарську продукцію – скасовані на 82,2% товарів; для інших продуктів (крупни, свинина, яловичина, м'ясо птиці і кілька додаткових продуктів) часткова лібералізація досягається шляхом надання безмитних тарифних квот;

на харчові товари – скасовані на 83,4% товарів. Решта частково лібералізовані шляхом безмитних тарифних квот.

Крім того, українські експортери отримали додаткову перевагу за товарами, стосовно яких ЄС запропонував встановлення тарифних квот. Зокрема, йдеться про м'ясо свинини, курятини, цукор тощо. Зазначені товари є чутливими для ЄС та зазвичай вилучаються з режиму лібералізації при укладенні угод про вільну торгівлю, тобто підпадають під загальний режим оподаткування при митному оформленні. Водночас у результаті переговорів Україна отримала можливість завозити певні обсяги цих товарів без справляння увізних мит. При цьому не йдеться про обмеження обсягів імпорту, а лише про те, що імпорт зазначених товарів понад визначений обсяг підпадатиме під загальний режим імпорту, тобто оподатковуватиметься за тими самими умовами які діють для України сьогодні.

Зазначені обставини сприятимуть зростанню обсягів експорту товарів та послуг (найбільш помітно може зрости експорт продукції сільського господарства та харчової промисловості, зокрема кондитерської, помітно – експорт продукції текстильної та шкіряної промисловості, металургії та оброблення металу, хімічного виробництва, послуг транспорту і послуг юридичним особам). За 11 місяців 2018 р. обсяги експорту з України до країн

ЄС становили 22 млрд. дол. США [103], що складає 42,5% від загального експорту товарів України, з них експорт сільськогосподарських товарів груп 1-24 УКТЗЕД становив 4 млрд дол. США, або 39%, промислові товари 6,3 млрд дол. США, або 61%.

Аналізуючи вплив реалізації наведених положень Угоди, зазначимо, що для українських виробників найсуттєвішим буде зниження тарифних обмежень з боку ЄС у таких галузях, як: легкова промисловість, хімічна промисловість, машинобудування, харчова промисловість [137].

Зрозуміло, що скористатися тарифними преференціями в ЄС, які передбачені Угодою, можливо виключно за наявності відповідних документів, що підтверджують українське походження товарів. Тому важливим елементом підтримки експорту товарів з України до країн ЄС має стати запровадження ефективного механізму видачі митницями ДФС сертифікатів з перевезення форми EUR.1.

Митні органи ЄС та України наділені функціями з видачі сертифікатів з перевезення форми EUR.1 статтею 17 Протоколу 1 «Щодо визначення концепції «Походження товарів» і методів адміністративного співробітництва» до Угоди [119]. З метою нормативного врегулювання цього питання видано наказ Міністерства фінансів України від 18.11.2014 р. № 1142 «Про затвердження Порядку заповнення та видачі митницею сертифіката з перевезення товару EUR.1 відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [97].

Для отримання сертифіката експортер повинен пред'явити митниці такі документи [136] (рис. 2.2):

заяву, що містить декларацію експортера для видачі сертифіката, за формою, визначеною Угодою;

заповнений відповідно до вимог Угоди бланк сертифіката (оригінал сертифіката, дві паперові копії сертифіката та його електронну копію у разі заповнення сертифіката машинописом);

документи, що підтверджують преференційне походження товарів відповідно до вимог Протоколу 1 до Угоди, у разі якщо це перша поставка таких товарів до країн ЄС.

З метою спрощення процедури отримання вітчизняними експортерами сертифікатів запроваджено ряд організаційно-інформаційних заходів. Зокрема, з метою спрощення механізму видачі сертифікатів розроблено програмно-інформаційний комплекс «Реєстр виданих сертифікатів форми EUR.1». У реєстрі містяться в електронному вигляді сертифікати, видані митниціями ДФС, що дозволить спростити процедуру верифікації сертифікатів за запитами митних адміністрацій країн ЄС відповідно до вимог статті 33 Протоколу 1 «Щодо визначення концепції «Походження товарів» і методів адміністративного співробітництва» до Угоди [119].

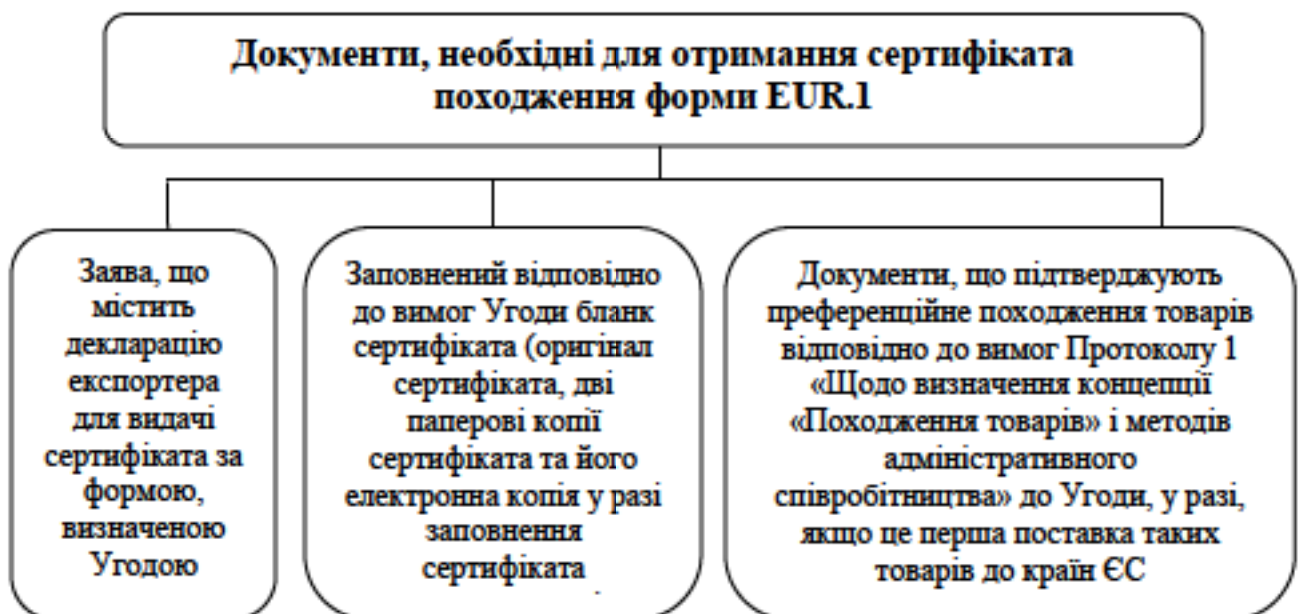

Рис. 2.2. Документи, необхідні для отримання сертифіката EUR.1

Джерело: розроблено автором

Також вжито організаційних заходів щодо спрощення процедури видачі сертифікатів, зокрема визначено місця видачі сертифікатів – 162 митні пости та відділи (сектори) митного оформлення, які максимально наближені до

потенційних експортерів/виробників; на видачу сертифікатів уповноважено 433 посадові особи митниць [20]. У 2017 році (станом на 31.12.2017 р.) митницями ДФС видано понад 57 тис. шт. сертифікатів з перевезення форми EUR.1 на товари українського походження до країн ЄС, з них 96% видано у день подання до митниці ДФС заяви експортера на видачу сертифікатів []. Найбільшу кількість сертифікатів видано до Польщі – 17435 шт. (30%), Німеччини – 8219 шт. (14%), Румунії – 4201 шт. (7%), Італії – 3052 шт. (5%), Литви – 2161 шт. (4%), Нідерландів – 2137 шт. (4%) [22]. Країнову структуру призначення сертифікатів з перевезення EUR.1 подано на рис. 2.3.

Рис. 2.3. Країни призначення сертифікатів з перевезення EUR.1 у 2017 році

Джерело: розроблено автором на підставі [22]

Наступним вагомим кроком спрощення та прискорення митного оформлення товарів, що експортуються з України на умовах вільної торгівлі, є запровадження в 2015 р. інституту уповноваженого (схваленого) експортера при визначенні преференційного походження товарів, механізм якого наведено у статті 23 Протоколу 1 «Щодо визначення концепції «Походження товарів» і

методів адміністративного співробітництва» до Угоди [119]. Такого механізму в Україні до сьогоднішнього часу не існувало.

Для отримання тарифних преференцій в країнах ЄС український експортер товару має змогу без оформлення сертифіката EUR.1 самостійно визначити та задекларувати походження товарів на комерційних документах без залучення митниці. Строк дії статусу уповноваженого (схваленого) експортера не обмежений у часі.

З метою забезпечення імплементації такого дієвого механізму Угоди наказом Міністерства фінансів України № 1013 [95], який набрав чинності з 24.12.2014 р., затверджено Порядок надання та анулювання митницею статусу уповноваженого (схваленого) експортера. Для реалізації цього Порядку розроблено та впроваджено програмно-інформаційний комплекс «Реєстр схвалених експортерів», за допомогою якого формується номер авторизації уповноваженого (схваленого) експортера, який зазначається в комерційних документах та є підставою для застосування до товарів українського походження тарифних преференцій в країнах ЄС. Станом на 31.12.2017 р. статус уповноважених (схвалених) експортерів отримали 159 підприємств, які експортують з України до країн ЄС мед, кетчупи та соуси, олію соняшникову, дріжджі пекарські, печиво, скляну продукцію, меблі тощо [22].

Окремо слід зупинитися на необхідності імплементації заходів щодо інформування вітчизняних експортерів про особливості митно-тарифного регулювання в рамках Угоди [70]. Відповідну діяльність здійснює, зокрема, департамент міжнародного торговельно-економічного співробітництва та європейської інтеграції Міністерства економічного розвитку і торгівлі України в рамках проекту щодо функціонування вільної торгівлі між Україною та ЄС [186]. Серед ключових питань, на які потребують відповіді вітчизняні експортери у контексті лібералізації тарифного режиму з ЄС, виділимо такі [136]:

1. Умови та місця отримання сертифіката EUR.1 як необхідної підстави для застосування до українських товарів торговельних преференцій. Інформацію щодо розташування підрозділів митниць, які з 1.01.2016 р. видають

сертифікати походження на безоплатній основі, можна отримати на офіційному веб-порталі Державної фіскальної служби [92].

2. Структура та динаміка лібералізації тарифного режиму сторін Угоди. Структура лібералізації тарифного режиму визначається базовою ставкою (ставка увізного мита, з якої починається зниження / скасування) та перехідним періодом (кількість років, протягом яких відбуватиметься зниження / скасування ставки увізного мита). Динаміка лібералізації тарифного режиму передбачає визначення часового періоду, протягом якого відбувається зниження / скасування ставок увізного мита на певну товарну групу. Графіки сторін щодо зниження / скасування ставок увізного мита за всіма товарними групами зафіксовано у Додатку I-A до Угоди [24].

3. Актуальна ставка увізного мита на експортну продукцію в рамках Угоди.

Чинні рівні ставок увізного мита України, які застосовуються до імпорту товарів, походженням з ЄС у рамках вільної торгівлі між Україною та ЄС, розміщені на сайті Мінекономрозвитку. Зокрема, ставки увізного мита у 2017 році розташовано за посиланням [128]. Інформацію щодо актуальних ставок увізного мита ЄС для товарів походженням з України можна отримати в режимі он-лайн на інтернет-ресурсі Європейської Комісії Export Helpdesk в розділі «My export» [185].

4. Тарифні квоти на товари в рамках Угоди.

Встановлення безмитних тарифних квот ЄС передбачено для 36 видів товарів (яловичина, свинина, м'ясо баранини, м'ясо птиці, молоко, вершки, йогурти, зернові, висівки, мед, цукор, крохмаль, гриби, часник, солод, виноградний і яблучний соки, вершкове масло, цигарки, етанол, яйця та альбуміни, інші). При чому по 4 видах встановлено додаткові обсяги. У свою чергу, Україна встановила тарифні квоти для 3 видів товарів (м'ясо свинини; м'ясо птиці та напівфабрикати з м'яса птиці та цукор) та передбачила додаткові обсяги для 2-х.

Узагальнений перелік тарифних квот викладено у доповненні до Додатку I-A до Угоди про асоціацію. З текстом доповнення можна ознайомитись на

сайті Кабінету Міністрів України за посиланням [26]. Переліки тарифних квот України та ЄС, а також ставок увізного мита в межах квот та поза межами квот, розміщені на сайті Мінекономрозвитку у розділі "Співробітництво між Україною та Європейським Союзом » Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС" [107].

5. Наявність невикористаного залишку в рамках тарифної квоти.

Інформація про поточні залишки тарифних квот, яка оновлюється щодня, доступна в режимі он-лайн на офіційному порталі Європейської Комісії за посиланням [209] та на сайті Державної фіскальної служби України за посиланням [153].

Аналіз різноманітних аспектів лібералізації митно-тарифного регулювання в рамках Угоди у частині адміністрування походження товарів та тарифних регуляторів дозволяє систематизувати відповідні положення та здійснені заходи (рис. 2.4).

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що на сьогодні лібералізовано Митний тариф України з урахуванням зобов'язань України в рамках СОТ, і цей процес буде продовжено в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, при цьому ринок ЄС відрізняється значно вищим тарифним захистом, в першу чергу по агропромислових товарах і продукції. Водночас, ставки увізного мита з боку сторони ЄС по окремих тарифних лініях в 1,5–14 разів вищі від ставок увізного мита України.). Найбільше зменшення ввізних мит матиме місце у перший рік дії Угоди в харчовій та легкій промисловості. Україною забезпечено імплементацію положень Угоди в частині адміністрування походження товарів та тарифних регуляторів, зокрема забезпечено впровадження нормативно-правової бази та програмно-інформаційних комплексів, визначено місця видачі сертифікатів, які максимально наближені до потенційних експортерів/виробників, запроваджено механізм уповноваженого (схваленого) експортера при визначенні походження товарів, який забезпечує застосування спрощеного інструменту підтвердження українського походження при поставках товарів до країн ЄС.

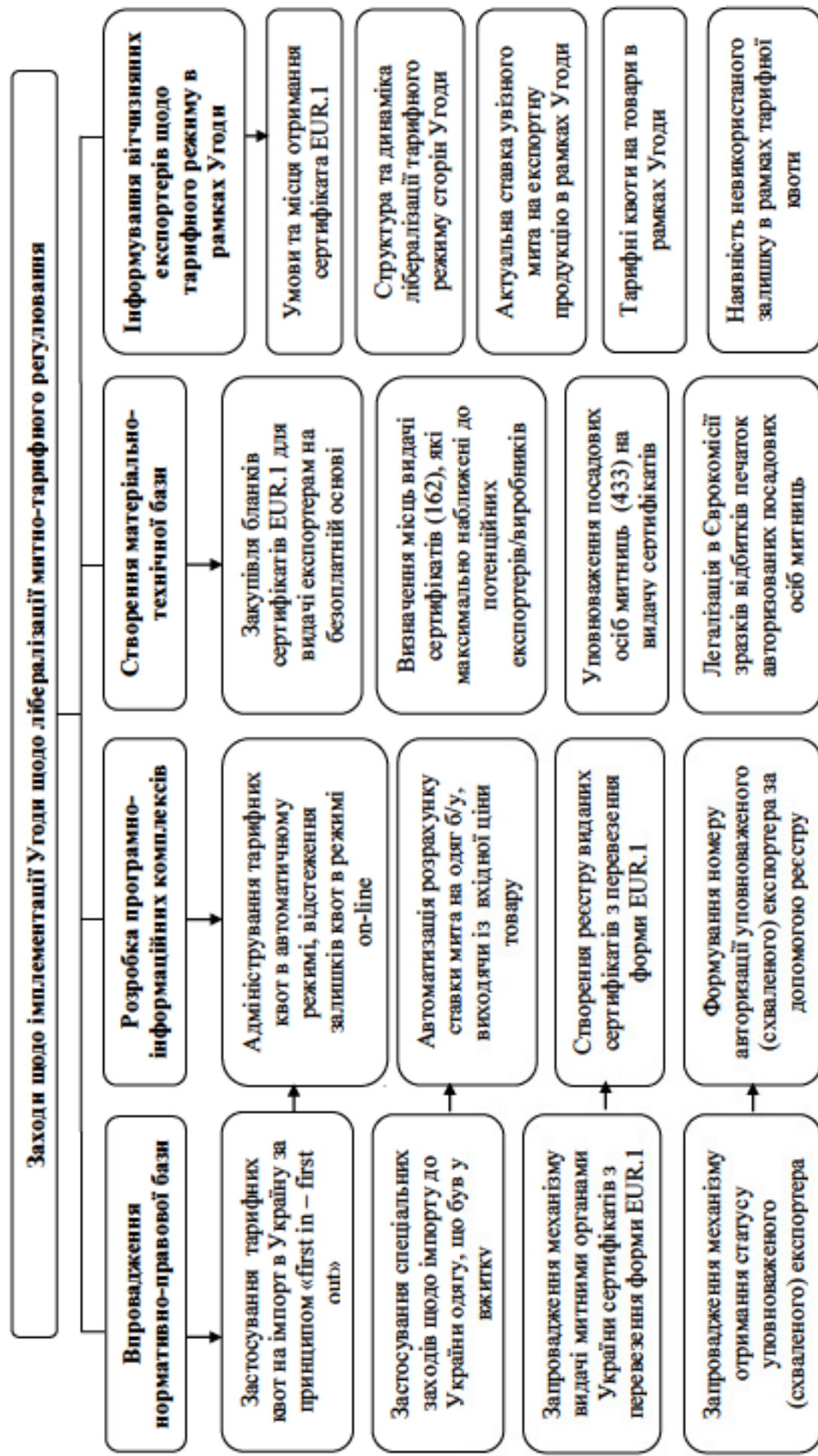

Рис. 2.4. Заходи щодо імплементації Угоди про асоціацію з ЄС щодо лібералізації митно-тарифного регулювання

Джерело: розроблено автором

Проте, на сьогодні залишається невирішеним питання створення Підкомітету з питань митного співробітництва, як це передбачено статтею 83 Угоди. Створення такого Підкомітету дозволить оперативно вирішувати питання обміну інформацією між митними адміністраціями України та ЄС про зразки відбитків печаток посадових осіб митниць, які уповноважені засвідчувати сертифікати з перевезення форми EUR.1, перелік експортерів, які є уповноваженими (схваленими) в Україні та ЄС, налагодити тісну співпрацю по верифікації (перевірки достовірності) документів про походження відповідно до вимог статей 32, 33 Протоколу 1 до Угоди, а також щодо вирішення спорів зі тлумачення правил походження під час проведення перевірок.

Поступова імплементація положень Угоди в частині адміністрування походження товарів та тарифних регуляторів сприятиме подальшій лібералізації митно-тарифного регулювання України, та створює передумови для успішної реалізації євроінтеграційного вектора розвитку України. Водночас, додатковий імпульс інтеграції України до європейського простору може бути створений за умови повного використання потенціалу як Угоди про асоціацію з ЄС, так й інших преференційних угод за участю України.

Висновки до розділу 2

У другому розділі досліджено сучасний стан та тенденції тарифного захисту зовнішньої торгівлі національних економік, визначено особливості використання правил походження товарів як інструменту лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі, розглянуто перебіг процесу лібералізації митно-тарифного регулювання економіки України в рамках Угоди про асоціацію з ЄС.

1. Попри невизначеність ефектів лібералізації митно-тарифного регулювання на національному рівні, вона залишається актуальною тенденцією сьогодення. В роботі на основі статистичних даних здійснено критичний аналіз поширених тез щодо визнання лібералізації митно-тарифного регулювання як

необхідної передумови розвитку світового господарства в цілому та зовнішньої торгівлі – зокрема, й України. А саме, аналізу підлягали ключові тенденції трансформації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі у контексті його лібералізації: розгляд митного тарифу як ключового (а, згідно з політикою СОТ, єдиного обґрунтованого) інструменту зовнішньоторговельного захисту; наявність тенденції до збільшення кількості тарифних ліній Митного тарифу країн; неухильне зниження загального рівня митного захисту національних ринків; поступове збільшення частки безмитних позицій у національних тарифах; поширення нової універсальної зовнішньоторговельної товарної номенклатури; поширення практики укладання угод про вільну торгівлю з преференційним митно-тарифним режимом для її учасників.

2. Систематизація характеристик тарифного захисту національної економіки у абсолютному та відносному (порівняно з основними зовнішньоторговельними партнерами) вимірі дозволяють дійти певних висновків. По-перше, стан індикаторів тарифного захисту національної економіки відповідає всім сучасним тенденціям лібералізації регуляторної політики держав, що дозволяє розглядати визначені напрями як елементи системи управління лібералізацією митно-тарифного регулювання, розробку якої визначено в якості одного з пріоритетних науково-практичних завдань дисертаційної роботи. По-друге, рівень митно-тарифного захисту внутрішнього ринку держави є більш наближеним до тарифних розкладів розвинених країн, ніж країн з транзитивною економікою або країн, що розвиваються. Це свідчить, що умови конкуренції з імпортом з країн, порівняних за рівнем економічного розвитку (та, тим більше, з розвинених країн), складаються не на користь України внаслідок більш низького рівня тарифного захисту національного ринку.

3. Прозорість митно-тарифного регулювання як засобу торговельних обмежень дозволяє розглядати його як ефективний інструмент зовнішньоторговельної політики. Лібералізація митно-тарифного регулювання, попри загальну спрямованість на зниження ставок мита та їх скасування,

потребує вироблення певних поміркованих механізмів її реалізації. Метою вироблення таких механізмів має стати забезпечення обґрунтованого рівня митного захисту, який сприяє реалізації національних інтересів держави за умови дотримання загальної тенденції до лібералізації національних тарифів. Практична реалізація відповідного завдання передбачає вибірковість лібералізації та її поступовість для відповідних товарів, а також визначення потенційних соціально-економічних наслідків лібералізаційних процесів.

4. Аналіз впливу митно-тарифного регулювання на зовнішньоторговельну діяльність є необхідною складовою дослідження зовнішньоторговельного режиму країни. Індикаторами результативності лібералізації митно-тарифного регулювання слугують коефіцієнт лібералізації торгівлі, коефіцієнт справляння мита, індекс обмеження торгівлі, загальний індекс обмеження торгівлі. Результати розрахунку відповідних коефіцієнтів на основі даних щодо митно-тарифного регулювання України засвідчили поступове збільшення рівня лібералізації тарифного захисту держави, низьку фіскальну ефективність митного оподаткування протягом 2009-2017 рр. та поширення практики застосування нетарифних обмежень у зовнішньоторговельній політиці держави.

5. Віднаходження оптимального балансу тарифних та нетарифних обмежень відбувається в умовах активної інтеграції зовнішньої торгівлі до світового простору. Механізмом реалізації цього процесу є підписання двосторонніх та багатосторонніх угод про вільну торгівлю, а ключовим інструментом – усунення митних бар'єрів у зовнішньоторговельній діяльності партнерів за рахунок зменшення або скасування імпорتنих мит – зазвичай, на двосторонній основі. Результати аналізу тарифних зобов'язань України в рамках чинних угод про вільну торгівлю свідчать, що найменш лібералізованим наразі є торговельний режим з країнами ЄС, що пояснюється, передусім, тимчасовим характером застосовуваних мит протягом перехідного десятирічного періоду.

6. Додатковий імпульс інтеграції національної економіки до європейського простору може бути створений за умови повного використання

потенціалу як Угоди про асоціацію з ЄС, так й інших преференційних угод за участю України. Вирішення цього завдання потребує дослідження умов застосування правил походження товару з метою подальшої лібералізації митно-тарифного регулювання. У міжнародній зовнішньоторговельній практиці розрізняють два види правил визначення країни походження товарів:

непреференційні – використовуються для визначення товарів, до яких повинен застосовуватися режим найбільшого сприяння та обмежувальні інструменти торговельної політики держави;

преференційні – надають певні переваги товарам, які є предметом відповідної преференційної угоди (зазвичай у вигляді зниження або усунення ставок імпорного мита).

В роботі досліджено та систематизовано особливості використання правил преференційного та непреференційного походження за такими критеріями, як: економічна національність товару; переваги митного режиму; пріоритетні функції митного тарифу (згідно з авторською класифікацією); механізм визначення країни походження.

7. У контексті визначення перспектив лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі на основі правил походження доцільно дослідити особливості преференційних правил походження в ключових інтеграційних об'єднаннях, що утворюють так звані «сім'ї» правил походження, які найчастіше використовуються в більшості угод про вільну торгівлю. Американський тип ППТ представлений угодами «сімейства» НАФТА, південно східний тип – угодами АСЕАН, а європейський – Пан-європейською системою правил походження (система Пан-Євро-Мед). В роботі надано порівняльну характеристику систем правил походження Пан-Євро-Мед, НАФТА та СНД, та обґрунтовано, що найбільш широкі можливості з точки зору сприяння вільній торгівлі України створює її приєднання до Пан-європейської системи, яка регламентується Регіональною конвенцією про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження.

8. Регіональна Конвенція про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження забезпечує використання країнами-учасницями в рамках угод про вільну торгівлю ідентичних правил походження товарів та передбачає можливість діагональної кумуляції. Це створює можливість для використання товарів, які отримали статус преференційного походження в одній із країн, в інших країнах, без втрати ними відповідного статусу. Протокол Пан-Євро-Мед про ідентичні правила походження додається до кожної двосторонньої угоди про вільну торгівлю між країнами-учасницями Конвенції. Уніфікація правил походження дозволяє країнам-учасникам Конвенції посилювати економічну інтеграцію та позитивно позначається на обсягах експортно-імпортних операцій завдяки наявності преференційних мит.

9. В результаті приєднання до Конвенції про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження держави отримують можливість долучитися до нових форм кооперації у зовнішній торгівлі, у тому числі шляхом залучення до регіональних європейських ланцюгів доданої вартості. Проте, необхідною умовою такого залучення, яке відбувається через запровадження механізму діагональної кумуляції, є необхідність укладання державою угод про зони вільної торгівлі з тими сторонами Конвенції, з якими буде здійснюватися преференційна торгівля та застосовуватися кумуляція.

10. Дотримання євроінтеграційного вектору розвитку національної економіки потребує дослідження поточного стану та перспектив лібералізації тарифного регулювання в рамках Угоди про асоціацію між Україною та з ЄС (далі Угода). В роботі розглянуто ключові аспекти реалізації Угоди у частині тарифних регуляторів та адміністрування походження товарів, а саме: структура та динаміка ставок ввізного мита Митного тарифу України з урахуванням зобов'язань України в рамках СОТ; механізм поетапного зниження тарифних ставок та зміну тарифного захисту сторін Угоди протягом перехідного періоду; нормативно-методичне підґрунтя адміністрування тарифних квот в рамках Угоди; тарифні поступки ЄС до товарів українського походження; документальне та організаційне забезпечення отримання

вітчизняними експортерами сертифікатів з перевезення форми EUR.1; запровадження інституту уповноваженого (схваленого) експортера при визначенні преференційного походження товарів; інформування вітчизняних експортерів щодо тарифного режиму в рамках Угоди. за результатами аналізу наведених аспектів визначено та систематизовано заходи щодо імплементації Угоди в частині лібералізації митно-тарифного регулювання. Поступова імплементація положень Угоди в частині адміністрування походження товарів та тарифних регуляторів сприятиме подальшій лібералізації митно-тарифного регулювання національної економіки, та створює передумови для успішної реалізації євроінтеграційного вектору розвитку України.

11. Результати проведених у другому розділі досліджень були надруковані в одній монографії [136], трьох статтях [68; 137; 142] та апробовані на чотирьох конференціях [70; 144; 145; 146].

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

3.1. Оцінювання рівня лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі держави

Прозорість митно-тарифного регулювання як засобу торговельних обмежень дозволяє розглядати його як ефективний інструмент зовнішньоторговельної політики. Попри загальну спрямованість на зниження ставок мита та їх скасування, лібералізація митно-тарифного регулювання, потребує вироблення певних поміркованих механізмів її реалізації. Метою вироблення таких механізмів має стати забезпечення обґрунтованого рівня митного захисту, який сприяє реалізації національних інтересів держави за умови дотримання загальної тенденції до лібералізації національних тарифів. Практична реалізація відповідного завдання передбачає вибірковість лібералізації та її поступовість для відповідних товарів з метою забезпечення максимальної результативності митно-тарифного регулювання.

Аналіз впливу митно-тарифного регулювання на зовнішньоторговельну діяльність є необхідною складовою дослідження зовнішньоторговельного режиму країни. Оцінювання дієвості тарифних обмежень слугує базисом для позиціонування країни у світовому економічному просторі з урахуванням власних конкурентних переваг. Тенденції розвитку світової економіки, яка рухається у напрямку подальшої лібералізації умов зовнішньої торгівлі, зумовлює той факт, що останніми роками традиційні тарифні обмеження відіграють все меншу роль у торгівлі порівняно з нетарифними заходами регулювання, а їх частка у загальній структурі застосованих заходів протекціонізму має тенденцію до зменшення [3]. Водночас, митно-тарифна політика країн має певні закономірності для країн з подібним рівнем економічного розвитку. Відмінності в темпах економічного зростання

впливають на вибір інструментів захисту внутрішнього ринку (як тарифних, так й не нетарифних) та зумовлюють різну результативність їх комбінацій.

У загальному випадку, під результативністю розуміються досягнуті результати у порівнянні з цілями, зіставлені з використаними для досягнення цих цілей ресурсами [8]. У сфері митно-тарифного регулювання для оцінювання результативності торговельних обмежень широко використовується індексний метод, який дозволяє шляхом розрахунку відповідних індексів (коефіцієнтів) оцінити результати, забезпечені відповідним рівнем тарифних бар'єрів. З метою вдосконалення методичних підходів до оцінювання результативності лібералізації митно-тарифного регулювання розглянемо основні індикатори тарифного захисту національних економік.

1. Коефіцієнт справляння мита.

Індикатором результативності митно-тарифного регулювання у фіскальному аспекті може вважатися коефіцієнт справляння мита, який розраховується як відношення бюджетних надходжень від обкладання митом до загальної вартості імпорту товарів:

$$K_{CM} = \frac{S_M}{I_{3AG}}, \quad (3.1)$$

де K_{CM} – коефіцієнт справляння мита, %;

S_M – загальна сума митних платежів у звітному періоді, гр. од.;

I_{3AG} – загальний обсяг імпорту у звітному періоді, гр. од.

Розрахунок коефіцієнту справляння мита за різні періоди, здійснений зокрема в роботах [151, 122], як й результати розрахунків автора (табл. 3.1), дозволяють зробити певні висновки щодо динаміки коефіцієнта.

Таблиця 3.1

Динаміка коефіцієнту справляння мита в Україні у період 2004-2017 рр.

Роки	Сума мита, сплаченого у звітному періоді, млрд грн	Загальний обсяг імпорту в звітному періоді, млрд дол.	Середньорічний курс гривні до долара США	Коефіцієнт справляння мита $K_{см}$, %
2004	4,0	289,968	5,319	2,59
2005	6,0	361,363	5,125	3,24
2006	7,0	450,386	5,050	3,08
2007	9,6	606,180	5,050	3,14
2008	11,9	855,353	5,267	2,64
2009	6,3	454,331	7,791	1,78
2010	8,6	607,422	7,936	1,78
2011	10,5	826,082	7,968	1,60
2012	13,0	847,176	7,991	1,92
2013	13,3	769,868	7,993	2,16
2014	12,4	544,287	11,887	1,92
2015	39,9	375,164	21,845	4,87
2016	20,0	392,498	25,551	1,99
2017	23,8	496,072	26,62	1,80

Джерело: складено автором на підставі [21, 103]

Як видно з рис. 3.1, попри зростання обсягів митних платежів протягом 2009-2017 рр., спостерігається низький коефіцієнт справляння мита, що свідчить про низьку фіскальну ефективність митного оподаткування в зазначений період. Різке збільшення як коефіцієнту справляння мита, так й обсягу митних платежів у 2015 р. пояснюється тимчасовим збільшенням середньоарифметичної ставки ввізного мита з метою захисту національного ринку в кризовий період.

В цілому, значення та динаміка коефіцієнту справляння мита підтверджують висновки автора щодо низької фіскальної ефективності справляння мита в Україні (див. параграф 1.2). Реалізація фіскальної функції мита в умовах лібералізації митно-тарифного регулювання не здатна забезпечити суттєві надходження до Державного бюджету, та поступово втрачає свою пріоритетність та значущість.

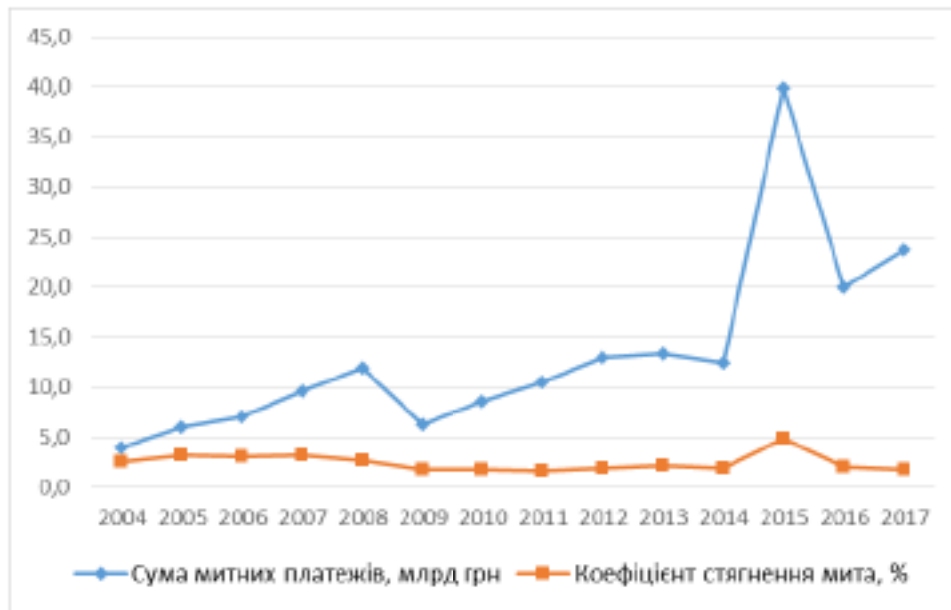

Рис. 3.1. Фіскальна ефективність митного оподаткування в Україні у 2006-2016 рр.

Джерело: розроблено автором за даними [21]

2. Індекс обмеження торгівлі (TTRI) та загальний індекс обмеження торгівлі (OTRI).

Уявлення про рівень торговельної відкритості країни надає розрахунок індексів торговельних обмежень, які призначені для оцінки ефективності комбінації тарифних та нетарифних обмежень у певній країні. Підходи до розрахунку відповідного індексу викладено в роботах Дж. Андерсона та Дж. Наруса [175], Е. Лемера [195], Д. Долара [182], Дж. Сакса та Е. Уорнера [205], Х. Л. Кі та А. Нікіта [191], К. Крішна [194] та ін.

Загальновизнаною є методологія Світового банку [201], згідно з якою для оцінки рівня торговельних обмежень розраховуються індекс обмеження торгівлі (TTRI) та загальний індекс обмеження торгівлі (OTRI). Індекс TTRI відбиває рівень тарифного захисту, та визначається як уніфікована по всім товарам адвалерна ставка імпортного мита, еквівалентна прийнятій системі тарифних обмежень:

$$TTRI = \frac{\sum_{i=1}^N IMP_i \varepsilon_i t_i}{\sum_{i=1}^N IMP_i \varepsilon_i} * 100\%, \quad (3.2)$$

де $TTRI$ – індекс обмеження торгівлі;

IMP_i – обсяг імпорту i -го товару;

ε_i – еластичність попиту i -го товару;

t_i – тарифна ставка, встановлена на імпорт i -го товару;

N – кількість позицій товарної номенклатури.

Індекс $OTRI$ відбиває сукупний рівень торговельного захисту, та визначається як уніфікована по всім товарам адвалерна ставка імпортного мита, еквівалентна прийнятій системі тарифних та нетарифних обмежень:

$$TTRI = \frac{\sum_{i=1}^N IMP_i \varepsilon_i T_i}{\sum_{i=1}^N IMP_i \varepsilon_i} * 100\%, \quad (3.3)$$

де $OTRI$ – загальний індекс обмеження торгівлі;

T_i – сукупний рівень торговельного захисту i -го товару.

Згідно з підходом до оцінки рівня нетарифних обмежень, викладеним у роботі [191], вплив дії нетарифних заходів оцінюється їх приведенням до еквіваленту адвалерного тарифу:

$$T_i = adv_i + t_i, \quad (3.4)$$

де adv_i – еквівалент адвалерного тарифу застосованих до імпорту i -го товару заходів, виражений десятковим дробом.

Очевидно, що розрахунок індексу торговельних обмежень TTRI, порівняно з визначенням загального індексу торговельних обмежень OTRI, є більш простим завданням. Прозорість тарифних обмежень та наявність достатньої кількості джерел статистичної інформації спрощує оцінювання результативності митно-тарифних бар'єрів та дозволяє ґрунтовно оцінювати їх вплив на зовнішньоторговельну політику країни. Щодо нетарифних обмежень, їх визначення та, тим більше, оцінювання, становить складність з таких очевидних причин [141]:

широкий арсенал нетарифного інструментарію (квоти і заборона імпорту, експортні субсидії, ліцензування імпорту, технічні стандарти, санітарні та фітосанітарні норми та ін.);

складність приведення видів нетарифних обмежень до єдиної одиниці виміру з метою оцінювання їх результативності;

прихований та / або непрозорий характер деяких з нетарифних обмежень, що вживаються як протекціоністські заходи (збільшення тривалості та складності митних процедур для небажаних імпортерів, корумпованість процесу митного оформлення та ін.);

практична неможливість оцінити вплив та ймовірність прояву деяких чинників бізнес-середовища, що створюють додаткові небажані обмеження для потрапляння імпортованих товарів на національний ринок (політична криза, форс-мажорні обставини та ін.).

Наслідком складності виявлення та ґрунтовної оцінки нетарифних обмежень у зовнішньоторговельній політиці країни є відсутність у відкритому доступі належної статистичної бази для їх розрахунку. Останнім часом значення індексів торговельних обмежень, розраховані експертами ЮНКТАД, є доступними лише за агрегованими групами країн за рівнем розвитку та регіональною ознакою [192]. Також слід зауважити на існування досліджень під егідою ОЄСР, в рамках яких розраховується індекс обмежень у торгівлі послугами (Services Trade Restrictiveness Index, STRI) у 22 секторах для 44 країн, які уособлюють понад 80% світової торгівлі послугами [207].

Останні дані щодо рівня торговельного захисту України на основі індексів торговельних обмежень, які проаналізовано зокрема в роботах [54, 123], відносяться до 2009 р. Відповідні розрахунки було здійснено Світовим банком для широкого кола країн як за всіма товарними групами, так і окремо для промислових і сільськогосподарських товарів [217]. За результатами цих досліджень, індекс TTRI для України становив 3,0% за всією товарною номенклатурою, 6,3% за продукцією сільського господарства та 2,5% за продукцією промисловості. Індекс OTRI для відповідних категорій продукції становив відповідно 20,4%; 9,6%; 21,9%. Високий рівень індексу OTRI України порівняно з індексом TTRI (20,4% проти 3,0%) свідчить про поширену практику застосування нетарифних обмежень з метою захисту національного ринку. При цьому рівень нетарифного захисту промислової продукції значно перевищував рівень захисту продукції аграрного сектору, що вказує на високий рівень протекціонізму промислових галузей унаслідок їх низької конкурентоспроможності порівняно з імпортом. Значну роль нетарифних бар'єрів у зовнішньоторговельній практиці країн підтверджують й результати досліджень Х. Л. Кі та А. Нікіта [191]. А саме, авторами було показано, що нетарифні обмеження суттєво збільшують значення індексу OTRI країни порівняно з індексом TTRI, та в середньому додають 87% до рівня обмежень, зумовлених тарифними бар'єрами [191, с. 128].

3. Індекс залучення країн в міжнародну торгівлю (ETI, The Enabling Trade Index).

Проаналізувати результативність митно-тарифного регулювання дає можливість розрахунок індексу залучення країн в міжнародну торгівлю (*ETI, The Enabling Trade Index*), запропонований експертами Світового економічного форуму. Відповідний індекс публікується у Глобальному звіті з міжнародної торгівлі (*GETR, The Global Enabling Trade Report*) [214, 212, 211, 213] раз на два роки, починаючи з 2008 р. Індекс являє собою композиційний індикатор, що складається з субіндексів, які репрезентують стан окремих чинників сприяння зовнішній торгівлі. Значення індексу є підґрунтям для оцінювання рівня

залучення країн в міжнародну торгівлю та відображає ефективність їх зовнішньоторговельної політики у сенсі використовуваних інструментів тарифного та нетарифного захисту. Чинники оцінювання впорядковано за чотирма групами [141] (рис. 3.2):

Субіндекс А: доступ до ринку (market access)		Субіндекс В: адмініст- рування на кордоні (border administ- ration)	Субіндекс С: інфраструктура (infrastructure)			Субіндекс D: ділове середо- вище (operating environ- ment)
Складова субіндексу A.1: доступ на внутрішній ринок (domestic market access)	Складова субіндексу A.2: доступ на зовнішні ринки (foreign market access)		Складова субіндексу C.1: доступ- ність та якість транспорт- ної інфра- структури (availability and quality of transport)	Складова субіндексу C.2: доступ- ність та якість транспорт- ного сервісу (availiabi- lity and quality of transport services)	Складова субіндексу C.3: доступ- ність та рівень викорис- тання інформа- ційно- комуніка- ційних технологій (availiabi- lity and use of ICTs)	
6 інди- каторів	2 інди- катори	13 інди- каторів	7 інди- каторів	6 інди- каторів	7 інди- каторів	16 інди- каторів
Діапазон 1-7	Діапазон 1-7	Діапазон 1-7	Діапазон 1-7	Діапазон 1-7	Діапазон 1-7	Діапазон 1-7
Індекс залучення країни в міжнародну торгівлю (The Enabling Trade Index) Діапазон 1 (мінімум) -7 (максимум)						

Рис. 3.2. Структура індексу залучення країн в міжнародну торгівлю у 2016 р.

Джерело: складено автором на підставі [214]

1) доступ до ринку (market access) – дозволяє оцінити складність та сприятливість тарифного режиму країни як для експортерів, так й для імпортерів, оскільки має дві складові:

доступ на внутрішній ринок (domestic market access), що складається з шести індикаторів та оцінює рівень й складність тарифного захисту країни в результаті її зовнішньоторговельної політики;

доступ на зовнішні ринки (foreign market access) – містить два індикатори, що дозволяють оцінити тарифні бар'єри, з якими стикаються вітчизняні експортери;

2) адміністрування на кордоні (border administration) – шляхом розрахунку тринадцяти індикаторів дозволяє оцінити ефективність адміністрування при перетині товаром митного кордону країни, а саме, прозорість, витратність, усереднену тривалість, корумпованість, інформаційну забезпеченість митних процедур;

3) інфраструктура (infrastructure) – субіндекс, що оцінює доступність та якість інфраструктури країни, необхідної для сприяння перетину експортними товарами кордону та їх подальшого просування, а саме:

доступність та якість транспортної інфраструктури (availability and quality of transport), оцінена через сім індикаторів стану автомобільного, залізничного, повітряного та морського сполучення в країні;

доступність та якість транспортного сервісу (availability and quality of transport services) – необхідне доповнення до попереднього показника, що дозволяє через шість індикаторів оцінити конкурентоспроможність логістичних компаній в країні, витратність та тривалість перевезень, якість поштового сервісу та ін.;

доступність та рівень використання інформаційно-комунікаційних технологій (availability and use of ICTs) – шляхом розрахунку семи індикаторів дозволяє оцінити ступень поширення мобільного зв'язку та Інтернету та рівень їх використання в бізнес-транзакціях;

4) ділове середовище (operating environment) – передбачає розрахунок шістнадцяти індикаторів, що оцінюють значущі при здійсненні зовнішньоторговельної діяльності чинники бізнес-середовища країни, зокрема

рівень захисту прав власності, якість та неупередженість громадських інституцій, відкритість країни для іноземних інвестицій, криміногенність та ін.

В результаті агрегації індикаторів в діапазоні від 1 (найгірша) до 7 (найкраща) надається оцінка за кожним з субіндексів та формується підсумкове значення індексу залучення країн в міжнародну торгівлю.

Аналіз структури індексу ЕПІ свідчить, що стану митно-тарифного регулювання в країні відповідає значення першого субіндекса, тоді як інші чотири субіндекси дозволяють оцінити рівень нетарифних бар'єрів. Рівень тарифного захисту країни оцінюється шляхом розрахунку двох складових першого субіндексу:

доступ на внутрішній ринок, що містить такі індикатори, як: ефективний середньозважений тариф країни; частка тарифів, що ввозяться до країни у безмитному режимі; складність тарифного режиму, що вимірюється тарифною дисперсією; поширеність застосування тарифних піків та специфічних тарифів; кількість (диференційованість) видів тарифів;

доступ на зовнішні ринки, що оцінюється двома індикаторами: середні тарифи, з якими стикаються експортери на закордонних ринках, а також маржою переваги на ринках призначення, виторгуваною в процесі двосторонньої або регіональної торговельної угоди, або гарантованою у вигляді торговельних преференцій.

Станом на 2018 рік останній раз індекс залучення в міжнародну торгівлю було розраховано у 2016 році для 136 економік світу, на які загалом припадає 98% світового валового продукту та 98,3% світової торгівлі. Значення індексу у 2016 та 2014 рр. наведено в Додатку Д (табл. Д.1). Докладний аналіз значень та динаміки індексу залучення в міжнародну торгівлю в регіональному та страновому розрізі (в тому числі, за окремими субіндексами та індикаторами) подано у Глобальному звіті з міжнародної торгівлі за 2016 р. [214].

Проаналізуємо значення індексу залучення в міжнародну торгівлю на прикладі розглянутої раніше статистичної вибірки країн з різним рівнем та динамікою економічного розвитку (див. параграф 1.3). Індекс залучення в

міжнародну торгівлю ЄС розраховано автором на основі усереднення крайніх позицій країн-членів СОТ, якими є Австрія з найкращими значеннями індексу (7-ма позиція у 2016 р. при значенні індексу 5,52 та 9-та позиція у 2014 р. при значенні індексу 5,35) та Болгарія з найгіршими (53-тя позиція у 2016 р. при значенні індексу 4,54 та 50-та позиція у 2014 р. при значенні індексу 4,53). Як видно з табл. 3.2, в абсолютній більшості країни покращили свої позиції в рейтингу та, відповідно, збільшили значення індексу порівняно з 2014 р. Очікувано, країни статистичної вибірки з розвинутою економікою мають більш високе значення індексу, ніж будь-яка з країн, що розвивається. З розвинутих економік лише ЄС несуттєво погіршив свої усереднені позиції в рейтингу, що свідчить про недостатній прогрес лібералізаційних процесів в Європі.

Таблиця 3.2

Індекс залучення обраних країн в міжнародну торгівлю у 2014 та 2016 рр.

Країни	Ранг та значення індексу				Динаміка індексу	
	2016р.		2014р.		Зміна позиції	Зміна значення
	Ранг (зі 136)	Оцінка (1-7)	Ранг (зі 136)	Оцінка (1-7)		
Розвинуті країни						
Японія	16	5,28	21	5,14	Покращення	Збільшення
США	22	5,24	22	5,14	Без змін	Збільшення
Канада	24	5,15	19	5,16	Погіршення	Збільшення
Австралія	26	5,10	28	4,91	Покращення	Збільшення
Корея	27	5,04	34	4,86	Покращення	Збільшення
Ізраїль	30	4,99	42	4,74	Покращення	Збільшення
ЄС (усереднено за країнами)	31	5,03	29	4,94	Погіршення	Зменшення
Країни, що розвиваються						
Малайзія	37	4,90	38	4,81	Покращення	Збільшення
Мексика	51	4,55	62	4,36	Покращення	Збільшення
Китай	61	4,49	63	4,36	Покращення	Збільшення
Таїланд	63	4,45	72	4,25	Покращення	Збільшення
Індонезія	70	4,30	74	4,21	Покращення	Збільшення
Аргентина	94	3,98	103	3,78	Покращення	Збільшення
Україна	95	3,97	84	4,02	Погіршення	Збільшення
Парагвай	107	3,86	108	3,69	Покращення	Збільшення
Бразилія	110	3,80	97	3,87	Погіршення	Зменшення
Єгипет	116	3,72	111	3,67	Погіршення	Зменшення

Джерело: Складено автором на підставі [213, 214]

В цілому, 20 перших позицій у рейтингу країн за рівнем залучення в міжнародну торгівлю обіймають розвинуті країни (див. табл. Д.1), а Чилі, що перебуває на 21-й позиції, згідно з класифікацією Міжнародного валютного фонду станом на жовтень 2016 р. є лідером серед країн, що розвиваються, за темпами економічного розвитку. Це означає, що існує взаємозв'язок між рівнем економічного розвитку та ступенем залучення країн в міжнародну торгівлю. При цьому розвинуті економіки (як буде показано далі) забезпечують свої високі позиції в рейтингу не тільки й не стільки за рахунок низьких тарифів, а завдяки сприятливості регулятивних, адміністративних, інформаційних та інфраструктурних чинників для експортно-імпоротної діяльності. Щодо України, то вона є однією з небагатьох країн, що втратила у 2016 р. свої позиції у рейтингу залучення в міжнародну торгівлю порівняно з 2014 р., зменшивши ранг з 84 до 95 та значення індексу відповідно з 4,02 до 3,97. Це пояснюється, переважно, погіршенням оцінок країни за рядом індикаторів сприятливості її ділового середовища для здійснення зовнішньоторговельної діяльності (субіндекс D). Більш докладну інформацію щодо структури та динаміки індексу залучення України в міжнародну торгівлю можна отримати з її економічного профайлу, який наведено у Додатку Д.

Як вже було зазначено, рівень тарифних бар'єрів країни дозволяє оцінити субіндекс А, а саме його перша складова А.1 (внутрішні тарифні бар'єри для імпортерів) та друга складова А.2 (зовнішні тарифні бар'єри для експортерів). В табл. 3.3 подано значення субіндексу А індексу залучення країн статистичної вибірки в міжнародну торгівлю у 2014 та 2016 рр. Як видно з табл. 3.4, позиції країн в рейтингу згідно зі значеннями складових субіндексу А мають принципово інший вигляд, ніж їх позиції у загальному рейтингу ЕТІ. А саме, не всі розвинуті країни перебувають на більш високих позиціях рейтингу порівняно з країнами, що розвиваються. Це означає, що деякі з розвинутих країн продовжують зберігати достатньо високий рівень тарифного захисту внутрішніх ринків, дотримуючись політики помірною протекціонізму у зовнішній торгівлі.

Таблиця 3.3

Субіндекси та підсумкове значення індексу залучення обраних країн в міжнародну торгівлю

Країни	Тарифні обмеження (субіндекс А)						Країни	Індекс залучення в міжнародну торгівлю (ЕП)	Тарифні обмеження (субіндекс А)			
	Доступ на внутрішній ринок (А.1)			Доступ на зовнішні ринки (А.2)								
	2016р.	2014р.	2016р.	2014р.	2016р.	2014р.						
Ранг (зі 136)	Оцінка (1-7)	Ранг (зі 136)	Оцінка (1-7)	Ранг (зі 136)	Оцінка (1-7)	Ранг (зі 136)	Оцінка (1-7)	Країни				
Мексика	10	5,93	59	5,19	ЄС (усереднено)	49	4,39	43	4,33	Парагвай	3,86	4,36
Австралія	15	5,82	17	5,63	Єгипет	54	4,36	35	4,41	Мексика	4,55	5,095
Ізраїль	17	5,73	48	5,32	Мексика	66	4,26	37	4,40	Україна	3,97	4,375
Канада	20	5,63	15	5,67	Індонезія	92	3,83	94	3,51	Єгипет	3,72	4,095
Україна	24	5,47	22	5,47	Ізраїль	93	3,81	87	3,62	Індонезія	4,30	4,62
Індонезія	30	5,41	41	5,35	Таїланд	96	3,70	66	4,08	Аргентина	3,98	3,845
Малайзія	43	5,35	75	4,79	Парагвай	102	3,56	105	3,28	Ізраїль	4,99	4,77
ЄС (усереднено)	44	4,39	43	5,36	Аргентина	103	3,45	75	3,87	Таїланд	4,45	4,185
Японія	47	5,34	45	5,34	Корея	105	3,43	109	3,08	Малайзія	4,90	4,35
США	56	5,26	44	5,35	Малайзія	107	3,35	95	3,50	ЄС (усереднено)	5,03	4,39
Парагвай	69	5,16	64	5,06	Україна	110	3,28	97	3,42	Бразилія	3,80	3,24
Корея	85	4,73	102	4,10	Канада	115	2,79	118	2,75	Канада	5,15	4,21
Таїланд	88	4,67	110	3,75	США	120	2,57	126	2,40	Корея	5,04	4,08
Китай	101	4,33	97	4,25	Бразилія	122	2,51	111	3,03	Австралія	5,10	4,015
Аргентина	105	4,24	90	4,41	Китай	124	2,38	128	2,29	США	5,24	3,915
Бразилія	109	3,97	106	4,01	Австралія	127	2,21	131	1,79	Китай	4,49	3,355
Єгипет	113	3,83	123	3,32	Японія	133	2,02	133	1,71	Японія	5,28	3,68

Джерело: складено автором на підставі [213, 214]

Значення складової А.2 субіндексу А свідчать, що з мінімальними тарифними бар'єрами на зовнішніх ринках збуту стикаються експортери країн ЄС, тоді як, наприклад, для України доступ на зовнішні ринки є набагато більш обмеженим. Суттєві відмінності позицій країн статистичної вибірки за загальним рейтингом ЕТІ та складовими його субіндексу А (А.1 та А.2) свідчать, що підсумкове значення індексу залежить від комбінації рівня тарифних та нетарифних обмежень, які притаманні певній країні при здійсненні зовнішньоторговельної діяльності. При цьому рівень тарифного захисту країни відбиває значення субіндексу А, тоді як інші субіндекси безпосередньо або опосередковано відбивають рівень нетарифних обмежень, а саме: прозорість, складність та тривалість митного оформлення (субіндекс В) якість транспортно-логістичної інфраструктури (субіндекс С), сприятливість бізнес-середовища для здійснення зовнішньоторговельної діяльності (субіндекс D).

Зазначимо, що індикаторами, які входять до складу субіндексів В-D, не вичерпується весь перелік можливих нетарифних обмежень, які можуть застосовуватися країною для захисту національного ринку від небажаного імпорту. Непрозорість нетарифних обмежень порівняно з тарифними бар'єрами робить їх складними для адекватного оцінювання та інтерпретації. Слід зазначити, що в методології розрахунку індексу ЕТІ за 2008, 2010 та 2012 рр. окремим індикатором у складі субіндексу А був присутній рівень нетарифних обмежень, який вимірювався в діапазоні 0-100 балів. Але, починаючи з 2014 р., цей індикатор був виключений з розрахунку, передусім через відсутність інформації щодо нетарифних обмежень у певних країнах та складність їх вичерпної оцінки. Тому, на наш погляд, не можна вважати, що індекс залучення в міжнародну торгівлю відбиває у чистому вигляді комбінацію тарифних та нетарифних обмежень у певній країні. Але співставлення підсумкового значення індексу зі значенням субіндексу А дозволяє оцінити роль, яку відводить країна тарифним бар'єрам у регулюванні зовнішньоторговельної діяльності, а також визначити, який тип обмежень (тарифні або нетарифні) є пріоритетним для країни, та визначає у більшому ступені значення індексу ЕТІ.

4. Індекс лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі.

Одним з поширених інструментів, що дозволяє оцінити результативність лібералізації митно-тарифного регулювання країни, є розрахунок коефіцієнту лібералізації торгівлі, який визначається за формулою:

$$K_{ЛТ} = 1 - \frac{I_{СЗС}}{I_{САС}} = 1 - \frac{СЗС_{\Phi АКТ} / СЗС_{СОТ}}{САС_{\Phi АКТ} / САС_{СОТ}}, \quad (3.5)$$

де $K_{ЛТ}$ – коефіцієнт лібералізації торгівлі, %;

$I_{СЗС}$ – індекс динаміки середньозваженого тарифу;

$I_{САС}$ – індекс динаміки середньоарифметичного тарифу;

$СЗС_{\Phi АКТ}$, $САС_{\Phi АКТ}$ – фактичні значення відповідно середньозваженого та середньоарифметичного тарифів у звітному періоді;

$СЗС_{СОТ}$, $САС_{СОТ}$ – зв'язані на час вступу в СОТ значення відповідно середньозваженого та середньоарифметичного тарифів.

В табл. 3.4 наведено результати розрахунків індексів динаміки середньоарифметичної та середньозваженої ставок, а також коефіцієнту лібералізації торгівлі, які здійснено, зокрема, в роботах [86, 122]. Значення та динаміка коефіцієнту лібералізації торгівлі за обрані роки свідчать про збільшення ступеня лібералізації зовнішньої торгівлі України порівняно із 2005 р. з 27% до 48% за всією номенклатурою товарів. Рівень лібералізації торгівлі промисловими товарами протягом аналізованого періоду коливався від 29% до 31%, тобто, не зазнав суттєвих змін. Водночас, рівень лібералізації торгівлі сільськогосподарськими товарами протягом аналізованого періоду зменшився від 31% до 25%, що свідчить про збільшення рівня тарифного захисту сільськогосподарської продукції (в тому числі, за рахунок тимчасових обмежувальних заходів). Такі високі значення коефіцієнту лібералізації та їх динаміка є свідченням на користь результативності лібералізації митно-

тарифного регулювання в Україні в цілому. Але дещо інші результати демонструє дослідження ефектів лібералізації зовнішньої торгівлі у розрізі товарних розділів УКТЗЕД.

Таблиця 3.4

Результати співставлення середньоарифметичної та середньозваженої ставок митного тарифу України в динаміці

Період	Середньоарифметичні			Середньозважені			Коефіцієнт лібералізації торгівлі, %
	Значення	Зв'язані на час вступу в СОТ	Індекс динаміки	Станом на 01.09.2005 р.	Зв'язані на час вступу в СОТ	Індекс динаміки	
<i>За всією номенклатурою</i>							
Станом на 31.12.2005 р.	5,09	6,1	0,834	3,11	5,09	0,611	0,267
Станом на 31.12.2013 р.	4,9		0,764	1,99		0,390	0,513
Станом на 31.12.2017 р.	4,9		0,764	2,0		0,393	0,560
<i>Сільськогосподарські товари</i>							
Станом на 01.09.2005 р.	13,84	10,8	0,806	18,19	10,07	0,553	0,290
Станом на 31.12.2013 р.	8,56		0,767	4,52		0,449	0,433
Станом на 31.12.2017 р.	9,6		0,889	6,7		0,665	0,251
<i>Промислові товари</i>							
Станом на 01.09.2005 р.	4,40	4,9	0,898	6,11	4,77	0,780	0,130
Станом на 31.12.2013 р.	3,69		0,753	2,51		0,526	0,301
Станом на 31.12.2017 р.	3,6		0,735	2,4		0,503	0,315

Джерело: складено автором з використанням [86, 122]

Для більш ґрунтовної оцінки темпів та тенденцій лібералізації митно-тарифного регулювання пропонується авторський підхід, який передбачає використання двох типів коефіцієнтів лібералізації та деталізацію розрахунків до рівня розділів товарної номенклатури з метою аналізування специфічних тенденцій лібералізації тарифного захисту за певними видами товарів. Для їх обчислення пропонується використовувати основні показники динаміки числових рядів – базисний та ланцюговий темп зростання.

Темп (коефіцієнт) зростання – це відношення двох рівнів, один з яких взято за базу порівняння. Темп зростання характеризує відносну швидкість зміни явища і показує у скільки разів кожний даний рівень більший або менший рівня, який взято за базу порівняння. Він може бути виражений у вигляді коефіцієнтів або процентів. Темп зростання, виражений у процентах, називають процентом зростання. Величина темпу зростання буде більшою від одиниці, якщо рівень щодо бази порівняння зростає, і меншою за одиницю, якщо рівень щодо бази порівняння зменшується.

В нашому випадку, якщо за базу порівняння прийняти зв'язані на час вступу до СОТ значення тарифів, базисний темп зростання / зменшення рівня тарифного захисту характеризуватиме в динаміці практичне недотримання / дотримання вимог СОТ щодо утримання поточних середньоарифметичних та середньозважених тарифів на заданому рівні. Відповідний показник пропонується інтерпретувати як абсолютний коефіцієнт лібералізації зовнішньої торгівлі за товарним розділом. Якщо абсолютний темп зростання більше одиниці, це означатиме зростання рівня тарифного захисту зовнішньої торгівлі за товарним розділом порівняно зі зв'язаними тарифами СОТ, та відповідатиме від'ємному значенню абсолютного коефіцієнта лібералізації. Якщо абсолютний темп зростання менше одиниці, це відповідає більш низькому рівню тарифного захисту у звітному періоді порівняно зі значеннями зв'язаних тарифів, та зумовлює позитивне значення абсолютного коефіцієнта лібералізації. Значення абсолютного темпу зростання на рівні одиниці означитиме відповідність поточних значень тарифів зв'язаним тарифам СОТ за товарними розділами у звітному періоді.

Другий коефіцієнт, який пропонується визначити як відносний коефіцієнт лібералізації зовнішньої торгівлі, може бути обчислений на основі ланцюгового темпу зростання рівня тарифів. Його значення дозволяє оцінити співвідношення середньозваженого та середньоарифметичних тарифів та їх динаміку безвідносно до зв'язаних на час вступу в СОТ значень. Якщо ланцюговий темп зростання перевищує одиницю, це свідчатиме про зростання

рівня тарифного захисту зовнішньої торгівлі за товарним розділом порівняно із попереднім звітним періодом (роком), та відповідатиме від'ємному значенню відносного коефіцієнта лібералізації. Якщо ланцюговий темп зростання менше одиниці, це відповідає зниженню рівня тарифного захисту в динаміці та позитивному значенню відносного коефіцієнта лібералізації. Значення ланцюгового темпу зростання на рівні одиниці означитиме відсутність змін у тарифному розкладі порівняно з попереднім періодом.

Розрахунок запропонованих коефіцієнтів дозволяє оцінити рівень «відкритості» торгівлі за окремими товарними розділами як у контексті дотримання вимог СОТ щодо зв'язаних тарифів (абсолютний коефіцієнт лібералізації), так в динаміці порівняно із попереднім періодом (відносний коефіцієнт лібералізації):

$$\begin{cases} K_{ЛТА(i)} = \frac{CЗТ_{ij} / CЗТ_{СОТ(i)}}{САТ_{ij} / САТ_{СОТ(i)}} \\ K_{ЛТВ(i)} = \frac{CЗТ_{ij} / CЗТ_{i(j-1)}}{САТ_{ij} / САТ_{i(j-1)}} \end{cases} \quad (3.6)$$

де $K_{ЛТА(i)}$, $K_{ЛТВ(i)}$ – відповідно абсолютний та відносний коефіцієнти лібералізації торгівлі за і-тим товарним розділом зовнішньоторговельної номенклатури в j-му році;

$CЗТ_{ij}$, $САТ_{ij}$, $CЗТ_{i(j-1)}$, $САТ_{i(j-1)}$, – фактичні значення відповідно середньозваженого та середньоарифметичного тарифів за і-тим товарним розділом зовнішньоторговельної номенклатури в j-му та (j-1)-му роках;

$CЗС_{СОТ(i)}$, $САС_{СОТ(i)}$ – зв'язані на час вступу в СОТ значення відповідно середньозваженого та середньоарифметичного тарифів за і-тим розділом зовнішньоторговельної номенклатури.

З метою оцінювання рівня лібералізації митно-тарифного регулювання України згідно з запропонованим підходом здійснено розрахунок абсолютного та відносного коефіцієнтів лібералізації торгівлі за товарними розділами УКТЗЕД в динаміці. Вихідні дані до обчислення коефіцієнтів наведено в Додатку Е, результати розрахунку коефіцієнту лібералізації зовнішньої торгівлі України за розділами УКТЗЕД протягом 2008-2018 рр. подано в табл. 3.5 та 3.6.

Як видно з табл. 3.5 та 3.6, динаміка абсолютного та відносного коефіцієнтів лібералізації має різні закономірності залежно від товарних розділів та в цілому не відтворює динаміку загального коефіцієнту лібералізації зовнішньої торгівлі України (див. табл. 3.4), який має однозначний тренд до зростання. Навпаки, абсолютний коефіцієнт лібералізації зовнішньої торгівлі переважно має від'ємне значення протягом усього аналізованого періоду (за виключенням 2017 та 2018 рр.) за всіма товарними розділами. Це означає що на практиці лібералізація зовнішньої торгівлі України відбувається недостатніми темпами, та за співвідношенням середньоарифметичного та середньозваженого тарифів зовнішня торгівля за більшістю товарних розділів УКТЗЕД не є лібералізованою. Зазначимо, що якщо розраховувати абсолютний коефіцієнт лібералізації лише на основі значень середньоарифметичних тарифів, будуть отримані принципово відмінні результати, які подано в табл. Е.3 Додатку Е. В такому випадку за абсолютною більшістю товарних розділів коефіцієнт має позитивне значення, що означає дотримання вимог СОТ щодо більш низького рівня тарифного захисту порівняно зі значенням середньоарифметичного зв'язаного тарифу. Тобто, динаміка середньоарифметичної ставки митного тарифу України за більшістю товарних розділів відповідає тенденції до зменшення рівня митного захисту галузевих ринків згідно вимог СОТ.

Водночас, як вже було зазначено в параграфі 2.1 (див. с. 87), при визначенні середньоарифметичної ставки не враховуються тимчасові обмежувальні заходи (додатковий імпорتنний збір, антидемпінгові та спеціальні мита), справляння яких чинить суттєвий вплив на умови зовнішньої торгівлі.

Таблиця 3.5

Динаміка абсолютного коефіцієнту лібералізації зовнішньої торгівлі України за розділами УКТЗЕД протягом 2008-2018 рр.

Товари	Товарні розділи	Товарні групи	Абсолютний коефіцієнт лібералізації зовнішньої торгівлі															
			2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018					
Живі тварини; продукти тваринного походження	I	1,5	1,00	0,93	-1,23	-1,28	-1,29	-1,28	-1,21	-1,09	-1,06	0,82	0,56					
Продукти рослинного походження	II	6,14	1,00	0,93	-1,10	-1,05	-1,03	-1,05	-1,05	-1,06	-1,02	0,72	0,38					
Жири та олії тваринного або рослинного походження	III	15	1,00	-1,14	-5,17	-3,18	-3,05	-3,37	-3,20	-3,06	-3,14	-1,28	0,41					
Готові харчові продукти	IV	16,24	-1,05	-1,02	-2,01	-1,85	-1,86	-1,92	-1,82	-1,80	-1,73	0,86	0,68					
Мінеральні продукти	V	25,26	-1,01	0,72	-1,02	0,99	-1,09	-1,06	-1,04	-1,35	-1,62	-1,09	0,88					
Енергетичні продукти		27	1,00	0,38	-2,89	-3,04	-1,70	-1,51	-1,88	-1,85	-2,28	0,58	0,03					
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	VI	28,38	1,00	-1,10	-1,77	-1,79	-1,77	-1,77	-1,96	-2,10	-1,75	0,82	0,60					
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	VII	39,40	-1,01	0,85	-1,36	-1,49	-1,51	-1,53	-1,56	-1,57	-1,57	0,89	0,76					
Шкура необроблені, шкура вичищена	VIII	41,43	-1,07	-1,18	-1,58	-1,49	-1,53	-1,60	-1,54	-1,57	-1,51	0,87	0,74					
Деревина і вироби з деревини	IX	44,46	-1,03	0,94	0,86	0,74	-5,86	-1,08	-1,09	-1,88	-5,60	0,47	0,42					
Маса з деревини або з інших волокнистих целюлозних матеріалів	X	47,49	-2,00	0,01	-3,43	1,00	1,00	1,00	-78,23	-77,90	-	1,00	1,00					
Текстиль та вироби з текстилю	XI	50,63	1,00	0,92	-1,68	-1,68	-1,67	-1,56	-1,57	-1,51	-1,57	0,77	0,78					
Взуття, головні убори, парасольки	XII	64,67	-1,01	-1,02	-1,04	-1,04	-1,03	-1,04	-1,04	-1,04	-1,03	0,91	0,92					
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	XIII	68,70	-1,08	-1,08	-1,49	-1,55	-1,62	-1,73	-1,76	-1,79	-1,80	-1,05	1,00					
Перли, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	XIV	71	-1,12	-4,22	-12,79	-11,09	-11,61	-12,73	-13,56	-13,77	-14,13	-6,26	-4,59					
Недорогоцінні метали та вироби з них	XV	72,83	-1,12	-1,04	-1,53	-1,33	-1,33	-1,53	-1,55	-1,90	-1,70	0,85	0,69					
Машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання	XVI	84,85	-1,06	-1,04	-1,76	-1,76	-1,81	-1,84	-1,92	-1,94	-1,92	0,95	0,42					
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	XVII	86,89	-1,18	-1,13	-1,89	-1,39	-1,41	-1,95	-2,14	-1,90	-1,84	-1,12	0,60					
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	XVIII	90,92	-1,08	-1,24	-1,76	-1,60	-1,71	-1,66	-1,84	-1,77	-1,70	-1,05	0,94					
Зброя, боєприпаси, їх частини та прилади	XIX	93	-1,02	-1,12	-1,11	-1,09	-1,09	-1,10	-1,12	-1,18	-1,12	0,98	-1,04					
Різні промислові товари	XX	94,96	-1,17	-1,16	-1,62	-1,58	-1,62	-1,61	-1,70	-1,72	-1,71	0,90	0,40					
Твори мистецтва	XXI	97,99	1,00	0,51	-1,18	-1,37	-1,20	-1,34	0,70	-1,33	-1,25	0,66	0,24					

Джерело: розраховано автором

Таблиця 3.6

Динаміка відносного коефіцієнту лібералізації зовнішньої торгівлі України за розділами УКТЗЕД протягом 2008-2018 рр.

Товари	Товарні розділи	Товарні групи	Відносний коефіцієнт лібералізації зовнішньої торгівлі															
			2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018					
Живі тварини; продукти тваринного походження	I	1;5	0,93	-1,32	-1,04	-1,01	0,99	0,90	0,94	0,99	0,94	0,90	0,97	0,78	0,68	0,84		
Продукти рослинного походження	II	6;14	0,93	-1,18	0,95	0,99	-1,02	0,99	-1,02	0,96	0,99	-1,02	0,96	0,70	0,52	0,98		
Жури та олії тваринного або рослинного походження	III	15	-1,14	-4,55	0,62	0,96	-1,10	0,95	0,96	-1,03	0,95	0,96	-1,03	0,41	0,32	0,69		
Готові харчові продукти	IV	16;24	0,97	-1,97	0,92	-1,01	-1,03	0,99	0,95	0,96	0,95	0,99	0,96	0,50	0,79	0,81		
Мінеральні продукти	V	25;26	0,71	-1,43	0,97	-1,09	0,97	0,99	-1,29	-1,20	0,99	-1,29	-1,20	0,68	0,81	-1,37		
Енергетичні продукти		27	0,38	-7,63	-1,05	0,56	0,89	0,99	-1,24	0,99	-1,24	0,99	-1,23	0,25	0,05	0,84		
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	VI	28;38	-1,10	-1,60	-1,01	0,99	1,00	-1,11	-1,07	0,83	-1,11	-1,07	0,83	0,47	0,74	-1,05		
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	VII	39;40	0,85	-1,59	-1,10	-1,01	-1,01	-1,02	-1,02	1,00	-1,02	-1,01	1,00	0,57	0,85	-1,18		
Шкура необроблені, шкіра вичищена	VIII	41;43	-1,10	-1,34	0,94	-1,03	-1,05	0,96	-1,02	0,96	0,96	-1,02	0,96	0,57	0,85	0,88		
Дерева та вироби з деревини	IX	44;46	0,92	0,92	0,86	-7,88	0,18	-1,01	-1,73	-2,98	-1,01	-1,73	-2,98	0,08	0,90	0,63		
Маса з деревини або з інших волокнистих целюлозних матеріалів	X	47;49	0,01	333,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	-2,41	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,73		
Текстиль та вироби з текстилю	XI	50;63	0,92	-1,83	1,00	1,00	0,94	1,00	0,96	-1,04	1,00	0,96	-1,04	0,49	-1,01	-1,19		
Взуття, головні убори, парасольки	XII	64;67	-1,01	-1,02	1,00	0,99	-1,01	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,88	-1,01	-1,03		
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	XIII	68;70	1,00	-1,38	-1,04	-1,05	-1,07	-1,02	-1,02	1,00	-1,02	-1,02	1,00	0,59	0,95	0,92		
Перли, дорогоцінне або напідорогоцінне каміння	XIV	71	-3,76	-3,03	0,87	-1,05	-1,10	-1,07	-1,07	-1,03	-1,07	-1,02	-1,03	0,44	0,73	0,23		
Недорогоцінні метали та вироби з них	XV	72;83	0,93	-1,47	0,87	1,00	-1,15	-1,02	-1,02	0,90	-1,02	-1,22	0,90	0,50	0,81	0,98		
Машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання	XVI	84;85	0,98	-1,70	1,00	-1,03	-1,02	-1,04	-1,04	0,99	-1,04	-1,01	0,99	0,49	0,44	-1,01		
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	XVII	86;89	0,96	-1,68	0,74	-1,01	-1,39	-1,10	-1,10	0,97	-1,10	0,89	0,97	0,61	0,54	-1,13		
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	XVIII	90;92	-1,14	-1,42	0,91	-1,06	0,97	-1,11	-1,11	0,96	-1,11	0,97	0,96	0,62	0,90	0,93		
Зброя, боєприпаси, їх частини та приладдя	XIX	93	-1,10	0,98	0,98	1,00	1,00	1,00	-1,03	0,95	-1,03	-1,05	0,95	0,88	1,06	-1,36		
Різні промислові товари	XX	94;96	0,99	-1,40	0,97	1,03	1,00	1,00	-1,05	0,99	-1,05	-1,01	0,99	0,53	0,44	-1,48		
Твори мистецтва	XXI	97;99	0,51	-2,30	-1,16	0,88	-1,11	0,52	-1,91	0,94	0,52	-1,91	0,94	0,52	0,36	1,00		

Джерело: розраховано автором

Більш об'єктивну оцінку рівню захисту національних ринків надає середньозважений тариф, який визначається як відношення ставки на певний вид товару, помноженої на обсяг його імпорту, до загального обсягу імпорту всіх товарів. Внаслідок такої методології обрахунку, середньозважений тариф відображає більш наближений до реально рівень тарифного захисту національних ринків, адже враховує наявну структуру імпорту. І саме значні перевищення середньозваженого тарифу над його зв'язаною ставкою у 2008-2016 рр. зумовлює від'ємні значення абсолютного коефіцієнту лібералізації зовнішньої торгівлі України за більшістю товарних розділів УКТЗЕД.

Слід зазначити, що у 2017-2018 рр. абсолютний коефіцієнт лібералізації має позитивне значення за більшістю товарних розділів УКТЗЕД, що означає виконання вимог щодо утримання тарифів на рівні, не вищому ніж зв'язані під час вступу до СОТ ставки. Якщо розглянути динаміку коефіцієнту за окремими розділами УКТЗЕД, то можна зробити висновок, що станом на 2018 р. найбільший рівень спрощення умов торгівлі забезпечено за товарними розділами V «Мінеральні продукти» (0,88), XII «Взуття, головні убори, парасольки» (0,92) та XVIII «Прилади та апарати оптичні, фотографічні» (0,94).

Важливо підкреслити, що високе значення відносного коефіцієнту лібералізації не означає наднизький рівень тарифного захисту торгівлі за певним товарним розділом, а характеризує динаміку та ступень виконання вимог СОТ щодо приведення поточних тарифів до рівня зв'язаних. Так, у 2018 р. значення коефіцієнту 0,94 для товарного розділу XVIII пояснюється стрімким зменшенням рівня середньозваженого тарифу відповідно з 6,62% у 2016 р. до 3,68% у 2018 р. при значенні зв'язаної середньозваженої ставки 4,61%. При цьому середньоарифметичний тариф за цим товарним розділом утримувався на нижчому за зв'язаний тариф рівні протягом усього періоду від приєднання України до СОТ, та в останні 5 років становив 5,33% при зв'язаній ставці середньоарифметичного тарифу у 6,30%. Тобто, високий рівень лібералізації зовнішньої торгівлі за товарним розділом XVIII у 2017-2018 рр. зумовлений стрімким зменшенням середньозваженого тарифу до рівня,

нижчого за зв'язану ставку, що зайвий раз підтверджує об'єктивність саме середньозваженого тарифу як індикатору «відкритості» умов торгівлі. Аналогічні закономірності (різьке зниження середньозваженої ставки при стабільному збереженні тенденції до зниження середньоарифметичної) зумовили високі значення абсолютного коефіцієнту лібералізації за розділами V та XII.

Достатньо високий рівень лібералізації у сенсі виконання вимог СОТ забезпечено у 2017-2018 рр. за товарними розділами VII, IX та XI (відповідно 0,76; 0,74; 0,78). Середній рівень абсолютного коефіцієнту лібералізації торгівлі досягнуто за розділами I, VI, VI, XV (відповідно 0,56; 0,68; 0,60; 0,69). Найменше позитивне значення абсолютного коефіцієнту лібералізації зовнішньої торгівлі на рівні 0,03 отримано для розділу V «Енергетичні продукти». В цілому, станом на 2018 рік позитивне значення абсолютного коефіцієнту лібералізації забезпечено практично за усіма розділами УКТЗЕД, за виключенням розділів XIV «Перли, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння» (-4,59) та розділу XIX «Зброя, боєприпаси, їх частини та приладдя» (-1,04). Від'ємне значення коефіцієнту свідчить про збереження на даний час перевищення фактичних значень середньозваженого та середньоарифметичного тарифів над зв'язаними на час вступу до СОТ значеннями тарифів.

Більш комплексно оцінити поточний рівень та тенденції зниження рівня тарифного захисту дозволяє розрахунок відносного коефіцієнту лібералізації зовнішньої торгівлі, результати якого подано в табл. 3.6. Методологія його розрахунку базується на визначенні ланцюгового темпу зростання тарифів, що дозволяє оцінити співвідношення середньозваженого та середньоарифметичних тарифів та їх динаміку безвідносно до зв'язаних на час вступу в СОТ значень. Як видно з таблиці, станом на 2018 р. від'ємне значення відносного коефіцієнту лібералізації отримано за товарними розділами V, VI, VII, XI, XII, XVI, XVII, XIX, XX. Такий результат означає, що навіть при збереженні значень тарифів на рівні, нижчому за зв'язані за умовами СОТ, порівняно з попереднім 2017

роком відбулося зростання поточних тарифів за даними товарними розділами. Тобто, порівняно з попереднім звітним періодом рівень тарифного захисту практично за половиною розділів УКТЗЕД збільшився, що відповідає погіршенню умов торгівлі.

На наш погляд, у повному сенсі тенденції лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі за певним розділом відповідатиме одночасне виконання двох умов:

1) забезпечення високого позитивного значення абсолютного коефіцієнту лібералізації зовнішньої торгівлі, що означає утримання ставок середньоарифметичного та середньозваженого тарифу на рівні, що не перевищує їхні зв'язані значення відповідно до вимог СOT;

2) забезпечення високого позитивного значення відносного коефіцієнту лібералізації зовнішньої торгівлі, що означає збереження тенденції щодо зменшення рівня тарифного захисту безвідносно до значень зв'язаних за вимогами СOT тарифів.

З цієї точки зору, всі розділи товарної номенклатури можна поділити на групи, для яких забезпечено певні комбінації значень абсолютного та відносного коефіцієнтів лібералізації, варіанти яких формалізовано у вигляді матриці оцінки рівня лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі за розділами товарної номенклатури (рис. 3.3). Впорядкування результатів розрахунку коефіцієнтів у сегментах матриці дозволяє визначити товарні розділи, за якими відбувається системне спрощення умов зовнішньої торгівлі як у контексті дотримання вимог СOT щодо зв'язаних тарифів (абсолютний коефіцієнт лібералізації), так в динаміці порівняно із попереднім періодом (відносний коефіцієнт лібералізації).

На рис. 3.4 подано результати позиціонування товарних розділів УКТЗЕД в матриці оцінки рівня лібералізації митно-тарифного регулювання залежно від комбінації значень абсолютного та відносного коефіцієнтів лібералізації зовнішньої торгівлі станом на 2018 р.

Значення відносного коефіцієнту лібералізації умов торгівлі за товарним розділом	Високе позитивне	Недостатній	Помірний	Високий	Високий
	Середнє позитивне	Недостатній	Прийнятний	Помірний	Високий
	Низьке позитивне	Незадовільний	Прийнятний	Прийнятний	Помірний
	Від'ємне	Незадовільний	Незадовільний	Недостатній	Недостатній
		<i>Від'ємне</i>	<i>Низьке позитивне</i>	<i>Середнє позитивне</i>	<i>Високе позитивне</i>

Значення абсолютного коефіцієнту лібералізації умов торгівлі за товарним розділом

Рис. 3.3. Матриця оцінки рівня лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі за розділами товарної номенклатури

Джерело: розроблено автором

Як видно з рис. 3.4, за більшістю товарних розділів УКТЗЕД забезпечено достатньо високі значення абсолютних коефіцієнтів лібералізації торгівлі, що означає дотримання вимог СОТ щодо поточних тарифних ставок. Водночас, від'ємні значення відносного коефіцієнту лібералізації за значною кількістю товарних розділів означають підвищення рівня тарифного захисту зовнішньої торгівлі України у 2018 році порівняно з 2017 роком. Незадовільна динаміка передусім відносних коефіцієнтів знижує загальний рівень лібералізації митно-тарифного регулювання України у розрізі товарних розділів УКТЗЕД, хоча в цілому його слід вважати таким, що відповідає вимогам СОТ та має перспективи подальшого спрощення.

Значення відносного коефіцієнту лібералізації торгівлі за товарним розділом	Високе позитивне (0,7-1,0)		Розділ V(II) (0,03; 0,84) Розділ XXI (0,24; 1,0)	Розділ I (0,56; 0,84) Розділ II (0,38; 0,98) Розділ IV (0,68; 0,81) Розділ XV (0,69; 0,98)	Розділ VIII (0,74; 0,88) Розділ XX (1,0; 0,73) Розділ XIII (1,0; 0,92) Розділ XVIII (0,94; 0,93)
	Середнє позитивне (0,3-0,69)			Розділ III (0,41; 0,69) Розділ IX (0,42; 0,63)	
	Низьке позитивне (0-0,29)	Розділ XIV (-4,59; 0,23)			
	Від'ємне (<0)	Розділ XIX (-1,04; -1,36)		Розділ VI (0,6; -1,05) Розділ XVI (0,42; -1,01) Розділ XVII (0,6; -1,13) Розділ XX (0,4; -1,48)	Розділ V(I) (0,88; -1,37) Розділ VII (0,76; -1,18) Розділ XI (0,78; -1,19) Розділ XII (0,92; -1,03)
	<i>Від'ємне (<0)</i>	<i>Низьке позитивне (0-0,29)</i>	<i>Середнє позитивне (0,3-0,69)</i>	<i>Високе позитивне (0,7-1,0)</i>	
	Значення абсолютного коефіцієнту лібералізації торгівлі за товарним розділом				

Рис. 3.4. Матриця оцінки рівня лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі України за розділами УКТЗЕД станом на 2018 р.

Джерело: розроблено автором

Становлять інтерес результати порівняння рівня лібералізації зовнішньої торгівлі України з рівнем лібералізації зовнішньої торгівлі Туреччини. Митний тариф Туреччини базується на Гармонізованій системі опису та кодування товарів (HS) 2017 року і включає 16,515 тарифних ліній на рівні 12 цифр. Митний тариф Туреччини в основному складається з адвалорних ставок, які застосовуються до 98,3% тарифних ліній.

Результати розрахунку абсолютного та відносного коефіцієнтів лібералізації зовнішньої торгівлі Туреччини за товарними розділами зовнішньоторговельної номенклатури протягом 1996-2016 рр. подано відповідно в табл. 3.7 та 3.8. Як видно з таблиць, за багатьма товарними розділами значення як абсолютного, так й відносного коефіцієнтів лібералізації є від'ємним протягом всього періоду від часу приєднання Туреччини до СОТ у 1995 р. Такі значення коефіцієнту свідчать про системне перевищення поточних значень середньоарифметичного та середньозваженого тарифів над їхніми зв'язаними відповідно до вимог СОТ значеннями. Це пояснюється, в тому числі, існуванням Закону № 474 про Розклад митних тарифів, який дозволяє Уряду держави збільшити ставки ввізного мита режиму найбільшого сприяння, якщо вони вважаються недостатніми для забезпечення належного захисту турецької промисловості. Згідно із цим Законом, Уряд може замінити застосовані ставки РНС на 150% від відповідних ставок встановленого законом тарифу для забезпечення більш високого рівня захисту національних товаровиробників. Найбільш високий рівень тарифного захисту, який відповідає значному від'ємному значенню абсолютного коефіцієнту лібералізації, забезпечено за товарними розділами VIII (-4,82), I (-2,17), II (-2,75) та III (-2,75). Втім, за певними розділами починаючи з 1999 р. зберігається позитивне значення коефіцієнту (розділи XVIII-XXI).

Принципово інший вигляд порівняно з Україною має матриця оцінки рівня лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі Туреччини за товарними розділами станом на 2016 р. (рис 3.5). Як видно з рисунку, найбільша кількість товарних розділів розташовано в сегменті матриці, який відповідає сполученню від'ємного значення абсолютного коефіцієнта лібералізації та високого позитивного значення відносного коефіцієнта лібералізації зовнішньої торгівлі. Це означає, що рівень митного захисту за цими розділами не відповідає вимогам СОТ щодо значень зв'язаних тарифів, але водночас спостерігається зменшення тарифів порівняно з попереднім роком.

Таблиця 3.7

Динаміка абсолютного коефіцієнту лібералізації зовнішньої торгівлі Туреччини за товарними розділами зовнішньоторговецької номенклатури протягом 1996-2016 рр.

Розділи	Групи	Абсолютний коефіцієнт лібералізації зовнішньої торгівлі, %																						
		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
I	1:5	-	-1,27	-1,31	-1,17	-1,35	-1,16	-1,11	-1,24	-1,59	-1,67	-1,72	-1,90	-2,09	-2,07	-1,88	-4,03	-2,04	-2,04	-2,04	-2,30	-2,36	-2,17	
II	6:14	-	0,83	-1,42	-1,58	-1,90	-1,88	-1,62	-1,13	-1,41	-2,02	-1,72	-1,61	-2,43	-1,37	-2,07	-1,87	-2,44	-2,44	-2,44	-3,52	-3,00	-2,75	
III	15	-	0,83	-1,42	-1,58	-1,90	-1,88	-1,62	-1,13	-1,41	-2,02	-1,72	-1,61	-2,43	-1,37	-2,07	-1,87	-2,44	-2,44	-2,44	-3,52	-3,00	-2,75	
IV	16:24	-	-2,02	-1,39	-1,09	0,95	0,97	0,97	0,91	0,78	0,79	0,86	0,94	0,99	0,91	0,82	0,81	0,82	0,82	0,82	0,67	0,96	-1,02	
V	25:26	-	-2,35	-2,07	-2,75	-3,16	-3,19	-3,11	-3,64	-3,42	-3,33	-3,85	-4,47	-4,49	-3,48	-4,02	-3,80	-4,07	-4,07	-4,07	-4,38	-4,38	0,37	0,47
VI	27	-	0,34	0,34	0,33	0,37	0,53	0,41	0,39	0,49	0,53	0,55	0,68	0,79	0,85	0,78	-1,04	-1,64	-1,64	-1,64	-1,09	0,90	0,80	
VII	28:38	-	0,99	0,90	0,89	0,83	0,84	0,77	0,77	0,75	0,72	0,75	0,76	0,74	0,75	0,71	0,73	0,76	0,76	0,77	0,77	0,74	0,73	
VIII	39:40	-	-1,04	-1,08	-1,09	-1,11	-1,11	-1,08	-1,08	-1,05	-1,04	-1,04	-1,02	-1,03	-1,01	-1,02	-1,01	-1,02	-1,02	-1,02	-1,05	-1,06	-1,06	
IX	41:43	-	1,00	-1,18	-1,77	-2,79	-2,53	-2,87	-2,02	-2,27	-2,86	-3,84	-3,94	-4,03	-4,41	-4,65	-4,14	-3,66	-3,66	-3,66	-3,89	-4,94	-4,82	
X	44:46	-	-1,22	-1,22	-1,20	-1,17	-1,17	-1,05	-1,01	0,99	0,94	-1,20	-1,05	-1,39	-1,17	0,92	-1,20	-1,46	-1,46	-1,46	-1,46	-1,21	-1,13	
XI	47:49	-	-1,22	-1,22	-1,20	-1,17	-1,17	-1,05	-1,01	0,99	0,94	-1,20	-1,05	-1,39	-1,17	0,92	-1,20	-1,46	-1,46	-1,46	-1,46	-1,21	-1,13	
XII	50:63	-	-1,03	1,00	1,00	1,00	0,93	0,95	0,98	0,96	0,96	0,96	0,98	0,98	-1,08	-1,09	-1,04	-1,06	-1,06	-1,06	-1,06	-1,08	-1,06	
XIII	64:67	-	-1,12	-1,07	-1,04	0,99	1,00	0,92	0,94	0,98	-1,04	-1,09	-1,06	-1,02	-1,05	-1,06	-1,06	0,26	0,26	0,26	-1,07	-1,04	-1,04	
XIV	68:70	-	-1,06	-1,19	-1,28	-1,26	-1,12	0,29	0,28	0,22	0,23	0,28	0,35	0,31	0,34	0,58	0,54	0,33	0,33	0,33	0,18	0,51	0,31	
XV	71	-	-1,06	-1,19	-1,28	-1,26	-1,12	0,29	0,28	0,22	0,23	0,28	0,35	0,31	0,34	0,58	0,54	0,33	0,33	0,33	0,18	0,51	0,31	
XVI	72:83	-	-1,34	-1,46	-2,23	-2,10	-2,40	-2,06	-2,16	-2,19	-1,63	-1,65	-1,67	-1,66	-1,72	-1,90	-1,48	-1,40	-1,40	-1,40	-1,63	-1,74	-1,67	
XVII	84:85	-	-1,09	1,00	-1,14	-1,16	-1,07	-1,25	-1,36	-1,37	-1,32	-1,11	-1,05	-1,00	-1,03	0,98	-1,01	-1,01	-1,01	-1,01	-1,02	0,98	0,91	
XVIII	86:89	-	-1,81	-2,02	-2,15	-2,14	-2,39	-1,45	-1,66	-2,33	-2,19	-2,20	-1,97	-1,91	-1,82	-1,68	-1,79	-1,82	-1,82	-1,82	-1,93	-1,94	-1,89	
XIX	90:92	-	-1,21	-1,21	-1,13	1,00	0,93	0,79	0,89	0,89	0,88	0,83	0,82	0,77	0,75	0,70	0,76	0,79	0,79	0,82	0,82	0,83	0,82	
XX	93	-	-1,21	-1,21	-1,13	1,00	0,93	0,79	0,89	0,89	0,88	0,83	0,82	0,77	0,75	0,70	0,76	0,79	0,79	0,82	0,82	0,83	0,82	
XXI	94:96	-	-1,21	-1,21	-1,13	1,00	0,93	0,79	0,89	0,89	0,88	0,83	0,82	0,77	0,75	0,70	0,76	0,79	0,79	0,82	0,82	0,83	0,82	
XXII	97:99	-	-1,21	-1,21	-1,13	1,00	0,93	0,79	0,89	0,89	0,88	0,83	0,82	0,77	0,75	0,70	0,76	0,79	0,79	0,82	0,82	0,83	0,82	

Джерело: розраховано автором

Динаміка відносного коефіцієнту лібералізації зовнішньої торгівлі Туреччини за товарними розділами зовнішньоторговельної номенклатури протягом 1996-2016 рр.

Розділи	Групи	Відносний коефіцієнт лібералізації зовнішньої торгівлі, %																						
		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
I	1:5	-	-1,27	-1,03	0,89	-1,16	0,86	0,95	-1,12	-1,28	-1,05	-1,03	-1,11	-1,10	0,99	0,91	-2,15	0,51	1,00	-1,13	1,00	1,00	-1,02	0,92
II	6:14	-	0,83	-1,71	-1,11	-1,20	0,99	0,86	0,70	-1,24	-1,44	0,85	0,93	-1,51	0,56	-1,50	0,90	-1,31	1,00	-1,44	1,00	1,00	0,85	0,92
III	15	-	0,83	-1,71	-1,11	-1,20	0,99	0,86	0,70	-1,24	-1,44	0,85	0,93	-1,51	0,56	-1,50	0,90	-1,31	1,00	-1,44	1,00	1,00	0,85	0,92
IV	16:24	-	-2,02	0,69	0,78	0,87	-1,02	1,00	0,94	0,86	-1,01	-1,08	-1,09	-1,05	0,93	0,89	0,99	-1,02	1,00	0,82	1,00	1,00	-1,42	-1,07
V	25:26	-	-2,35	0,88	-1,33	-1,15	-1,01	0,97	-1,17	0,94	0,97	-1,16	-1,16	1,00	0,78	-1,16	0,94	-1,07	1,00	-1,08	1,00	1,00	0,09	-1,25
	27	-	0,34	1,00	0,97	-1,13	-1,42	0,78	0,95	-1,26	-1,08	-1,04	-1,22	-1,16	-1,08	0,91	-1,34	-1,57	1,00	0,66	1,00	1,00	0,83	0,88
VI	28:38	-	0,99	0,90	1,00	0,93	-1,01	0,91	1,00	0,97	0,97	-1,05	-1,01	0,98	-1,01	0,95	-1,02	-1,04	1,00	-1,02	1,00	1,00	0,95	0,99
VII	39:40	-	-1,04	-1,03	-1,01	-1,02	1,00	0,97	1,01	0,97	0,99	1,00	0,98	-1,02	0,98	-1,01	0,99	1,00	1,00	-1,03	1,00	1,00	-1,01	1,00
VIII	41:43	-	1,00	-1,17	-1,51	-1,57	0,91	-1,14	0,70	-1,12	-1,26	-1,34	-1,03	-1,02	-1,09	-1,05	0,89	0,88	1,00	-1,06	1,00	1,00	-1,27	0,98
IX	44:46	-	-1,22	1,00	0,99	0,98	0,99	0,90	0,96	0,98	0,94	-1,28	0,88	-1,32	0,84	0,79	-1,30	-1,21	1,00	1,00	1,00	1,00	0,83	0,93
X	47:49	-	-1,22	1,00	0,99	0,98	0,99	0,90	0,96	0,98	0,94	-1,28	0,88	-1,32	0,84	0,79	-1,30	-1,21	1,00	1,00	1,00	1,00	0,83	0,93
XI	50:63	-	-1,03	0,97	1,00	0,90	-1,03	0,90	-1,03	0,97	-1,01	1,00	-1,02	0,99	-1,11	-1,01	0,96	-1,02	1,00	1,00	1,00	1,00	-1,02	0,98
XII	64:67	-	-1,12	0,96	0,97	0,95	1,00	0,92	-1,03	-1,04	-1,06	-1,05	0,97	0,96	-1,02	-1,02	1,00	0,25	1,00	-4,06	1,00	1,00	0,97	1,00
XIII	68:70	-	-1,06	-1,12	-1,08	0,98	0,89	0,26	0,96	0,78	-1,05	-1,23	-1,24	0,91	-1,09	-1,69	0,93	0,61	1,00	0,55	1,00	1,00	-2,80	0,60
XIV	71	-	-1,06	-1,12	-1,08	0,98	0,89	0,26	0,96	0,78	-1,05	-1,23	-1,24	0,91	-1,09	-1,69	0,93	0,61	1,00	0,55	1,00	1,00	-2,80	0,60
XV	72:83	-	-1,34	-1,09	-1,53	0,94	-1,14	0,86	-1,05	-1,01	0,75	-1,01	-1,01	0,99	-1,04	-1,10	0,78	0,94	1,00	-1,17	1,00	1,00	-1,06	0,96
XVI	84:85	-	-1,09	0,91	-1,15	-1,02	0,92	-1,17	-1,08	-1,01	0,96	0,84	0,95	0,95	-1,03	0,95	-1,03	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,96	0,93
XVII	86:89	-	-1,81	-1,11	-1,07	1,00	-1,12	0,61	-1,15	-1,40	0,94	1,00	0,90	0,97	0,95	0,92	-1,07	-1,02	1,00	-1,06	1,00	1,00	-1,01	0,97
XVIII	90:92	-	-1,21	1,00	0,94	0,88	0,93	0,84	-1,14	1,00	0,99	0,94	0,99	0,93	0,98	0,93	-1,08	-1,04	1,00	-1,04	1,00	1,00	-1,01	0,99
XIX	93	-	-1,21	1,00	0,94	0,88	0,93	0,84	-1,14	1,00	0,99	0,94	0,99	0,93	0,98	0,93	-1,08	-1,04	1,00	-1,04	1,00	1,00	-1,01	0,99
XX	94:96	-	-1,21	1,00	0,94	0,88	0,93	0,84	-1,14	1,00	0,99	0,94	0,99	0,93	0,98	0,93	-1,08	-1,04	1,00	-1,04	1,00	1,00	-1,01	0,99
XXI	97:99	-	-1,21	1,00	0,94	0,88	0,93	0,84	-1,14	1,00	0,99	0,94	0,99	0,93	0,98	0,93	-1,08	-1,04	1,00	-1,04	1,00	1,00	-1,01	0,99

Джерело: розраховано автором

Значення відносного коефіцієнту лібералізації торгівлі за товарним розділом

<p>Високе позитивне (0,7-1,0)</p> <p>Середнє позитивне (0,3-0,69)</p> <p>Низьке позитивне (0-0,29)</p> <p>Від'ємне (<0)</p>	<p>Розділ I (-2,17; 0,92)</p> <p>Розділ II (-2,75; 0,92)</p> <p>Розділ III (-2,75; 0,92)</p> <p>Розділ VII (-1,06; 1,0)</p> <p>Розділ VIII (-4,82; 0,98)</p> <p>Розділ IX (-1,13; 0,93)</p> <p>Розділ XX (-1,13; 0,93)</p> <p>Розділ XI (-1,06; 0,98)</p> <p>Розділ XII (-1,04; 1,0)</p> <p>Розділ XV (-1,67; 0,96)</p> <p>Розділ XVII (-1,89; 0,97)</p>			<p>Розділ V(II) (0,80; 0,88)</p> <p>Розділ VI (0,73; 0,99)</p> <p>Розділ XVI (0,91; 0,93)</p> <p>Розділ XVIII (0,82; 0,99)</p> <p>Розділ XIX (0,82; 0,99)</p> <p>Розділ XX (0,82; 0,99)</p> <p>Розділ XXI (0,82; 0,99)</p>
			<p>Розділ XIII (0,31; 0,60)</p> <p>Розділ XIV (0,31; 0,60)</p>	
	<p>Розділ IV (-1,02; -1,07)</p>		<p>Розділ V(I) (0,47; -1,25)</p>	
	<i>Від'ємне (<0)</i>	<i>Низьке позитивне (0-0,29)</i>	<i>Середнє позитивне (0,3-0,69)</i>	<i>Високе позитивне (0,7-1,0)</i>

Значення абсолютного коефіцієнту лібералізації торгівлі за товарним розділом

Рис. 3.5. Матриця оцінки рівня лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі Туреччини за товарними розділами зовнішньоторговельної номенклатури станом на 2016 р.

Джерело: розроблено автором

Також, як видно з рис. 3.5, для досить значної кількості товарних розділів зовнішньоторговельної номенклатури досягнуто високий рівень лібералізації, який відповідає високим позитивним значенням абсолютного та відносного коефіцієнтів.

В цілому можна зробити висновок, що лібералізація митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі України та Туреччини відбувається різними темпами та має різні закономірності. Зниження тарифного захисту зовнішньої торгівлі України має більш системний характер та характеризується тенденцією до поступового зменшення тарифних ставок за тарифними розділами як в динаміці, так й порівняно зі значеннями зв'язаних тарифів.

Отже, за результатами систематизації та розрахунку коефіцієнтів (індексів) можна зробити наступні висновки щодо лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі України станом на 2018 р.:

1. Результати розрахунку коефіцієнту справляння мита (K_{CM}) свідчать про низьку фіскальну ефективність митного оподаткування в Україні протягом 2009-2017 рр., що підтверджує тенденцію до поступової втрати пріоритетності фіскальної функції митного тарифу.
2. Результати розрахунку індексу обмеження торгівлі (TTRI) та загального індексу обмеження торгівлі (OTRI) свідчать про поширення практики застосування нетарифних обмежень у зовнішньоторговельній політиці держави. При цьому більш високий рівень нетарифного захисту засвідчено для промислової продукції порівняно з продукцією аграрного сектору, що вказує на високий рівень протекціонізму промислових галузей унаслідок їх низької конкурентоспроможності порівняно з імпортом.
3. Результати розрахунку індексу залучення в міжнародну торгівлю (ETI) свідчать, що Україна, попри дотримання тенденції до лібералізації митно-тарифного регулювання, втратила свої позиції у рейтингу країн порівняно з 2014 р. Погіршення умов зовнішньоторговельної діяльності держави зумовлюється, переважно, погіршенням оцінок країни за рядом

індикаторів сприятливості її ділового середовища, що може бути асоційовано зі збільшенням певних видів нетарифних обмежень.

4. Результати розрахунку коефіцієнту лібералізації торгівлі ($K_{ЛТ}$) засвідчують поступове збільшення рівня лібералізації митно-тарифного регулювання України як за всією номенклатурою товарів, так й для торгівлі промисловими товарами. Водночас, подальшої лібералізації потребує митно-тарифна політика при торгівлі сільськогосподарськими товарами, рівень захисту яких збільшився, передусім, за рахунок застосування у 2015 р. тимчасових обмежувальних заходів.

5. Результати розрахунку запропонованих автором абсолютного ($K_{ЛТА}$) та відносного ($K_{ЛТВ}$) коефіцієнтів лібералізації за товарними розділами зовнішньоторговельної номенклатури підтверджують системний характер зниження тарифного захисту зовнішньої торгівлі України, який має тенденцію до поступового зменшення тарифних ставок за тарифними розділами як в динаміці, так й порівняно зі значеннями зв'язаних тарифів.

Підбиваючи підсумки аналізу лібералізації митно-тарифного регулювання національної економіки України, слід мати на увазі, що цей процес відбувається в умовах активної інтеграції держави до світового економічного простору. Механізмом реалізації цього процесу є підписання двосторонніх та багатосторонніх угод про вільну торгівлю, а ключовим інструментом – усунення митних бар'єрів у зовнішньоторговельній діяльності партнерів за рахунок зменшення або скасування імпорتنих мит – зазвичай, на двосторонній основі. Окрім традиційного механізму лібералізації митно-тарифного регулювання у вигляді усунення тарифних бар'єрів Україні також слід зосередитися на повному використанні можливостей торговельних угод, які створює зокрема приєднання до Конвенції про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження.

3.2. Лібералізація митно-тарифного регулювання на основі використання переваг Конвенції Пан-Євро-Мед

Додатковий імпульс подальшій лібералізації митно-тарифного регулювання європейських зовнішньої торгівлі може бути створений за умови повного використання потенціалу регіональних преференційних преференційних угод. Зокрема, прийняття Закону «Про приєднання України до Регіональної конвенції про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження» від 08.11.2017 р. відкриває можливості долучення України до глобальних ланцюгів створення вартості завдяки наявності механізму діагональної кумуляції. Діагональна кумуляція як критерій правил преференційного походження дозволяє використовувати товари, які отримали статус преференційного походження в одній із країн-учасниць Конвенції, в інших країнах, без втрати ними відповідного статусу. Проте, діагональна кумуляція в Пан-Євро-Середземноморському регіоні може бути застосована, тільки якщо країни-учасники виробничого процесу та країна призначення уклали угоди про вільну торгівлю, які містять ідентичні правила походження товарів з усіма сторонами, які приймають участь у набутті товаром преференційного походження [69]. Матеріали походженням з країни, яка не уклала угоди про вільну торгівлю з учасниками виробничого процесу та країною призначення, будуть розглядатися як такі, що не мають статусу преференційного походження. Це означає, що застосування діагональної кумуляції потребує не тільки приєднання певної країни до Конвенції, але й укладання нею окремих угод про зони вільної торгівлі з ідентичними правилами походження з тими сторонами Конвенції, з якими буде здійснюватися преференційна торгівля та застосовуватися кумуляція.

Станом на 01.01.2018 р. учасниками Конвенції є 24 Договірні Сторони, серед яких країни ЄС та ЄАВТ, Туреччина, Албанія, Македонія, Йорданія, Чорногорія, Сербія, Фарерські острови, Марокко, Алжир, Туніс, Палестина, Боснія і Герцеговина, Єгипет, Ізраїль, Молдова, Грузія (усього 42 країни). У

процесі приєднання до Конвенції перебуває Україна. Конвенція, укладена згідно з Рішенням Ради 2013/94/ЄС від 26 березня 2012 р., встановлює положення про походження товарів, що продаються згідно із відповідними угодами, укладеними між Договірними сторонами. Країни-учасниці Конвенції в рамках угод про вільну торгівлю використовують ідентичні преференційні правила походження товарів на основі діагональної кумуляції: товари, які отримали статус походження в одній із країн, можна використовувати у виробничих процесах у будь-якій з інших країн без втрати ними статусу походження. Матрицю діагональної кумуляції Пан-Євро-Мед, яка фіксує факт наявності між Сторонами Конвенції угод з ідентичними преференційними правилами походження, подано в табл. 3.9.

В таблиці діагональної кумуляції Пан-Євро-Мед (табл. 3.9) позначка «X» означає факт існування угоди про вільну торгівлю з ідентичними преференційними правилами походження, які дозволяють застосування кумуляції, базованої на моделі правил походження товарів Пан-Євро-Мед. Застосування діагональної кумуляції Пан-Євро-Мед з третім партнером можливо, якщо позначка «X» наявна в усіх перетинах таблиці між усіма трьома партнерами. Наприклад, діагональна кумуляція може бути застосована до продукту, який вироблений у ЄС з використанням матеріалів норвезького походження при його експорті до Швейцарії, оскільки між учасниками виробничого процесу та країною призначення укладено угоди про вільну торгівлю з ідентичними правилами походження Пан-Євро-Мед. Натомість, при експорті до Швейцарії європейського товару, виробленого з використанням матеріалів походженням з Алжиру, діагональна кумуляція не може бути застосована, оскільки між Швейцарією та Алжиром відсутня угода про вільну торгівлю з ідентичними правилами походження Пан-Євро-Мед.

Як видно з табл. 3.9, станом на 01.02.2018 р. (дата набуття Україною членства у Конвенції) Україна, як і Грузія, не мають угод з ідентичними правилами походження з жодною зі Сторін Конвенції.

Таблиця 3.9

Матриця діагональної кумуляції Пан-Євро-Мед станом на 01.02.2018 р.

	ЄС				Крайни ЄАВТ				Учасники Барселонського процесу										Учасники Процесу стабілізації та асоціації					Молдова	Грузія	Україна
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23			
	Швейцарія	Ліхтенштейн	Іспанія	Норвегія	Фарерські острови	Алжир	Єгипет	Ізраїль	Йорданія	Ліван	Марокко	Палестина	Сирія	Туніс	Туреччина	Албанія	Боснія і Герцеговина	Косово	Чорногорія	Македонія	Сербія					
ЄС	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Швейцарія	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Ліхтенштейн	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Іспанія	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Норвегія	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Фарерські острови	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Алжир	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Єгипет	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Ізраїль	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Йорданія	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Ліван	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Марокко	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Палестина	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Єгипет	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Туніс	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Туреччина	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Албанія	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Боснія і Герцеговина	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Косово	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Чорногорія	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Македонія	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Сербія	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Молдова	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Грузія	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Україна	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		

Позначки: X – наявність між Сторонами Конвенції угод з ідентичними пріоритетними правилами походження

(*) – діагональна кумуляція є можливою між Туреччиною, Албанією, Боснією та Герцеговиною, Косово, Чорногорією, Македонією, Сербією

Джерело: складено автором на підставі [179]

Згідно з досягнутими домовленостями, Грузія стане першою країною, яка імплементує з Україною конвенцію Пан-Євро-Мед в діючу зону вільної торгівлі [20].

Формалізуємо умови застосування діагональної кумуляції між Сторонами Конвенції Пан-Євро-Мед. В табл. 3.10 подано схематичну матрицю A діагональної кумуляції Пан-Євро-Мед, елементи якої фіксують факт наявності або відсутності угоди про ідентичні правила походження між Сторонами Конвенції.

Таблиця 3.10

Схематична матриця діагональної кумуляції Пан-Євро-Мед

Країна	Країна								
	A_1	...	A_i	...	A_j	...	A_k	...	A_m
A_1									
...									
A_i					a_{ij}		a_{ik}		
...									
A_j			a_{ij}				a_{jk}		
...									
A_k			a_{ik}		a_{jk}				
...									
A_m									

Джерело: розроблено автором

Якщо елемент матриці a_{ij} – критерій, що відображає факт наявності діагональної кумуляції між країнами $\{i, j\}$, то:

$$a_{ij} = \begin{cases} 1, & \text{якщо між країнами } \{i, j\} \text{ існує діагональна кумуляція;} \\ 0, & \text{якщо між країнами } \{i, j\} \text{ відсутня діагональна кумуляція.} \end{cases} \quad (3.7)$$

Матриця A є квадратною симетричною матрицею, елементи на головній діагоналі якої дорівнюють одиниці:

$$\begin{cases} a_{ij} = a_{ji} \\ a_{ii} = 1 \end{cases} \quad (3.8)$$

У найпростішому випадку діагональна кумуляція може бути застосована між трьома країнами-учасниками Конвенції. Тоді при експорті товару походженням з країни A_i виробленого з використанням матеріалів походженням з країни A_j до країни A_k діагональна кумуляція може бути застосована, лише якщо

$$a_{ij} = a_{ik} = a_{jk} = 1, \quad (3.9)$$

тобто якщо між усіма трьома країнами укладено угоди про вільну торгівлю з ідентичними правилами походження Пан-Євро-Мед. Поширюючи цю формулу на будь-яку кількість країн, можемо вважати, що добуток значень критерію наявності відповідної угоди між країнами-партнерами має дорівнювати одиниці. В іншому випадку (при відсутності між будь-якими двома країнами відповідної угоди) добуток значень критеріїв дорівнюватиме нулю.

З метою формалізації умов застосування діагональної кумуляції між Сторонами Конвенції скористуємось поняттям норми вектора – функціоналу, який задається на векторному просторі. Позначимо через R^n n -вимірний метричний простір дійсних чисел. Якщо для будь-якого вектора $X \in R^n$ існує число $\|X\|$ таке, що:

$$\begin{cases} \|X\| \geq 0, \text{ причому } \|X\| = 0 \Leftrightarrow X = 0; \\ \|\alpha X\| = |\alpha| \cdot \|X\|; \\ \|X + Y\| \leq \|X\| + \|Y\|, \forall X, Y \in R^n, \end{cases} \quad (3.10)$$

то $\|X\|$ називається нормою вектора X . Ввести норму можна різними способами, які задовольнятимуть вимогам (3.10). У нашому випадку зручно скористатися так званою евклідовою нормою, яка визначається як:

$$\|X\|_e = \sqrt{\sum_{i=1}^n |x_i|^2}. \quad (3.11)$$

Тобто, евклідова норма вектора дорівнює кореню квадратному із суми квадратів модулів усіх його елементів.

Згідно з постановкою завдання, елементи матриці діагональної кумуляції можуть приймати значення 1 (наявність між Сторонами Конвенції угоди з ідентичними преференційними правилами походження) або 0 (відсутність такої угоди). Застосування діагональної кумуляції є можливим між Сторонами Конвенції, якщо між усіма учасниками процесу укладено угоди з ідентичними преференційними правилами походження. Розглянемо множину крайн-учасників Конвенції

$$Y = \{i, j, k, \dots, n\}, \quad n \leq m, \quad (3.12)$$

де m – загальна кількість крайн-учасників Конвенції.

Для множини Y наскрізна діагональна кумуляція може бути застосована, якщо всі елементи матриці A , індекси яких належать множині Y , дорівнюватимуть одиниці. Кількість таких елементів дорівнює кількості сполучень з n елементів по два, яка розраховується за формулою:

$$C_n^2 = \frac{n!}{2!(n-2)!} = \frac{n \cdot (n-1)}{2}. \quad (3.13)$$

Елементи, отримані перестановкою індексів та елементи з однаковими індексами до розрахунку не приймаються. Діагональна кумуляція Пан-Євро-Мед може бути застосована між усіма Сторонами Конвенції, які належать до множини Y , якщо норма вектору Y , складеного з елементів a_{ij} , дорівнюватиме кореню квадратному з кількості сполучень з n елементів по два:

$$\|Y\|_e = \sqrt{\frac{n \cdot (n-1)}{2}}, \quad (3.14)$$

де n – кількість елементів вектора Y .

Якщо угоди з ідентичними преференційними правилами походження укладено не між усіма країнами, які формують множини Y , умова підвищення ефективності їх співробітництва у контексті застосування діагональної кумуляції відповідає максимізації кількості таких угод:

$$\|Y\|_e \rightarrow \sqrt{\frac{n \cdot (n-1)}{2}}. \quad (3.15)$$

Очевидно, максимальна результативність діагональної кумуляції Пан-Євро-Мед забезпечується у випадку, якщо між усіма Сторонами Конвенції укладено угоди з ідентичними преференційними правилами походження, тобто якщо усі елементи матриці діагональної кумуляції A дорівнюють одиниці. Для формалізації цієї вимоги скористуємось поняттям евклідової норми матриці, яка чисельно дорівнює кореню квадратному із суми квадратів усіх елементів матриці:

$$\|A\|_e = \sqrt{\sum_i \sum_j |a_{ij}|^2}. \quad (3.16)$$

Якщо усі елементи матриці дорівнюють одиниці (тобто, двосторонні угоди з ідентичними преференційними правилами походження укладено між усіма Сторонами Конвенції), то евклідова норма матриці діагональної кумуляції Пан-Євро-Мед дорівнюватиме кількості елементів матриці, тобто країн-учасників Конвенції:

$$\|A\|_e = \sqrt{\sum_i \sum_j |a_{ij}|^2} = m, \quad (3.17)$$

де m – загальна кількість Сторін Конвенції (країн).

Приймаючи до уваги, що станом на 01.01.2018 р. угоди з ідентичними преференційними правилами походження укладено не між усіма Сторонами Конвенції, умова підвищення ефективності їх співробітництва у контексті застосування діагональної кумуляції Пан-Євро-Мед відповідає максимізації кількості таких угод:

$$\|A\|_e \rightarrow m. \quad (3.18)$$

Скористуємося отриманими результатами для формалізації умов застосування діагональної кумуляції між Україною та іншими Сторонами Конвенції.

Як вже зазначалося, Україна приєдналася до Конвенції Пан-Євро-Мед з прийняттям Закону № 2187-VII «Про приєднання України до Регіональної конвенції про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила

походження» від 08.11.2017 р. Набуття Україною членства в Конвенції у якості її 25-тої Сторони відбудеться 01.02.2018 р. Станом на момент набуття членства в Конвенції Україна не має жодної угоди з ідентичними правилами преференційного походження з іншими Сторонами Конвенції. Угоди про вільну торгівлю, укладені Україною з країнами-учасницями Конвенції (ЄС, ЄАВТ, Чорногорія, Македонія) відповідають положенням преференційних правил походження товарів Конвенції не у повній мірі, зокрема в цих угодах:

відсутні положення про діагональну кумуляцію та документи про походження EUR-MED, що видаються митними органами країни експортера;

перелік виробничих і технологічних операцій базується на правилах походження Генеральної системи преференцій (Чорногорія);

відсутня спрощена система підтвердження походження товарів уповноваженими експортерами (Македонія).

Відсутність між Україною та Сторонами Конвенції угод з ідентичними правилами походження означає, що перевагами діагональної кумуляції Україна може скористатися лише після укладання відповідних угод [208]. Для впровадження положень Конвенції та застосування діагональної кумуляції необхідною є заміна в рамках існуючих двосторонніх угод про вільну торгівлю України зі Сторонами Конвенції (ЄС, ЄАВТ, Чорногорія, Македонія, Грузія, Молдова) преференційних правил походження товарів на правила походження Конвенції. Положеннями статті 39 Протоколу I «Щодо визначення концепції «походження товарів» і методів адміністративного співробітництва» до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом визначено, що «після приєднання України до Регіональної Конвенції про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила визначення походження Підкомітет з Митного Співробітництва може також вирішити замінити правила визначення походження, наведені в цьому Протоколі, тими, що містяться в додатку до Конвенції» [119, с. 22].

Формалізуємо вимоги щодо можливості застосування діагональної кумуляції між Сторонами Конвенції. Розглянемо групу країн-учасників виробничого процесу, до якої входить Україна та ще n Сторін Конвенції. Сформуємо вектор Z , який складається з елементів матриці діагональної кумуляції A (див. табл. 3.6), що відповідають зв'язкам України з іншими членами групи. Під зв'язками розумітимемо наявність або відсутність між членами групи угоди з ідентичними правилами походження Пан-Євро-Мед. В такому векторі буде n елементів. Оскільки станом на 01.02.2018 р. Україна є останнім підписантом Конвенції (її 25-тою Стороною), то $n < 25$ (див. табл. 3.5).

Евклідова норма вектору Z дорівнює

$$\|Z\|_e = \sqrt{\sum_j |a_{25j}|^2} . \quad (3.19)$$

Де j – множина значень індексів країн, що входять до групи;

a_{25j} – елемент матриці A , який фіксує наявність або відсутність угоди з ідентичними правилами походження Пан-Євро-Мед між Україною та країною j .

У разі, якщо Україна матиме такі угоди з усіма країнами групи, евклідова норма вектору Z дорівнюватиме

$$\|Z\|_e = \sqrt{\sum_j |a_{25j}|^2} = \sqrt{n} . \quad (3.20)$$

де n – кількість елементів вектора Z .

Якщо угоди з ідентичними преференційними правилами походження укладено Україною не з усіма країнами групи, умова підвищення ефективності

їх співробітництва у контексті застосування діагональної кумуляції відповідає максимізації кількості таких угод:

$$\|Z\|_e = \sqrt{\sum_j |a_{25j}|^2} \rightarrow \sqrt{n} \quad (3.21)$$

Отже, критерієм забезпечення ефективності участі України у Конвенції Пан-Євро-Мед є максимізація кількості угод з ідентичними преференційними правилами походження між Україною та іншими Сторонами Конвенції. Станом на 01.02.2018 року, як вже зазначалося, Україна не має жодної такої угоди, але їх якнайшвидше укладання передбачено Дорожньою картою приєднання України до Конвенції (див. табл. 3.11).

Проаналізуємо джерела отримання Україною вигоди від приєднання до Конвенції та використання переваг її діагональної кумуляції. З цією метою розглянемо структуру імпорту Україною проміжних товарів (табл. 3.12) та експорту готової продукції (табл. 3.13).

Як видно з табл. 3.12, частка імпорту проміжних товарів з країн Пан-Євро-Мед у загальній його структурі стрімко зростає у відсотковому вимірі (від 42% до 51%), хоча й втратила у вартісному (10715,17 тис. дол. у 2016 р. порівняно з 12095,717 тис. дол. у 2014 р.). Втім, порівняно зі зниженням загального обсягу імпорту проміжних товарів, та його частки, що припадає на інші країни світу (відповідно -27% та -38%), імпорт з країн Пан-Євро-Мед впав найменше (-11%). Найбільшою у структурі імпорту проміжних товарів з країн Пан-Євро-Мед є частка країн ЄС (збільшення з 37% у 2014 р. до 44% у 2016 р.), що пояснюється передусім лібералізацією зовнішньоторговельного режиму в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Український експорт, як й імпорт, також зазнав переорієнтації останніми роками – як у зв'язку зі введенням у дію преференційного режиму торгівлі з ЄС, так й розривом зовнішньоторговельних відносин з Росією.

Таблиця 3.11

Дорожня карта приєднання України до Регіональної конвенції про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження товарів та етапи її впровадження

Нормативно-правове підґрунтя та / або дата події	Подія
Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 травня 2016 р. № 418-р	Затвердження Плану пріоритетних дій Уряду на 2016 рік
Розпорядження Президента України від 01.09.2016 № 236/2016-рп	Уповноваження С. Кубіва на підписання листа-звернення про приєднання України до Регіональної Конвенції про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження
13 вересня 2016 р.	Підписаний відповідний документ направлено до депозитарію Конвенції – Ради Європейського Союзу
16 травня 2017 року (м. Брюссель, Бельгія), VI засідання Спільного комітету Конвенції	Одностороннє ухвалення рішення офіційно запросити Україну приєднатися до Конвенції у якості Договірної сторони
08.11.2017 р.	Прийняття Верховною Радою України Закону України за № 2187-VII «Про приєднання України до Регіональної конвенції про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження»
13 грудня 2017 р.	Передача до Генерального Секретаріату Ради ЄС інструменту про приєднання України до Регіональної конвенції про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження
1 лютого 2018 р.	Набуття Україною членства в Конвенції
Лютий – травень 2018 р.	Підготовка проекту рішення Підкомітету з Митного Співробітництва щодо заміни Протоколу 1 на правила походження Конвенції та узгодження його з європейською стороною
	Підготовка проекту акта Кабінету Міністрів України про схвалення (затвердження) проекту рішення
	Здійснення Україною та ЄС внутрішньодержавних процедур, необхідних для набрання чинності таким рішенням
Червень – липень 2018 р.	Підписання рішення Підкомітету з Митного Співробітництва та набрання його чинності
2018 р.	Внесення рішення Підкомітету з Митного Співробітництва про заміну Протоколу 1 на правила походження Конвенції до Матриці Конвенції Пан-Євро-Мед
12 вересня 2018 р.	Урядом України розпорядженням № 642-р схвалено проект Рішення Підкомітету Україна – ЄС з питань митного співробітництва стосовно заміни Протоколу I
2018-2019 рр.	Заміна існуючих преференційних правил походження товарів в угодах про вільну торгівлю з країнами ЄАВТ, Чорногорія, Македонія) на правила походження Конвенції та впровадження діагональної кумуляції

Джерело: складено автором

Таблиця 3.12

Імпорт проміжних товарів Україною

	2014 р.		2015 р.		2016 р.		2017 р.	
	тис. дол.	%	тис. дол.	%	тис. дол.	%	тис. дол.	%
Разом	28751,559	100%	21728,327	100%	21042,695	100%	49527,337	100
Інші країни	16655,842	58%	11347,558	52%	10327,525	49%	24939,575	50,3%
Країни ПЕМ, у тому числі:	12095,717	42%	10380,768	48%	10715,170	51%	22979,259	46,40%
ЄС	10693,923	37%	8875,370	41%	9237,418	44%	21952148	44,32%
ЄАВТ	713,809	2%	997,011	5%	848,861	4%	738905	1,49%
Грузія	30,880	0%	13,507	0%	3,983	0%	77449	0,16%
Ізраїль	64,007	0%	61,024	0%	86,253	0%	157768	0,32%
Молдова	22,236	0%	15,023	0%	8,824	0%	106069	0,21%
Македонія	14,687	0%	9,691	0%	18,849	0%	11918	0,02%
Чорногорія	680	0%	4,534	0%	2,572	0%	3551	0,01%
Туреччина	555,497	2%	404,608	2%	508,409	2%	1251789	2,53%

Джерело: складено автором на підставі [193, 103]

Таблиця 3.13

Експорт готової продукції Україною

	2014 р.		2015 р.		2016 р.		2017 р.	
	тис. дол.	%	тис. дол.	%	тис. дол.	%	тис. дол.	%
Разом	8649,381	100%	5749,442	100%	5605,098	100%	43262021	100%
Інші країни	5946,189	69%	3361,755	58%	2963,922	53%	18105492	41,85%
Країни ПЕМ, у тому числі:	2703,191	31%	2387,688	42%	2641,176	47%	20865018	48,23%
ЄС	1994,197	23%	1828,844	32%	2024,539	36%	17397970	40,22%
ЄАВТ	18,441	0%	18,703	0%	28,201	1%	201 080	0,46%
Грузія	267,840	3%	210,050	4%	226,401	4%	420 939	0,97%
Ізраїль	26,775	0%	31,228	1%	36,032	1%	604 581	1,40%
Молдова	346,539	4%	239,696	4%	3,775	0%	707 627	1,64%
Македонія	874	0%	956	0%	243,031	4%	30 695	0,07%
Чорногорія	317	0%	603	0%	3,915	0%	8 871	0,02%
Туреччина	48,208	1%	57,608	1%	75,282	1%	2 518 798	5,82%

Джерело: складено автором на підставі [193, 103]

Як свідчать дані табл. 3.13, у 2017 році 46,40% українського експорту готової продукції було спрямовано до країн Пан-Євро-Мед, з якими Україна має двосторонні угоди про зовнішню торгівлю. Переважно мова йде про Європейський Союз (44,32%), хоча країни ЄАВТ та Туреччина також були

важливими партнерами (відповідно 1,49% та 2,53% експорту у 2017 році). Водночас, вартість експорту готової продукції з України до країн ПЕМ (2,086 млрд дол.) є незначною порівняно з імпортом проміжної продукції з країн ПЕМ до України (22,979 млрд дол.). Цей факт дає можливість припустити, що на даний час проміжна продукція, що імпортується до України з країн ПЕМ, переважно не використовується для виробництва готової продукції та її подальшого експорту в ці країни, а призначена для внутрішнього споживання, або для експорту проміжної продукції з більш високим, але не остаточним ступенем переробки.

З урахуванням вищевикладеного можна припустити, що найвищий потенціал отримання вигід від долучення України до Конвенції Пан-Євро-Мед матимуть сектори економічної діяльності, для яких частка експорту у кінцевому споживанні продукції сектору має найвищі значення. З метою визначення таких секторів скористаємося даними таблиці «Витрати-Випуск» України за 2016 рік у цінах споживачів [103].

Результати розрахунку частки експорту у кінцевому споживанні секторів економічної діяльності (табл. 3.14) дозволяють зробити висновок, що найбільший потенціал з точки зору отримання переваг від долучення України до Конвенції Пан-Євро-Мед можуть отримати сектори з найбільшою часткою експорту у кінцевому споживанні сектору, а саме [147]: металургійне виробництво (60,39%), добування металевих руд та інших корисних копалин (45,57%), виробництво деревини та паперу (32,18%), сільське, лісове та рибне господарство (29,08%), виробництво хімічних речовин і хімічної продукції (26,82%), виробництво харчових продуктів та напоїв (24,5%).

Виходячи зі структури експортно-імпоротної діяльності України (див. табл. 3.12, 3.13), її пріоритетними партнерами серед країн Пан-Євро-Мед можуть вважатися ЄС, країни ЄАВТ, Туреччина, Грузія, Ізраїль, Молдова.

Таблиця 3.14

Визначення частки експорту у кінцевому споживанні за секторами економічної діяльності на підставі таблиці «Витрати-Випуск» України за 2016 рік, млн грн.

	Проміжне споживання	Кінцеві споживчі витрати				Валове нагромадження капіталу					Експорт товарів і послуг	Імпорт товарів і послуг	Використання продукції	Частка експорту у кінцевому споживанні
		Всього	Домашніх господарств	Некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства	Зав'язаного державного управління	Всього	Валове нагромадження основного капіталу	Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	Чисте придбання цінностей					
Сільське, лісове та рибне господарство	342703	198598	196209	2389	32928	2589	30339		216795	-45623	745401	29,08		
Добування кам'яного та бурого вугілля	97870	3915	3680	235	2109		2109		1169	-43423	61640	1,90		
Добування сирової нафти та природного газу	152013	32238	16416	15822	1500		1500		3084	-76344	112491	2,74		
Добування металевих руд, інших корисних копалин та розроблення кар'єрів; надання допоміжних послуг у сфері добувної промисловості та розроблення кар'єрів	78480	1		1	2950		2950		58880	-11106	129205	45,57		
Виробництво харчових продуктів; напоїв та тютюнових виробів	91215	543766	541531	1055	35343		35343		191158	-81099	780383	24,50		
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри та інших матеріалів	11195	89479	87159	970	3700		3700		12689	-49604	67459	18,81		
Виробництво деревини, паперу; поліграфічна діяльність та тиражування	88639	15655	15539	116	3712		3712		35173	-33881	109298	32,18		

Продовження табл. 3.14

Проміжне споживання	Кінцеві споживчі витрати				Валове нагромадження капіталу					Експорт товарів і послуг	Імпорт товарів і послуг	Використання продукції	Частка експорту у кінцевому споживанні
	Всього	Домашніх господарств	Некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства	Зав'язаного державного управління	Всього	Валове нагромадження основного капіталу	Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	Чисте придбання цінностей					
Виробництво мюсу та консервів	48735				363		363			1932	-8398	42632	4,53
Виробництво продуктів нафтоперероблення	130614	62499	62460	39	3070		3070			6645	-95000	107828	6,16
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	196377	30316	30224	92	8064		8064			33137	-144351	123543	26,82
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	50719	62004	61070	101	4080		4080			5525	-48998	73330	7,53
Виробництво гумових і пластмасових виробів	83453	2437	2345	92	5980		5980			8076	-38599	61347	13,16
Виробництво іншої неметалевої продукції	85367	12687	12672	15	6894		6894			8546	-20172	93322	9,16
Металургійне виробництво	159225	300	291	9	11956		11956			203939	-37728	337692	60,39

Джерело: складено автором на підставі [103]

З метою поглиблення економічної інтеграції та створення єдиної зони кумуляції країни-учасниці Конвенції в рамках робочої групи Пан-Євро-Мед проводять роботу по перегляду положень преференційних правил походження товарів Конвенції, які мають набрати чинності орієнтовно у 2018-2019 рр.

Основні зміни до Конвенції полягають у наступному [69]:

1) Застосування методу усереднення при розрахунку ціни франко-завод продукції і вартості матеріалів, походженням з третіх країн для врахування коливання у вартості і курсі валют;

2) Зміна граничного рівня вартості правила «толерантності»: для сільськогосподарської продукції 15% від ваги нетто готового продукту, для промислових товарів 15% ціни франко-завод (на сьогодні застосовується 10% ціни франко-завод);

3) Впровадження повної кумуляції усіма країнами по відношенню до всієї продукції, за винятком товарів легкої промисловості (на сьогодні повна кумуляція може бути застосована тільки в торгівлі між певними сторонами-учасницями Конвенції і за певних умов, наведених у Додатку II до Конвенції);

4) Розділення бухгалтерського обліку, попередній дозвіл на розсуд кожної країни-учасниці (експортер не зобов'язаний підтверджувати, що ведення окремого обліку пов'язано зі значними витратами або викликає матеріальні труднощі);

5) Застосування принципу територіальності до товарів легкої промисловості (стаття 11 Конвенції);

6) Виключення статті 13 Конвенції щодо заборони повернення мита або звільнення від сплати мита на товари, походженням з третіх країн, використані при переробці, за винятком готової продукції товарних груп 50-63 згідно з УКТЗЕД;

7) Орієнтовно починаючи з 2020 року встановлення єдиної форми документа про походження товарів на заміну діючих документів (сертифікати EUR.1 або EUR-MED) та застосування самостійного декларування експортерами походження товарів в комерційних документах, які зареєстровані

в системі зареєстрованих експортерів «REX» (з 01.01.2017 р. система «REX» застосовується в рамках Генеральної системи преференцій);

8) Зміна переліку операцій, яким повинні бути піддані матеріали, походженням з третіх країн, зокрема:

скасування обмежень до цукру по вартості та застосування принципу обмеження по вазі, що значно спростить процедуру визначення походження товарів товарних позицій 1704 та 1806 (за винятком 1806 10 УКТЗЕД);

зміна умов переробки для рослинної олії товарних позицій 1507-1515 згідно з УКТЗЕД: для позицій 1508, 1511 і 1515 – зміна тарифної підпозиції, для соєвого масла (товарна позиція 1507 згідно з УКТЗЕД – зміна тарифної позиції, для соняшникової олії (позиція 1512 згідно з УКТЗЕД) – усі рослинні матеріали повинні бути виробленими цілком в даній країні;

для товарної групи 26 згідно з УКТЗЕД – зміна товарної позиції, для групи 30 згідно з УКТЗЕД – виготовлення з матеріалів будь-якої позиції;

збільшення граничного рівня по вартості матеріалів, походженням з третіх країн:

для групи 25 УКТЗЕД до 60 або 70% ціни франко-завод;

для груп 27, 41, 42, 47 УКТЗЕД, частково для товарної позиції 2905 УКТЗЕД, товарних підпозицій 2905 43, 2905 44, 2905 45 до 60% ціни-франко-завод;

для товарних груп 33, 35, 40, 44, 48, 49, 39 згідно з УКТЗЕД до 70% ціни-франко-завод продукції;

для стаціонарного обладнання та пристроїв залізничних і трамвайних колій групи 86 згідно з УКТЗЕД до 50% ціни франко-завод, виключивши окреме правило походження для товарної позиції 8608 УКТЗЕД;

для транспортних засобів групи 87 згідно з УКТЗЕД до 45% ціни франко-завод, виключивши правила походження, встановлені для окремих товарів товарних позицій 8709, 8710, 8715, 8716 згідно з УКТЗЕД.

Таблиця 3.15

Заходи, які запроваджуються Україною та іншими Сторонами Конвенції Пан-Євро-Мед з метою повного використання потенціалу зони єдиної кумуляції

Рівень	Механізм	Мета	Заходи	Аспект
Заходи, що запровад- жуються Україною	Використання переваг діагональної кумуляції Пан-Євро- Мед	Більш повне використання потенціалу існуючих угод про вільну торгівлю зі Сторонами Конвенції Шляхом	Внесення змін до існуючих двосторонніх угод про вільну торгівлю України зі Сторонами Конвенції з забезпечення ідентичних преференційних правил походження товарів Пан-Євро-Мед (ЄС, ЄАВТ, Чорногорія, Македонія, Грузія, Молдова)	Організаційний
Заходи, що запровад- жуються усіма Сторонами Конвенції в рамках робочої групи Пан- Євро-Мед	Поглиблення економічної інтеграції та створення єдиної зони кумуляції	Максимізація кількості угол з ідентичними правилами походження	Укладання Україною угод про вільну торгівлю з ідентичними преференційними правилами походження товарів з іншими Сторонами Конвенції (передусім, Туреччина та Ізраїль)	Організаційний
		Перегляд умов застосування правил походження товарів країнами-учасниками Конвенції в рамках робочої групи Пан-Євро-Мед		
		Враховування коливання у вартості і курсі валют	Застосування методу усереднення при розрахунку ціни франко-завод продукції і вартості матеріалів, походженням з третіх країн	Методичний
		Сприяння долученню країн до ланцюгів доданої вартості в рамках зони кумуляції Пан-Євро-Мед	Зміна граничного рівня вартості правила «толерантність» у сторону збільшення	Методичний
			Впровадження повної кумуляції усіма країнами по відношенню до всієї продукції, за винятком товарів легкої промисловості	Методичний
			Спрощення процедур бухгалтерського обліку, попередній дозвіл на розсуд кожної країни-учасниці	Організаційний
			Встановлення єдиної форми документа про походження товарів на заміну діючих документів	Організаційний
			Застосування самостійного декларування експортерами походження товарів в комерційних документах, які зареєстровані в системі зареєстрованих експортерів «REX»	Організаційний
			Зміна переліку операцій, яким повинні бути піддані матеріали, походженням з третіх країн, зокрема	Організаційний

Джерело: складено автором

Заходи, які запроваджуються Україною та іншими Сторонами Конвенції Пан-Євро-Мед з метою повного використання потенціалу цієї угоди систематизовано за напрямками у табл. 3.15. Як видно з табл. 3.15, заходи щодо повного використання потенціалу зони єдиної кумуляції Пан-Євро-Мед можуть бути впорядковані [208]:

за суб'єктом упровадження – заходи, що запроваджуються на рівні окремої Сторони Конвенції (у випадку України – конкретно Підкомітетом з Митного Співробітництва), або заходи, що запроваджуються усіма Сторонами Конвенції в рамках робочої групи Пан-Євро-Мед;

за механізмом реалізації – використання переваг діагональної кумуляції Пан-Євро-Мед на рівні окремої Сторони Конвенції та поглиблення економічної інтеграції та створення єдиної зони кумуляції на рівні загального управління реалізацією Конвенції;

за метою упровадження – заходи, що спрямовані на більш повне використання потенціалу вже укладених угод про вільну торгівлю з іншими Сторонами Конвенції та заходи щодо максимізації загальної кількості таких угод (на рівні окремої Сторони Конвенції), а також заходи, що спрямовані на мінімізацію впливу несприятливих економічних чинників та сприяння долученню країн до ланцюгів доданої вартості в рамках зони кумуляції Пан-Євро-Мед (на рівні загального управління реалізацією Конвенції);

за аспектом реалізації:

а) організаційний:

на рівні окремої Сторони Конвенції – внесення змін до існуючих двосторонніх угод про вільну торгівлю або укладання нових угод з ідентичними преференційними правилами походження Пан-Євро-Мед;

на рівні загального управління реалізацією Конвенції – перегляд умов застосування преференційних правил походження товарів у напрямі оптимізації документального підтвердження походження товарів й переліку операцій переробки товарів походженням з третіх країн, а також спрощення процедур декларування походження товарів та їх бухгалтерського обліку;

б) методичний – перегляд умов застосування преференційних правил походження товарів у напрямі коригування методичних засад запровадження зони єдиної кумуляції Пан-Євро-Мед (на рівні загального управління реалізацією Конвенції).

Приєднання України до Конвенції та використання у повній мірі потенціалу зони єдиної кумуляції Пан-Євро-Мед забезпечить збільшення можливостей для преференційного експорту вітчизняних товарів на перспективні зовнішні ринки та залученню українських виробників до європейських та трансрегіональних ланцюгів створення доданої вартості. В результаті укладання Україною двосторонніх угод про вільну торгівлю з ідентичними правилами походження товарів з іншими Сторонами Конвенції будуть спрощені торговельні процедури, збільшиться використання експортного потенціалу держави, а також підсилиться економічна інтеграція з Європейським Союзом.

3.3. Модель лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі на засадах системного підходу

Інтегруючим результатом дисертаційного дослідження є розробка моделі лібералізації митно-тарифного регулювання, яка базується на загальнотеоретичних положеннях функціонування систем управління, визначенні сутності лібералізації митно-тарифного регулювання як системного об'єкту дослідження та систематизації специфічних характеристик лібералізації митно-тарифного режиму зовнішньої торгівлі.

Згідно з результатами дослідження сутності лібералізації митно-тарифного регулювання з точки зору системного підходу (див. параграф 1.1), цей процес може розглядатися як система, що має чітко окреслені елементи: суб'єкт управління, об'єкт управління, предмет та інструмент управління, предмет управління, інструменти управління, мету та результат

функціонування. Структуру системної моделі лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі подано на рис. 3.6.

Умовні позначення: $X(t)$, $Y(t)$ – множина входів та виходів системи управління;
 $U(t)$ – управлінський вплив; $Z_1(t)$, $Z_2(t)$ – прогнозований зовнішній вплив

Рис. 3.6. Модель лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі на засадах системного підходу

Джерело: розроблено автором

Визначення та систематизація заходів, які мають вживатися з метою усунення / послаблення обмежень тарифного режиму, дозволяють сформулювати мету та результат функціонування моделі лібералізації митного

тарифного регулювання зовнішньої торгівлі на засадах системного підходу. А саме, мета відповідної системи полягатиме в усуненні / послабленні митно-тарифних обмежень у зовнішньоторговельній діяльності суб'єктів господарювання. Результатом функціонування системи є підвищення ефективності зовнішньоторговельної діяльності національних господарюючих суб'єктів. Згідно з наданим у роботі визначенням лібералізації митно-тарифного регулювання (див. с. 75), в умовах значущості світових глобалізаційних та інтеграційних процесів результати лібералізації зовнішньоторговельної діяльності на національному рівні мають узгоджуватися з інтеграційними та глобальними пріоритетами зовнішньої торгівлі.

Формалізуємо вимоги до забезпечення ефективності функціонування системи, ґрунтуючись на загальному уявленні щодо функціонування систем управління [16, 25, 63, 64, 65, 66, 94, 152] та встановлених сутності й особливостях процесу лібералізації митно-тарифного регулювання.

Введемо такі позначення.

$X(t)$ – множина вхідних параметрів системи в момент часу t ;

$Y(t)$ – множина вихідних параметрів системи в момент часу t ;

$Z(t)$ – вплив зовнішнього середовища системи в момент часу t ;

$U(t)$ – управлінський вплив суб'єкта управління на об'єкт управління в момент часу t ;

$S(t)$ – стан системи в момент часу t .

Система лібералізації митно-тарифного регулювання відноситься до категорії динамічних систем, функція виходів яких в будь-який момент часу t визначається як:

$$Y(t) = F[X(t), Z(t), S(t), U(t)]. \quad (3.22)$$

Рівняння (3.23) визначає множину виходів системи та називається рівнянням спостережень [94]. Розглянемо множину $A(t)$, яка є підмножиною

$Y(t)$, та елементи якої пов'язані з наявністю певних обмежень на складові митно-тарифного регулювання:

$$A(t) \in Y(t). \quad (3.23)$$

Оскільки метою функціонування системної моделі лібералізації митно-тарифного регулювання є усунення / послаблення обмежень на складові митно-тарифного регулювання, можемо вважати, що система функціонує тим більш ефективно, чим менше існує таких обмежень, інакше кажучи – чим менш відмінною від нуля є кількість елементів множини $A(t)$. З метою подільшої формалізації скористуємось поняттям потужності множини, яка для кінцевої множини співпадає з кількістю її елементів. Тоді критерій ефективності функціонування моделі лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі на засадах системного підходу може бути визначений як

$$\begin{cases} |A(t)| \rightarrow \min \\ A(t) \in Y(t) \end{cases}, \quad (3.24)$$

де $|A(t)|$ - потужність множини $A(t)$.

Грунтуючись на запропонованій структурі (див. рис. 3.3) та визначеному критерію ефективності функціонування, модель лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі на засадах системного підходу може бути задана системою рівнянь:

$$\begin{cases} Y(t) = F[X(t), U(t), Z_i(t), S(t)], \quad i = 1, \dots, 3; \\ |A(t)| \rightarrow \min, \quad A(t) \in Y(t) \end{cases}. \quad (3.25)$$

де t – момент часу;

$X(t)$ – множина обмежень на складові митно-тарифного регулювання ;

$U(t)$ – заходи щодо усунення / послаблення обмежень на складові митно-тарифного регулювання;

$Y(t)$ – множина результатів діяльності щодо усунення / послаблення обмежень на складові митно-тарифного регулювання;

$Z_1(t)$ – вплив міжнародних організацій та інституцій;

$Z_2(t)$ – вплив громадських об'єднань;

$Z_3(t)$ – вплив непрогнозованих чинників зовнішнього середовища;

$S(t)$ – стан системи в момент часу t ;

$A(t)$ – підмножина множини $Y(t)$, елементи якої пов'язані з наявністю певних обмежень на складові митно-тарифного регулювання;

$|A(t)|$ – потужність множини $A(t)$.

Конкретизуємо сутність визначених елементів, ґрунтуючись на результатах дослідження загальної сутності лібералізації митно-тарифного регулювання та специфічних особливостей перебігу лібералізаційних процесів в Україні. Надані далі за текстом посилання на параграфи, сторінки та елементи графічного матеріалу вказують на змістові блоки роботи, в яких докладно розглянуто відповідні аспекти лібералізації митно-тарифного регулювання України.

Суб'єкти управління. Згідно з пунктом 173 Постанови КМУ № 459 від 20.08.2014 р. [109], суб'єктом управління лібералізацією митно-тарифного регулювання в Україні є Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. До його завдань у цьому контексті належать забезпечення реалізації єдиної митно-тарифної політики та підготовка пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правової бази з питань митно-тарифного регулювання. До 2012 року відповідні функції поклалися на Митно-тарифну раду, яка несла відповідальність за реалізацію митно-тарифної політики та зміни митного тарифу. Положення про Митно-тарифну раду було визначено Законом України

«Про Єдиний митний тариф» № 2097-ХІІ від 5.02.1992 р. [38], який втратив чинність у зв'язку з прийняттям нового Митного кодексу.

Центральною виконавчою ланкою управління лібералізацією митно-тарифного регулювання в Україні є Департамент адміністрування митних платежів та митно-тарифного регулювання Державної фіскальної служби України. В структурі Департаменту присутні: відділ митно-тарифного регулювання, відділ ведення Митного тарифу України, відділ походження товарів. На місцевому рівні структури функціонують 26 митниць (рис. 3.7).

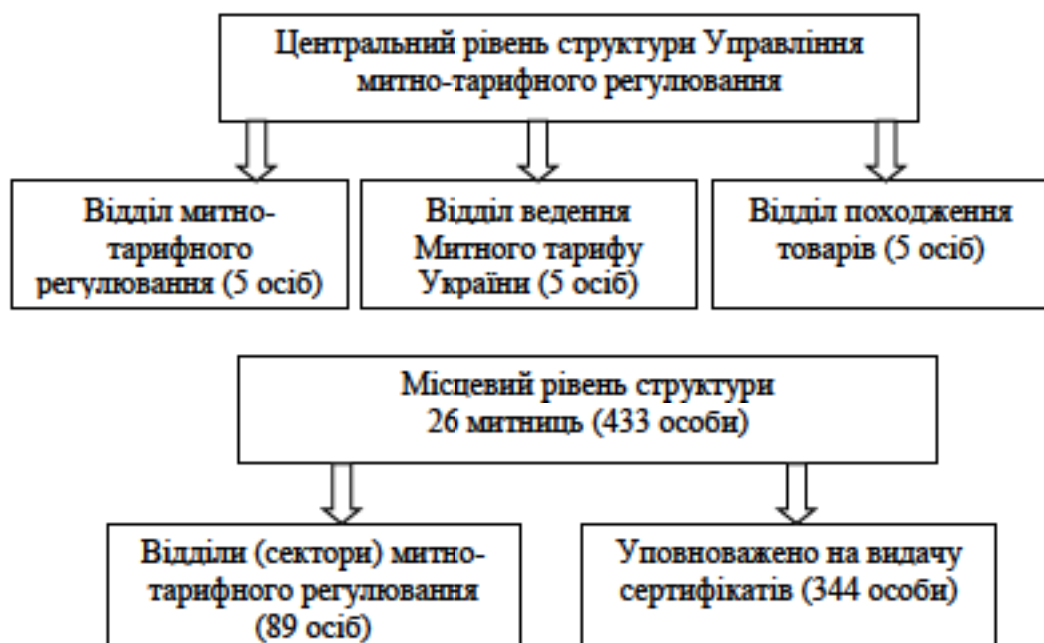

Рис. 3.7. Структура Департаменту адміністрування митних платежів та митно-тарифного регулювання України Державної фіскальної служби України

Джерело: розроблено автором на підставі [21]

Основними функціями Департаменту у контексті лібералізації митно-тарифного регулювання є:

застосування заходів тарифного регулювання під час переміщення товарів через митний кордон України;

адміністрування тарифних квот;

участь у забезпеченні реалізації державної політики у сфері митно-тарифного регулювання, організація та координація роботи митниць із забезпечення повноти нарахування та сплати мита, розгляд запитів митних органів з цих питань;

забезпечення ведення актуалізованого примірника Митного тарифу України, що використовується органами Державної фіскальної служби, та своєчасне інформування митниць Державної фіскальної служби про зміни та доповнення у Митному тарифі України;

організація контролю за правильністю визначення країни походження товарів, що переміщуються через митний кордон України;

верифікація (установлення достовірності) сертифікатів про походження товарів з України та здійснення у випадках, установлених міжнародними договорами, видачі сертифікатів походження;

участь у проведенні антидемпінгових, спеціальних, антисубсидійних розслідувань в Україні та організація контролю за достовірністю, повнотою нарахування та сплатою особливих видів мита (спеціальне, антидемпінгове, компенсаційне) відповідно до вимог чинного законодавства.

Окрім національного рівня управління лібералізацією митно-тарифного регулювання, глобальний характер цього процесу обумовлює необхідність залучення міжнародних організацій та інституцій, з якими здійснює комунікації Департамент з метою узгодження митно-тарифної політики із загальносвітовими та європейськими орієнтирами (рис. 3.8). Ефективній реалізації митно-тарифної політики України сприяє також здійснення Департаментом комунікацій із вітчизняними та закордонними громадськими організаціями (рис. 3.9).

Міжнародні та регіональні організації та інституції, а також громадські об'єднання, з якими здійснює комунікації Департамент, не можуть розглядатися як суб'єкти управління лібералізацією митно-тарифного регулювання України, але взаємодія, яка забезпечується завдяки цим

комунікаціям, сприяє формуванню збалансованої митно-тарифної політики України.

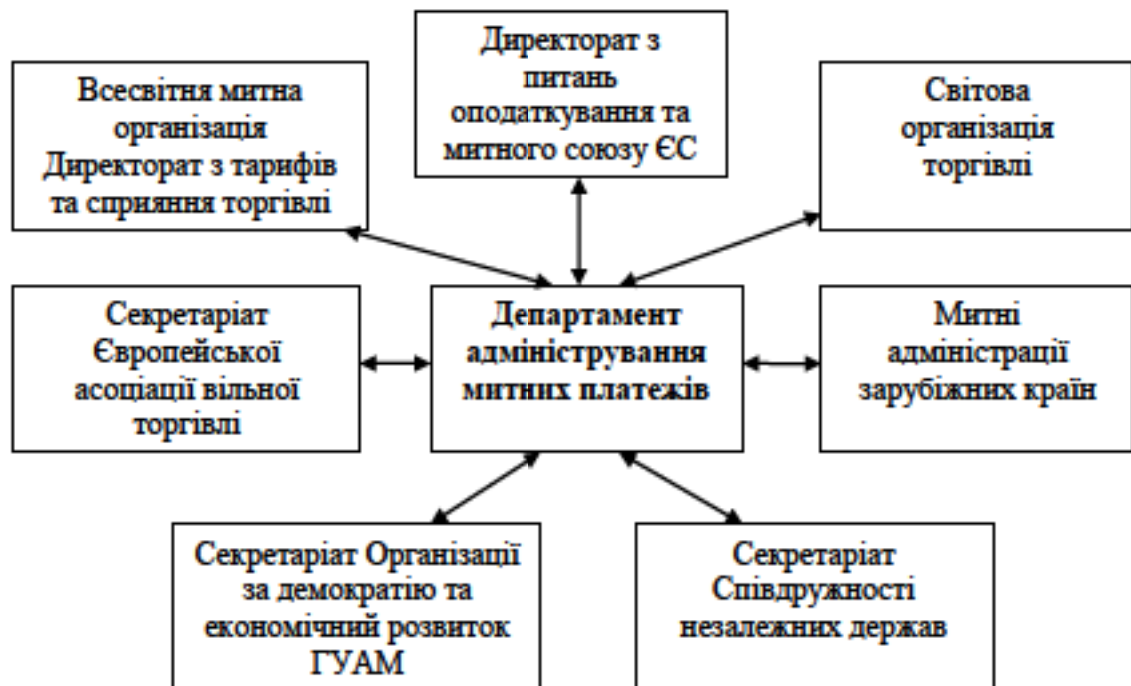

Рис. 3.8. Міжнародні комунікації Департаменту адміністрування митних платежів та митно-тарифного регулювання

Джерело: розроблено автором на підставі [21]

Рис. 3.9. Комунікації Департаменту адміністрування митних платежів та митно-тарифного регулювання з громадськими об'єднаннями

Джерело: розроблено автором на підставі [21]

Об'єктом управління в системі лібералізації митно-тарифного регулювання є зовнішньоторговельна діяльність господарюючих (комерційних) суб'єктів, які коригують її економічні параметри внаслідок впливу обмежувальних або сприятливих рішень у контексті реалізації митно-тарифної політики держави, які приймаються Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, та контролюються Департаментом. Важливо розуміти, що за своєю сутністю процес лібералізації митно-тарифного регулювання спрямований на спрощення умов діяльності господарюючих суб'єктів за рахунок мінімізації обмежень на здійснення ними зовнішньоторговельних операцій. Тому логічно припустити, що функціонування системи лібералізації митно-тарифного регулювання повинне базуватися на прийнятті рішень, які сприятимуть збільшенню економічних свобод суб'єктів господарювання.

Відповідно до сутності процесу лібералізації митно-тарифного регулювання, інструментом управління у відповідній системі є заходи щодо усунення / послаблення кількісних та якісних обмежень на складові митно-тарифного регулювання, до яких відносяться (див. рис. 1.3): система товарної класифікації товарів; структура та функції тарифу; правила визначення країни походження товару; види та рівень ставок мита; склад та рівень митних податків. Конкретизуємо у контексті кожної зі складових заходи щодо усунення обмежень, які забезпечуватимуть ефективне функціонування системи управління лібералізацією митно-тарифного регулювання України.

Система товарної класифікації товарів. В результаті приєднання України до Конвенції про Гармонізовану систему Указом Президента України від 17.05.2002 р. №466/2002 "Про приєднання до Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів" [118], Українську класифікацію товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД) з 01.01.2014 р. було приведено у відповідність до Гармонізованої системи відповідно Закону України від 19.09.2013 № 584-VII "Про Митний тариф України" [43]. Уніфікація стандартів класифікації товарів, яка є наслідком приєднання до Гармонізованої системи, сприяє спрощенню зовнішньоторговельних відносин.

У контексті заходів щодо лібералізації митно-тарифного регулювання України перехід на стандарти Гармонізованої системи забезпечує об'єктивізацію ставки всіх податків на зовнішню торгівлю за рахунок здійснення митними органами контролю над достовірністю визначення коду товарів.

Забезпечення митних надходжень. Як було підтверджено в процесі дослідження (див. параграф 1.2), внаслідок лібералізації зовнішньоторговельних відносин поступово та невпинно зменшується ефективність реалізації фіскальної функції митного тарифу. Джерелом забезпечення надходжень до державного бюджету в умовах лібералізації митно-тарифного регулювання є проведення контролю правильності класифікації товарів, яке також матиме опосередкований сприятливий для вітчизняної економіки ефект за рахунок блокування надходження на український ринок неякісних товарів та вирівнювання умов конкуренції.

Структура та функції тарифу. Згідно з запропонованою класифікацією функцій митного тарифу (див. табл. 1.3) та результатами дослідження механізмів їх реалізації в умовах лібералізації митно-тарифного регулювання (див. параграф 1.2), автором було обґрунтовано, що пріоритетними функціями митного тарифу в умовах лібералізації митно-тарифного регулювання можуть вважатися:

прогресивна функція, яка полягає у створенні сприятливих умов для прогресивних змін у структурі національного виробництва і споживання товарів (прогресивний ефект) за рахунок раціоналізації імпорتنих мит;

стимулююча функція, яка має на меті створення умов для просування вітчизняних товаровиробників на закордонні ринки (стимулюючий ефект) унаслідок зменшення експортних мит;

інтеграційна функція, яка покликана сприяти реалізації інтеграційних пріоритетів держави (інтеграційний ефект) за рахунок зниження / усунення імпорتنих мит в рамках відповідних преференційних угод.

У структурі митного тарифу, згідно з тенденціями до лібералізації митно-тарифного регулювання, мають переважати преференційні та конвенційні мита

(див. табл. 1.5), справляння яких забезпечує реалізацію інтеграційної функції митного тарифу.

Склад та рівень митних податків. Аналіз тарифного захисту України (див. параграф 2.1) дозволив дійти висновку, що стан та тенденції зміни індикаторів тарифного захисту відповідає сучасним тенденціям лібералізації зовнішньоторговельної політики зовнішньої торгівлі як в абсолютному (див. табл. 2.8), так й у відносному (див. табл. 2.9) вимірах. Більш того, наближеність рівня митно-тарифного захисту внутрішнього ринку України скоріше до розвинених країн, ніж до країн з транзитивною економікою, зумовлює необхідність вироблення збалансованого підходу до лібералізації митно-тарифного регулювання України. Інакше кажучи, подальша оптимізація значень індикаторів тарифного захисту (середньоарифметичний тариф режиму найбільшого сприяння, середньозважений тариф, зв'язаний тариф) має відбуватися з урахуванням як лібералізаційного контексту, так й відповідності рівню тарифного захисту України рівню її економічного розвитку.

Отже, попри необхідність дотримання загальної тенденції до лібералізації митно-тарифного регулювання, об'єктивізація ставок мита має здійснюватися з урахуванням вимог захисту внутрішнього ринку України та необхідності зменшення нетарифних бар'єрів, передусім бюрократично-корупційного характеру.

Види та рівень ставок мита. Результати аналізу тарифного захисту національної економіки (див. табл. 2.5) свідчать, що за кількістю та структурою безмитних позицій тарифний розклад України є достатньо лібералізованим. Подальша лібералізація митно-тарифного регулювання України має передбачати збільшення частки безмитних позицій у тарифному розкладі країни. Лібералізація митно-тарифного регулювання України відбувається, в тому числі, в напрямі підписання державою двосторонніх та багатосторонніх угод про вільну торгівлю (рис. 3.10).

Рис. 3.10. Переговорний процес з укладання Україною угод з преференційним торговельним режимом

Джерело: розроблено автором на підставі [105]

Оскільки тарифна лібералізація в рамках преференційних угод традиційно є більш значною порівняно із зобов'язаннями торговельних партнерів у рамках СОТ, Україні слід неупинно продовжувати роботу у напрямі як подальшої лібералізації тарифних зобов'язань в рамках чинних угод про вільну торгівлю, так й у напрямі укладання нових угод з преференційним митно-тарифним режимом

Особливого значення у контексті реалізації євроінтеграційного розвитку України набуває подальше спрощення торговельного режиму з країнами ЄС, який на разі є найменш лібералізованим серед усіх укладених Україною преференційних угод (див. табл. 2.7). Імплементация Угоди в частині лібералізації митно-тарифного регулювання має передбачати такі заходи (див. рис. 2.4): впровадження нормативно-правової бази; розробка програмно-

інформаційних комплексів; створення матеріально-технічної бази; інформування вітчизняних експортерів щодо тарифного режиму в рамках Угоди. Докладно визначені заходи розглянуто в параграфі 2.3.

Правила визначення країни походження товару. Географічне розташування, економічні та геополітичні інтереси України зумовлюють доцільність її приєднання до Регіональної Конвенції про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження, яка забезпечує використання країнами-учасницями в рамках угод про вільну торгівлю ідентичних правил походження товарів та передбачає можливість діагональної кумуляції. Використання механізму діагональної кумуляції потребує укладання Україною двосторонніх угод з тими сторонами Конвенції, з якими буде здійснюватися преференційна торгівля. В параграфі 3.2 дисертаційної роботи систематизовано заходи щодо реалізації Дорожньої карти приєднання України до Регіональної конвенції про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження товарів (табл. 3.11), визначено заходи, які запроваджуються Україною та іншими Сторонами Конвенції Пан-Євро-Мед з метою повного використання потенціалу цієї угоди, а також формалізовано вимоги щодо можливості застосування діагональної кумуляції між Україною та іншими Сторонами Конвенції. Нагадаємо, що критерієм забезпечення ефективності участі України у Конвенції Пан-Євро-Мед є максимізація кількості угод з ідентичними преференційними правилами походження між Україною та іншими Сторонами Конвенції (див. формулу 3.21).

Розроблену модель лібералізації митно-тарифного регулювання України на засадах системного підходу подано на рис. 3.11. Як зазначалося, метою функціонування системи є усунення / послаблення обмежень на складові митно-тарифного регулювання з урахуванням національного, інтеграційного та глобальних пріоритетів зовнішньої торгівлі України. Критерієм ефективності функціонування системи є мінімізація кількості таких обмежень.

Зазначимо, що пріоритетами лібералізації митно-тарифного регулювання України, на погляд автора, є [148]:

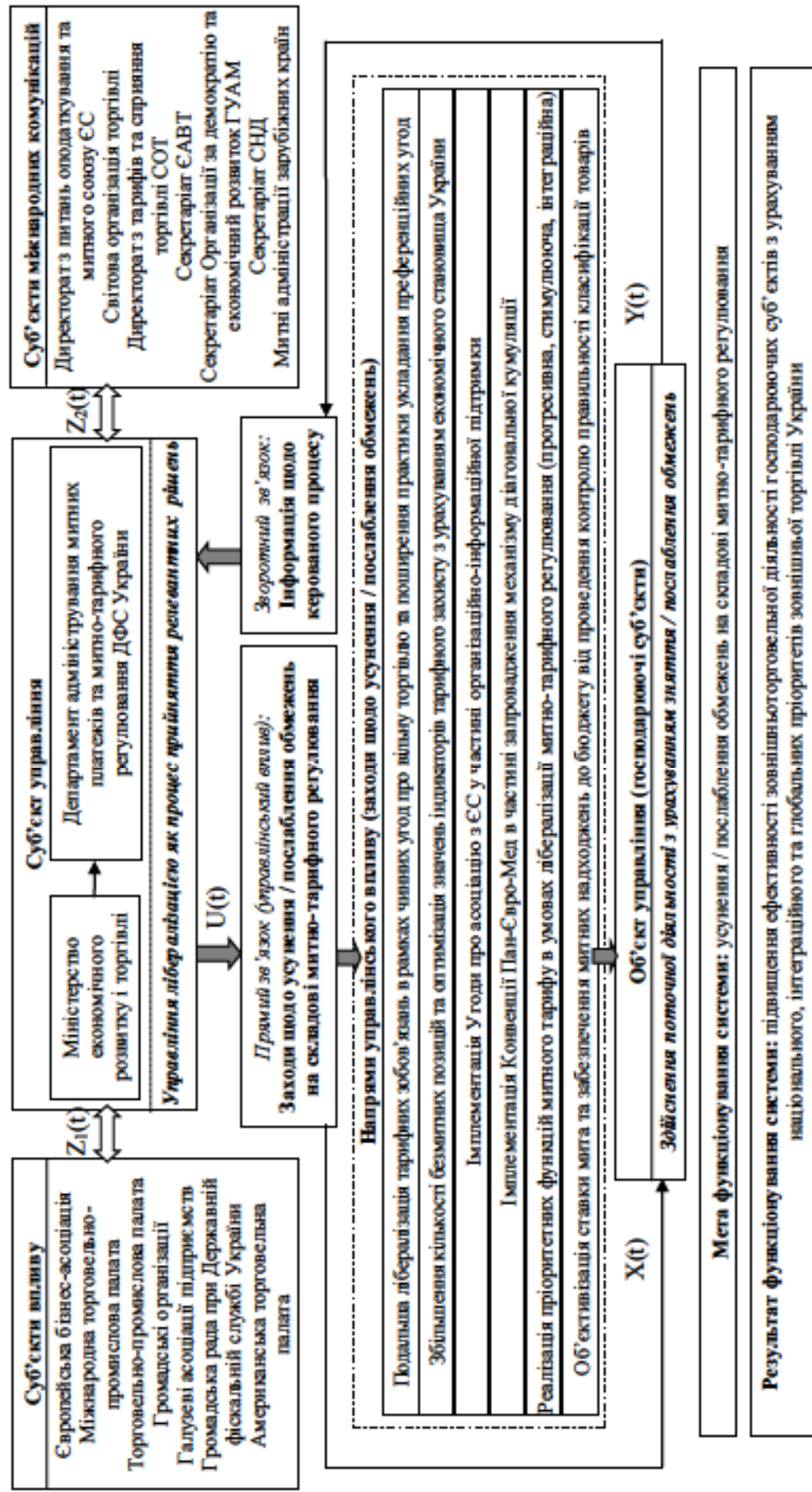

Рис. 3.11. Модель лібералізації митно-тарифного регулювання України на засадах системного підходу

Джерело: розроблено автором

забезпечення ефективності участі України у Конвенції Пан-Євро-Мед, критерієм якої є максимізація кількості угод з ідентичними преференційними правилами походження між Україною та іншими Сторонами Конвенції (див. формулу 3.21);

об'єктивізація ставок мита з урахуванням вимог захисту внутрішнього ринку України та необхідності зменшення нетарифних бар'єрів, передусім бюрократично-корупційного характеру.

Формалізуємо умови ефективного функціонування системи лібералізації митно-тарифного регулювання України. Вхідними параметрами системи в будь-який момент часу t (тобто, елементами множини $X(t)$) можуть вважатися наявні обмеження на складові митно-тарифного регулювання України, а саме:

індикатори рівня тарифного захисту внутрішнього ринку України (середньоарифметичний тариф режиму найбільшого сприяння, середньозважений тариф, зв'язаний тариф);

співвідношення тарифних та нетарифних інструментів регулювання доступу на внутрішній ринок, яке пропонується оцінювати шляхом розрахунку коефіцієнта значущості митно-тарифного регулювання

кількість багатосторонніх та двосторонніх угод про вільну торгівлю, укладених Україною, в тому числі – з країнами-учасницями Конвенції Пан-Євро-Мед;

величина надходжень до державного бюджету від проведення контролю правильності класифікації товарів;

відносна частка безмитних позицій в тарифному розкладі України та ін.

Як бачимо, критерії ефективності прийняття відповідних рішень щодо лібералізації митно-тарифного регулювання мають різний напрям оптимізації у сенсі тяжіння їх бажаних значень до мінімуму або максимуму. А саме, бажаними результатами функціонування системи лібералізації митно-тарифного регулювання можуть вважатися:

зменшення значень середньоарифметичного тарифу режиму найбільшого сприяння, середньозваженого тарифу та зв'язаного тарифу як індикаторів рівня тарифного захисту внутрішнього ринку України;

збільшення значення коефіцієнта значущості митно-тарифного регулювання як індикатора співвідношення тарифних та нетарифних інструментів регулювання доступу на внутрішній ринок;

збільшення кількості багатосторонніх та двосторонніх угод про вільну торгівлю, укладених Україною, в тому числі – з країнами-учасницями Конвенції Пан-Євро-Мед;

збільшення величини надходжень до державного бюджету від проведення контролю правильності класифікації товарів;

збільшення відносної частки безмитних позицій в тарифному розкладі України та ін.

Суттєво, що досягнення цих бажаних результатів лібералізації митно-тарифного регулювання має стимулювати ефективний розвиток економіки та забезпечувати збалансоване підвищення конкурентоспроможності обох зовнішньоторговельних партнерів. У цьому контексті слід зауважити на наявність цікавих досліджень у цьому напрямі, як реалізовані в роботі В.П. Онищенко та О.А. Гащицького [101], та присвячені визначенню оптимального митного тарифу, який встановлюється між партнерами по ЗВТ з використанням інструментарію теорії ігор. А саме, дослідники розглядають процес досягнення оптимального значення митного тарифу як кооперативну (коаліційну) гру з ненульовою сумою, в якій дії обох партнерів спрямовані на досягнення максимального ефекту від режиму вільної торгівлі як для однієї, так й для іншої сторони. В нашому випадку, наявність різних напрямів оптимізації результатів упровадження лібералізаційних заходів призводить до неможливості однозначно задати критерій ефективності функціонування системи управління лібералізацією митно-тарифного регулювання України. Більше того, суто арифметичне зменшення величин індикаторів тарифного захисту внутрішнього ринку не може асоціюватися із досягненням цілей системи та забезпеченням її

ефективності. Адже, як вже зазначалося, в умовах глобалізації та регіональної інтеграції цілі національного масштабу мають узгоджуватися із інтеграційними та глобальними пріоритетами зовнішньої торгівлі України. Угоди про вільну торгівлю з більш потужними зовнішньоторговельними партнерами (зокрема, ЄС та Канада), які укладає Україна на сучасному етапі розвитку економіки, мають асиметричний характер, що означає різні обов'язки сторін щодо скасування митно-тарифних обмежень, які визначаються на користь України як держави з транзитивною економікою. Відповідно, на кожному етапі реалізації відповідних угод обов'язки сторін щодо скасування митно-тарифних обмежень визначаються не тільки й не стільки поточними економічними інтересами, скільки необхідністю реалізації пріоритетів їх стратегічного співробітництва та збільшення обсягів зовнішньоторговельної діяльності у віддаленій перспективі.

Щодо України, величина вхідних параметрів системи управління лібералізацією митно-тарифного регулювання (множина $X(t)$) визначається цілями зовнішньоторговельної політики держави та впроваджується в практику уповноваженими суб'єктами управління – Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, яке делегує повноваження щодо організації та поточного контролю Департаменту адміністрування митних платежів та митно-тарифного регулювання Державної фіскальної служби України.

На величину вхідних параметрів здійснюють опосередкований коригуючий вплив як прогнозовані, так й непередбачувані чинники міжнародного та національного середовища. Прогнозований вплив чинить діяльність міжнародних організацій та інституцій та діяльність громадських об'єднань, які є суб'єктами міжнародних комунікацій Департаменту

Розроблення системної моделі лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі в цілому та України зокрема надає уявлення про сутність лібералізації митно-тарифного регулювання з точки зору системного підходу та дозволяє встановити пріоритетні напрями управлінського впливу, виходячи з конкретних обмежень на складові митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі. Також створюється можливість

для оцінювання впливу наслідків усунення цих обмежень на забезпечення необхідного результату підвищення ефективності зовнішньоторговельної діяльності господарюючих суб'єктів.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі розроблено рекомендації щодо оцінювання рівня лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі держави, визначено потенціал лібералізації митно-тарифного регулювання держав на основі використання переваг Конвенції Пан-Євро-Мед, запропоновано модель лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі на засадах системного підходу.

1. Прозорість митно-тарифного регулювання як засобу торговельних обмежень дозволяє розглядати його як ефективний інструмент зовнішньоторговельної політики. Попри загальну спрямованість на зниження ставок мита та їх скасування, лібералізація митно-тарифного регулювання, потребує вироблення певних поміркованих механізмів її реалізації. Метою вироблення таких механізмів має стати забезпечення обґрунтованого рівня митного захисту, який сприяє реалізації національних інтересів держави за умови дотримання загальної тенденції до лібералізації національних тарифів. Практична реалізація відповідного завдання передбачає вибірковість лібералізації та її поступовість для відповідних товарів з метою забезпечення максимальної результативності митно-тарифного регулювання.

2. Аналіз впливу митно-тарифного регулювання на зовнішньоторговельну діяльність є необхідною складовою дослідження зовнішньоторговельного режиму країни. Оцінювання дієвості тарифних обмежень слугує базисом для позиціонування країни у світовому економічному просторі з урахуванням власних конкурентних переваг. У сфері митно-тарифного регулювання для оцінювання результативності торговельних обмежень широко використовується індексний метод, який дозволяє шляхом розрахунку

відповідних індексів (коефіцієнтів) оцінити результати, забезпечені відповідним рівнем тарифних бар'єрів. З метою вдосконалення методичних підходів до оцінювання результативності лібералізації митно-тарифного регулювання розглянуто основні індикатори тарифного захисту національних економік, до яких віднесено: коефіцієнт справляння мита, індекс обмеження торгівлі та загальний індекс обмеження торгівлі, індекс залучення країн в міжнародну торгівлю, індекс лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі.

3. З метою більш ґрунтовної оцінки темпів та тенденцій лібералізації зовнішньої торгівлі запропоновано використання двох типів коефіцієнтів лібералізації за умови деталізації розрахунків до рівня товарних розділів зовнішньоторговельної номенклатури держави. Для їх обчислення пропонується використовувати основні показники динаміки числових рядів – базисний та ланцюговий темп зростання. Якщо за базу порівняння прийняти зв'язані на час вступу до СОТ значення тарифів, базисний темп зростання / зменшення рівня тарифного захисту характеризуватиме в динаміці практичне недотримання / дотримання вимог СОТ щодо утримання поточних середньоарифметичних та середньозважених тарифів на заданому рівні. Відповідний показник пропонується інтерпретувати як абсолютний коефіцієнт лібералізації зовнішньої торгівлі за товарним розділом. Другий коефіцієнт, який пропонується визначити як відносний коефіцієнт лібералізації зовнішньої торгівлі, може бути обчислений на основі ланцюгового темпу зростання рівня тарифів. Його значення дозволяє оцінити співвідношення середньозваженого та середньоарифметичних тарифів та їх динаміку безвідносно до зв'язаних на час вступу в СОТ значень.

4. Розрахунок запропонованих коефіцієнтів дозволяє оцінити рівень «відкритості» торгівлі за окремими товарними розділами як у контексті дотримання вимог СОТ щодо зв'язаних тарифів (абсолютний коефіцієнт лібералізації), так в динаміці порівняно із попереднім періодом (відносний коефіцієнт лібералізації). У повному сенсі тенденції лібералізації митно-

тарифного регулювання зовнішньої торгівлі за певним товарним розділом зовнішньоторговельної номенклатури держави відповідатиме одночасне виконання двох умов:

3) забезпечення високого позитивного значення абсолютного коефіцієнту лібералізації зовнішньої торгівлі, що означає утримання ставок середньоарифметичного та середньозваженого тарифу на рівні, що не перевищує їхні зв'язані значення відповідно до вимог СОТ;

4) забезпечення високого позитивного значення відносного коефіцієнту лібералізації зовнішньої торгівлі, що означає збереження тенденції щодо зменшення рівня тарифного захисту безвідносно до значень зв'язаних за вимогами СОТ тарифів.

Варіанти комбінацій значень абсолютного та відносного коефіцієнтів лібералізації формалізовано у вигляді матриці оцінки рівня лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі за розділами товарної номенклатури. Впорядкування результатів розрахунку коефіцієнтів у сегментах матриці дозволяє визначити товарні розділи, за якими відбувається системне спрощення умов зовнішньої торгівлі як у контексті дотримання вимог СОТ щодо зв'язаних тарифів (абсолютний коефіцієнт лібералізації), так в динаміці порівняно із попереднім періодом (відносний коефіцієнт лібералізації).

5. З метою оцінювання рівня лібералізації митно-тарифного регулювання України згідно з запропонованим підходом здійснено розрахунок абсолютного та відносного коефіцієнтів лібералізації торгівлі за товарними розділами УКТЗЕД в динаміці. Результати розрахунку коефіцієнтів та позиціонування товарних розділів УКТЗЕД в матриці оцінки рівня лібералізації митно-тарифного регулювання засвідчили, що динаміка абсолютного та відносного коефіцієнтів лібералізації має різні закономірності залежно від товарних розділів. А саме, за більшістю товарних розділів УКТЗЕД забезпечено достатньо високі значення абсолютних коефіцієнтів лібералізації торгівлі, що означає дотримання вимог СОТ щодо поточних тарифних ставок. Водночас, від'ємні значення відносного коефіцієнту лібералізації за значною кількістю

товарних розділів означають підвищення рівня тарифного захисту зовнішньої торгівлі України у 2018 році порівняно з 2017 роком. Незадовільна динаміка передусім відносних коефіцієнтів знижує загальний рівень лібералізації митно-тарифного регулювання України у розрізі товарних розділів УКТЗЕД, хоча в цілому його слід вважати таким, що відповідає вимогам СОТ та має перспективи подальшого спрощення.

6. З метою порівняння темпів та тенденцій лібералізації зовнішньої торгівлі України із зовнішньоторговельними партнерами розраховано абсолютні та відносні коефіцієнти лібералізації зовнішньої торгівлі Туреччини за товарними розділами зовнішньоторговельної номенклатури протягом 1996-2016 рр. Узагальнення результатів розрахунку у вигляді матриці свідчать, що тарифний захист за більшістю товарних розділів відповідає сполученню від'ємного значення абсолютного коефіцієнта лібералізації та високого позитивного значення відносного коефіцієнта лібералізації зовнішньої торгівлі. Це означає, що рівень митного захисту за цими розділами не відповідає вимогам СОТ щодо значень зв'язаних тарифів, але водночас спостерігається зменшення тарифів порівняно з попереднім роком. В цілому лібералізація митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі України та Туреччини відбувається різними темпами та має різні закономірності. Зниження тарифного захисту зовнішньої торгівлі України має більш системний характер та характеризується тенденцією до поступового зменшення тарифних ставок за тарифними розділами як в динаміці, так й порівняно зі значеннями зв'язаних тарифів.

4. Віднаходження оптимальних тарифів відбувається в умовах активної інтеграції зовнішньої торгівлі до світового економічного простору. Механізмом реалізації цього процесу є підписання двосторонніх та багатосторонніх угод про вільну торгівлю, а ключовим інструментом – усунення митних бар'єрів у зовнішньоторговельній діяльності партнерів за рахунок зменшення або скасування імпорتنих мит – зазвичай, на двосторонній основі. Додатковий імпульс подальшій лібералізації митно-тарифного регулювання України може бути створений за

умови повного використання потенціалу преференційних угод за її участю. Прийняття Закону «Про приєднання України до Регіональної конвенції про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження» від 08.11.2017 р. відкриває можливості долучення України до глобальних ланцюгів створення вартості завдяки наявності механізму діагональної кумуляції.

5. Діагональна кумуляція як критерій правил преференційного походження дозволяє використовувати товари, які отримали статус преференційного походження в одній із країн-учасниць Конвенції, в інших країнах, без втрати ними відповідного статусу. Проте, діагональна кумуляція в Пан-Євро-Середземноморському регіоні може бути застосована, тільки якщо країни-учасники виробничого процесу та країна призначення уклали угоди про вільну торгівлю, які містять ідентичні правила походження товарів з усіма сторонами, які приймають участь у набутті товаром преференційного походження. Станом на 01.02.2018 р. Україна не має жодної угоди з ідентичними правилами походження зі Сторонами Конвенції.

6. З метою формалізації умов застосування діагональної кумуляції між Сторонами Конвенції розроблено матрицю діагональної кумуляції Пан-Євро-Мед, яка фіксує факт наявності ($a_{ij} = 1$) або відсутності ($a_{ij} = 0$) між Сторонами Конвенції i та j угод з ідентичними преференційними правилами походження. максимальна результативність діагональної кумуляції Пан-Євро-Мед забезпечується у випадку, якщо між усіма Сторонами Конвенції укладено угоди з ідентичними преференційними правилами походження, тобто якщо усі елементи матриці діагональної кумуляції A дорівнюють одиниці. Математична інтерпретація цієї вимоги може бути задана з використанням поняття евклідової норми матриці, значення якої для матриці діагональної кумуляції з усіма одиничними елементами дорівнюватиме кореню квадратному з кількості сполучень з n елементів по два. За аналогією, критерієм забезпечення ефективності участі України у Конвенції Пан-Євро-Мед є максимізація кількості угод з ідентичними преференційними правилами походження між Україною та іншими Сторонами Конвенції.

7. З метою визначення джерел отримання Україною вигоди від приєднання до Конвенції та використання переваг її діагональної кумуляції проаналізовано структуру імпорту Україною проміжних товарів та експорту готової продукції до країн Пан-Євро-Мед у 2014-2017 рр. Обґрунтовано, що найвищий потенціал отримання вигід від долучення України до Конвенції Пан-Євро-Мед матимуть сектори економічної діяльності, для яких частка експорту у кінцевому споживанні продукції сектору має найвищі значення. На основі даних таблиці «Витрати-Випуск» України за 2016 рік та розрахунків автора показано, що до таких секторів слід віднести: металургійне виробництво (60,39%), добування металевих руд та інших корисних копалин (45,57%), виробництво деревини та паперу (32,18%), сільське, лісове та рибне господарство (29,08%), виробництво хімічних речовин і хімічної продукції (26,82%), виробництво харчових продуктів та напоїв (24,5%). Виходячи зі структури експортно-імпоротної діяльності України, її пріоритетними партнерами серед країн Пан-Євро-Мед можуть вважатися ЄС, країни ЄАВТ, Туреччина, Грузія, Ізраїль, Молдова. Аналіз заходів, які запроваджуються Україною та іншими Сторонами Конвенції Пан-Євро-Мед з метою повного використання потенціалу цієї угоди, дозволив систематизувати їх за такими критеріями, як: суб'єкт упровадження, механізм реалізації, мета упровадження, аспект реалізації (організаційний або методичний).

8. Інтегруючим результатом дисертаційного дослідження є розробка моделі управління лібералізацією митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі, яка базується на загальнотеоретичних положеннях функціонування систем управління, визначенні сутності лібералізації митно-тарифного регулювання як системного об'єкту дослідження та систематизації специфічних характеристик лібералізації митно-тарифного режиму зовнішньої торгівлі. Метою функціонування системи лібералізації митно-тарифного регулювання є усунення / послаблення обмежень на складові митно-тарифного регулювання з урахуванням національного, інтеграційного та глобальних пріоритетів

зовнішньої торгівлі держав. Критерієм ефективності функціонування системи є мінімізація кількості таких обмежень.

9. Розроблення системи управління лібералізацією митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі в цілому та конкретизація її елементів у контексті лібералізації митно-тарифного режиму України надає уявлення про сутність лібералізації митно-тарифного регулювання з точки зору системного підходу та дозволяє встановити пріоритетні напрями управлінського впливу, виходячи з конкретних обмежень на складові митно-тарифного регулювання держав. Також створюється можливість для оцінювання впливу наслідків усунення цих обмежень на забезпечення необхідного результату підвищення ефективності зовнішньоторговельної діяльності господарюючих суб'єктів.

11. Результати проведених у третьому розділі досліджень були надруковані у трьох статтях [69; 141; 208:] та апробовані на двох конференціях [147; 148].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено розроблення теоретико-методичних засад лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі з урахуванням актуальних тенденцій трансформації світової системи зовнішньоторговельних відносин, а також розроблено практичний інструментарій лібералізації митно-тарифного регулювання на основі узагальнення системних засад реалізації цього процесу та обґрунтування ключової ролі укладання преференційних торговельних угод у скасуванні митних бар'єрів у зовнішній торгівлі.

Результати проведеного дослідження дали змогу зробити такі висновки:

1. Визнання митного тарифу як основного засобу регулювання сучасної зовнішньої торгівлі та інструменту зовнішньоторговельної лібералізації актуалізує необхідність дослідження теоретичних та практичних аспектів лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі. За результатами дослідження сутності та особливостей реалізації лібералізаційних процесів у зовнішньоторговельній політиці держав обґрунтовано системний характер лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі та визначено елементи системи управління цим процесом (суб'єкт, об'єкт, предмет, інструменти, мета), що створює підстави для розробки системної моделі лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі.

2. З метою уточнення економічного змісту поняття лібералізації митно-тарифного регулювання проаналізовано сутність таких понять, як лібералізація, економічна лібералізація, зовнішньоекономічна лібералізація, зовнішньоторговельна лібералізація. За результатами аналізу встановлено місце поняття лібералізації митно-тарифного регулювання в ієрархії понять предметної галузі дослідження та надано його визначення з точки зору системного підходу. Лібералізацію митно-тарифного регулювання запропоновано трактувати як процес усунення / послаблення державою та міжнародними інституціями митно-тарифних обмежень у зовнішній торгівлі,

який має здійснюватися як з урахуванням національних пріоритетів, так й з огляду на інтереси партнерів в рамках укладених преференційних торговельних угод.

3. За результатами аналізу поширених визначень митного тарифу розглянуто митний тариф як регулятор зовнішньоторговельної політики держави, функції якого потребують перегляду з огляду на посилення тенденцій до захисту державами національних ринків. На основі впорядкування аспектів трактування митного тарифу за послідовністю набуття ключових ознак показано, що це поняття має широкий діапазон інтерпретації від найширшого («категорія дослідження») до найвужчого («вид обов'язкового митного платежу») розуміння. На підставі узагальнення підходів до визначення митного тарифу сформовано ієрархію аспектів його трактування, яка підтверджує комплексний характер митного тарифу як економічної, політичної та системної категорії. Визнання сучасних протекціоністських тенденцій у розвитку зовнішньоторговельних відносин обумовило доцільність уточнення традиційного набору функцій митного тарифу шляхом виокремлення його інтеграційної функції, яка полягає у сприянні інтеграції держав до світової економічної системи шляхом поступового зниження мит у рамках регіональних преференційних угод.

4. Результати оцінювання щільності та статистичної значущості зв'язку між значенням середньоарифметичного тарифу режиму найбільшого сприяння країн статистичної вибірки та індикаторами їх економічного зростання засвідчили, що прямий позитивний кореляційний зв'язок між рівнем тарифного захисту та темпами економічного розвитку держав є відсутнім. На підставі отриманих результатів зроблено висновок щодо невизначеності ефектів лібералізації державної зовнішньоторговельної політики в умовах неопротекціонізму. Відсутність прямого статистичного зв'язку між рівнем відкритості національної економіки та індикаторами її економічного зростання створює підстави для запровадження поміркованих механізмів лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі країн.

5. З метою визначення стану та перспектив лібералізації митно-тарифного регулювання України проаналізовано в динаміці характеристики тарифного захисту зовнішньої торгівлі держави та підтверджено їх відповідність таким тенденціям, як: збільшення кількості тарифних ліній Митного тарифу України; неухильне зменшення рівня тарифного захисту зовнішньої торгівлі відповідно до вимог СОТ; поступове збільшення частки безмитних позицій у тарифному розкладі; поширення практики укладання угод про вільну торгівлю з преференційним митно-тарифним режимом для її учасників. За результатами аналізу систематизовано характеристики тарифного захисту України у відносному та абсолютному вимірі та доведено, що стан індикаторів тарифного захисту держави відповідає вимогам та стандартам лібералізації регуляторної політики держав. Занизький рівень митно-тарифного захисту внутрішнього ринку є більш наближеним до тарифних розкладів розвинених країн, ніж країн з транзитивною економікою або країн, що розвиваються, що суттєво ускладнює умови конкуренції із зовнішньоторговельними партнерами.

6. Визначення перспектив лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі на основі правил походження зумовило доцільність аналізу преференційних правил походження в ключових інтеграційних об'єднаннях. Систематизація та надання порівняльної характеристики систем правил походження Конвенції Пан-Євро-Мед, НАФТА та СНД дали змогу дійти висновку, що найбільш широкі можливості з точки зору сприяння вільній торгівлі європейських держав створює їх приєднання до пан-європейської системи, яка регламентується Конвенцією Пан-Євро-Мед. Зовнішньоторговельні переваги для країн-учасниць Конвенції створюються завдяки наявності механізму діагональної кумуляції, який передбачає поширення статусу преференційного походження товару, набутого в одній із країн-учасниць, на інші країни-учасниці Конвенції. Приєднання України до діагональної кумуляції Пан-Євро-Мед створює можливість її інтеграції до регіональних європейських ланцюгів доданої вартості.

7. За результатами аналізу методичних підходів до визначення ступеня «відкритості» зовнішньої торгівлі запропоновано підхід до оцінювання рівня лібералізації митно-тарифного регулювання держави, який базується на розрахунку двох типів коефіцієнтів лібералізації зовнішньої торгівлі та їх деталізації до рівня товарних розділів зовнішньоторговельної номенклатури держави. Абсолютний коефіцієнт лібералізації, який характеризує стан дотримання вимог СОТ щодо значень поточних середньоарифметичних та середньозважених тарифів, обчислюється як показник базового темпу зростання відносно зв'язаних під час вступу до СОТ значень індикаторів тарифного захисту національного ринку. Відносний коефіцієнт лібералізації дає змогу оцінити співвідношення середньозваженого та середньоарифметичних тарифів і їх динаміку безвідносно до зв'язаних на час вступу до СОТ значень та обчислюється як показник ланцюгового темпу зростання індикаторів тарифного захисту національного ринку в динаміці. Результати апробації запропонованого методичного підходу на прикладі України та Туреччини як одного з її основних зовнішньоторговельних партнерів засвідчили, що лібералізація тарифного захисту зовнішньої торгівлі України має значно більш виражений характер як у динаміці, так і порівняно зі значеннями зв'язаних тарифів.

8. З метою визначення перспектив лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі держав у системі діагональної кумуляції формалізовано умови застосування діагональної кумуляції державами-сторонами Конвенції про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження товарів. Як критерій забезпечення максимальної результативності зовнішньоторговельного співробітництва в рамках Конвенції Пан-Євро-Мед обґрунтовано необхідність укладання двосторонніх угод з ідентичними преференційними правилами походження між усіма сторонами Конвенції. Критерієм ефективності участі певної держави у Конвенції Пан-Євро-Мед визначено максимізацію кількості угод з ідентичними преференційними правилами походження між цією державою та іншими Сторонами Конвенції. З метою оцінювання потенціалу лібералізації митно-тарифного регулювання

України на засадах використання преференційних правил походження товарів у рамках Конвенції Пан-Євро-Мед обґрунтовано критерій отримання максимальних переваг секторами економічної діяльності держави на основі таблиці «Витрати-Випуск», згідно з яким найбільший потенціал отримання вигід від діагональної кумуляції Пан-Євро-Мед матимуть сектори економічної діяльності України з найвищими значеннями частки експорту у кінцевому споживанні продукції сектору.

9. На підставі впорядкування теоретичних засад та організаційно-управлінських аспектів лібералізації митно-тарифного регулювання розроблено модель лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі держави на засадах системного підходу. Метою функціонування моделі визначено усунення / послаблення обмежень на складові митно-тарифного регулювання, а результатом – підвищення ефективності зовнішньоторговельної діяльності господарюючих суб'єктів. Критерієм ефективності впровадження моделі визнано мінімізацію кількості обмежень на складові митно-тарифного регулювання з урахуванням національного, інтеграційного та глобальних пріоритетів зовнішньої торгівлі держав. Використання розробленої моделі дало змогу встановити пріоритетні напрями управлінського впливу з огляду на конкретні обмеження на складові митно-тарифного регулювання України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаренкова Г. М. Фінанси підприємств : [навч.-метод. посібн.] / Г. М. Азаренкова, Т. М. Журавель, Р. М. Михайленко. – К. : Знання-Прес, 2004. – 291 с.
2. Аналітична довідка про захист внутрішнього ринку та забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника [Електронний ресурс] // Національна тристороння соціально-економічна рада. – Режим доступу : <http://www.ntser.gov.ua/ua/activity/128.html>. –
3. Андрійчук В. Г. Причини і наслідки втрат та дилема евентуальності ревіталізації імперативного виконання суб'єктами зовнішньої торгівлі норм і принципів СОТ / В. Г. Андрійчук // Актуальні проблеми міжнародних відносин. — 2013. — Вип. 115. Ч. I. — С. 26–33.
4. Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти : [монографія] / Бережнюк І. Г. – Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2009. – 543 с.
5. Беренда С. В. Європейська система торговельної кумуляції та глобальні ланцюги доданої вартості / С.В. Беренда // Бізнес Інформ. – 2015. – № 3 – С. 29-35.
6. Буцька О. Ю. Непрямі податки: економічні сутність, види, переваги та недоліки / О. Ю. Буцька, О. В. Тимошенко, І. А. Продай // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 8. – С. 67-72.
7. Вишневская Н. Т. Либерализация внешней торговли и рынок труда: исследование и опыт зарубежных стран / Н. Т. Вишневская. – М.: ГУ ВШЭ, 2003. – 38 с.
8. Вікіпедія. Україномовний розділ відкритої багатомовної мережевої енциклопедії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/>.
9. Войтов С. Г. Класифікація товарів як інструмент митно-тарифного регулювання: аспект визначення і контролю / С. Г. Войтов // Актуальні проблеми економіки. – 2013. - № 9(147). – С. 42-48.

10. Войтов С. Г. Методологія дослідження та сутнісна детермінація категорії митно-тарифного регулювання / С. Г. Войтов // Вісник Академії митної служби України. – 2012. – № 2(48) – С. 60-67.
11. ВТО: История создания, структура, основные правила и принципы деятельности, организация процедуры присоединения новых членов [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://panov.in/vto_posobie.html.
12. Гальчинський А. С. Лібералізм: уроки для України / А. С. Гальчинський. – К.: Либідь, 2011. – 288 с.
13. Гащицький О. А. Оцінка ефективності митної політики України в умовах вступу України до СОТ / О. А. Гащицький // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2008. – №1. – С.25–30.
14. Гащицький О. А. Концепція механізму адаптації митної політики України в умовах лібералізації зовнішньої торгівлі / О. А. Гащицький // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2007. – №3 (37). – С.10-17.
15. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1994) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_264.
16. Глущенко В. В. Исследование систем управления : [учебн. пособ.] / В. В. Глущенко, И. И. Глущенко. — 2-е изд., перераб. и доп. — Железнодорожный : НПЦ "Крылья", 2004. — 416 с.
17. Гребельник О. П. Митна справа. [текст] підручник. [4-те вид. оновл. та доповн.] / О.П. Гребельник – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 472 с.
18. Гребельник О. П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: [підручн.]. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 696 с.
19. Гребельник О. П. Основи митної справи : [навчальн. посібн.] / О.П. Гребельник. – К. : ЦНЛ, 2003. – 600 с.
20. Грузія стане першою країною, яка імплементує з Україною конвенцію Пан-Євро-Мед в діючу зону вільної торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agropolit.com/news/8303-ukrayina-zminit-ugodu-pro-zvt-z-gruziyeyu-i-tse-diversifikuye-nash-eksport--mikolska>.
21. Державна фіскальна служба України Офіційний портал [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/ms/>

22. Звіт про виконання Плану роботи Державної фіскальної служби України на 2017 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/data/files/223549.PDF>.
23. Договір про зону вільної торгівлі від 18.10.2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_n25
24. Додатки до розділу IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_a11.
25. Долятовский В. А. Исследование систем управления : [учебн. пособ.] / В. А. Долятовский, В. Н. Долятовская. — Минск. : ИКЦ "МарТ", 2003. — 256 с.
26. Доповнення до Додатка I-A Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/docs/EA/Annexes_title_IV/01_Annexes_Appendix%20I-A.pdf
27. Дубнюк Є. М. «Мито» як системна категорія економічної теорії / Є. М. Дубнюк // Формування ринкових відносин. – 2006. – № 5. – С. 27–30.
28. Дьяченко О. В. Митно-тарифне регулювання в системі детермінант зовнішньоторговельного сектора України / О. В. Дьяченко, С. М. Литвин // Економічний простір: зб. наук. праць. – №83. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2014. – 255 с. – С. 5-15.
29. Дьяченко О. В. Національні регулятори зовнішньоекономічної діяльності України / О. В. Дьяченко // Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. – 2015. – Вип. 5. Т. 1. – С. 76–79.
30. Дюмулен И. Протекционизм и многосторонние переговоры ВТО в годы глобального экономического кризиса (2008–2010 гг.) и в последующий период / И. Дюмулен // Российский внешнеэкономический вестник. – 2011. – № 6. – С.3–11.
31. Економіко-математичний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://economic_mathematics.academic.ru/.

32. Економічна свобода і завдання лібералізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://econ-house.ru/ekonomichna-teorija/6/232-ekonomichna-svoboda-i-zavdannya-liberalizaci>.

33. Економічна складова Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління [ред. І. В. Бураковський, В. В. Мовчан]. – Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, Київ, 2014. – 141 с.

34. Епишкин Н. И. Исторический словарь галлицизмов русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ets.ru/pg/r/dict/gall_dict.htm.

35. Журба І. Є. Тенденції та перспективи розвитку українсько-канадських торговельно-економічних взаємовідносин / І. Є. Журба // 36. наук. праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. Вип. 44. – Черкаси: УДТУ, 2017. – С. 80-86.

36. Журба І. Є. Зона вільної торгівлі між Україною та Канадою як трансформаційна форма ефективності взаємовідносин / І. Є. Журба // Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. – 2017. – № 5. – С. 7–10.

37. Журба І. Є. Митно-тарифні аспекти інтеграції України у європейський економічний простір / І. Є. Журба // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2018. – Вип. 1(32). – С. 148-154.

38. Закон України від 5.02.1992 р. № 2097-ХІІ "Про Єдиний митний тариф" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2097-12>

39. Закон України від 20.09.2001 р. № 2735-ІІІ "Про ратифікацію Рішення Ради глав урядів Співдружності Незалежних Держав про Правила визначення країни походження товарів" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2735-14>.

40. Закон України від 05.02.2008 р. "Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/981_049.

41. Закон України від 06.07.2011 р. № 3592-VI "Про ратифікацію Угоди про Правила визначення країни походження товарів у Співдружності Незалежних Держав" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3592-17>.

42. Закон України від 27.01.2016 р. № 942-VIII "Про ратифікацію Протоколу про застосування Договору про зону вільної торгівлі від 18 жовтня 2011 року між його Сторонами та Республікою Узбекистан" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/942-19>.

43. Закон України від 19.09.2013 р. № 584-VII "Про Митний тариф України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/584-18>.

44. Закон України від 08.11.2017 р. № 2187-VIII "Про приєднання України до Регіональної конвенції про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2187-189>.

45. Закон України від 14.03.2017 р. № 1917-VIII «Про ратифікацію Угоди про вільну торгівлю між Україною та Канадою» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1917-19>

46. Закон України від 30.07.2012 р. № 5193-VI "Про ратифікацію Договору про зону вільної торгівлі" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5193-17>

47. Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1678-18>

48. Закон України від 07.12.2011 р. № 4091-VI «Про ратифікацію Угоди про вільну торгівлю між Україною та державами ЄАВТ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4091-17>

49. Закон України від 16.10.2012 р. № 5445-VI «Про ратифікацію Угоди про вільну торгівлю між Урядом України та Урядом Чорногорії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5445-17>
50. Закон України від 5.07.2001 р. № 2599-III «Про ратифікацію Угоди про вільну торгівлю між Україною та Республікою Македонія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/807_200
51. Звіт про виконання Плану роботи Державної фіскальної служби України на 2015 рік. – К: ДФСУ, 2016. – 95 с.
52. Звіт про виконання Плану роботи Державної фіскальної служби України на 2016 рік. – К: ДФСУ, 2017. – 84 с.
53. Идрисова В. В. Теоретические вопросы применения нетарифных мер регулирования во внешней торговле / В. В. Идрисова. – М.: Изд-во Института Гайдара, 2011. – 152 с.
54. Іванов Є. І. Індекси обмеження торгівлі як інструмент аналізу зовнішньоторговельної політики держави / Є. І. Іванов // Галицький економічний вісник. — Тернопіль: ТНТУ, 2014. — Том 46. — № 3. — С. 76–82.
55. Іванов Є. І. Тарифне регулювання імпорту в системі зовнішньоторговельної політики України / Є.І. Іванов // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. – 2016. – Вип. 4(46). Т. 21. – С. 48–52.
56. Іващук І. О. Вимоги СОТ до узгодження тарифів країн-членів СОТ та врахування національних інтересів / І. О. Іващук // Економіка та держава. — 2009. — № 2. — С. 6–9.
57. Іващук І. О. Суперечності застосування країнами інструментів захисту національних інтересів в умовах прихованого протекціонізму / І. О. Іващук // Економіка. — 2009. — № 6(120). — С. 30–37.
58. Інкотермс Офіційні правила тлумачення торговельних термінів Міжнародної торгової палати [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/988_007
59. Іринчина І. Б. Модернізація системи державного регулювання експортоорієнтовного зернового ринку України / І. Б. Іринчина // Вісник

Одеського національного університету. Серія : Економіка. – 2015. – Т. 20. Вип. 1(2). – С. 52-56.

60.Іринчина І. Б. Пріоритети розвитку зовнішньої торгівлі України / І. Б. Іринчина // Сталій розвиток економіки. Міжнародний науково-виробничий журнал. — 2015. — № 2. — С. 50–56.

61.Іринчина І. Б. Лібералізація тарифного захисту України у вільній торгівлі з Європейським Союзом / І. Б. Іринчина // Актуальні проблеми економіки. — 2018. — № 12 (210). — С. 40–51.

62. Калачова Г. Імпортний збір: шкідництво чи благо? / Г. Калачова // Економічна правда [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2015/07/7/549585/>.

63.Калюжна Н. Г. Морфологічний аналіз дескриптивних визначень поняття "система" як підгрунтя дослідження системи управління підприємством / Н. Г. Калюжна // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. Зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Вип. 23. — Ч. II. — Луганськ : СНУ, 2011. — С. 81–89.

64.Калюжна Н. Г. Потенціал системи управління підприємством: методологія, оцінювання та моделювання : [монографія] / Н. Г. Калюжна. — Луганськ : СПД Резніков, 2013. — 548 с.

65.Калюжна Н. Г. Самоорганізація та розвиток соціально-економічної системи: синергетичний підхід / Н. Г. Калюжна // В кн. : "Проблеми і перспективи ринково-орієнтованого управління інноваційним розвитком" : [монографія] / [за ред. С. М. Ілляшенка]. — Суми : ТОВ "Друкарський дім "Папірус", 2011. — С. 98–108.

66.Калюжна Н. Г. Системно-кібернетичні засади дослідження системи управління організацією / Н. Г. Калюжна // Управління розвитком. — 2011. — № 21(118). — С. 57–59.

67. Калюжна Н. Г. Інтеграційні пріоритети зовнішньої торгівлі України товарами: ретроспектива та тенденції розвитку / Н. Г. Калюжна // Формування ринкових відносин в Україні. — 2015. — № 11(74). — С. 81–86.

68. Калюжна Н. Г. Тарифний захист економіки України / Н. Г. Калюжна, В. М. Сторожчук // Вісник КНТЕУ. – 2017. – № 5 (115). – С. 20–35.
69. Калюжна Н. Г. Україна у системі діагональної кумуляції Пан-Євро-Мед / Н. Г. Калюжна, В. М. Сторожчук // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2018. – № 5. – С. 5–18.
70. Калюжна Н. Г. Організаційно-інформаційне забезпечення імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС / Н. Г. Калюжна, В. М. Сторожчук // Сервісна економіка в умовах глобальної конкуренції: правовий та інституційний виміри : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15-16 листопада 2017 р.). – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. – С. 87–90.
71. Карамбович І. М. Митна система та її роль в регулюванні зовнішньої торгівлі України : [монографія] / І. М. Карамбович. — Д.: Академія митної служби України, 2009. — 281 с.
72. Карасьова Н. А. Тарифне регулювання міжнародної торгівлі агропродовольчими товарами / Н. А. Карасьова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. — 2016. — Вип. 6. Ч. I. — С. 143—146.
73. Комлев Н. Г. Словарь иностранных слов / Н. Г. Комлев. – М.: Эксмо-Пресс, 2006. — 1308 с.
74. Концепція трансформації митного тарифу України на 1996-2005 роки відповідно до системи ГАТТ/СОТ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://cons.parus.ua/_d.asp?r=07SB090e45ae2d236cdf7c936.
75. Королевська Н. Ю. Напрями розвитку та лібералізації підприємницької діяльності в Україні / Н. Ю. Королевська // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб. наук. пр. – Луганськ: вид-во СЛУ ім. В.Даля, 2011. – № 3(39). – С. 41-47. – Режим доступу: <http://www.pmdp.org.ua/images/Journal/39/11knyrpu.pdf>
76. Красс М. С. Математические методы и модели : [учебн. пособ.] / М. С. Красс, Б. П. Чупрынов. — СПб. : Питер, 2006. — 496 с.

77. Кругман П. Кредо либерала / П. Кругман. – М.: Европа, 2009. – 275 с.
78. Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов. – 2-е изд., доп. – М.: Рус. яз., 2000. – 856 с.
79. Кудирко Л. П. Трансформації підходів до вибору регуляторних моделей зовнішньої торгівлі / Л. П. Кудирко // Вісник Приазовського державного технічного університету : зб. наукових праць / ПДТУ. – Маріуполь, 2015. – Вип. 29. – С. 295-303. – (Серія : Економічні науки).
80. Кураков Л. П. Экономика и право: словарь-справочник / Л. П. Кураков, В. Л. Кураков, А. Л. Кураков. — М.: Вуз и школа, 2004. – 1072 с.
81. Мазаракі А. А. Зовнішньоторговельні аспекти конкурентної політики України в умовах СОТ: [монографія] / А. А. Мазаракі. – К.: КНТЕУ, 2008. – 309 с.
82. Махінова А. Що таке конвенція Пан-Євро-Мед [Електронний ресурс] / А. Махінова. — Режим доступу: https://www.sk.ua/sites/default/files/novoe_vremya_shcho_take_konvenciya_pan-ievro-med_mahinova.pdf
83. Мельник Т. М. Міжнародна торгівля товарами в умовах глобальної конкуренції : [монографія] / Т. М. Мельник. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – 396 с.
84. Мельник Т. М. Зовнішня торгівля України: стан та проблеми / Т. М. Мельник // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. - № 2. – С. 20-24.
85. Мельник Т. М. Розвиток національної регуляторної політики в процесі становлення глобальної торговельної системи: дис. ... докт. екон. наук.: спец. 08.00.02. / Т. М. Мельник; ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана». – Київ, 2009. – 631 с.
86. Мельник Т. М. Тарифне регулювання у контексті членства України в СОТ / Т. М. Мельник // Вісник Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. – 2009. – №2. – С. 5–11.

87. Мизес фон Л. Либерализм в классической традиции / Мизес фон Л.; [пер. с англ. А. В. Куряева]. – М.: Начала-Пресс, 1994. – 234 с.
88. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Т. М. Мельник, О. В. Дьяченко, О. В. Зубко ; за заг. ред. А. А. Мазаракі. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. – 600 с.
89. Митне регулювання: [підручн.] / [за ред. Голомовзий В. М., Панкова Л. А., Григор'єв О. Ю. та ін.]. – Львів: Львівська політехніка, 2004. – 240 с.
90. Митний Кодекс України від 13 березня 2012 року No 4495-VI. – К.: Алерта, 2012. – 288 с.
91. Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису та кодування товарів від 14.06.1983р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_079.
92. Місця видачі сертифікатів з перевезення товару EUR.1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/marcs/>.
93. Можливості і застереження щодо наслідків уведення в дію положень Угоди про асоціацію між ЄС та Україною / за ред. В. М. Гейця. – К.: ДУ «Ін-т екон. та прогнозування» НАН України, 2013. – 98 с.
94. Мухин В. И. Исследование систем управления. Анализ и синтез систем управления : [учебн.] / В. И. Мухин. — М. : Экзамен, 2003. — 384 с.
95. Наказ Міністерства фінансів України від 07.10.2014 р. № 1013 "Про затвердження Порядку надання та анулювання митницею статусу уповноваженого (схваленого) експортера" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1529-14>.
96. Наказ Міністерства фінансів України від 11.12.2014 № 1203 "Про затвердження Порядку контролю за розподілом тарифної квоти" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1655-14>.
97. Наказ Міністерства фінансів України від 18.11.2014 № 1142 "Про затвердження Порядку заповнення та видачі митницею сертифіката з перевезення товару EUR.1 відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з

атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1557-14>.

98. Новікова К. І. Митний тариф в умовах лібералізації регуляторної політики держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03 "Економіка та управління національним господарством" / К. І. Новікова. — Запоріжжя, 2010. — 26 с.

99. Науменко Н. С. Оцінка ефективності запровадження зони вільної торгівлі України з країнами ЄАВТ/ Н. С. Науменко // Вісник економічної науки України. – 2014. – № 2. – С. 103-106.

100.Онищенко В. П. Ризики євразійської інтеграції / В. П. Онищенко// Журнал європейської економіки. — 2013. — № 1. — с. 41–55.

101. Онищенко В. П. Механізм визначення оптимального національного митного тарифу в умовах лібералізації міжнародної торгівлі / В. П. Онищенко, О. А.Гащицький // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2011. – №1. – С. 4–14.

102.Онищенко В. П. Лібералізація та ефективність торговельної політики / В. П. Онищенко, О. А. Гащицький // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. — 2014. — № 1(72). — С. 5–13.

103. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

104. Офіційний сайт Єврокомісії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/>.

105. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.

106. Перелік товарів за кодами КН ЄС, ставки увізного мита по яких у 2016 році нижчі в рамках режиму GSP [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=4ee0cdd1-a4ae-4b92-a9dd-35560442ac37&title=PerelikTovarivZaKodamiKns-StavkiUviznogoMita>.

107. Переліки тарифних квот, а також ставок увізного мита в межах квот та поза межами квот [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

[http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=d186a359-3cd3-4865-8537-](http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=d186a359-3cd3-4865-8537-568e8aedcaed&title=PerelikiTarifnikhKvot-)

[568e8aedcaed&title=PerelikiTarifnikhKvot-ATakozhStavokUviznogoMitaVMezhakhKvotTaPozaMezhamiKvot.](http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=d186a359-3cd3-4865-8537-568e8aedcaed&title=PerelikiTarifnikhKvot-ATakozhStavokUviznogoMitaVMezhakhKvotTaPozaMezhamiKvot)

108. Писарчук Ю. М. Товарна номенклатура зовнішньоекономічної діяльності, як інструмент міжнародної торгівлі [Електронний ресурс] / Ю. М. Писарчук, В. М. Кравчук. — Режим доступу: <http://arc.customs.gov.ua>.

109. Питання Міністерства економічного розвитку і торгівлі. Постанова Кабінету Міністрів України № 459 від 20.08.2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF>

110. Плахотна К. Є. Митно-тарифне регулювання в умовах лібералізації торгівлі / К. Є. Плахотна // Економічний часопис-XXI. — 2012. — №5-6. — С. 44–45.

111. Поєдинок В. В. Правила походження товару як елемент тарифного регулювання ЗЕД / В. В. Поєдинок // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. — 2014. — № 9-1. — С. 123-126.

112. Політична економія: Підручник / За ред. Ніколенко Ю. В. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 632 с.

113. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І.О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. — Х. : Право, 2015. — 816 с.

114. Попов В. Больше протекционизма! Больше торговли» Больше роста! Нетрадиционный взгляд на протекционизм, экспортную ориентацию и экономический рост / В. Попов // Политический журнал. — 2006. — № 15. — С. 4–5.

115. Поумер М. О степени открытости экономики / М. Поумер // Проблемы прогнозирования. — 2001. — № 4. — С. 44–46.

116. Приєднання України до конвенції Пан-Євро-Мед [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/11/30/7074450/>.

117. Про порядок встановлення та застосування правила адвалорної частки та виконання виробничих і технологічних операцій Офіційний сайт

Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/baneryi/mitne-oformlennya/subektam-zed/kontrol-za-viznachennyam-kraini-pohodj/>

118. Про приєднання до Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів: Указ Президента України від 17.05.2002 №466/2002. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

119. Протокол 1 «Щодо визначення концепції «Походження товарів» і методів адміністративного співробітництва» до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://vobu.com.ua/app/webroot/img/custom/editor/euro/ugoda/asd49.pdf>.

120. Посібник користувача з правил преференційного походження, що застосовуються у торгівлі між Європейським Співтовариством, іншими європейськими країнами та країнами, що беруть участь в Євро-середземноморському партнерстві [Електронний ресурс]. — Режим доступу: old.minjust.gov.ua/file/31811

121. Пугачевська К. С. Дослідження регулювання імпорту товарів за умов членства в СОТ [Електронний ресурс] / К. С. Пугачевська // Ефективна економіка. — 2015. — № 6. — Режим доступу: <http://www.m.nauka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=4152>.

122. Пугачевська К. С. Імпортозалежність та тарифне регулювання імпорту в Україні / К. С. Пугачевська // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка. — 2016. — Вип. 1(15). — С. 56-63.

123. Пугачевська К. С. Сучасні тенденції лібералізації зовнішньої торгівлі / К. С. Пугачевська // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. — 2013. — №3. — С. 70-77.

124. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. — 2-е изд., испр. М: ИНФРА-М, 1999. — 479 с.

125. Регламент N 374/2014 Європейського парламенту та Ради ЄС щодо скорочення або скасування митних тарифів на товари, що походять з України

[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU14045.html.

126. Регламент № 978/2012 Європейського парламенту та Ради ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://docs.pravo.ru/document/view/38065193>.

127. Ривак Н.О. Розвиток системи непрямого оподаткування в економіці країн світу / Н.О. Ривак // Економіка і регіон. — 2011. — № 4. — С. 38—47.

128. Рівні ставок увізного мита України, які будуть застосовуватись у 2017 році до імпорту товарів походженням з ЄС в рамках вільної торгівлі між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.

129. Рішення про Правила визначення країни походження товарів від 15.04.1994 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу:
http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_484

130. Рішення про Правила визначення країни походження товарів (Форма СТ-1) від 24.09.1993 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу:
http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_m65

131. Розділ IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС // Офіційний сайт Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/TITLE_IV.pdf.

132. Сірко А. В. Економічна теорія. Політекономія : [навч. посіб.] / А. В. Сірко – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 416 с.

133. Сазонець О. М. Напрями лібералізації підприємницької діяльності в Україні в контексті вдосконалення системи пенсійного забезпечення / О. М. Сазонець, Н. В. Куряча // Проблеми економіки. – 2015. – №4. – С. 164-169.

134. Словарь бизнес-терминов [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
<http://dic.academic.ru/contents.nsf/business/>.

135. Социология: Энциклопедия / [А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькин, Г. Н. Соколова, О. В. Терещенко]. — Мн.: Книжный Дом, 2003. — 1312 с.

136. Сторожчук В. М. Адміністрування тарифної лібералізації в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС / В. М. Сторожчук // В кн. : Євроінтеграційні пріоритети розвитку національного бізнесу. Монографія: / Мазаракі А.А., Мельник Т.М. [та ін.]; за заг. ред.: А.А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. – 672 с.
137. Сторожчук В. М. Реалізація тарифного регулювання в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС / В. М. Сторожчук // Економічний аналіз. Зб. наук. праць Тернопільського національного економічного університету. – № 1. – Т. 23. – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – С. 88–97.
138. Сторожчук В. М. Трансформація функцій митного тарифу в умовах лібералізації митно-тарифного регулювання / В. М. Сторожчук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – 2017. – Вип. 23. Ч. I. – С. 30–34.
139. Сторожчук В. М. Лібералізація митно-тарифного регулювання як системний об'єкт дослідження / В. М. Сторожчук // Бізнес Інформ. – 2017. – № 3. – С. 78–83.
140. Сторожчук В. М. Економічна лібералізація: системний аспект дослідження / В. М. Сторожчук // Економіка, фінанси, право. – 2017. – № 3. – С. 55–58.
141. Сторожчук В. М. Підхід до оцінювання результативності митно-тарифного регулювання країни [Електронний ресурс] / В. М. Сторожчук // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – № 19. – Режим доступу до статті: <http://global-national.in.ua/archive/19-2017/12.pdf>.
142. Сторожчук В. М. Правила походження товарів як інструмент зовнішньоторговельної політики держави / В. М. Сторожчук // Бізнес Інформ. – 2018. – № 1. – С. 65–72.
143. Сторожчук В. М. Протиріччя лібералізації в економіці: джерела та передумови подолання / В. М. Сторожчук // Національна економіка в умовах глобалізації: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 7 березня 2017 р.). – Полтава : Центр фінансово-економічних наукових досліджень, 2017. – С. 80–82.

144. Сторожчук В. М. Роль універсальної міжнародної товарної номенклатури у захисті національних ринків / В. М. Сторожчук // *Innovative Economy: processes, strategies, technologies : International Scientific Conference (Kielce, 27 January 2017)*. – Kielce, Poland: Baltija Publishing, 2017. – С. 53–54.

145. Сторожчук В. М. Індикатори рівня тарифного захисту України: актуальний стан та динаміка / В. М. Сторожчук // *Сучасні аспекти розвитку фінансових процесів та інноваційних технологій : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25-26 серпня 2017 р.)*. – К.: Аналітичний центр «Нова економіка», 2017. – С. 27–30.

146. Сторожчук В. М. Роль преференційних правил походження товарів у спрощенні зовнішньоторговельного режиму України / В. М. Сторожчук // *Вдосконалення економіки та фінансової системи країни: актуальні проблеми та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 2 лютого 2018 р.)*. – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2018. – С. 16–17.

147. Сторожчук В. М. Перспективи долучення України до системи діагональної кумуляції Пан-Євро-Мед / В. М. Сторожчук // *Перспективи розвитку економічної системи з урахуванням сучасних євроінтеграційних процесів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 17 березня 2018 р.)*. – Дніпро: НО «Перспектива», 2018. – С. 87–90.

148. Сторожчук В. М. Пріоритети формування системи управління лібералізацією митно-тарифного регулювання України / В. М. Сторожчук // *Актуальні питання економіки, фінансів, обліку та права в сучасних умовах : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 10 вересня 2018 р.)*. – Полтава: Центр фінансово-економічних наукових досліджень, 2018. – С. 20.

149. Стратегія посткризового розвитку зовнішньоекономічного сектора України : [монографія] / А. А. Мазаракі, Т. М. Мельник, В. В. Юхименко та ін. ; за заг. ред. А. А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. – 652 с.

150. Структурна переорієнтація зовнішньої торгівлі у системі факторів економічного зростання: [монографія] / А. А. Мазаракі, Т. М. Мельник, В. В. Юхименко [та ін.]; за заг. ред. А. А. Мазаракі. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. – 652 с.

151. Структурні трансформації в економіці України: динаміка, суперечності та вплив на економічний розвиток : наукова доповідь / [Л. В. Шинкарук, І. А. Бевз, І. В. Барановська та ін.] ; за ред. чл.-кор. НАН України Л.В. Шинкарук ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». – К., 2015. – 304 с.

152. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ : [учебн. пособ.] / Ю. П. Сурмин. — К. : МАУП, 2003. — 368 с.

153. Тарифні квоти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/baneryi/mitne-oformlennya/subektam-zed/vilna-torgivlya/kraini-es--respublika-avstriya--koroliv/tarifni-kvoti>

154. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / [Ожегов С. И., Шведова Н. Ю.]. — 4-е изд., доп. — М. : Азбуковник, 1999. — 944 с.

155. Тулуш Л. Д. Сутність і роль податку на додану вартість в економічній системі держави / Л. Д. Тулуш, О. Т. Прокопчук // Економіка АПК. — 2012. — № 12. — С. 85—89.

156. Тэтчер М. Искусство управлять государством. Стратегии для меняющегося мира / Маргарет Тэтчер; [пер. с англ. В. Ионов]. – [2-е изд.]. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 504 с.

157. Тюріна Н. М. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства [навчальн. посібн.] / Н. М. Тюріна, Н. С. Карвацка. – К.: "Центр учбової літератури", 2013. – 492 с.

158. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page

159. Угода про вільну торгівлю між Україною та Канадою [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/124_052-16/para2#n2

160. Угода про правила визначення походження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/981_013

161. Угода про Правила визначення країни походження товарів у Співдружності Незалежних Держав від 20.11.2009 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_m65
162. Федоренко В. Г. Політична економія: [підручник] / В. Г. Федоренко. — 2-ге вид. — К.: Алерта, 2015. — 487 с.
163. Філіпчук В. Зона вільної торгівлі з ЄС: унікальний шанс чи втрачені можливості? / В. Філіпчук, В. Поворозник, А. Бочі, Є. Ярошенко. — К.: Міжнародний центр перспективних досліджень. — 35 с.
164. Фінансово-економічний словник [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://cyslop.com.ua/content/view/1568/1/1/41/>.
165. Фридман М. Капіталізм и свобода / М. Фридман; [пер. с англ. В. Козловский]. — М.: Новое издательство, 2006. — 240 с.
166. Хайэк Ф. Дорога к рабству / Ф. Хайэк; [пер. с англ. Н. Я Петракова]. — М.: Новое издательство, 2005. — 264 с.
167. Ціна держави. Бюджет України. Доходи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://cost.ua/budget/revenue/#29>.
168. Шкурупій О. В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : [навч. посіб.] / О. В. Шкурупій, В. В. Гончаренко, І. А. Артеменко та ін. — К.: Центр учбової літератури, 2012. — 248 с.
169. Щодо угод про вільну торгівлю // Офіційний сайт МЗС України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/economic-cooperation/trade-agreements>.
170. Экономика: учебн. / под. ред. А. С. Булатова. — 5-е изд., стереотип. — М.: Инфра-М, 2010. — 896 с.
171. Энциклопедия права [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://encyclopediya_prava.academic/.
172. Юридическая энциклопедия [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://yuridicheskaya_encyclopediya.academic/
173. Aid for Trade at a Glance 2013: Connecting to Value Chains [Electronic resource]. — Access mode: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/aid4trade13_e.pdf.

174. Aid for Trade at a Glance 2015: Reducing Trade Costs for Inclusive, Sustainable Growth [Electronic resource]. – Access mode: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/aid4trade15_e.pdf.
175. Anderson J.E. Trade Reform with Quotas, Partial Rent, Retention and Tariffs / J.E. Anderson, J.P. Neary. // *Econometrica*. – 1992. - №60. – P.57-76.
176. ASEAN Free Trade Area (AFTA) [Electronic resource]. — Access mode: <https://www.iesingapore.gov.sg/~media/IE%20Singapore/Files/FTA/Existing%20FTA/ASEAN%20FTA/Legal%20Text/ASEAN20Free20Trade20Area20Legal20Text.pdf>
177. Choudhri E. U. International Trade and Productivity Growth: Exploring the Sectoral Effects for Developing Countries / E. U. Choudhri, D. S. Hakura. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp0017.pdf>
178. Clemens M. A. A Tariff-growth Paradox? Protection's Impact the World Around 1875–1997 / M. A. Clemens, J. G. Williamson. // NBER Working Paper. – 2001. – Series No.8549. – P. 121-132.
179. Commission notice concerning the application of the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean preferential rules of origin or the protocols on rules of origin providing for diagonal cumulation between the Contracting Parties to this Convention (2017/C 73/07) [Electronic resource]. — Access mode: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1516562422295&uri=CELEX:52017XC0309\(02\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1516562422295&uri=CELEX:52017XC0309(02))
180. Dadush U. Resurgent Protectionism: Risk and Possible Remedies. Rebuilding Global Trade: proposals for a fairer, more sustainable future / U. Dadush. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://ictsd.net/downloads/2009/03/g20-web.pdf>.
181. Dollar D. Is Good for the Poor / D. Dollar, A. Kraay. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://ideas.repec.org/p/wbk/wbrwps/2587.html>

182. Dollar D. Outward-oriented Developing Economies Really Do Grow More Rapidly: Evidence from 95 LDCs, 1976-1985 / D. Dollar // *Economic Development and Cultural Change*. – 1992. – №40. – P. 523–544.
183. Edwards S. Openness, Productivity and Growth: What Do We Really Know? / S. Edwards. // *Economic Journal*. – 1998. – №108. – P.383-398.
184. Eionet GEMET Thesaurus [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.eionet.europa.eu/gemet/alphabetic?langcode=en>
185. ExporthelpDesk [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.exporthelp.europa.eu>.
186. FAQ з питань функціонування вільної торгівлі між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=b142801e-b932-4207-aea9-df3728dad379&title=FaqZPitanFunktsionuvanniaVilnoiTorgivliMizhUkrainoiuTas>.
187. Grossman M. Quality Ladders in the Theory of Growth // M. Grossman, E. Helpman. // *Review of Economic Studies*. – 1991. – No 58. – P.43-61.
188. Harrison A. Openness and Growth: a Time Series, Cross-country Analysis for Developing Countries / A. Harrison. // *Journal of Development Economics*. – 1996. – №48. – P.419-447.
189. HS Nomenclature 2017 Edition [Electronic Resource]. — Access mode : <http://www.wcoomd.org/en/topics/nomenclature/instrument-and-tools/hs-nomenclature-2017-edition.aspx>
190. International Monetary Fund [Electronic Resource]. — Access mode : <http://www.imf.org/external/index.htm>.
191. Kee H. L. Estimating Trade Restrictiveness Indices / H. L. Kee, A. Nicita, M. Olerreaga // *The Economic Journal*. – 2009. – №119. – P.172–199.
192. Key Statistics and Trends in Trade Policy 2016 / The OECD. – [Electronic resource]. – Access mode: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditctab2016d2_en.pdf.
193. Kovziridze T. The Pan-Euro-Mediterranean Convention on Preferential Rules of Origin and its Benefits. A Comparative Analysis of its application for

Georgia, Moldova and Ukraine / T. Kovziridze, V. Movchan, V. Gumene, M. Emerson. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.3dcftas.eu/>

194. Krishna K. Background Paper on the IMF's Trade Restrictiveness Index / K. Krishna. – [Electronic resource]. – Access mode: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/21316/1/MPRA_paper_21316.pdf.

195. Leamer E. E. Measures of Openness / E. E. Leamer. // Trade Policy Issues and Empirical Analysis. – 1988. - №18. – P.147-204.

196. Lee J.-W. International Trade, Distortions, and Long-run Economic Growth / J.W. Lee. // IMF Staff Papers. – 1993. – 40 (2). – P.299-328.

197. Lucas R. E. On the Mechanics of Economic Development / R. E. Lucas. // Journal of Monetary Economics. –1988. – No 22. – P. 3-42.

198. Moore Mike Ministerial roundtable on trade and poverty in LDCs / Mike Moore. – [Electronic resource]. – Access mode: http://www.wto.org/english/news_e/spmm_e/spmm55_e.htm.

199. North American Free Trade Agreement [Electronic resource]. — Access mode: <https://www.nafta-sec-alena.org/Home/Texts-of-the-Agreement/North-American-Free-Trade-Agreement>

200. Nugent J. B. Trade liberalization: Winners and Losers, Success and Failures / J. B. Nugent. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://uoit.ca/sas/International%20Trade/TradeWinnersLosers.pdf>

201. Overall Trade Restrictiveness Indices and Import Demand Elasticities / The World Bank. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://go.worldbank.org/FG1KHXSP30>.

202. Rivera-Batiz L. A. Integration among unequals / L. A. Rivera-Batiz, D. Xie // Regional Science and Urban Economics. – 1993. – No 23. – P. 337-354.

203. Rodrik D. Trade Policy Reform as Institutional Reform / D. Rodrik. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.hks.harvard.edu/fs/drodrik/Research%20papers/Reform.PDF>.

204. Rodrik D. Trading in illusions / D. Rodrik. // Foreign Policy. – 2001. – №123. – P.54-63.

205. Sachs J. Economic Reform and the Process of Global Integration / J. Sachs, A. Warner. // *Broking Papers on Economic Activity*. – 1995. – No 1, 25th Anniversary Issue. – P. 1-18.
206. Sala-i-Martin X. X. I Just Ran Two Million Regressions / X. X. Sala-i-Martin. // *American Economic Review*. – 1997. – № 87. – P.178-183.
207. Services Trade Restrictiveness Index / The OECD. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.oecd.org/tad/services-trade/services-trade-restrictiveness-index.htm>
208. Storozhchuk V. Prospects of liberalization of Ukraine's tariff regime in context of accession to the Pan-Euro-Med Convention / V. Storozhchuk // *Eurasian academic research journal: multilanguage science journal*. – 2018. – № 1 (19). – С. 112–115.
209. Tariff quota consultation [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/taxation_customs/dds2/taric/quota_consultation.jsp?Lang=en&Origin=UA&Code=&Year=2017&Critical=&Status=&Expand=true.
210. The Global Enabling Trade Report 2008 [Electronic Resource]. — Access mode : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalEnablingTrade_Report_2008.pdf.
211. The Global Enabling Trade Report 2010 [Electronic Resource]. — Access mode : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalEnablingTrade_Report_2010.pdf.
212. The Global Enabling Trade Report 2012. Reducing Supply Chain Barriers [Electronic Resource]. — Access mode: : http://www3.weforum.org/docs/GETR/2012/GlobalEnablingTrade_Report.pdf.
213. The Global Enabling Trade Report 2014 [Electronic Resource]. — Access mode : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalEnablingTrade_Report_2014.pdf.
214. The Global Enabling Trade Report 2016 [Electronic Resource]. — Access mode : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GETR_2016_report.pdf.
215. Trade Policy Review: Ukraine // Report by the Secretariat of WTO. – Geneva: WTO, 2016. – 163 p.

216. World Development Indicators: Tariff barriers [Electronic Resource]. – Access mode: <http://wdi.worldbank.org>.
217. World Trade Indicators 2009/10. Country Comparison / The World Bank [Electronic resource]. – Access mode: <http://info.worldbank.org/etools/wti/3a.asp>. <http://ictsd.net/downloads/2009/03/g20-web.pdf>
218. World Development Indicators 2016 database [Electronic resource]. – Access mode: <http://databank.worldbank.org/data/download/site-content/wdi-2016-highlights-featuring-sdgs-booklet.pdf>.
219. WTO Statistics Database [Electronic Resource]. – Access mode: <http://stat.wto.org/TariffProfile/WSDBTariffPFView>.
220. Young A. Learning by Doing and the Dynamics Effects of International Trade / A. Young // Quarterly Journal of Economics. – 1991. – No 106. – P. 369-405.

ДОДАТКИ

Додаток А
Таблиця А.1

Результати розрахунків щодо наявності тенденції у зміні середньоарифметичного тарифу РНС
обраних країн у 2008-2017 рр.

Індикатори	Роки										Результати розрахунків					Висновок щодо тенденції	Напрямок тенденції
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Коефіцієнт кореляції Пірсона	Кількість прогнаних серій	Порушення системи рівнянь				
Австралія																	
Тариф (Y)	3,79	3,85	3,87	4	2,8	2,79	2,75	2,76	2,83	2,49							
Серії (Y)		+	+	+	-	-	-	+	+	-		3 / 3	так		присутня		зменшення
ВВП (x1)	361,18,3	409,92	496,64,7	42,743	5187,4,1	62,245,1	6,7677,6	67,792,3	622,15	5,655,4	-0,8271302						
Серії (x1)		+	+	-	+	+	+	+	-	-		4 / 3	ні		відсутня		-
Інвестиції (x2)	27,3	28,685	28,883	27,667	27,086	27,491	29,07	27,582	26,849	26,058	0,4683064						
Серії (x2)		+	+	-	-	+	+	-	-	-		4 / 3	ні		відсутня		-
Експорт (x3)	19,6	19,9	19,7	22,5	19,4	21,1	21,3	19,7	20,8	19,7	0,1424835						
Серії (x3)		+	-	+	-	+	+	-	+	-		8 / 2	ні		відсутня		-
Канада																	
Тариф (Y)	4,24	4,21	4,23	4,17	3,52	3,47	3,32	3,15	2,54	2,65							
Серії (Y)		-	+	-	-	-	-	-	-	+		4 / 6	так		присутня		зменшення
ВВП (x1)	409,86,7	445,4,5	465,96,3	40,774	47,447,5	52,082,2	52,496,7	52,413,7	50,440	433,16	-0,5195846						
Серії (x1)		+	+	-	+	+	+	-	-	-		4 / 3	ні		відсутня		-
Інвестиції (x2)	23,664	23,97	24,119	22,017	23,508	24,187	24,873	24,619	24,251	23,604	-0,3793447						
Серії (x2)		+	+	-	+	+	+	-	-	-		4 / 3	ні		відсутня		-
Експорт (x3)	35,3	34,2	34,3	28,4	29,1	30,6	30,21	30,2	31,62	31,6	0,3755313						
Серії (x3)		-	+	-	+	+	-	-	-	-		5 / 4	ні		відсутня		-

Продовження табл. А.1

Індикатори	Роки										Результати розрахунків					Висновок щодо тенденції	Напрямок тенденції
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Коефіцієнт кореляції Парсона	Кількість прогнаних серій	Порушення системи рівнянь				
ЄС																	
Тариф (Y)	1,79	1,7	1,6	1,62	1,89	1,54	1,57	1,55	2,1	2,06							
Серія (Y)		-	-	+	+	-	+	-	+	-		7 / 2	ні	відсутня	-		
ВВП (x1)	31462,3	33226	33962,5	32630	33632,6	34929,6	35355,7	35943	37013	38107	0,4191034						
Серія (x1)		+	+	-	+	+	+	+	+	+		3 / 6	так	присутня	зростання		
Інвестиції (x2)	22,481	23,283	22,977	19,762	20,415	20,91	19,709	19,317	19,689	19,667	-0,1982048						
Серія (x2)		+	-	-	+	+	-	-	+	-		6 / 2	ні	відсутня	-		
Експорт (x3)	37,7	38,3	38,9	34,7	38,3	41	42,2	42,3	42,6	49,3	0,2805382						
Серія (x3)		+	+	-	+	+	+	+	+	+		3 / 6	так	присутня	зростання		
Ізраїль																	
Тариф (Y)	4,54	2,15	2,29	5,47	5,47	4,47	1,67	1,42	1,44	3,6							
Серія (Y)		+	-	+	+	-	-	-	+	+		5 / 3	ні	відсутня	-		
ВВП (x1)	21905	25008,6	29657,4	27796	30662	33657,2	32569,6	36393,7	37583	35729	-0,4106391						
Серія (x1)		+	+	-	+	+	-	+	+	-		6 / 2	ні	відсутня	-		
Інвестиції (x2)	20,558	21,29	20,055	18,311	18,499	20,434	21,3	19,975	20,137	19,948	-0,6481349						
Серія (x2)		+	-	-	+	+	+	-	+	-		6 / 3	ні	відсутня	-		
Експорт (x3)	40,7	40,4	38,5	33,3	35,1	36,1	36,1	33,4	32,2	30,7	0,0115833						
Серія (x3)		-	-	-	+	+	+	-	-	-		3 / 3	так	присутня	зменшення		
Японія																	
Тариф (Y)	2,78	2,76	2,65	2,57	2,49	2,46	2,44	2,33	2,42	2,35							
Серія (Y)		-	-	-	-	-	-	-	+	-		3 / 7	так	присутня	зменшення		
ВВП (x1)	35434	35275,2	39339,3	40855	44507,7	48168	48603,5	40454,4	38096	34474	-0,3601064						
Серія (x1)		-	+	+	+	+	+	-	-	-		3 / 5	так	присутня	зростання		
Інвестиції (x2)	22,681	22,894	22,977	19,665	19,811	20,193	20,861	21,226	21,821	22,006	0,4747471						
Серія (x2)		+	+	-	-	+	+	+	+	+		3 / 5	так	присутня	зростання		
Експорт (x3)	15,9	17,5	17,4	12,5	15	14,9	14,5	15,9	17,5	17,6	0,0661327						
Серія (x3)		+	-	-	+	-	-	+	+	+		5 / 3	ні	відсутня	-		

Продовження табл. А.1

Індикатори	Роки										Результати розрахунків				Висновок щодо тенденції	Напрямок тенденції
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Коефіцієнт кореляції Парсона	Кількість прогнань серій	Порушення системи рівнянь			
Корея																
Тариф (Y)	9,13	8,29	9,02	9,65	10,09	9,55	9,33	9,51	5,19	5,23						
Серії (Y)		-	+	+	+	-	-	+	-	+		6 / 3	ні	відсутня		-
ВВП (x1)	20888,4	23060,7	20430,6	18292	22087	24079,8	24358,8	25890	27811	27105	-0,6834394		ні	відсутня		
Серії (x1)		+	-	-	+	+	+	+	+	-		4 / 5	ні	відсутня		-
Інвестиції (x2)	32,701	32,58	33,019	28,466	32,023	32,959	31,001	29,102	29,277	28,488	0,465991		ні	відсутня		
Серії (x2)		-	+	-	+	+	-	-	+	-		7 / 2	ні	відсутня		-
Експорт (x3)	37,2	39,2	50	47,5	49,4	55,7	56,3	53,9	50,3	45,3	0,1910132		ні	відсутня		
Серії (x3)		+	+	-	+	+	+	+	-	-		4 / 3	ні	відсутня		-
США																
Тариф (Y)	2,98	2,83	2,96	2,87	2,84	2,95	2,93	2,83	2,89	2,79						
Серії (Y)		-	+	-	-	+	-	-	+	-		7 / 2	ні	відсутня		-
ВВП (x1)	46437,1	48061,5	48401,4	47002	48373,9	49790,7	51450,1	52787	54599	56207	-0,4662977		так	присутня		зростання
Серії (x1)		+	+	-	+	+	+	+	+	+		3 / 6	так	присутня		зростання
Інвестиції (x2)	23,333	22,351	20,786	17,513	18,394	18,545	19,351	19,762	20,014	20,348	0,2017879		так	присутня		зростання
Серії (x2)		-	-	-	+	+	+	+	+	+		2 / 6	так	присутня		зростання
Експорт (x3)	10,7	11,5	12,5	11	12,4	13,6	13,6	13,6	13,7	12,6	-0,0487166		ні	відсутня		
Серії (x3)		+	+	-	+	+	+	+	+	-		4 / 5	ні	відсутня		-
Аргентина																
Тариф (Y)	10,62	10,8	10,49	11,44	11,31	11,29	11,14	12,17	12,58	12,48						
Серії (Y)		+	-	+	-	-	-	+	+	-		6 / 3	ні	відсутня		-
ВВП (x1)	5878,8	7193,6	8953,4	8161,3	10276,3	12726,9	12969,7	12976,6	12245	13467	0,7080951		ні	відсутня		
Серії (x1)		+	+	-	+	+	+	+	-	+		5 / 4	ні	відсутня		-
Інвестиції (x2)	18,68	20,099	19,573	16,053	17,706	18,398	16,502	17,306	17,263	16,818	-0,623675		ні	відсутня		
Серії (x2)		+	-	-	+	+	-	+	-	-		6 / 2	ні	відсутня		-
Експорт (x3)	23	22,7	22,1	19,6	18,9	18,4	16,2	14,6	14,4	11	-0,9101841		так	присутня		зменшення
Серії (x3)		-	-	-	-	-	-	-	-	-		1 / 9	так	присутня		зменшення

Продовження табл. А.1

Індикатори	Росія										Результати розрахунків				Висновок щодо тенденції	Напрямок тенденції
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Коефіцієнт кореляції Парсона	Кількість прогностичних серій	Порушення системи рівнянь			
Бразилія																
Тариф (Y)	12,1	12,1	13,08	13,32	13,34	13,47	13,75	14,81	13,74	13,66						
Серія (Y)		+	+	+	+	+	+	+	-	-		2 / 7	так	присутня	зростання	
ВВП (x1)	5860,1	7313,6	8787,6	8553,4	11224,2	13167,5	12291,5	12216,9	12027	8757,2	0,7758788					
Серія (x1)		+	+	-	+	+	-	-	-	-		4 / 4	ні	відсутня	-	
Інвестиції (x2)	17,817	19,819	21,619	18,796	21,801	21,814	21,412	21,965	21,018	19,199	0,5946325					
Серія (x2)		+	+	-	+	+	-	+	-	-		6 / 2	ні	відсутня	-	
Експорт (x3)	14,4	13,3	13,5	10,9	10,7	11,5	11,7	11,6	11	12,9	-0,6354063					
Серія (x3)		-	+	-	+	+	+	-	-	+		6 / 2	ні	відсутня	-	
Китай																
Тариф (Y)	8,88	8,79	8,57	8,07	7,92	7,82	7,82	7,82	7,57	7,55						
Серія (Y)		-	-	-	-	-	-	-	-	-		1 / 9	так	присутня	зменшення	
ВВП (x1)	2099,2	2695,4	3471,2	3838,4	4560,5	5633,8	6337,9	7077,8	7683,5	8069,2	-0,9284846					
Серія (x1)		+	+	+	+	+	+	+	+	+		1 / 9	так	присутня	зростання	
Інвестиції (x2)	40,606	41,239	43,21	46,335	47,881	48,006	47,18	47,251	46,68	44,962	-0,8564382					
Серія (x2)		+	+	+	+	+	-	+	-	-		4 / 5	ні	відсутня	-	
Експорт (x3)	37,2	35,9	32	24,4	26,3	26,5	25,4	24,5	24,1	22	0,9625723					
Серія (x3)		-	-	-	+	+	-	+	-	-		5 / 2	ні	відсутня	-	
Сингапур																
Тариф (Y)	16,9	14,6	12,5	12,15	10,94	10,28	9,76	9,24	7,83	7,51						
Серія (Y)		-	-	-	-	-	-	-	-	-		1 / 9	так	присутня	зменшення	
ВВП (x1)	1375,2	1640,5	2011,2	2291,7	2602,5	2747,5	3181,4	3213,4	3327,8	3547,7	-0,9785579					
Серія (x1)		+	+	+	+	+	+	+	+	+		1 / 9	так	присутня	зростання	
Інвестиції (x2)	23,104	27,51	28,487	21,895	21,298	17,084	16,202	14,34	13,826	14,372	0,8038253					
Серія (x2)		+	+	-	+	-	-	-	-	+		5 / 4	ні	відсутня	-	
Експорт (x3)	29,9	30,2	33	25	21,3	20,6	16,4	17	14,2	13,2	0,8885857					
Серія (x3)		+	+	-	-	-	-	+	-	-		4 / 4	ні	відсутня	-	

Продовження табл. А.1

Індикатори	Роки										Результати розрахунків					Висновок щодо тенденції	Напрямок тенденції
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Коефіцієнт кореляції Парсона	Кількість проявлень серій	Порушення системи рівнянь				
Індонезія																	
Тариф (Y)	5,81	5,55	6,84	4,96	4,86	4,96	4,99	5,03	5,03	5,03							
Серії (Y)		-	+	-	-	+	+	+	+	+		4 / 5	ні	відсутня		-	
ВВП (x1)	1586,2	1855,1	2160,5	2254,4	3113,5	3634,3	3688	3620,7	3491,6	3336,1	-0,6387835		так	присутня		зростання	
Серії (x1)		+	+	+	+	+	+	+	+	-		2 / 6	так	присутня			
Інвестиції (x2)	28,986	28,736	32,998	31,173	32,88	32,984	35,072	33,831	34,568	34,562	-0,3289713		ні	відсутня		-	
Серії (x2)		-	+	-	+	+	+	-	+	-		7 / 3	ні	відсутня		-	
Експорт (x3)	31	29,4	29,8	24,2	24,3	26,3	24,6	23,9	23,7	21,2	0,7574563						
Серії (x3)		-	+	-	+	+	-	-	-	-		5 / 4	ні	відсутня		-	
Малайзія																	
Тариф (Y)	6,32	5,84	5,47	5,28	4,48	5,59	5,58	5,34	3,37	3,37							
Серії (Y)		-	-	-	-	+	-	-	-	-		3 / 4	так	присутня		зменшення	
ВВП (x1)	6223	7269,2	8513,6	7326,7	9071,4	10405,1	10790,5	10882,3	11184	9643,6	-0,5085834						
Серії (x1)		+	+	-	+	+	+	+	+	-		4 / 5	ні	відсутня		-	
Інвестиції (x2)	22,396	23,027	21,117	18,927	23,386	23,188	25,749	25,937	24,987	25,092	-0,3605161						
Серії (x2)		-	-	-	+	-	+	+	-	+		6 / 3	ні	відсутня		-	
Експорт (x3)	112,2	106,2	99,5	91,4	86,9	85,3	79,3	75,6	73,8	70,9	0,7388587						
Серії (x3)		-	-	-	-	-	-	-	-	-		1 / 9	так	присутня		зменшення	
Мексика																	
Тариф (Y)	8,01	6,37	6,22	5,25	7,73	7,44	6,77	6,5	3,02	3,02							
Серії (Y)		-	-	-	+	-	-	-	-	-		3 / 5	так	присутня		зменшення	
ВВП (x1)	8767,9	9330,3	9689,1	7748,1	8959,6	9834,5	9820,5	10298,9	10452	9143,1	-0,1350631						
Серії (x1)		+	+	+	+	+	-	+	+	-		4 / 5	ні	відсутня		-	
Інвестиції (x2)	23,469	23,392	24,436	22,907	22,056	22,26	23,051	21,663	21,539	22,732	0,2352562						
Серії (x2)		+	+	-	-	+	+	-	-	+		5 / 2	ні	відсутня		-	
Експорт (x3)	27,6	27,7	27,9	27,3	29,9	31,3	32,6	31,8	32,3	35,1	-0,505994						
Серії (x3)		+	+	-	+	+	+	-	+	+		5 / 3	ні	відсутня		-	

Продовження табл. А.1

Індикатор	Результати розрахунків										Висновок щодо тенденції	Напрямок тенденції			
	Результати розрахунків														
Індикатор	Росія										Коефіцієнт кореляції Парсона	Кількість прогнаних серій	Порушення системи рівнянь	Висновок щодо тенденції	Напрямок тенденції
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017					
Парагвай															
Тариф (Y)	7,17	8	8,46	7,95	8,33	8,4	8,34	8,24	8,14	8,1		4 / 4	ні	відсутня	-
Серія (Y)		+	+	-	+	+	-	-	-	-			ні	відсутня	
ВВП (x1)	1809,7	2312,2	3060	2599,6	3225,6	3988	3855,5	4479,9	4712,8	4109,4	0,6264753				
Серія (x1)		+	+	-	+	+	-	+	+	-		6 / 2	ні	відсутня	-
Інвестиції (x2)	17,14	15,774	16,437	13,804	16,187	17,055	15,077	15,409	16,199	16,671	-0,1430536				
Серія (x2)		-	+	-	+	+	-	+	+	+		6 / 3	ні	відсутня	-
Експорт (x3)	58,7	56,7	54	51,5	55,1	52,5	49,9	49,6	45,2	42,3	-0,3603237		так	присутня	зміщення
Серія (x3)		-	-	-	+	+	-	-	-	-		3 / 4			
Таїланд															
Тариф (Y)	10,82	10,28	10,56	10,78	10,55	10,97	10,97	11,74	8,15	7,67					
Серія (Y)		-	+	+	-	+	+	+	-	-		5 / 3	ні	відсутня	-
ВВП (x1)	3969	3972,2	4378,7	4212,1	5075,3	5491,2	5859,9	6171,3	5941,8	5814,9	-0,2548636				
Серія (x1)		+	+	-	+	+	+	+	-	-		4 / 4	ні	відсутня	-
Інвестиції (x2)	27,012	25,496	28,226	20,646	25,37	26,807	28,098	27,498	24,073	24,132	0,4185222				
Серія (x2)		-	+	-	+	+	+	-	-	+		6 / 3	ні	відсутня	-
Експорт (x3)	68,7	68,9	71,4	64,4	66,5	70,9	69,8	68,1	69,4	69,1	-0,1304929				
Серія (x3)		+	+	-	+	+	-	-	+	-		6 / 2	ні	відсутня	-
Україна															
Тариф (Y)	5	5	4,9	4,9	4,9	4,9	4,9	4,9	4,9	4,9					
Серія (Y)		-	-	-	-	-	-	-	-	-		1 / 9	так	присутня	зміщення
ВВП (x1)	2303	3068,6	3891	2545,5	2965,1	3569,8	3855,4	4029,7	3104,7	2124,7	-0,3559827				
Серія (x1)		+	+	-	+	+	+	+	-	-		4 / 4	ні	відсутня	-
Інвестиції (x2)	24,543	27,781	27,393	17,068	20,873	22,437	21,716	18,489	13,396	15,322	0,5689063				
Серія (x2)		+	-	-	+	+	-	-	-	+		5 / 3	ні	відсутня	-
Експорт (x3)	46,6	44,8	46,9	46,4	47,1	49,8	35,4	43	48,6	52,6	-0,0481829				
Серія (x3)		-	+	-	+	+	-	+	+	+		6 / 3	ні	відсутня	-

Джерело: розраховано автором

**Товари, що вважаються повністю виробленими у даній країні
згідно зі Статтею 38 Митного кодексу України**

Пункт	Товари
1	Корисні копалини, добуті з надр цієї країни, в її територіальних водах або на її морському дні
2	Продукція рослинного походження, вирощена або зібрана в цій країні
3	Живі тварини, що народилися та вирощені в цій країні
4	Продукція, одержана від живих тварин у цій країні
5	Продукція, одержана в результаті мисливського або рибальського промислу в цій країні
6	Продукція морського рибальського промислу та інша продукція морського промислу, одержана судном цієї країни або судном, що орендоване (зафрахтоване) цією країною
7	Продукція, одержана на борту переробного судна цієї країни виключно з продукції, зазначеної у пункті 6 цієї статті
8	Продукція, одержана з морського дна або з морських надр за межами територіальних вод цієї країни, за умови, що ця країна має виключне право на розробку цього морського дна або цих морських надр
9	Брухт та відходи, одержані в результаті виробничих або інших операцій з переробки в цій країні, а також вироби, що були у вжитку, зібрані в цій країні та придатні лише для переробки на сировину (утилізації)
10	Електроенергія, вироблена в цій країні
11	Товари, вироблені в цій країні виключно з продукції, зазначеної у пунктах 1-10 цієї статті

Джерело: складено автором на основі [90]

Застосування преференційних правил походження в угодах про вільну торгівлю в ключових інтеграційних об'єднаннях (усереднено за товарними позиціями)

Таблиця В.1

Застосування преференційних правил походження товарів у вільній торгівлі України з Канадою, товарних позицій

Тип ППТ	Україна	Канада	Мексика	США
СС та WO	1968	1968	1968	1968
СС	1434	1434	1434	1434
СТН	5801	5801	5801	5801
СТSH	1957	1957	1957	1957
СС та TX	352	352	352	352
СТН та RVC	10	10	10	10
Всього	11522	11522	11522	11522

Джерело: (складено автором на підставі [45, 159])

Примітки:

WO – повністю вироблені в країні;

СС – зміна на перших 2-х знаках УКТЗЕД;

СТН – зміна на перших 4- знаках УКТЗЕД;

СТSH – зміна на перших 6- знаках УКТЗЕД;

СС та TX – зміна на перших 2-х знаках УКТЗЕД та виконання переліку технологічних операцій;

СТН та RVC – зміна на перших 4-х знаках та критерій доданої вартості.

Таблиця В.2

Застосування преференційних правил походження товарів у вільній торгівлі України з країнами СНД та Грузією,

товарних позицій

Тип ПШТ	Україна*	Азербайджанська Республіка*	Вірменія*	Республіка* Білорусь	Республіка* Казахстан	Киргизька Республіка*	Республіка* Молдова	Російська Федерація (призупинено з 06.01.2016)	Таджикистан	Узбекистан	Грузія
WO	1496	1496	1496	1496	1496	1496	1496	1496	1496	1496	1370
TX	644	644	644	644	644	644	644	644	644	-	770
RVC (<50%)	1413	1413	1413	1413	1413	1413	1413	1413	1413	-	1413
CTH	5972	5972	5972	5972	5972	5972	5972	5972	5972	8970	5972
CTH та RVC (<50%)	941	941	941	941	941	941	941	941	941	-	941
Всього	10466	10466	10466	10466	10466	10466	10466	10466	10466	10466	10466

Джерело: складено автором на підставі [39, 41, 42]

Примітки:

WO – повністю вироблені в країні;

TX – виконання переліку технологічних операцій;

RVC (<50%) – критерій доданої вартості (вартість усіх використаних матеріалів не повинна перевищувати 50 % від ціни кінцевої продукції)

СТН – зміна на перших 4- знаках УКТЗЕД;

СТН та RVC (<50) – зміна на 4 знаках та критерій доданої вартості (вартість усіх використаних матеріалів не повинна перевищувати 50 % від ціни кінцевої продукції) критерій доданої вартості.

Таблиця В.3

Застосування преференційних правил походження товарів країнами-учасницями Регіональної конвенції про Пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження товарів

Тип ІІІП	Країни САБТ				Учасники Барселонського процесу								Учасники Процесу стабілізації та асоціації												
	29 країн	Швейцарія	Ліхтенштейн	Іспанія	Норвегія	Фарерські острови	Алжир	Єгипет	Ізраїль	Йорданія	Ліван	Марокко	Палестина	Сирія	Туркменія	Австрія	Боснія і Герцеговина	Косово	Чорногорія	Македонія	Сербія	Молдова	Ірландія	Україна	
WO	2440	2440	2440	2440	2440	2440	2440	2440	2440	2440	2440	2440	2440	2440	2440	2440	2440	2440	2440	2440	2440	2440	2440	2440	2440
WO+RVC (<60)	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142	142
CC	51	51	51	51	51	51	51	51	51	51	51	51	51	51	51	51	51	51	51	51	51	51	51	51	51
TX	1357	1357	1357	1357	1357	1357	1357	1357	1357	1357	1357	1357	1357	1357	1357	1357	1357	1357	1357	1357	1357	1357	1357	1357	1357
СТН	2035	2035	2035	2035	2035	2035	2035	2035	2035	2035	2035	2035	2035	2035	2035	2035	2035	2035	2035	2035	2035	2035	2035	2035	2035
СТН та RVC (<20)	992	992	992	992	992	992	992	992	992	992	992	992	992	992	992	992	992	992	992	992	992	992	992	992	992
СТН та RVC (<15)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
СТН та RVC (<30)	242	242	242	242	242	242	242	242	242	242	242	242	242	242	242	242	242	242	242	242	242	242	242	242	242
СТН та RVC (<40)	882	882	882	882	882	882	882	882	882	882	882	882	882	882	882	882	882	882	882	882	882	882	882	882	882
СТН та RVC (<50)	336	336	336	336	336	336	336	336	336	336	336	336	336	336	336	336	336	336	336	336	336	336	336	336	336
RVC (<15%)	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
RVC (<40%)	1035	1035	1035	1035	1035	1035	1035	1035	1035	1035	1035	1035	1035	1035	1035	1035	1035	1035	1035	1035	1035	1035	1035	1035	1035
RVC (<40%) та RVC (<10%)	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190
RVC (<50%)	446	446	446	446	446	446	446	446	446	446	446	446	446	446	446	446	446	446	446	446	446	446	446	446	446
TX та RVC (<40%)	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180
RVC (<70%) туплон	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11
TX або RVC (<40%)	124	124	124	124	124	124	124	124	124	124	124	124	124	124	124	124	124	124	124	124	124	124	124	124	124
Всього	10466	10466	10466	10466	10466	10466	10466	10466	10466	10466	10466	10466	10466	10466	10466	10466	10466	10466	10466	10466	10466	10466	10466	10466	10466

Джерело: складено автором на підставі [44]

Примітки.

WO – повністю вироблені в країні;

CC – зміна товарної номенклатури на 2-х знаках УКТЗЕД

CTH – зміна перших 4- знаків товарної номенклатури УКТЗЕД;

TX – виконання переліку технологічних операцій;

RVC (<%) – критерій доданої вартості (вартість усіх використаних матеріалів іноземного походження не повинна перевищувати певний відсоток % від загальної вартості ціни франко-завод продукції)

CTH та RVC (<%) – зміна перших 4- знаків УКТЗЕД та виконання критерію доданої вартості (вартість усіх використаних матеріалів іноземного походження не повинна перевищувати певний відсоток % від загальної вартості ціни франко-завод продукції);

TX та RVC (<%) – виконання переліку технологічних операцій та виконання критерію доданої вартості (вартість усіх використаних матеріалів іноземного походження не повинна перевищувати певний відсоток % від загальної вартості ціни франко-завод продукції);

TX або RVC (<%) – виконання переліку технологічних операцій або виконання критерію доданої вартості (вартість усіх використаних матеріалів іноземного походження не повинна перевищувати певний відсоток % від загальної вартості ціни франко-завод продукції);

RVC (<70%) – вага матеріалів іноземного походження не повинна перевищувати певний відсоток від загальної ваги продукції.

Індекс залучення країн до міжнародної торгівлі у 2016 та 2014 рр.

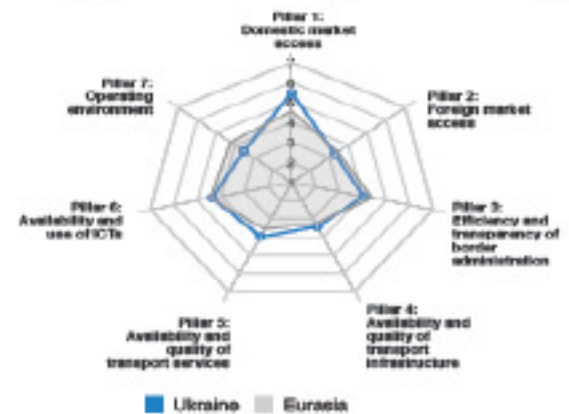
Country	EI 2016		EI 2014*		Country	EI 2016		EI 2014*	
	Rank (of 130)	Score (1-7)	Rank (of 134)	Score (1-7)		Rank (of 130)	Score (1-7)	Rank (of 134)	Score (1-7)
Singapore	1	5.97	1	5.80	Guatemala	69	4.32	65	4.29
Netherlands	2	5.70	2	5.85	Indonesia	70	4.30	74	4.21
Hong Kong SAR	3	5.68	7	5.47	Azerbaijan	71	4.30	66	4.28
Luxembourg	4	5.63	3	5.57	Burund Democra	72	4.27	70	4.26
Sweden	5	5.61	5	5.50	Vietnam	73	4.26	67	4.01
Norway	6	5.60	4	5.54	El Salvador	74	4.25	67	4.37
Austria	7	5.52	9	5.35	Norway	75	4.25	78	4.12
United Kingdom	8	5.52	6	5.48	Nicaragua	76	4.24	69	4.26
Germany	9	5.49	8	5.40	Kenya	77	4.20	66	4.02
Belgium	10	5.45	11	5.34	Dominican Republic	78	4.20	77	4.13
Switzerland	11	5.45	12	5.32	Moldova	79	4.20	76	4.14
Denmark	12	5.42	10	5.34	Latvia	80	4.15	91	3.93
France	13	5.37	15	5.31	Ecuador	81	4.14	71	4.25
Estonia	14	5.32	17	5.10	Philippines	82	4.13	81	4.07
Spain	15	5.28	15	5.24	Bosnia and Herzegovina	83	4.12	75	4.19
Japan	16	5.28	21	5.14	Uganda	84	4.11	95	3.88
Norway	17	5.27	16	5.22	Colombia	85	4.10	80	4.09
New Zealand	18	5.27	14	5.25	Honduras	86	4.08	90	3.94
Iceland	19	5.27	24	5.02	Kuwait	87	4.07	85	4.02
Ireland	20	5.27	20	5.15	Kazakhstan	88	4.05	85	4.03
Chile	21	5.26	18	5.10	Jamaica	89	4.03	88	3.99
United States	22	5.24	22	5.14	Lebanon	90	4.03	92	3.93
United Arab Emirates	23	5.23	25	5.05	Turkey	91	4.02	89	3.97
Canada	24	5.15	19	5.10	Bahrain	92	3.98	104	3.77
Czech Republic	25	5.13	37	4.83	Low PDR	93	3.98	100	3.81
Australia	26	5.10	28	4.91	Argentina	94	3.98	103	3.78
Korea, Rep.	27	5.04	34	4.80	Ukraine	95	3.97	94	4.02
Portugal	28	5.01	26	4.97	Senegal	96	3.97	107	3.71
Lithuania	29	5.01	37	4.83	Zambia	97	3.97	79	4.11
Israel	30	4.98	42	4.74	Costa Rica	98	3.96	102	3.76
Poland	31	4.98	36	4.83	Gambia, The	99	3.95	101	3.78
Slovenia	32	4.98	31	4.88	Dominican Republic	100	3.95	109	3.69
Malta	33	4.95	32	4.88	Malawi	101	3.93	94	3.88
Slovak Republic	34	4.93	40	4.80	India	102	3.91	106	3.72
Taiwan, China	35	4.92	29	4.91	Sri Lanka	103	3.90	96	3.87
Italy	36	4.91	43	4.72	Mozambique	104	3.88	113	3.65
Malaysia	37	4.90	38	4.81	Chad	105	3.87	114	3.55
Hungary	38	4.89	35	4.84	Trinidad and Tobago	106	3.86	93	3.92
Mexico	39	4.88	39	4.80	Norway	107	3.85	108	3.80
Latvia	40	4.88	33	4.87	Nepal	108	3.84	112	3.68
Georgia	41	4.88	46	4.59	Madagascar	109	3.80	110	3.68
Bahrain	42	4.79	41	4.75	Brazil	110	3.80	97	3.87
Qatar	43	4.78	25	4.98	Russian Federation	111	3.79	105	3.72
Croatia	44	4.76	47	4.58	Bolivia	112	3.78	99	3.86
Jordan	45	4.73	45	4.80	Kyrgyz Republic	113	3.76	98	3.86
Oman	46	4.67	39	4.80	Tajikistan	114	3.74	n/a	n/a
Cyprus	47	4.61	44	4.71	Tanzania	115	3.74	121	3.36
Kuwait	48	4.61	33	4.83	Egypt	116	3.73	111	3.67
Morocco	49	4.60	52	4.51	Ethiopia	117	3.72	117	3.48
Norway	50	4.59	60	4.40	Mali	118	3.71	116	3.53
Mexico	51	4.55	62	4.38	Mongolia	119	3.68	115	3.55
Greece	52	4.55	51	4.53	Libya	120	3.53	131	3.00
Bulgaria	53	4.54	50	4.53	Algeria	121	3.51	127	3.20
Peru	54	4.54	61	4.37	Pakistan	122	3.51	119	3.40
South Africa	55	4.53	58	4.41	Thailand	123	3.48	105	3.38
Macedonia, FYR	56	4.52	59	4.40	Benin	124	3.48	125	3.24
Costa Rica	57	4.52	55	4.45	Russia	125	3.41	123	3.36
Panama	58	4.52	57	4.41	Zimbabwe	126	3.40	118	3.44
Turkey	59	4.52	48	4.54	Nigeria	127	3.25	129	3.18
Albania	60	4.51	64	4.35	Sierra Leone	128	3.25	124	3.24
China	61	4.49	63	4.30	Gabon	129	3.24	128	3.19
Montenegro	62	4.46	49	4.54	Cameroon	130	3.20	122	3.29
Thailand	63	4.45	72	4.25	Marshall Islands	131	3.18	126	3.22
Switzerland	64	4.41	60	4.35	Vanuatu	132	3.18	130	3.07
Botswana	65	4.41	68	4.27	Congo, Democratic Rep.	133	3.09	n/a	n/a
Uruguay	66	4.37	75	4.24	Yemen	134	2.95	134	2.84
Saudi Arabia	67	4.35	56	4.42	Chad	135	2.93	132	2.89
Armenia	68	4.32	54	4.30	Venezuela	136	2.85	133	2.86

* 2014 results were calculated based on the 2016 methodology. See Box 1 for details.

Key: ● East Asia and Pacific; ● Europe and North America; ● Latin America and the Caribbean; ● Middle East and North Africa; ● Sub-Saharan Africa; ● Eurasia; ● South Asia

Джерело: [214]

Performance Overview	Rank / 138	Score (1-7)	Trend	Distance from best	Edition	2014	2016
Enabling Trade Index	95	4.0	—	—	Rank	64 / 134	95 / 138
Subindex A: Market access	80	4.4	—	—	Score	4.0	4.0
■ Pillar 1: Domestic market access	24	5.5	—	—			
■ Pillar 2: Foreign market access	110	3.0	—	—			
Subindex B: Border administration	95	4.1	—	—			
■ Pillar 3: Efficiency and transparency of border administration	95	4.1	—	—			
Subindex C: Infrastructure	89	3.9	—	—			
■ Pillar 4: Availability and quality of transport infrastructure	72	3.4	—	—			
■ Pillar 5: Availability and quality of transport services	69	4.0	—	—			
■ Pillar 6: Availability and use of ICTs	73	4.4	—	—			
Subindex D: Operating environment	125	3.5	—	—			
■ Pillar 7: Operating environment	125	3.5	—	—			

The Enabling Trade Index in detail

	Rank / 138	Value	Trend		Rank / 138	Value	Trend
■ Pillar 1: Domestic market access	24	5.5	—				
1.01 Tariff rate %	41	2.8	—				
1.02 Complexity of tariffs	66	5.9	—				
1.03 Share of duty-free imports %	80	60.4	—				
■ Pillar 2: Foreign market access	110	3.0	—				
2.01 Tariffs faced %	106	4.0	—				
2.02 Margin of prof. in destination markets 0-100 (best)	107	34.1	—				
■ Pillar 3: Efficiency and transparency of border administration	95	4.1	—				
3.01 Customs services index 0-1 (best)	110	0.33	—				
3.02 Efficiency of the clearance process 1-6 (best)	104	2.9	—				
3.03 Time to import: Documentary compliance hours	122	165.0	—				
3.04 Time to import: Border compliance hours	82	72.0	—				
3.05 Cost to import: Documentary compliance US\$	105	212.0	—				
3.06 Cost to import: Border compliance US\$	31	100.0	—				
3.07 Time to export: Documentary compliance hours	118	98.0	—				
3.08 Time to export: Border compliance hours	57	26.0	—				
3.09 Cost to export: Documentary compliance US\$	124	292.0	—				
3.10 Cost to export: Border compliance US\$	27	75.0	—				
3.11 Irregular payments and bribes: Imports/exports	120	2.6	—				
3.12 Time predictability of import procedures	116	3.2	—				
3.13 Customs transparency index 0-1 (best)	40	0.90	—				
■ Pillar 4: Availability and quality of transport infrastructure	72	3.4	—				
4.01 Available airline seat kilometres millions	57	262.5	—				
4.02 Quality of air transport infrastructure	101	3.7	—				
4.03 Quality of railroad infrastructure	34	4.0	—				
4.04 Liner Shipping Connectivity Index 0-107.1 (best)	48	31.4	—				
4.05 Quality of port infrastructure	94	3.4	—				
4.06 Road quality index	51	5.4	—				
4.07 Quality of roads	132	2.4	—				
■ Pillar 5: Availability and quality of transport services	69	4.0	—				
5.01 Ease and affordability of shipment 1-6 (best)	82	2.8	—				
5.02 Logistics competence 1-6 (best)	93	2.5	—				
5.03 Tracking and tracing ability 1-6 (best)	61	3.0	—				
5.04 Timeliness of shipments to destination 1-6 (best)	54	3.5	—				
5.05 Postal service efficiency	65	4.7	—				
5.06 Efficiency of transport mode change	78	3.8	—				
■ Pillar 6: Availability and use of ICTs	73	4.4	—				
6.01 Mobile-cellular telephone subscriptions /100 pop.	26	144.0	—				
6.02 Internet users % pop.	79	49.3	—				
6.03 Fixed-broadband internet subscriptions /100 pop.	63	11.8	—				
6.04 Mobile broadband subscriptions /100 pop.	138	8.1	—				
6.05 ICT use for biz-to-biz transactions	100	4.2	—				
6.06 Internet use for biz-to-consumer transactions	35	5.1	—				
6.07 Government Online Service Index 0-1 (best)	70	0.59	—				
■ Pillar 7: Operating environment	125	3.5	—				
7.01 Protection of property	127	3.1	—				
7.02 Efficiency and accountability of public institutions	95	3.5	—				
7.03 Access to finance	114	3.2	—				
7.04 Openness to foreign participation	85	4.2	—				
7.05 Physical security	134	3.6	—				

Note: Values are on a 1-to-7 scale unless indicated otherwise. Trend lines depict evolution in values since the 2012 edition (or earliest edition available). For detailed definitions, sources, and periods, consult the interactive Economy Profiles and Rankings at <http://best.chicgo16>

Рис. Д.1. Структура та динаміка індексу залучення України в міжнародну торгівлю у 2014-2016 рр.

Джерело: [214]

Додаток Е
Таблиця Е.1

Динаміка середньорифметичного тарифу України за розділами УКТЗЕД протягом 2007-2017 рр.

Товари	Розділи УКТЗЕД	Групи УКТЗЕД	Середньо-арифметичний зв'язаний від час вступу до СОТ, %	Середньорифметичний тариф, %											
				2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Живі тварини; продукти тваринного походження	I	1;5	8,26	8,22	8,26	8,23	8,15	8,14	8,14	8,14	8,14	8,14	8,27	8,27	8,27
Продукти рослинного походження	II	6;14	7,11	7,13	7,13	7,13	7,14	7,14	7,14	7,14	7,14	7,14	7,16	7,16	7,16
Жари та сніг тваринного або рослинного походження	III	15	8,60	8,60	8,60	8,60	9,00	9,00	9,00	9,00	9,00	9,00	9,20	9,20	9,20
Готові харчові продукти	IV	16;24	11,26	10,67	10,19	10,19	10,17	9,94	9,94	9,86	10,12	10,28	10,46	10,46	10,16
Мінеральні продукти	V	25;26	3,50	3,25	3,30	3,30	3,40	3,40	3,40	3,40	3,40	3,40	3,50	3,50	3,50
Енергетичні продукти		27	1,30	1,30	1,20	1,20	1,30	1,30	1,30	1,30	1,30	1,30	1,50	1,50	1,50
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	VI	28;38	4,09	4,04	4,01	4,01	4,08	4,08	4,08	4,08	4,08	4,08	4,05	4,05	4,05
Полімерні матеріали, пластмаси та виробні з них	VII	39;40	3,85	3,83	3,75	3,75	3,89	3,89	3,89	3,89	3,89	3,89	3,73	3,73	3,73
Шкура необроблені, шкура вигнана	VIII	41;43	7,80	7,34	6,80	6,80	6,86	6,86	6,86	6,86	6,86	6,86	7,05	7,05	7,05
Деревина і виробні з деревини	IX	44;46	3,40	3,23	3,23	3,20	3,72	3,72	3,72	3,72	3,72	3,72	3,72	3,72	3,72
Маса з деревини або з інших волоконистих целюлозних матеріалів	X	47;49	2,33	1,14	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,07	0,07	0,07
Текстиль та виробні з текстилю	XI	50;63	5,14	5,12	5,08	5,09	5,03	5,03	5,03	5,03	5,03	5,03	5,04	5,04	5,04
Взуття, подовні убори, парасольки	XII	64;67	10,13	10,07	10,00	10,00	10,00	10,00	10,00	10,00	10,00	10,00	10,00	10,00	10,00
Виробні з каменю, піску, цементу	XIII	68;70	8,23	7,55	6,93	6,93	6,88	6,88	6,88	6,88	6,88	6,88	6,92	6,92	6,92
Перли натуральні або культивовані, дорогоцінні або напідорогоцінні каміни	XIV	71	5,20	4,90	4,30	4,30	4,60	4,60	4,60	4,60	4,60	4,60	4,60	4,60	4,60
Недорогоцінні метали та виробні з них	XV	72;83	1,70	1,51	1,33	1,32	1,36	1,36	1,36	1,36	1,36	1,36	1,37	1,37	1,37
Машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання	XVI	84;85	3,50	3,30	3,05	2,95	2,93	2,93	2,93	2,93	2,93	2,93	2,88	2,88	2,88
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	XVII	86;89	5,68	4,78	3,80	3,65	4,35	4,35	4,35	4,35	4,35	4,35	4,14	4,14	4,14
Приводи та апарати оптичні, фотографічні	XVIII	90;92	6,27	5,82	5,30	5,27	5,34	5,34	5,34	5,34	5,34	5,34	5,33	5,33	5,33
Зброя, боєприпаси; їх частини та привиди	XIX	93	7,90	6,35	6,20	6,20	6,20	6,20	6,20	6,20	6,20	6,20	6,20	6,20	6,20
Різні промислові товари	XX	94;96	7,93	6,90	5,70	5,67	5,67	5,67	5,67	5,67	5,67	5,67	5,67	5,67	5,67
Твори мистецтва	XXI	97;99	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Джерело: складено автором на підставі [219]

Динаміка середньозваженого тарифу України за розділами УКТЗЕД протягом 2007-2017 рр.

Товари	Розділи УКТЗЕД	Групи УКТЗЕД	Середньозважений зв'язаний під час вступу до СОТ, %	Середньозважений тариф, %										
				2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Живи тварини; продукти тваринного походження	I	1,5	5,72	5,72	5,33	7,03	7,24	7,27	7,23	6,93	6,24	6,08	4,72	
Продукти рослинного походження	II	6,14	7,67	7,67	7,11	8,40	8,03	7,92	8,08	8,05	8,19	7,87	5,33	
Жари та олії тваринного або рослинного походження	III	15	2,35	2,35	2,67	12,15	7,83	7,50	8,28	8,05	7,69	7,90	3,21	
Готові харчові продукти	IV	16,24	5,29	5,29	4,91	9,65	8,87	8,73	8,92	8,70	8,71	8,53	4,12	
Мінеральні продукти	V	25,26	1,91	1,91	1,33	1,90	1,90	2,08	2,02	2,05	2,65	3,18	2,15	
Енергетичні продукти		27	1,40	1,40	0,49	3,74	4,25	2,38	2,12	3,03	2,99	3,69	0,94	
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	VI	28,38	2,99	2,99	3,27	5,24	5,39	5,32	5,33	5,87	6,28	5,23	2,44	
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	VII	39,40	4,22	4,22	3,51	5,57	6,36	6,45	6,51	6,37	6,41	6,42	3,65	
Шкура необроблені, шкура вигнана	VIII	41,43	7,34	6,10	6,24	8,34	7,91	8,13	8,50	8,40	8,59	8,24	4,73	
Деревина і вироби з деревини	IX	44,46	6,66	4,13	3,67	3,33	3,33	26,25	4,82	4,87	8,43	25,10	2,09	
Маса з деревини або з інших волоконистих целюлозних матеріалів	X	47,49	0,97	0,97	0,01	3,33	0,00	0,00	0,00	23,34	2,33	5,61	0,00	
Текстиль та вироби з текстилю	XI	50,63	3,34	3,97	3,61	6,62	6,52	6,49	6,07	6,10	5,88	6,10	2,99	
Вузуття, головні убори, парасольки	XII	64,67	9,56	9,75	9,80	10,00	10,00	9,94	10,00	10,00	10,00	9,96	8,79	
Вироби з каменю, піску, цементу	XIII	68,70	6,75	5,72	5,23	7,23	7,47	7,82	8,34	8,53	8,68	8,72	5,11	
Перли натуральні або культивовані, дорогоцінні або напідорогоцінні каміни	XIV	71	3,38	0,73	2,41	7,30	6,77	7,09	7,77	8,28	8,41	8,63	3,82	
Недорогоцінні метали та вироби з них	XV	72,83	2,24	1,94	1,60	2,33	2,09	2,09	2,40	2,46	3,00	2,69	1,34	
Машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання	XVI	84,85	3,76	3,57	3,22	5,30	5,27	5,41	5,50	5,63	5,69	5,65	2,78	
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	XVII	86,89	5,82	5,54	4,21	6,79	5,96	6,02	8,34	8,70	7,76	7,50	4,55	
Привади та апарати оптичні, фотографічні	XVIII	90,92	5,32	4,61	4,81	6,80	6,27	6,67	6,47	7,16	6,91	6,62	4,08	
Зброя, боєприпаси; їх частини та привади	XIX	93	5,39	5,90	6,33	6,22	6,11	6,14	6,17	6,33	6,62	6,32	5,33	
Різні промислові товари	XX	94,96	5,47	7,06	5,78	8,05	7,82	8,02	7,98	8,41	8,53	8,46	4,47	
Твори мистецтва	XXI	97,99	0,69	2,12	1,09	2,51	15,90	2,55	2,84	1,48	2,82	2,66	1,39	

Джерело: складено автором на підставі [219]

Таблиця Е.3

Динаміка абсолютного коефіцієнту лібералізації зовнішньої торгівлі України за розділами УКТЗЕД протягом 2008-2017 рр., визначена на основі середньоарифметричного тарифу

Товари	Товарні розділи	Товарні групи	Абсолютний коефіцієнт лібералізації зовнішньої торгівлі															
			2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018					
Живі тварини; продукти тваринного походження	I	1,5	1,00	1,00	1,00	0,99	0,99	1,00	1,00	1,00	0,99	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	
Продукти рослинного походження	II	6;14	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	
Жири та олії тваринного або рослинного походження	III	15	1,00	1,00	1,00	-1,05	-1,05	1,07	1,07	-1,07	-1,05	-1,05	1,07	-1,07	-1,07	-1,07	-1,07	
Готові харчові продукти	IV	16;24	0,95	0,91	0,91	0,91	0,89	0,88	0,88	0,89	0,88	0,90	0,90	0,92	0,93	0,91	0,89	
Мінеральні продукти	V	25;26	0,99	0,97	0,97	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	-1,03	-1,03	-1,03	-1,03	-1,03	-1,03	
Енергетичні продукти		27	1,00	0,92	0,92	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	-1,15	-1,15	-1,15	-1,15	-1,15	-1,15	
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	VI	28;38	1,00	0,99	0,99	-1,01	-1,01	-1,01	-1,01	-1,01	-1,01	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	VII	39;40	0,99	0,97	0,97	-1,01	-1,01	-1,01	-1,01	-1,01	-1,01	0,97	0,97	0,97	0,97	0,97	0,97	
Шкура необроблені, шкура вичищена	VIII	41;43	0,93	0,86	0,86	0,87	0,87	0,87	0,87	0,87	0,87	0,90	0,90	0,90	0,90	0,90	0,90	
Деревина і вироби з деревини	IX	44;46	0,97	0,94	0,93	-1,08	-1,08	-1,08	-1,08	-1,08	-1,08	-1,08	-1,08	-1,08	-1,08	-1,08	-1,08	
Маса з деревини або з інших волокнистих целюлозних матеріалів	X	47;49	0,50	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	
Текстиль та вироби з текстилю	XI	50;63	1,00	0,99	0,99	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	
Взуття, головні убори, парасольки	XII	64;67	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	XIII	68;70	0,92	0,85	0,85	0,84	0,84	0,84	0,84	0,84	0,84	0,85	0,85	0,85	0,85	0,85	0,85	
Перли, дорогоцінне або напідорогоцінне каміння	XIV	71	0,89	0,78	0,78	0,84	0,84	0,84	0,84	0,84	0,84	0,84	0,84	0,84	0,84	0,84	0,84	
Недорогоцінні метали та вироби з них	XV	72;83	0,90	0,79	0,79	0,81	0,81	0,81	0,81	0,81	0,81	0,82	0,82	0,82	0,82	0,82	0,82	
Машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання	XVI	84;85	0,94	0,87	0,84	0,84	0,84	0,84	0,84	0,84	0,84	0,82	0,82	0,82	0,82	0,82	0,82	
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	XVII	86;89	0,85	0,67	0,65	0,77	0,77	0,77	0,77	0,77	0,77	0,74	0,74	0,74	0,74	0,74	0,74	
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	XVIII	90;92	0,92	0,84	0,84	0,85	0,85	0,85	0,85	0,85	0,85	0,85	0,85	0,85	0,85	0,85	0,85	
Зброя, боєприпаси, їх частини та прилади	XIX	93	0,98	0,95	0,95	0,95	0,95	0,95	0,95	0,95	0,95	0,95	0,95	0,95	0,95	0,95	0,95	
Різні промислові товари	XX	94;96	0,86	0,71	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	
Твори мистецтва	XXI	97;99	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	

Джерело: розраховано автором

Динаміка середньоарифметичного тарифу Туреччини за товарними розділами протягом 1995-2016 рр.

Розділи	Групи	С/а з'являють під час вступу до СОТ, %	Середньоарифметичний тариф, %																					
			1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
I	1,5	12,22	66,6	57,0	67,2	75,7	83,4	82,9	81,1	79,0	72,9	72,8	72,8	71,6	70,3	95,3	70,3	64,3	64,3	57,0	57,0	57,0	66,2	57,3
II	6:14	14,12	27,0	27,9	28,1	28,5	28,3	28,0	27,1	27,3	27,4	27,4	28,1	30,4	27,1	30,8	29,8	30,1	30,1	30,6	30,6	30,6	30,6	30,2
III	15	14,12	27,0	27,9	28,1	28,5	28,3	28,0	27,1	27,3	27,4	27,4	28,1	30,4	27,1	30,8	29,8	30,1	30,1	30,6	30,6	30,6	30,6	30,2
IV	16:24	31,09	40,5	35,2	38,0	40,0	39,3	38,6	39,8	38,3	42,6	39,3	39,7	46,5	39,8	42,4	40,0	40,3	40,3	42,7	42,7	42,7	44,2	44,1
V	25:26	2,13	0,29	0,29	0,24	0,19	0,19	0,19	0,18	0,19	0,23	0,20	0,21	0,20	0,23	0,23	0,23	0,21	0,21	0,20	0,20	0,20	0,19	0,17
	27	3,25	0,86	0,71	0,54	0,46	0,46	0,50	0,81	0,81	0,73	0,73	0,73	0,72	0,72	0,65	0,72	0,82	0,82	0,83	0,83	0,83	0,83	0,83
VI	28:38	7,12	5,59	5,20	5,22	4,95	4,86	4,78	4,58	4,45	4,40	4,34	4,39	4,41	4,46	4,41	4,46	4,54	4,54	4,51	4,51	4,51	4,52	4,50
VII	39:40	8,11	6,45	6,01	5,77	5,43	5,26	5,10	4,86	4,66	4,50	4,50	4,56	4,57	4,56	4,56	4,56	4,59	4,59	4,59	4,59	4,59	4,59	4,59
VIII	41:43	9,79	5,46	4,99	4,74	4,86	3,72	2,28	2,60	2,58	2,55	2,59	2,59	2,71	2,71	2,71	2,71	2,73	2,73	2,72	2,72	2,72	2,72	2,72
IX	44:46	6,99	4,54	4,52	3,89	3,26	2,79	2,32	1,92	1,49	1,06	1,07	1,07	0,87	0,94	0,93	0,94	0,86	0,86	0,94	0,94	0,94	0,95	0,95
	47:49	6,99	4,54	4,52	3,89	3,26	2,79	2,32	1,92	1,49	1,06	1,07	1,07	0,87	0,94	0,93	0,94	0,86	0,86	0,94	0,94	0,94	0,95	0,95
X	50:63	11,13	9,31	9,25	9,06	15,8	8,64	8,44	8,26	8,06	7,84	7,90	7,85	7,86	7,78	7,77	7,77	7,78	7,78	7,77	7,77	7,77	7,77	7,77
XI	64:67	16,53	14,3	13,7	12,9	11,3	10,4	7,27	7,27	7,27	7,27	7,27	7,32	7,18	7,13	7,13	7,12	1,43	1,43	7,31	7,31	7,31	7,31	7,31
XIII	68:70	6,69	4,03	3,98	3,55	3,08	3,02	2,81	2,77	2,76	2,75	2,75	2,77	2,86	2,85	2,83	2,83	2,85	2,85	2,84	2,84	2,84	2,86	2,86
	71	6,69	4,03	3,98	3,55	3,08	3,02	2,81	2,77	2,76	2,75	2,75	2,77	2,86	2,85	2,83	2,83	2,85	2,85	2,84	2,84	2,84	2,86	2,86
XIV	72:83	8,55	4,72	4,72	5,16	4,79	4,63	4,51	4,36	4,25	3,30	3,46	3,31	3,12	3,30	3,74	3,60	3,58	3,58	3,57	3,57	3,57	3,89	3,91
XV	84:85	6,10	3,36	3,31	2,60	2,12	2,02	2,02	2,02	1,99	2,00	2,00	2,03	2,06	2,07	2,07	2,06	2,07	2,07	2,06	2,06	2,06	2,05	2,05
XVII	86:89	7,63	5,92	5,83	5,06	4,51	4,39	3,95	3,91	3,95	3,94	3,94	4,12	4,14	4,14	4,14	4,14	4,14	4,14	4,14	4,14	4,14	4,14	4,14
XVIII	90:92	8,71	4,66	4,49	3,83	3,18	2,95	2,54	2,43	2,32	2,42	2,42	2,45	2,53	2,54	2,59	2,60	2,61	2,61	2,49	2,49	2,49	2,45	2,45
XIX	93	8,71	4,66	4,49	3,83	3,18	2,95	2,54	2,43	2,32	2,42	2,42	2,45	2,53	2,54	2,59	2,60	2,61	2,61	2,49	2,49	2,49	2,45	2,45
	94:96	8,71	4,66	4,49	3,83	3,18	2,95	2,54	2,43	2,32	2,42	2,42	2,45	2,53	2,54	2,59	2,60	2,61	2,61	2,49	2,49	2,49	2,45	2,45
XXI	97:99	8,71	4,66	4,49	3,83	3,18	2,95	2,54	2,43	2,32	2,42	2,42	2,45	2,53	2,54	2,59	2,60	2,61	2,61	2,49	2,49	2,49	2,45	2,45

Джерело: складено автором на підставі [219]

Динаміка середньозваженого тарифу Туреччини за товарними розділами протягом 1995-2016 рр.

Розділи	Групи	С/зв зв'язаних під час вступу до СОТ, %	Середньозважений тариф, %																					
			1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
I	1,5	5,24	36,3	31,9	33,6	43,7	41,3	39,2	43,2	53,9	52,3	53,6	59,3	64,1	62,2	76,6	121	56,2	56,2	56,1	56,1	56,1	66,8	53,4
II	6,14	6,72	10,7	18,9	21,1	25,7	25,2	21,6	14,6	18,3	26,4	22,5	21,6	35,2	17,7	30,3	26,5	35,1	35,1	35,1	51,4	51,4	43,8	39,6
III	15	6,72	10,7	18,9	21,1	25,7	25,2	21,6	14,6	18,3	26,4	22,5	21,6	35,2	17,7	30,3	26,5	35,1	35,1	35,1	51,4	51,4	43,8	39,6
IV	16,24	14,47	14,4	38,1	22,8	19,2	17,7	17,8	17,4	16,8	13,9	15,7	15,7	21,3	16,9	16,1	15,0	15,4	15,4	15,4	13,3	13,3	19,7	21,0
V	25,26	1,82	0,59	0,51	0,56	0,50	0,51	0,49	0,57	0,56	0,66	0,65	0,82	0,77	0,68	0,77	0,75	0,73	0,73	0,73	0,74	0,74	0,06	0,07
VI	27	7,00	0,62	0,52	0,38	0,37	0,52	0,44	0,69	0,86	0,84	0,87	1,07	1,22	1,32	1,09	1,62	2,91	2,91	2,91	1,95	1,95	1,63	1,42
VII	28,38	7,46	5,82	4,88	4,89	4,29	4,28	3,85	3,69	3,48	3,32	3,42	3,51	3,44	3,52	3,29	3,39	3,60	3,60	3,60	3,65	3,65	3,49	3,45
VIII	39,40	8,81	7,30	7,03	6,83	6,54	6,34	5,96	5,73	5,33	5,09	5,10	5,04	5,13	5,01	5,07	5,02	5,07	5,07	5,07	5,23	5,23	5,28	5,28
IX	41,43	2,73	1,52	1,64	2,34	3,77	2,62	1,83	1,46	1,63	2,03	2,77	2,84	3,05	3,33	3,51	3,13	2,78	2,78	2,78	2,95	2,95	3,75	3,66
X	44,46	5,10	4,04	4,01	3,41	2,79	2,37	1,78	1,41	1,08	0,72	0,93	0,82	0,88	0,80	0,63	0,82	0,91	0,91	0,91	1,01	1,01	0,84	0,78
XI	47,49	5,10	4,04	4,01	3,41	2,79	2,37	1,78	1,41	1,08	0,72	0,93	0,82	0,88	0,80	0,63	0,82	0,91	0,91	0,91	1,01	1,01	0,84	0,78
XII	50,63	8,28	7,17	6,89	6,73	10,6	5,97	5,98	6,04	5,73	5,61	5,66	5,74	5,71	6,26	6,31	6,04	6,15	6,15	6,15	6,13	6,13	6,26	6,15
XIII	64,67	24,02	23,2	21,3	19,6	16,3	15,0	9,71	9,96	10,3	10,9	11,5	11,2	10,6	10,8	11,0	11,0	0,55	0,55	0,55	11,3	11,3	11,0	11,0
XIV	68,70	7,30	4,67	5,16	4,96	4,23	3,69	0,89	0,84	0,65	0,68	0,84	1,05	0,98	1,07	1,79	1,67	1,03	1,03	1,03	0,56	0,56	1,59	0,95
XV	71	7,30	4,67	5,16	4,96	4,23	3,69	0,89	0,84	0,65	0,68	0,84	1,05	0,98	1,07	1,79	1,67	1,03	1,03	1,03	0,56	0,56	1,59	0,95
XVI	72,83	5,83	4,30	4,70	7,85	6,87	7,58	6,24	6,44	6,23	3,67	3,88	3,76	3,52	3,86	4,84	3,64	3,41	3,41	3,41	3,97	3,97	4,61	4,46
XVII	84,85	5,82	3,51	3,14	2,84	2,36	2,06	2,41	2,62	2,60	2,51	2,12	2,04	1,97	2,04	1,94	1,99	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,92	1,79
XVIII	86,89	6,74	9,47	10,3	9,60	8,53	9,27	5,06	5,73	8,13	7,64	7,65	7,18	6,99	6,66	6,15	6,57	6,65	6,65	6,65	7,07	7,07	7,11	6,90
XIX	90,92	7,18	4,65	4,49	3,58	2,62	2,27	1,64	1,79	1,70	1,76	1,66	1,67	1,60	1,58	1,50	1,63	1,70	1,70	1,70	1,69	1,69	1,67	1,66
XX	93	7,18	4,65	4,49	3,58	2,62	2,27	1,64	1,79	1,70	1,76	1,66	1,67	1,60	1,58	1,50	1,63	1,70	1,70	1,70	1,69	1,69	1,67	1,66
XXI	94,96	7,18	4,65	4,49	3,58	2,62	2,27	1,64	1,79	1,70	1,76	1,66	1,67	1,60	1,58	1,50	1,63	1,70	1,70	1,70	1,69	1,69	1,67	1,66
XXII	97,99	7,18	4,65	4,49	3,58	2,62	2,27	1,64	1,79	1,70	1,76	1,66	1,67	1,60	1,58	1,50	1,63	1,70	1,70	1,70	1,69	1,69	1,67	1,66

Джерело: складено автором на підставі [219]

Список опублікованих наукових праць за темою дисертації

1. Сторожчук В. М. Адміністрування тарифної лібералізації в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС / В. М. Сторожчук // В кн. : Євроінтеграційні пріоритети розвитку національного бізнесу. Монографія: / Мазаракі А.А., Мельник Т.М. [та ін.]; за заг. ред.: А.А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. – 672 с.
2. Сторожчук В.М. Трансформація функцій митного тарифу в умовах лібералізації митно-тарифного регулювання / В.М. Сторожчук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – 2017. – Вип. 23. Ч. I. – С. 30–34.
3. Сторожчук В.М. Реалізація тарифного регулювання в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС / В.М. Сторожчук // Економічний аналіз. Зб. наук. праць Тернопільського національного економічного університету. – № 1. – Т. 23. – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – С. 88–97.
4. Сторожчук В.М. Лібералізація митно-тарифного регулювання як системний об'єкт дослідження / В.М. Сторожчук // Бізнес Інформ. – 2017. – № 3. – С. 78–83.
5. Сторожчук В.М. Економічна лібералізація: системний аспект дослідження / В.М. Сторожчук // Економіка, фінанси, право. – 2017. – № 3. – С. 55–58.
6. Калюжна Н.Г. Тарифний захист економіки України / Н.Г. Калюжна, В.М. Сторожчук // Вісник КНТЕУ. – 2017. – № 5 (115). – С. 20–35.
7. Сторожчук В.М. Підхід до оцінювання результативності митно-тарифного регулювання країни [Електронний ресурс] / В.М. Сторожчук // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – № 19. – Режим доступу до статті: <http://global-national.in.ua/archive/19-2017/12.pdf>
8. Калюжна Н.Г. Україна у системі діагональної кумуляції Пан-Євро-Мед / Н.Г. Калюжна, В.М. Сторожчук // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2018. – № 5. – С. 5–18.

9. Сторожчук В.М. Правила походження товарів як інструмент зовнішньоторговельної політики держави / В.М. Сторожчук // Бізнес Інформ. – 2018. – № 1. – С. 65–72.
10. Storozhchuk V. Prospects of liberalization of Ukraine's tariff regime in context of accession to the Pan-Euro-Med Convention / V. Storozhchuk // Eurasian academic research journal: multilanguage science journal. – 2018. – № 1 (19). – С. 112–115.
11. Сторожчук В.М. Протиріччя лібералізації в економіці: джерела та передумови подолання / В.М. Сторожчук : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [Національна економіка в умовах глобалізації: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку], (7 березня 2017 р.). – м. Полтава, 2017. – С. 80–82.
12. Сторожчук В.М. Роль універсальної міжнародної товарної номенклатури у захисті національних ринків / В.М. Сторожчук : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [Innovative Economy: processes, strategies, technologies], (27 січня 2017 р.). – м. Кельце, Польща, 2017. – С. 53–54.
13. Сторожчук В.М. Індикатори рівня тарифного захисту України: актуальний стан та динаміка / В.М. Сторожчук : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [Сучасні аспекти розвитку фінансових процесів та інноваційних технологій], (25-26 серпня 2017 р.). – м. Київ, 2017. – С. 27–30.
14. Калюжна Н.Г. Організаційно-інформаційне забезпечення імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС / Н.Г. Калюжна, В.М. Сторожчук : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [Сервісна економіка в умовах глобальної конкуренції: правовий та інституційний виміри], (15-16 листопада 2017 р.). – м. Київ, 2017. – С. 87–90.
15. Сторожчук В.М. Роль преференційних правил походження товарів у спрощенні зовнішньоторговельного режиму України / В.М. Сторожчук : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [Вдосконалення економіки та фінансової системи країни: актуальні проблеми та перспективи], (2 лютого 2018 р.). – м. Запоріжжя, 2018. – С. 16–17.
16. Сторожчук В.М. Перспективи долучення України до системи діагональної кумуляції Пан-Євро-Мед / В.М. Сторожчук : матеріали Міжнар. наук.-практ.

конф. [Перспективи розвитку економічної системи з урахуванням сучасних євроінтеграційних процесів], (17 березня 2018 р.). – м. Дніпро, 2018. – С. 87–90.

17. Сторожчук В.М. Пріоритети формування системи управління лібералізацією митно-тарифного регулювання України / В.М. Сторожчук : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [Актуальні питання економіки, фінансів, обліку та права в сучасних умовах], (10 вересня 2018 р.). – м. Полтава, 2018. – С. 20.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, тел. (044) 531 47 41, факс (044) 544 39 74
e-mail knteu@knteu.kiev.ua, код ЄДРПОУ 01566117

12.02.2019 № 334/20

На № _____

ДОВІДКА

Сторожчук Володимир Миколайович, аспірант кафедри міжнародних економічних відносин Київського національного торговельно-економічного університету, з 03.12.2018 по 31.12.2018 брав участь у розробленні науково-дослідної роботи № 661/20 «Торговельно-економічні війни: національний та міжнародний вимір» (термін виконання I кв. 2018 р. – IV кв. 2020 р.).

Номер державної реєстрації НДР – 0118U000130.

Особистий внесок Сторожчука Володимира Миколайовича:

- визначено теоретичні засади лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі на основі використання преференційних правил походження товарів.

Довідка видана для подання до спеціалізованої вченої ради К.26.055.06 Київського національного торговельно-економічного університету.

**Проректор
з наукової роботи**

С. В. Мельниченко

Савчин Тетяна Іванівна
(044) 531 74 36

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, тел. (044) 531 47 41, факс (044) 544 39 74
e-mail knteu@knteu.kiev.ua, код ЄДРПОУ 01566117

12.02.2019 № 335/20
На № _____

ДОВІДКА

Сторожчук Володимир Миколайович, аспірант кафедри міжнародних економічних відносин Київського національного торговельно-економічного університету, з 02.10.2017 по 31.12.2017 брав участь у розробленні науково-дослідної роботи № 625/20 «Євроінтеграційні пріоритети розвитку національного бізнесу» (термін виконання I кв. 2015 р. – IV кв. 2017 р.).

Номер державної реєстрації НДР – 0115U000562.

Особистий внесок Сторожчука Володимира Миколайовича:

- розроблено систему заходів щодо організаційно-інформаційної підтримки лібералізації митно-тарифного регулювання України.

Довідка видана для подання до спеціалізованої вченої ради К.26.055.06 Київського національного торговельно-економічного університету.

**Проректор
з наукової роботи**

С. В. Мельниченко

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, тел. (044) 531 47 41, факс (044) 544 39 74
e-mail knteu@knteu.kiev.ua, код ЄДРПОУ 01566117

16.01.2019 № 449/08-01
На № _____

ДОВІДКА

Видана Сторожчуку Володимирі Миколайовичу, аспіранту кафедри міжнародних економічних відносин Київського національного торговельно-економічного університету, про те, що окремі положення, висновки та пропозиції, що містяться у дисертаційному дослідженні, виконаному на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук на тему «Лібералізація митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі», застосовувалися в освітньому процесі Київського національного торговельно-економічного університету під час підготовки науково-методичного забезпечення дисципліни «Міжнародний бізнес». Особистий внесок аспіранта: розроблення у співавторстві методичних рекомендацій до самостійної роботи студентів зі спеціальності «Міжнародні економічні відносини» спеціалізації «Міжнародний бізнес» освітнього рівня «бакалавр».

Довідка видана для подання до спеціалізованої вченої ради К 26.055.06 Київського національного торговельно-економічного університету.

**Проректор
з наукової роботи**

С. В. Мельниченко

Божко Тетяна Василівна
(044) 531 47 33

ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
(ДФС)

Львівська пл., 8, м. Київ-53, МСП 04655, тел.: (044) 272-51-59, факс: (044) 272-08-41
www.sfs.gov.ua; e-mail: kabmin_doc@sfs.gov.ua, gromada@sfs.gov.ua Код ЄДРПОУ 39292197

11.01.2019 № 1458/6/99-99-19-04-15

На № _____ від _____

**Голові спеціалізованої вченої
ради К 26.055.06
Мельник Т. М.**

ДОВІДКА

**про впровадження результатів наукового дослідження, запропонованих
у дисертаційній роботі
Сторожчука Володимира Миколайовича
«Лібералізація митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі»**

Митно-тарифне регулювання чинить суттєвий вплив на динаміку показників експортно-імпоротної діяльності та загальних економічних параметрів національних економік. Особливого значення у цьому контексті набуває дослідження питань та проблемних аспектів лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі. Тенденції світового розвитку в умовах глобальної економічної кризи диктують нові завдання, зокрема – спрощення митних і логістичних процедур в процесі імплементації угод з преференційним торговельним режимом. Вирішенню цих завдань присвячена робота Сторожчука В.М. «Лібералізація митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі», в якій досліджено поточний стан та тенденції тарифного захисту національних економік в рамках угод з преференційним режимом, розглянуто практичні аспекти спрощення митно-тарифного регулювання згідно Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та розроблено систему заходів щодо імплементації Угоди в частині лібералізації митно-тарифних обмежень.

Отримані в роботі Сторожчука В.М. розробки та рекомендації щодо вдосконалення організаційно-інформаційного забезпечення процесу лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі були використані в процесі імплементації механізму підтвердження преференційного походження товарів з України на підставі сертифікатів з перевезення форми EUR.1.

Довідка видана для подання до спеціалізованої вченої ради К 26.055.06.

В.о. директора Департаменту
адміністрування митних платежів та
митно-тарифного регулювання ДФС,
к.е.н.

А. ВОЙЦЕЩУК

Вих. № 310 від 27 грудня 2018 року

Голові спеціалізованої вченої
ради К 26.055.06
Мельник Т. М.

ДОВІДКА

**про впровадження результатів наукових досліджень, отриманих
у дисертаційній роботі *Сторожчука Володимира Миколайовича*
«Лібералізація митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі»**

Упровадження ініціатив щодо лібералізації митно-тарифного регулювання України відбувається в умовах активної інтеграції держави до світового економічного простору. Прийняття Закону «Про приєднання України до Регіональної конвенції про пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження» від 08.11.2017 р. відкриває можливості долучення держави до глобальних ланцюгів створення вартості на основі використання правил преференційного походження товарів. Необхідність визначення перспектив лібералізації митно-тарифного регулювання України на основі правил походження зумовлює актуальність та значущість дисертаційної роботи В.М. Сторожчука, в якій зокрема систематизовано передумови використання преференційних правил походження товарів як інструменту лібералізації митно-тарифного регулювання та визначено перспективи лібералізації митно-тарифного регулювання України в результаті приєднання до Конвенції пан-Євро-Мед.

В дисертаційній роботі В.М. Сторожчука отримано такі значущі науково-практичні результати, як методичний інструментарій лібералізації митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі за рахунок формалізації вимог до застосування діагональної кумуляції Сторонами Конвенції про пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження, та підхід до визначення потенціалу приєднання України до Конвенції про пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження товарів за рахунок обґрунтування критерію отримання максимальних переваг секторами економічної діяльності. Надані в роботі пропозиції щодо використання

потенціалу діагональної кумуляції пан-Євро-Мед були використані при розробці Експортної стратегії України на 2017-2021 рр. у частині імплементації Дорожньої карти приєднання України до Регіональної конвенції про пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження товарів.

Довідка видана для подання до спеціалізованої вченої ради К 26.055.06.

Директор
ТОВ «НВО «ПОВЕРХНОСТЬ МД»

А. В. Хохлов

